

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
Georgian National Academy of Sciences

**აკადემიკოს კონსტანტინე წერეთლის
დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი
საერთაშორისო კონფერენცია**

**INTERNATIONAL CONFERENCE DEDICATED TO THE CENTENARY OF
THE BIRTH OF ACADEMICIAN KONSTANTINE TSERETELI**

თეზისები/ABSTRACTS

20-22
დეკემბერი/December
თბილისი 2021 Tbilisi

საორგანიზაციო კომიტეტი:

პროფესორი გიორგი შარვაშიძე (საქართველო)

პროფესორი ნანა გაფრინდაშვილი (საქართველო)

აკადემიკოსი რამაზ ხუროძე (საქართველო)

პროფესორი ბერნარ უტიე (საფრანგეთი)

პროფესორი ემანუელ ტოვი (ისრაელი)

ასოცირებული პროფესორი მარიამ ჩაჩიბაია (საქართველო)

პროფესორი დარეჯან გარდავაძე (საქართველო)

ასოცირებული პროფესორი ეკატერინე ნავროზაშვილი (საქართველო)

დოქტორანტი დავით გრძელიშვილი (საქართველო)

Organizing Committee:

Professor Giorgi Sharvashidze (Sakartvelo)

Professor Nana Gaprindashvili (Sakartvelo)

Academician Ramaz Khurodze (Sakartvelo)

Professor Bernard Outtier (France)

Professor Emanuel Tov (Israel)

Assoc. Professor Mariam Chachibaia (Sakartvelo)

Professor Darejan Gardavadze (Sakartvelo)

Assoc. Professor Ekaterine Navrozashvili (Sakartvelo)

Doctoral student David Grdzlishvili (Sakartvelo)

რეგლამენტი:

მოხსენება პლენარულ სხდომაზე – 30 წუთი

მოხსენება სექციის სხდომაზე – 15 წუთი

დისკუსია – 5 წუთი

სამუშაო ენა – ქართული, ინგლისური

Time Limit:

Presentation at the plenary session – 30 minutes

Presentation at the section meeting – 15 minutes

Participation in discussions – 5 minutes

Working language – Georgian, English

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2021

ISBN

**ვინ აკურთხა ქართლის პირველი ეპისკოპოსი?
WHO GAVE THE CONSECRATION TO THE FIRST BISHOP OF
KARTLI?**

**ზაალ აბაშიძე
Zaal Abashidze**

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

საკვანძო სიტყვები: ეკლესიის იურისდიქცია, ეპისკოპოსი, ანტიოქიის საყდარი, ქართლის ეკლესია, თვითმმართველობა.

Keywords: Church Jurisdiction, Bishop, Church of Antioch, Church of Kartli, Self-Government.

IV-V სს. საქართველოს ეკლესიის იერარქიული სტატუსის შესწავლისას აუცილებელია როგორც ქართული, ისე უცხოური წყაროების ანალიზი და მათი მონაცემების გათვალისწინება. ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული აზრით ქართლის ეკლესია საეკლესიო კანონებისა და საეკლესიო გარდამოცემის (ჩვეულების) გათვალისწინებით თავდაპირველად უნდა დაქვემდებარებოდა ანტიოქიის საყდარს. XI საუკუნის ქართველი ისტორიკოსის, ჭუანშერის, თხზულებაში ვახტანგ გორგასლის ეპოქაზე არის მითითება, რომ ქართლის პირველი ეპისკოპოსის კურთხევისას ადგილი ჰქონდა ამ არსებული წესისა და კანონის დარღვევა-გადაცდენას და საქმე წარიმართა არა ისე, როგორც ამას საეკლესიო ჩვეულება მოითხოვდა. ამავე დროს IV საუკუნის ისტორიკოსს, გელასი კესარიელს (ან მის ინტერპოლატორ გელასი კვიზიკელს) აქვს ცნობა, რომ ქართლის პირველი ეპისკოპოსი აკურთხა კონსტანტინოპოლის (ქ. ბიზანტიონის?) ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ, რისი უფლებაც, წესითა და კანონით, მას არ ჰქონდა, რადგან ამ დროს (და შემდეგაც) ქართლზე არ ვრცელდებოდა კონსტანტინოპოლის იურისდიქცია, ვინაიდან ეს ტერიტორია საეკლესიო კანონით ანტიოქიის ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა.

ჭუანშერის მინიშნება ქართლის გაქრისტიანებისას დაშვებულ შეცდომაზე და გელასის ცნობა ეპისკოპოს ალექსანდრეს მიერ მცხეთის პირველი ეპისკოპოსის კურთხევაზე გვაძლევს შესაძლებლობას ვივარაუდოთ, რომ ჭუანშერის ტექსტში არსებული ეს ეპიზოდი დაკავშირებულია სწორედ ქართლის ეპისკოპოსის კურთხევის უფლების არმქონე ალექსანდრეს ქმედებასთან.

ლიტერატურა:

- გეორგიკა, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. I, აღ. გამყრელიძისა და ს. ყაუხჩიშვილის გამოც. თბ., 1961;
- გოილაძე ვ., ქართული ეკლესიის სათავეებთან, თბ., 1991;
- გორგაძე ს., საქართველოს ეკლესია და მისი დასაწყისი, ჟურნ. „მოამბე“, №25, ნან. 3 თბილისი, 1905;

- ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, ტ. I, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც. თბ., 1955;
- Иоанн, архим. Опыт курса церковного законовeдения, СПб ., 1851.

In the process of exploration of the hierarchical status of the Georgian Church in the 4th-5th centuries, it is essential to analyse and take into consideration both Georgian and foreign sources.

According to the well-established opinion in historiography, due to the existing ecclesiastical laws and traditions, the Church of Kartli must have originally been drawn into subordination of the Church of Antioch.

As is noted in the work of the 11th-century Georgian historian Juansher, regarding the period of Vakhtang Gorgasali, during the consecration of the first Bishop of Kartli, a violation-infracton of this legal norm occurred. Hence the procedure unfolded in the defilement of conventional functions and practices of the Church. In the meanwhile, the fourth-century historian Gelasius of Caesarea (or his interpolator Gelasius of Cyzicus) reported that the first Bishop of Kartli was consecrated by Alexander, the Bishop of Constantinople (city of Byzantion?), who did not have the legal authority to perform this act, as at that time (and thereafter) the jurisdiction of Constantinople did not extend upon Kartli, since this territory was under the jurisdiction of the Church of Antioch, according to the Ecclesiastical Law.

Juansher's reference to the mistake made while converting Kartli to Christianity, and Gelasius's information regarding the consecration of the first Bishop of Mtskheta by Bishop Alexander, lead us to assume that this episode from Juansher's text is related to the fact of the consecration of the Bishop of Kartli by Alexander, the right of which he did not possess.

References:

- Georgika, Bizantieli mtserlebis cnobebi Saqartvelos shesaxeb [Georgica, Notes of Byzantine Writers on Georgia], Vol. I, Al. Gamkrelidze and S. Kaukhchishvili (eds.), Tbilisi, 1961.
- Goiladze V., Qartuli eklesiis sataveebtan [At the Origins of the Georgian Church], Tbilisi, 1991.
- Gorgadze S., Saqartvelos eklesia da misi dasatsyisi, [The Church of Georgia and its Beginning], Journ. "Moambe", №5, part. 3, Tbilisi, 1905.
- Juanshei, Cxovreba Vaxtang Gorgaslisa, [Life of Vakhtang Gorgasali], The Chronicle of Kartli, Vol. I, S. Kaukhchishvili (ed.), Tbilisi, 1955.
- Иоанн, архим. Опыт курса церковного законоведения Иоанн, Архим. Опыт курса церковного законоведения [John, archim. Experience of the Church Jurisprudence Course, SPb., 1851].

საქართველო XVIII-XIX საუკუნეების
სპარსულ პოეზიაში
GEORGIA IN THE XVIII-XIX-CENTURY PERSIAN POETRY

მარინა ალექსიძე
Marina Alexidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სპარსული პოეზია, თბილისი – სიხარულის
ქალაქი, შეიხ სანა'ანი.

Keywords: Persian poetry, Tbilisi – City of Joy, Sheikh Sana'an.

საქართველო და ქართველების თემა სპარსულ პოეზიაში ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში ჩნდება. ეს ტრადიცია XVIII-XIX საუკუნეებშიც გაგრძელდა: ამ პერიოდის სპარსულ ლიტერატურაში გვხვდება საქართველოსადმი და, განსაკუთრებით, თბილისისადმი მიძღვნილი არა მარტო ლექსები, არამედ პატარა პოემებიც კი. საფი ხალხალის (XVIII ს.) 350-ბეითიანი მესნევის – „ქალაქ თბილისის ქება“ – თავების დასათაურება კარგად გამოკვეთს იმ საკითხებს, რომლებიც სპარსული პოეტების მუზა ხდებოდა: თბილისი და მისი შემოგარენი, მომხიბვლელი ქართველი ქალები, თბილისის ცნობილი აღმოსავლური აბანოები და ქართული ღვინო.

ეს თემები მეტ-ნაკლები ინტენსივობით მეორდება XIX საუკუნის სპარსული პოეტების - ფათჰოლაჰ ხან შეიბანის, ანდალიბ ქაშანის, მირზა სადეყ ყარაბაღის, ვაფა დაღესთანისა და სხვათა ლექსებში. ამ პოეტების უმეტესობა საქართველოსთან ბიოგრაფიულად იყო დაკავშირებული, თუმცა მათ ლექსებს მეტწილად საფუძვლად უდევს არა იმდენად თვითმხილველის ემოციები, არამედ სპარსელთა ცნობიერებაში უკვე არსებული ხატი საქართველოსი და, განსაკუთრებით, თბილისისა, რომელიც ორ უმთავრეს შემადგენელს მოიცავს. პირველი (თბილისი – ამქვეყნიური სამოთხე) შეფასებითი ხასიათისაა და მოდის შიიტური შუასაუკუნეობრივი ტრადიციიდან, რომლის მიხედვითაც თბილისი ერთ-ერთ „ღვთისგან რჩეულ ქალაქს“ წარმოადგენდა.

ამ ტრადიციის გამოძახილი უნდა იყოს ეპითეტი „დარალ-სორურ“ – სიხარულის, ტკბობის ქალაქი, რომელიც XIX საუკუნემდე შემორჩა თბილისის ირანელთა შორის. მეორე (თბილისი – ქალაქი, სადაც შეიხ სანა'ანს ქართველი ქალი შეუყვარდა) კონკრეტული ამბის შემცველია და უკავშირდება ძველი აღმოსავლური ლეგენდის გვიანდელ ინტერპრეტაციას, რომელიც საქართველოში XVIII-XIX საუკუნეებში გახდა პოპულარული.

XVIII-XIX საუკუნეების სპარსული პოეტების საქართველოსადმი მიძღვნილი ლექსები უდავოდ საყურადღებოა, როგორც ქართულ-სპარსული მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის კიდევ ერთი საინტერესო სფერო.

ლიტერატურა:

- ალექსიძე, მ. - Alexidze, M. (2009). Le cheikh Sana'an et Tiflis/Tbilissi, "La Georgie entre Perse et Europe", Paris: "L'Harmattan".
- ალექსიძე, მ. (2016). საქართველო ყაჯართა პერიოდის სპარსულ წყაროებში. სამოგზაურო და მემუარული ლიტერატურა. თბილისი: "არტანუჯი".
- ბერაძე, გ. - Beradze, G. (2008). Among the Chosen Cities: Tbilisi in the Shi'i Tradition, "Journal of Persianate Studies", 1, No.2, Leiden-Boston: "Brill".
- თოდუა, მ. (1975). საფი ხალხალის „თბილისის ქება“, „ქართულ-სპარსული ეტიუდები“, II, თბილისი: „მეცნიერება“.

Georgia and Georgians appear in the Persian verse as early as the twelfth century. The Georgian theme was developed in the late Middle Ages, when Persian-Georgian relations became increasingly close. Chapter headings of the poem "Eulogy on the City of Tbilisi" written by the eighteenth-century author Safi Khalkhali illustrate the range of themes that inspired Persian poets: the city itself and its environs, well-known baths of Tbilisi, beautiful Georgian women, and Georgian wine. As a rule, these aspects of Tbilisi are mentioned in the poems of the nineteenth-century Persian authors as well, such as Fath Allah Khan Shaybani, Andalib Kashani, Mirza Sadeq Qarabagi, Vafa Dagestani and others. The majority of them were connected with Tbilisi biographically, however their poems are based on long-standing Persian concepts about Georgia and, in particular, about Tbilisi rather than on a personal experience.

Two aspects of these concepts attracted special attention of the poets. The first derives from a Shi'ite tradition which considers Tbilisi to be one of the "chosen cities", together with Kufa and Qum. Due to this reverential attitude, Iranians retained the epithet of Tbilisi "Dar al-Sorur" ("City of joy") up to the nineteenth century. The second is associated with the ancient Oriental story of Shaykh Sana'an who fell in love with a Christian woman. In the nineteenth centuries, a local popular version of this story was developed in Georgia, according to which events took place in Georgia, the maiden was Georgian and

the Shaikh died in Tbilisi. This version was well-known among Iranian poets and was widely reflected in their works.

References:

- Alexidze, M. (2009). *Le cheikh Sana'an et Tiflis/Tbilissi, "La Georgie entre Perse et Europe"*, Paris: "L'Harmattan".
- Alexidze, M. (2016). *Sakartvelo qajarta periodis sparsul tsvaroebshi. Samogzauro da memuaruli literatura [Georgia in Persian Sources of the Qajar Period. Travelogues and Memoirs]*, Tbilisi: "Artanuji".
- Beradze, G. (2008). *Among the Chosen Cities: Tbilisi in the Shi'i Tradition*, "Journal of Persianate Studies", 1, No.2, Leiden-Boston: "Brill".
- Todua, M. (1975). *Safi Khalkhalis "Tbilisis keba" [Eulogy on the City of Tbilisi by Safi Khalkhali]*, "Georgian-Persian Studies", II, Tbilisi: "Metsniereba".

ტრანსფიქსი, თემის კატეგორია, გვარი და
დერივაცია სალიტერატურო არაბულის
მორფოლოგიაში
TRANSFIX, FORM CATEGORY, MOOD AND DERIVATION IN
MORPHOLOGY OF LITERARY ARABIC

მაია ანდრონიკაშვილი
Maia Andronikashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ძირი, ტრანსფიქსი, დამხმარე მორფი, ძირეული
მორფი, აგლუტინაცია, გრამემის რეპრეზენტანტი, ფლექსიურ-
ფუზიური წარმოება, თემის კატეგორია.

Keywords: Root, Transfix, Auxiliary Morph, Root Morph, Agglutination,
Grammeme Representant, Flexional-fusional Formation, Form Category

N. Fink-ისათვის არაბული ძირის ფლექსიური (wurzelflektierend) ტიპის ენაა. ალ. ლეკიაშვილისთვის არაბული ძირი „ვერ იგუებს აფიქსს“. მართლაც, არაბული თანხმოვნური შემადგენლობის ძირი ვერასოდეს დაირთავს სუფიქსს, პრეფიქსს, ინფიქსს და ცირკუმფიქსს, თუ არა ტრანსფიქსთან ერთად, თუ ე. წ. შინაგან ვოკალიზმს ანუ შინაგან ფლექსიას განვიხილავთ როგორც ტრანსფიქსს (ასეა მიღებულია სტრუქტურულ-ტიპოლოგიურ ლინგვისტიკაში). თანხმოვნური შემადგენლობის ძირში ჩართული (გამხლეჩი) ერთი ან მეტი ვოკალი ძირითადად წარმოადგენს დამხმარე მორფს, მაგრამ არსებობს გამონაკლისებიც – ტრანსფიქსი ზოგჯერ თანხმოვნებისგან შემდგარ ძირთან ერთად ქმნის ახალ ძირეულ მორფს, ანუ ფუძეს ან ყალიბს (მოდელს); მაგალითად: rağul: riğl, šağar: šağr და სხვ. ჩანს, ძირეული მორფის სტრუქტურაში ხმოვანიც მონაწილეობს. ფლექსიურ, დამხმარე მორფებს ტრანსფიქსი წარმოადგენს შემდეგ შემთხვევებში: I თ. qatala: III თ. qātaḷa, muqaddim: muqaddam (აქტივისა და პასივის მიმღებობები), მხ. kitāb: მრ. kutub და სხვ. ხშირად ტრანსფიქსი გრამემას გამოხატავს პრეფიქსთან ერთად, მაგ.: kataba: 'aktaba, ან პრეფიქსთან და სუფიქსთან ერთად. მაგ.: šadīq: 'asdiqā, ტრანსფიქსი (შინაგანი ვოკალიზმი) ვლინდება მარცვლის შექმნის (წარმოთქმის გაადვილების) ფუნქციითაც, ხოლო ზოგიერთ ზმნიზებაში, წინდებულსა და კავშირში, შესაძლოა, ცარიელ მორფად იქნეს კვალიფიცირებული.

თუ არაბული მორფოლოგიისათვის ტრანსფიქსის ცნებას მისაღებად ჩავთვლით, მაშინ აგლუტინაციური წარმოების წილი და ალ. ლეკიაშვილისეული შეფარდება 8:4 არსებითად შეიცვლება აგლუტინაციის სასარგებლოდ. ამასთან, აგლუტინაციური წარმოების ტიპი არაბულში საკმაოდ თავისებურია – ერთი გრამემის რეპრეზენტანტი შეიძლება იყოს პრეფიქსი, ტრანსფიქსი და სუფიქსი, სხვა ფორმაში – პრეფიქსი და ტრანსფიქსი (გვარის რეპრეზენტანტები). მეორე პრეფიქსი თემის რეპრეზენტანტია, პირველი კი სუფიქსთან ერთად – იმპერფექტივის რეპრეზენტანტი. სუფიქსი ერთდროულად თხრობითი კილოს, პირის, რიცხვისა და დროის რეპრეზენტანტია, მაგ.: saja-staqbil-ūna. გვაქვს აფიქსთა მარტივი პოლისემია

(-at) და რთული შემადგენლობის მორფები, რომელთა სეგმენტები სხვადასხვა გრამემების რეპრეზენტანტებია (-ūna სახელებსა და ზმნებში და სხვ.). ყოველივე ზემოთ აღნიშნული და, ამასთან, ფუზია ე. წ. სუსტ ძირებთან საშუალებას გვაძლევს არაბული მორფოლოგიის სტრუქტურაში ვალიაროთ როგორც აგლუტინაციური, ასევე ფუზიურ-ფლექსიური წარმოების დიდი წილი.

თემათა ფორმებში გაერთიანებულია გვარის ცენტრალური ოპოზიცია (აქტივ:პასივი) და პერიფერიული ფორმები: კაუზატივი, რეფლექსივი, კონატივი, რეციპროკი, თანამოქმედების გამოხატვა და სხვ. ჩანს, რომ ე. წ. თემათა ფორმების ერთი ნაწილი ყოველთვის არ წარმოადგენს მორფოლოგიური კატეგორიის სისტემურ წევრებს, არამედ შედის წმინდა სიტყვანარმოებით (დერივაციულ) გაერთიანებაში არაგვაროვნული ნიუანსების გამოხატვის უნარის საფუძველზე. ასეთებია ნასახელარი და სინტაგმების შინაარსის გამომხატველი ზმნები (I, IV თემები და სხვ.), თხოვნის გამოხატვა (X თემა), მდგომარეობის სიმულაციის გამოხატვა (VI თემა), დეკლარატივი (IV, X თემები) და სხვ. აღნიშნული სიტუაცია მიუთითებს იმაზე, რომ თემათა ფორმებისათვის არ შეიძლება ერთადერთი, მხოლოდ გრამატიკული შინაარსის მიწერა.

ამასთან, გვარის კატეგორიის გადმოცემისასაც კი თემათა ცალკეული ფორმებისათვის უნდა გადაწყდეს დამოკიდებულება გვარის ძირითადი ოპოზიციის მიმართ, რადგან ტრანსფიქსული წარმოების პასივი არ გააჩნია ზემოჩამოთვლილ პერიფერიულ გვაროვნულ ფორმებს და აგრეთვე VII თემას, ასევე V, VIII და X თემების ზმნებს, თუ ისინი აქტიურ შინაარსს არ გადმოსცემენ და, შესაბამისად, არ აქვთ შექმნილი სათანადო დიათეზა.

ლიტერატურა:

- ალ. ლეკიაშვილი. არაბული ენა, თბილისი, 1977.
- N. Fink. Die Haupttypen des Sprachbaus, Stuttgart, 1961.
- Y. K. Petraček. Die innere Flexion in den semitischen Sprachen, AROR III, 1961.

According to N.Fink, Arabic is a language of the root-flexion (wurzelflektierend) type. In the opinion of Al. Lekiasvili, Arabic root “cannot put up with an affix”. In fact, the Arabic consonantal root can never add a suffix, prefix, infix and circumfix, unless it is with a transfix, if we consider the so-called internal vocalism or internal flexion as a transfix, as is accepted in structural-typological linguistics. One or more (splitting) vocals, included in a consonantal root, mainly represent an auxiliary morph, but there are exceptions – sometimes a transfix together with a consonantal root forms a new root morph, i.e. a stem or model, e.g. rağul: riğl, šağar: šağr, etc. Apparently, a vowel is also involved in the structure of a root morph. A transfix represents flexional, auxiliary morphs in the following cases: F I. qatala: F III qātala, muqaddim: muqaddam (Active and Passive participles), Sing. kitāb: Pl. kutub, etc. Often a transfix expresses a grammeme together with a prefix: kataba: ’aktaba, or together with a prefix and a suffix, e.g.: šadiq:’ašdiqā. Transfix (internal vocalism) is manifested with the function of creating a syllable (simplification of pronunciation), and in some adverbs, prepositions and conjunctions it may be qualified as an empty morpheme.

If we consider the concept of transfix acceptable for Arabic morphology, then the share of agglutinative formation and ratio 8:4 offered by Al. Lekiasvili will change essentially in favour of agglutination. In addition, the type of agglutinative formation in Arabic is quite peculiar – a representant of one grammeme may be a prefix, transfix and suffix, and in another form – a prefix and a transfix (Mood representants). The second prefix is a representant of Theme, and the first together with the suffix – a representant of Imperfective. The suffix at the same time is a representant of the Indicative Mood, Person, Number and Tense, e.g. saja-staqbil-ūna. We have simple polysemy of affixes (-at) and morphs of complex composition, segments of which are representants of various grammemes (-ūna in nouns and verbs, etc.). All the above-mentioned and, along with this, fusion with the so-called weak roots allows to recognize in the structure of Arabic morphology a large share of agglutinative as well as fusional-flexional formation.

The verb forms include the central opposition of Mood (Active:

Passive) and peripheral forms: Causative, Reflexive, Conative, Reciprocal, Coaction, etc. It seems that one part of the so-called verb forms does not always represent systemic members of the morphological category, but is included in the pure word-formation (derivational) union on the basis of the ability of expression of non-Mood nuances. Such are the denominative verbs and those expressing syntagmatic meaning (F I, IV, etc.), expression of request (F X), expression of state simulation (F VI), Declarative (F IV, X) and so on. This situation points to the fact that it is not possible to ascribe to the forms of these verb forms only one, grammatical meaning.

In addition, when rendering the category of Mood, for individual forms of verb forms the relation of Mood to the main opposition should be defined, as the above-mentioned peripheral Mood forms as well as F VII, and verbs of F VIII, V and X do not have the Passive of transfix formation, unless they express active meaning and accordingly form relevant diathesis.

References:

- Fink, N., (1961), *Die Haupttypen des Sprachbaus*, Stuttgart.
- Lekiasvili, Al., (1977). *Arabuli ena*, [The Arabic language], Tbilisi, 1977.
- Petraček, Y. K., (1961), *Die innere Flexion in den semitischen Sprachen*, AROR III.

აზერბაიჯანულს შუამავლობისათვის
სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობებში
ON AZERBAIJANI MEDIATION
IN PERSIAN-GEORGIAN LANGUAGE CONTACTS

ფატმან ანთადე-მალაშხია
Patman Antadze-Malashkhia

საბინა კაზიმოვი
Sabina Kazimovi

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ენობრივი ურთიერთობები, სპარსული,
ქართული, აზერბაიჯანული, შუამავლობა
Keywords: Language Contacts, Persian, Georgian, Mediation

მრავალსაუკუნოვანი ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობების განმავლო-ბაში ლექსიკური ერთეულები სპარსული ენის სხვადასხვა საფეხურზე ქართულში შემოდიოდა როგორც უშუალო, ასევე გაშუალებული გზით. მ. ანდრონიკაშვილის მიხედვით, საშუალო სპარსულის პერიოდში უშუალო სესხების პარალელურად სპარსიზმების ქართულში შემოსვლა სომხურის მეშვეობითაც ხდებოდა (1966:7; 163). ახალი სპარსულის ენობრივ საფეხურზე კი, მ. ანდრონიკაშვილისვე მითითებით, მე-11 საუკუნიდან თავად სპარსული გვევლინებოდა შუამავალ ენად არაბიზმთა სესხებისას, რადგან ამ დროისათვის განწყვეტილი იყო უშუალო ენობრივი ურთიერთობები არაბულსა და ქართულს შორის (1965:257).

ქართულში შემოსულ ზოგიერთ ახალ სპარსულ ნასესხობათა ანალიზის შედეგად ჩანს, რომ სპარსიზმებს ქართული მხოლოდ უშუალო გზით არ სესხულობდა და ამ სიტყვათა ნაწილი თურქულ ენათა, კერძოდ კი, ბარის აღმოსავლურ ქართულ დიალექტებთან მჭიდროდ კონტაქტირებადი აზერბაიჯანულის გზითაც შემოდიოდა. სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობათა კვლევისას ეს გარემოება ჯერჯერობით გათვალისწინებული არ ყოფილა.

ქართულში ნასესხები შვიდი სპარსიზმის ფონეტიკური ან სემანტიკური ფორმა მიუთითებს ამ სიტყვათა აზერბაიჯანული მეშვეობით შემოსვლაზე. ეს სიტყვებია:

1. ავარა[avara] – ამ სიტყვას ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (ქეგლ, 1950/64) წარმოგვიდგენს კოლოკვიალიზმად მნიშვნელობით „უსაქმოდ მოხეტიალე, მოხულიგნო ახალგაზრდა, მანანწალა“. ეს ნასესხობა მისი სპარსული ეტიმონის მსგავსად, გრამატიკული პოლისემანტია და წარმოგვიდგება როგორც არსებითის, ასევე ზედსართავის სახით: ვიდაც ავარები[viyac avar-eb-i] (არს. სახ.); ის ერთი ავარა ბიჭია [is ert-i avara biç-i-a] (ზედ. სახ.).

შეადარეთ: სპარს. **اوارو** [âvâre] – 1.არს. სახ. მანანწალა; დევნილი; 2.ზედ. სახ. მოხეტიალე; 3.ზედ. სახ. უბედური, უიღბლო- (Anvari: 1382/2003) და აზერ. Avara [avara] – 1.არს. სახ. ადამიანი, რომელიც ხეტიალის გარდა არაფერს აკეთებს – უსაქმური ადა-

მიანი//ადამიანი, რომელსაც არც საქმე აქვს და არც მუშაობა შეუძლია; 2.ზედ. სახ. უბინაო, უსახლკარო (Orucov: 2006).

ეტიმონის პირველი მნიშვნელობა „მანანწალა“ გადმოტანილია აზერბაიჯანულსა და ქართულში და ამავდროულად გადააზრებულიცაა. აზერბაიჯანული ვარიანტის პირველი მნიშვნელობისა და ქართული მნიშვნელობის შინაარსობლივი სიახლოვე მიუთითებს ქართულში ამ სიტყვის აზერბაიჯანული გზით შემოსვლაზე.

2.ქართ. დაზგა[dazga] – არს.სახ. 1.ჩარხი - მანქანა ლითონის (ხის და მისთ.) დასამუშავებლად// მანქანა ქსოვილისა და სხვათა დასამზადებლად; 2.დურგლის სამუშაო მაგიდა; 3. სხვადასხვა დარგის ხელოსანთა სამუშაო მაგიდა; 4.მოძვ. იგივეა, რაც დახლი (ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. دستگاه [dastgâh] – არს.სახ. 1.ხელსაწყო; დანადგარი; დაზგა 2.აპარატი; სისტემა; 3.ძალაუფლება(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Dəzgah [dæzɡah] – არს.სახ. 1.მანქანა, რომელიც ამზადებს სხვადასხვა ნივთებს ხისგან, ლითონისგან და სხვა მასალებისგან; 2.დიდი მაგიდა, რომელზეც ოსტატები მუშაობენ; 3.ხალიჩების საქსოვი მოწყობილობა(Orucov: 2006).

აზერბაიჯანულ მნიშვნელობებსა და სამ ქართულ მნიშვნელობას ეტიმონის პირველი მნიშვნელობა უდევს საფუძვლად. დახლის სინონიმური მნიშვნელობა კი ქართულში წარმოქმნილია დაზგის, როგორც ხელოსნის სამუშაო მაგიდის გადააზრების საფუძველზე.

ქართულში ამ სიტყვის აზერბაიჯანულიდან შემოსვლაზე მიგვანიშნებს აზერბაიჯანულ და ქართულ ფორმათა ფონეტიკური მსგავსება და სპარსული st ბგერათკომპლექსის არა სტ-დ, არამედ ქართულისთვის უჩვეულო ზ ფორმით შეთვისება.

3.ქართ. თოხუმ-ი [toxum-i] – არს. სახ. ჩამომავლობა, ჭიში, ჭილაგი (ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. تخم [toxm] – არს. სახ. 1.თესლი, მარცვალი(მცენარის); 2.კვერცხი; 3.ჭიში(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Toxum [toxum] – არს. სახ. 1.თესლი. 2.ჩამომავლობა(Orucov: 2006).

ფონეტიკური ფორმა ადასტურებს ქართული პარალელის აზერბაიჯანულიდან მომდინარეობას.

4. ქართ. ზაჰრუმა[zahruma] – 1.შორისდ. არგადარჩენა! სიკვდილი! მოსპობა! (ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. **زهر مار** [zähr-e mār] - არს. სახ. გველის შხამი(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Zəhrimar – [zæhrimar] - 1.არს. სახ. შხამი, საწამლავი; 2.შორისდ. სიკვდილი, ჭირი!(Orucov: 2006).

სპარსული შესიტყვება **زهر مار**[zähr-e mār] გაშორისდებულებულია აზერბაიჯანულში და ქართულშიც შორისდებულად აზერბაიჯანულიდანაა შემოსული.

5. ქართ. ნარ-ი[nar-i] – არს. სახ. მოძვ. მამალი აქლემი(-ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. **نر** [när] 1.ზედ. სახ. მამრი, მამრობითი სქესის; 2.მოძვ. ზედ. სახ. მამაცი გულადი; 3.არს. სახ. ხვადი(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Nər – [nær] – 1.ზედ. სახ. ძლიერი, უშიშარი, მამაცი; 2.არს. სახ. ხვადი/მამრი აქლემი(Orucov: 2006).

აზერბაიჯანულში გადმოტანილია სპარსული ეტიმონის ერთ-ერთ ზედსართა-ვული მნიშვნელობა „მამაცი.“ რაც შეეხება სუბსტანტივურ მნიშვნელობას „ხვადი,“ ის აზერბაიჯანულში სემანტიკურად დავინროებულია და შემდგომ უცვლელადაა გადმოტანილი მონოსემიზებულ ქართულ პარალელში.

6. ქართ. ჯამბაზ-ი[jambaz-i] – არს.სახ. 1.თოკზე მოსიარულე - მუშაითი; 2.ციციკის მსახიობი - მასხარა, ხუმარა(ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. **جامباز**[jāmbāz] – 1.ზედ.სახ. საკუთარი სიცოცხლის საფრთხეში ჩამგდები; მამაცი; უშიშარი; 2.არს.სახ. მამაცი, უშიშარი ადამიანი; თავზე ხელაღებული კაცი; 3.ძვ. არს. სახ. ბაგირზე მოსიარულე; ჯამბაზი(Anvari: 1382/2003) და ასევე სპარს. **جامباز** - [jāmbāz] - არს. სახ. 1.ლოთი-შფოთი; მოქეიფე; 2.თაღლითი, შულერი(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Canbaz [jambaz] – არს.სახ. 1. აკრობატი; 2.ხუმარა, ოხუნჯი(Orucov: 2006).

აზერბაიჯანულ და ქართულ პარალელთა პირველი მნიშვნელობები ეფუძნება სპარსული **جامباز**[jāmbāz]-ის მოძველებულ სუბსტანტივურ მნიშვნელობას. რაც შეეხება მნიშვნელობას – „მასხარა, ხუმარა“, მისთვის ამოსავალი ფორმაა **جامباز** [jāmbāz]-ის მნიშვნელობა „ლოთი-შფოთი; მოქეიფე,“ რომელიც გადააზრებულია მოქეიფის ასოციაციით მხიარულებასთან, ხუმრობა-ოხუნჯობასთან. ამრიგად, ადგილი აქვს ორი პარონიმის კონტამინაციას მსესხებელ ენებში. „მასხარას, ხუმარას“

შინაარსობლივი იგივეობა აზერბაიჯანულსა და ქართულში მიუთითებს ამ მნიშვნელობის აზერბაიჯანულიდან გადმოტანაზე ქართულში.

აზერბაიჯანულისგან განსხვავებით, სადაც მხოლოდ Canbaz [janbaz] ფორმა დასტურდება, ქართულში გვაქვს ფონეტიკური ვარიანტები ჯანბაზ-ი[janbaz-i] და ჯამბაზ-ი[jambaz-i], ანუ აქ მოხდა არა მხოლოდ სემანტიკური, არამედ ფონეტიკური კონტამინაციაც.

7. ქართ. ჯომარდ-ი[jomard-i] – ძვ. ზედ. სახ.; არს. სახ. გულადი, ყოჩალი, ქველი (ქეგლ 1950/64).

შეადარეთ: სპარს. جافانمرد[jävānmärd] – 1.არს.სახ. კეთილშობილი; დიდსულოვანი ადამიანი. 2.არს.სახ. მამაცი ადამიანი; 3.ზედ.სახ. კეთილშობილი, დიდსულოვანი; 4.ზედ.სახ. მამაცი; ჯომარდი(Anvari: 1382/2003) და აზერ. Cavanmärd [javanmärd] იხ. comärd [jomærd] - ზედ.სახ. 1.გულუხვი, კეთილშობილი; 2.დიდსულოვანი, მამაცი (Orucov: 2006).

აზერბაიჯანულში მითითებული ნასესხობა ორი ფონეტიკური ვარიანტით დასტურდება. გრამატიკულად პოლისემიური ეტიმონის ორივე მნიშვნელობა გადასულია ზედსართავის სახით.

გრამატიკულად პოლისემიურია ასევე ქართული ვარიანტი და ის ეფუძნება ეტიმონის მესამე და მეოთხე მნიშვნელობებს. ქართული ჯომარდისთვის [jomard-i]ამოსავალია აზერბაიჯანული comärd [jomærd] ფონეტიკური ფორმა.

განხილული მაგალითები ცხადყოფს, რომ ახალი სპარსული ნასესხობები ქართულში არა მხოლოდ უშუალოდ, არამედ აზერბაიჯანულის შუამავლობითაც შემოდიოდა, რაც ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელების საჭიროებაზე მიუთითებს.

ლიტერატურა:

- ანდრონიკაშვილი, მ.(1965). არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ ქართულში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 105, 298-330, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ანდრონიკაშვილი, მ. (1966). ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან I, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი(1950-1964). თბილისი: „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“.
- ىاروان، ح. (1382/2003). انخس، نارهت، فشرش گنهرف / Anvari, H.(1382/2003) Farhang-e feshorde-ye soxan: j. I-II, Tehran: soxan.
- Orucov, Ə.(2006). Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, Baku: Sherq-Qerb.

During the longstanding Iranian-Georgian language contacts, at various stages of development of the Persian language, lexical units penetrated Georgian either directly from Persian or by way of mediation. According to M. Andronikashvili, in the Middle Persian period, lexical units penetrated into Georgian either directly from Persian or via Armenian (1966:7; 163). However, according to the same author, during the New Persian language period, beginning from the 11th century, the Persian language was a mediator in the process of borrowing from Arabic, because at this time there were no direct language contacts between Arabic and Georgian (1965:257).

Analysis of certain loans borrowed by Georgian from New Persian has proved that Persian lexical units were borrowed from Georgian not only directly but also via Turkic languages, namely, Azerbaijani, which was in close contact with the Eastern lowland dialects of Georgian. So far, this fact has not been considered in the research of Persian-Georgian language contacts.

The phonetic and semantic forms of seven Persian loan-words point to their penetration into Georgian via Azerbaijani. These words are as follows:

1. ავარა[**avara**] – The Explanatory Dictionary of the Georgian Language (KEGL, 1950/64) represents this word as a colloquialism and explains its meaning as follows: “an idle, roaming youngster, hooligan, tramp“. Like its Persian etymon, this loanword is grammatically polysemantic i.e. it is both a noun and an adjective: ვიღაც ავარები[viɣac **avar**-eb-i] (some avaras) (*noun*); ის ერთი ავარა ბიჭია [is ert-i **avara** biç-i-a] (he is a roaming youngster) (*adjective*).

Cf. Persian **Ājljo** [āvāre] – 1.*noun*. tramp, refugee; 2.*adj*. roaming; 3.*adj*. unhappy, unlucky (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani **Avara**

[**avara**] – 1.*noun*. an idle person wandering about the streets, a person who has no job and who is incapable of working; 2.*adj*. homeless (Orucov, 2006).

The first meaning of the etymon “tramp” was transferred into Azerbaijani and Georgian retaining the initial meaning and, at the same time, acquiring new ones. The semantic closeness between the first meaning of the Azerbaijani version and the Georgian meaning proves that this word penetrated Georgian via Azerbaijani.

2. Georgian დაზგა [**dazga**] – *noun*. 1. lathe – a machine for the processing of metal (wood etc.) // a machine for making textile and other objects; 2. a carpenter’s desk; 3. working table for artisans of diverse fields; 4.*arch*. same as counter (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian. هاگتسرد [**dastgâh**] – *noun*. 1. A tool, installation, lathe 2. An apparatus, system; 3. Power, authority (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani **Dəzga** [**dæzga**] – *noun* 1. A machine, which produces different objects from wood, metal and other material; 2. A large table where artisans work; 3. A tool for weaving carpets (Orucov, 2006).

The Azerbaijani meanings and three Georgian meanings are based on the initial meaning of the etymon. The synonymous meaning of “the counter” has been developed in Georgian from the transformation of the meaning of “lathe” as a working table of an artisan.

The fact that this word came into Georgian from Azerbaijani is proved by the phonetic similarity between the Georgian and Azerbaijani forms as well as by the fact that the Persian sound sequence **st** was replaced by **ð/z** which is unusual for Georgian.

3. Georgian თობუმ-ი [**toxum-i**] – *noun*. origin, kin, clan (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian. مځت [**toxm**] – *noun*. 1. seed, grain (of plant); 2. egg; 3. clan (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani **Toxum** [**toxum**] – *noun* 1. seed 2. origin (Orucov, 2006).

The phonetic form proves that the Georgian parallel was derived from Azerbaijani.

4. Georgian ზაჰრუმა [**zahruma**] – 1.*interjection*. Death! Perishing! Annihilation! (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian زهرام [zähr-e mâr] - *noun*. snake poison (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani Zəhrimar – [zæhrimar] - 1. *noun*. poison; 2. *interjection* death, pest! (Orucov, 2006).

The Persian word combination زهرام [zähr-e mâr] turned into an interjection in Azerbaijani and penetrated Georgian also in the form of an interjection.

5. Georgian ნარ-ი [nar-i] – *noun, archaic*. male camel (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian نر [när] 1. *adjective*. male; 2. *adj. archaic*. courageous, brave; 3. *noun* male animal (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani Nər – [nær] – 1. *adj.* strong, brave, courageous; 2. *noun*. male animal/male camel (Orucov, 2006).

One of the meanings of the Persian etymon – “brave” – was transferred into Azerbaijani. As for the substantive meaning “male animal”, in Azerbaijani its semantics was restricted and later this meaning was transferred to the monosemantic Georgian parallel.

6. Georgian ჯამბაზ-ი [jambaz-i] – *noun* 1. acrobat, tightrope walker; 2. actor at the circus, clown (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian زابانج [jānbāz] – 1. *adj.* a person who risks his own life; brave, courageous; 2. *noun* a brave, courageous, fearless person; 3. *noun, archaic*. tightrope walker, acrobat (Anvari, 1382/2003) and also Persian زابامج - [jāmbāz] - *noun* 1. A drunkard and troublemaker; 2. swindler, cardsharp (Anvari: 1382/2003) and Azerbaijani Canbaz [jambaz] – *noun* 1. acrobat; 2. joker (Orucov, 2006).

The first meanings of Georgian and Azerbaijani parallels are based on the archaic Persian substantive meaning of زابانج [jānbāz] - tightrope walker, acrobat. As for the meaning “clown, joker”, its basis is the meaning of زابامج [jāmbāz] - “drunkard, trouble-maker”, based on the association of drinking with fun and joking. Thus, this is the case of contamination of two paronyms in the borrower languages. The semantic equivalence of “clown, joker” in Azerbaijani and Georgian points to the fact that this meaning was transferred to Georgian from Azerbaijani.

Unlike Azerbaijani, where only the form Canbaz [janbaz] is found, in Georgian, there are phonetic variants ჯამბაზ-ი [janbaz-i]

and ჯამბაზ-ი [jambaz-i]. This means that, alongside semantic contamination, phonetic contamination also took place.

7. Georgian ჯომარდ-ი [jomard-i] – *archaic, adjective, noun*: brave, daring, merciful (KEGL, 1950/64).

Cf. Persian جواد [jävänmärd] – 1. *noun*. Generous, noble, merciful person. 2. *noun*.

a brave person; 3. *adj.* merciful, generous; 4. *adj.* brave, daring (Anvari, 1382/2003) and Azerbaijani **Cavanmærd** [javanmærd] see: **comærd** [jomærd] - *adj.* 1. generous, noble; 2. merciful, brave (Orucov, 2006).

This loanword has two phonetic variants in Azerbaijani. Both meanings of the grammatically polysemantic etymon are transferred in the form of an adjective.

The Georgian version is also grammatically polysemantic. It is based on the third and fourth meanings of the etymon. The Georgian word ჯომარდ-ი [jomard-i] is based on the Azerbaijani phonetic form **comærd** [jomærd].

The examples discussed above prove that certain loanwords penetrated into Georgian either directly from Persian as well as via Azerbaijani. This fact points to the necessity of further research in this direction.

References:

- Anvari, H.(1382/2003). Farhang-e feshorde-ye soxan: soxan I-II[An Abridged Dictionary of Words], Tehran: soxan.
- Andronikashvili, M.(1965). Arabuli sityvebis sparsuli gzit shemosvlis shesaxeb qartulshi [On the Penetration of Arabic Words into Georgian via Persian], Proceedings of Tbilisi State University, 105, 298-330, Tbilisi: Tbilisi University Press.
- Andronikashvili, M.(1966). Narkvevebi iranul-kartuli enobrivi urtiertobidan I[Studies in Iranian-Georgian Linguistic Contacts I], Tbilisi: Tbilisi University Press.
- KEGL: Kartuli enis ganmartebiti leksikoni[The Explanatory Dictionary of the Georgian Language](1950-1964), Tbilisi: Press of the Georgian SSR Science Academy.
- Orucov, Ə.(2006). Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti [The Explanatory Dictionary of the Azerbaijani Language, 4 volumes], Baku: Sherq-Qerb.

კავკასიის ომი. ხასიათი და დროითი ჩარჩოები
THE CAUCASIAN WAR. THE NATURE AND TIME FRAME

გიორგი ანჩაბაძე
George Anchabadze

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

მეცნიერებათა და ხელოვნების ფაკულტეტი
School of Arts and Sciences

საკვანძო სიტყვები: იმამათი, კავკასია, რუსეთი, ომი, ქრონოლოგია
Keywords: Imamate, Caucasus, Russia, War, Chronology

რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკა მკვეთრად გააქტიურდა XVIII საუკუნის 60–70-იან წლებში, როდესაც ჩრდილო კავკასიაში იწყება რუსეთის ჯარებისა და ადმინისტრაციის გეგმაზომიერი წინსვლა.

რუსი სამხედროების შეღწევამ და კოლონიზაციის არეალის გაფართოვებამ მთისწინეთის მიწებზე, რომლებსაც კავკასიელი მთიელები სახნავ-სათესად და საძოვრებად იყენებდნენ, დაძაბულობა შეიტანა რუსებსა და მთიელებს შორის, რასაც უფრო აღვივებდა რუსების მიერ დაკავებული ტერიტორიების შემოზღუდვა გამაგრებული ხაზებით. XVIII საუკუნის 70–80-იანი წლებისთვის სტიქიური აფეთქებისთვის საფუძველი უკვე შემზადებული იყო; დაიწყო შეტაკებები რუსეთის ჯარებსა და მთიელებს შორის, ასე დაიწყო კავკასიის ომი, რომელიც ათეულობით წლები გრძელდებოდა და დიდი მსხვერპლის ფასად დაუჯდა ორივე მხარეს.

კავკასიის ომის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია საყოველთაოდ აღიარებული ქრონოლოგიური საზღვრების არარსებობა. ისტორიკოსთა უმრავლესობა კავკასიის ომს XVIII–XIX საუკუნეების ფარგლებში ათავსებს, მაგრამ ომის დაწყების კონკრეტული თარიღი ისტორიოგრაფიაში ძალიან არაერთგვაროვნად არის წარმოდგენილი. კერძოდ, ამ კონფლიქტის დასაწყისად სხვადასხვა ავტორები ასახელებენ 1722, 1763, 1785, 1801, 1817, 1818, 1830 და სხვა წლებს. ჩვენ ვემხრობით იმ აზრს, რომ კავკასიის ომის დაწყება იმპერატრიცა ეკატერინე II-ის (1762–1796) ეპოქას ემთხვევა.

1820-იანი წლების ბოლოსათვის კავკასიის მთიანეთში წინააღმდეგობის ორი ცენტრი დარჩა, რომლებიც ფაქტობრივად სამხედრო მოქმედებების დამოუკიდებელ თეატრებს წარმოადგენდნენ. 1) აღმოსავლეთის (ჩეჩნეთი და მთა-დაღესტანი) და 2) დასავლეთის (ჩერქეზების, უბიხებისა და მთიელი აფხაზური თემების არეალი). მაგრამ თუ აღმოსავლეთში 1830-იან წლებში ცენტრალიზებული სახელმწიფო – კავკასიის იმამათი – ჩამოყალიბდა, დასავლეთ კავკასიაში ანტირუსული ძალების გაერთიანების ცდებს გადამწყვეტი შედეგი არ გამოუღია.

1864 წლის მაისში რუსეთის ჯარებმა მთიელთა უკანასკნელი საყრდენი პუნქტი აიღეს, რაც ოფიციალურად გამოცხადდა

ხანგრძლივი ომის დასრულებად. ისტორიკოსთა უმრავლესობა იზიარებს ამ ვერსიას. ფაქტობრივად ასეც არის, თუმცა აღსანიშნავია, რომ კავკასიონის ძნელად მისადგომ ადგილებში წინააღმდეგობის მცირე კერები ისევ რჩებოდა. ამიტომ ზოგი მკვლევარი ვარაუდობს, რომ კავკასიის ომი 1864 წლის შემდეგაც გაგრძელდა.

ლიტერატურა:

- Фадеев Р. Кавказская война (Москва, 2005). [Fadeev R. Caucasian War (Moscow, 2005)]
- Покровский Н. Кавказские войны и имамат Шамиля (Москва, 2000). [Pokrovsky N. Caucasian Wars and Shamil's Imamate (Moscow, 2000)]
- Блиев М., Дегоев В. Кавказская война (Москва, 1994). [Bliев M., Degoeв V. Caucasian War (Moscow, 1994)]
- Лапин В. История Кавказской войны. Пособие к лекционному курсу (С.-Петербург, 2003). [Lapin V. History of the Caucasian War. Lecture course manual (St. Petersburg, 2003)]

The Caucasian policy of the Russian Empire intensified sharply in the 1760s and 1770s when the planned advance of Russian troops and administration in the North Caucasus began.

The incursion of Russian troops and the expansion of the colonization area to the foothills used by the Caucasian mountaineers for arable land and pastures created tensions between the Russians and the mountaineers, further exacerbating the confines of Russian-occupied territories with fortified lines. By the 1770s and 1780s, the groundwork had been laid for a natural disaster; Clashes broke out between Russian troops and mountaineers, thus, beginning the Caucasus War, which lasted for decades and cost great sacrifices on both sides.

One of the hallmarks of the Caucasus War is the lack of universally recognized chronological boundaries. Most historians place the war in the Caucasus between the 18th and 19th centuries, but the exact date of the beginning of the war is very different in historiog-

raphy. In particular, various authors name the years 1722, 1763, 1785, 1801, 1817, 1818, 1830 and others as the beginning of this conflict. We support the idea that the beginning of the Caucasus War coincides with the era of Empress Catherine II (1762-1796).

By the end of the 1820s, two centers of resistance remained in the Caucasus Mountains, which were in fact independent theaters of military action. 1) East (Chechnya and Dagestan) and 2) West (Circassian, Ubykh and all Abkhazian communities). But if a centralized state in the East - the Caucasus Imamate - was formed in the East in the 1830s, attempts to unite anti-Russian forces in the West Caucasus would not be decisive.

In May 1864, Russian troops captured the last stronghold of the mountaineers, officially declaring the end of a long war. Most historians share this version. In fact, this is the case, but it is noteworthy that small areas of resistance remained in hard-to-reach areas of the Caucasus. Therefore, some scholars suggest that the Caucasus War continued after 1864.

References:

- Bliyev M., Degoyev V., (1994), *Kavkazskaya voyna*. Moskva. [Bliev M., Degoev V. *Caucasian War* (Moscow, 1994)]
- Fadeyev R., (2005), *Kavkazskaya voyna*. Moskva. [Fadeev R. *Caucasian War* (Moscow, 2005)]
- Lapin V., (2003), *Istoriya Kavkazskoy voyny*. Posobiye k lektsionnomu kursu S.-Peterburg. [Lapin V. *History of the Caucasian War*. Lecture course manual (St. Petersburg, 2003)]
- Pokrovskiy N., (2000), *Kavkazskiye voyny i imamat Shamilya*. Moskva. [Pokrovskiy N. *Caucasian Wars and Shamil's Imamate* (Moscow, 2000)]

ეტიუდები ქართულ-ბერძნული ურთიერთობის
ისტორიიდან
ARTICLES ON HISTORY OF GEORGIAN-GREEK RELATION

ვალერი ასათიანი
Valeri Asatiani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: აია-კოლხეთი, ქუთაისი, ხვამლი, ლეჩხუმი,
მაქსიმე აღმსარებელი

Keywords: Aya-Colkheti, Kutaisi, Khvamili, Lechkhumi, St. Maximus the
Confessor

ანტიკური სამყაროს ურთიერთობას ოდინდელ საქართველოსთან (აია-კოლხეთი, ქუთაისი...) ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ამ ტრადიციათა წარმოქმნა აიხსნება როგორც ბერძნული კულტურის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობით, ასევე მოსახლეობის უშუალო კონტაქტებით, რამაც ასახვა პოვა მითოლოგიაში, მხატვრულ ლიტერატურასა და მრავალრიცხოვან ისტორიულ წყაროებში.

ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ძველ საქართველოში განსაკუთრებით ხელსაყრელი პირობები იქმნება ბიზანტიასთან ურთიერთობის თვალსაზრისით. ბერძნულიდან ქართულად ინტენსიურად ითარგმნება აგიოგრაფიული თხზულებები, თეოლოგიური ტრაქტატები.

ლეჩხუმის ისტორია უკავშირდება გვიანპალეოლითისა და ადრენეოლითის ხანას. წლების განმავლობაში მეცნიერები იკვლევდნენ ხვამლის მთას, რაც 1990 წლიდან გრძელდება.

მე-7 საუკუნის ბერძნული პირველწყაროების გადმოცემით, წმ. მაქსიმე აღმსარებელმა სიცოცხლის ბოლო წლები ლაზიკაში (დასავლეთ საქართველოში) გაატარა ციხე-სიმაგრე სხიმარისთან, სადაც აღესრულა.

ლიტერატურა:

- ურუშაძე, აკ. (1964). ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში. თბილისი, თსუ გამომცემლობა.
- ლორთქიფანიძე, ო. (1966). ანტიკური სამყარო და კოლხეთი. თბილისი, თსუ გამომცემლობა.
- გორდუზიანი, რ. (2019). ბერძნული ცივილიზაცია. I, თბილისი, „სულაკაურის გამომცემლობა“.
- ასათიანი, ვ. (2021). ანტიკური კულტურა, ბიზანტია და საქართველო. თბილისი, გამომცემლობა „ლოგოსი“.

The relations between the antique world and the people of Ancient Georgia (Aya-Kolchetai, Kutaisi) are long-standing. Two factors can easily serve to the emergence of these traditions: one is the general, global significance of the Greek culture, and the other-close

Greco-Georgian populace, which was reflected in the mythology, literature and numerous historical monuments. After Christianity became the established religion in old Georgia, the most favourable conditions were created to have better relations with Byzantine. Those ages witnessed intensive translations of hagiographical pieces and theological treatises from Greek into Georgian.

The history of Lechkhumi starts from the late Paleolithic-early Neolithic Ages. Since 1990, a lot of scientists tried to study Khvamli. According to the Greek primary sources of the 7th century, St Maximus the Confessor spent his final days Lazica (Western Georgia), near the fortress Skhimarisi, where he died.

References:

- Asatiani, V. (2019). Antikuri Kultura, Bizantia da Saqartvelo. [Antique Culture, Bizantium and Georgia]. Tbilisi, LOGOS.
- Gordeziani, R. (2019). Berdznuli Civilizacia. [Greek Civilization], I. Tbilisi, Sulakauri Publishing House.
- Lortqifanidze, O. (1966). Antikuri Samyaro da Kolkheti. [The Antique World and Ancient Kolchis. TSU Publishing House
- Urushadze, Ak. (1964). Dzveli Kolxeti Argonavtebis Tqmulebashi. [Ancient Colchis and Myth of Argonauts. TSU Publishing House

წინადადების საინფორმაციო სტრუქტურა და
სიტყვათა რიგი არაბულში
THE INFORMATION STRUCTURE AND WORD ORDER IN
ARABIC

რუსუდან ასათიანი
Rusudan Asatiani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სიტყვათა რიგის ტიპოლოგია, არაბულის
მორფოსინტაქსი, წინადადების საინფორმაციო სტრუქტურა,
კოგნიტიური ინტერპრეტაცია

Keywords: Word Order Typology, Arabic Morphosyntax, Information
Structure, Markedness, Cognitive Interpretation

არაბულში სიტყვათა ძირითადი, არამარკირებული რიგია SVO, თუმცა ისევე, როგორც ყველა სხვა ენაში, სადაც მეტ-ნაკლებად განვითარებულია სახელთა მორფოლოგია და გამოიყოფა განსხვავებული ბრუნვები, არაბულშიც შესაძლებელია ამ არამარკირებული რიგის ცვლა: თითქმის ყოველი თეორიულად დასაშვები კომბინაცია ძირითადი სინტაქსური ფუნქციების რიგის ცვლისა დასტურდება არაბულის წერილობით თუ ზეპირმეტყველებით ტექსტებში.

თანამედროვე თეორიული მიდგომით ინფორმაციულად ნეიტრალური, არამარკირებული კონსტრუქციის ყოველი ასეთი ვარიაცია უკავშირდება წინადადების საინფორმაციო სტრუქტურის ცვლას და გულისხმობს საინფორმაციო ნაკადში რომელიმე წევრის პრაგმატიკულ გამოკვეთას, ხაზგასმას, თვალთახედვის ცენტრში მოქცევას, ანუ ფართო გაგებით – დაწინაურებას. ასეთ გადაადგილებებს თან სდევს გარკვეული მორფოსინტაქსური ცვლილებები და არაბულშიც მისთვის დამახასიათებელი კანონიკური ნომინატიური კონსტრუქციის პარალელურად ჩნდება ე.წ. არაკანონიკური კონსტრუქციები, სადაც სუბიექტი ნომინატივის ნაცვლად აკუზატივშია, პირდაპირი ობიექტი კი, პირიქით, აკუზატივის ნაცვლად სახელობითი ბრუნვითაა გაფორმებული.

მაგალითად:

(1) kataba rağulun risālatan.

დანერა კაც-+NOM წერილ-+ACC

კაცმა წერილი დანერა.

(2) 'inna rağulan kataba risālatan.

PTC(ჭეშმარიტად) კაც-+ACC დანერა წერილ-+ACC

ჭეშმარიტად კაცმა, დანერა წერილი.

(3) risālatun kataba-ha rağulun.

წერილ-+NOM დანერა-ის კაც-+NOM

წერილი, კაცმა-ის დანერა.

პირველი წინადადება, რომელიც არაბულის სიტყვათა არამარკირებულ რიგს გამოხატავს, ინფორმაციული თვალსაზრისით ნეიტრალურია მაშინ, როცა მე-(2) წინადადება სუბიექტის, ხოლო მე-(3) ობიექტის საინფორმაციო ნაკადში დაწინაურების შემთხვევებს ასახავს.

სუბიექტის ან ობიექტის დაწინაურებისას სახელთა ფუნქციური დაპირისპირება ბრუნვათა მიხედვით ფაქტიურად მოხსნილია და შედეგად ბრუნვათა მიხედვით არადიფერენცირებული სტრუქტურები წარმოიქმნება: S-ის დაწინაურებისას S და O, ორივე, წარმოდგენილია ბრალდებითში; O-ის დაწინაურების დროს კი ორივე, S და O, წამოდგენილია სახელობითში. ბრუნვათა მიხედვით არადიფერენცირებული ეს მოდელები გვიჩვენებენ, რომ სახელთა ფუნქციები ორი კატეგორიის – ‘დაწინაურება’ და ‘სუბიექტი/ობიექტი’ – თანაკვეთის შედეგად სტრუქტურულად გათანაბრდა, თუმცა ინფორმაცია მათი კატეგორიალური მნიშვნელობების შესახებ არ ქრება და ორივე კატეგორია, ‘S/O’ და ‘დაწინაურება’, ფორმალურად ერთმანეთისგან გამიჯნულია:

დაწინაურება – დაწინაურებული სახელის წინადადების საწყის პოზიციაში გადასმა; სახელთა არადიფერენცირებული მოდელების წარმოქმნა.

სუბიექტი – სუბიექტის მოთავსება 'inna (ან მისი ჯგუფის ნაწილაკების) მომდევნო პოზიციაში.

ობიექტი – ობიექტის შესაბამისი ნაცვალსახელოვანი სუფიქსის (ზოგჯერ შესაბამის ნაწილაკთან ერთად) გაჩენა ობიექტის კანონიკურ პოზიციაში, ზმნის მომდევნოდ.

არაბულში სუბიექტისა და ობიექტის საინფორმაციო ნაკადში გამოკვეთა-დაწინაურების სხვადასხვა მოდელი არსებობს; კერძოდ, სუბიექტის დასაწინაურებლად, სიტყვათა არამარკირებული რიგის ცვლისას, ორი ძირითადი მოდელი გამოიყოფა, ხოლო ობიექტის დასაწინაურებლად – სამი. ეს გვიბიძგებს მოსაზრებისკენ, რომ საინფორმაციო ნაკადში პრაგმატიკული დაწინაურება შეიძლება განსხვავებული ხარისხით მიმდინარეობდეს და ეს მოდელებიც ამ განსხვავებულ ხარისხზე უნდა მიგვანიშნებდნენ შემდეგი კოგნიტიური ინტერპრეტაციით: რაც უფრო მეტია დაწინაურების ხარისხი (ანუ, კოგნიტიურად რაც უფრო მეტად ხდება ინფორმაციის გამოკვეთა-დაწინაურება), ენა ფორმალურადაც მით უფრო მეტად მარკირებულ, კომპლექსურ კონსტრუქციებს იყენებს.

ლიტერატურა:

- ასათიანი, რ. – Asatiani, R. (2007). The Main Devices of Foregrounding in the Information Structure of Georgian Sentences. In: Proceedings of the Tbilisi Symposium on Language, Logic and Computation 2005, ed. Balder David ten Cate and Henk Zeevat, 21-31, Springer
- გივონი, თ. – Givon, T. (1985). Iconicity, Isomorphism and Nonarbitrary Coding in Syntax. In: Iconicity in Syntax, ed. John Naima, 187-220, Amsterdam: John Benjamins
- გრანდე, ბ. მ. – Гранде, Б. М. (1963). Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении, Москва: Изд-во восточной литературы
- ლეკიაშვილი, ალ. (1977). არაბული ენა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
- ფორდი, დ. – Ford D. C. The Influence of Word Order on Modern Arabic Information Structure, <https://www.diu.edu/documents/gjalens/Vo13-2/Ford-Info-Structure-and-Word-Order-MSA.pdf>

Linguistic structuring of reality based on the notions ‘same-different’ proceeds through ‘oppositions’. An opposition means that there are at least two items one of which is ‘marked’ and another is ‘unmarked’. Structuring of the information, its packaging, also proceeds through oppositions where one part of the information stands out against a background of the other part of information. From the communicational, pragmatic point of view, this information is highlighted, important and represents the foregrounding of a certain part of information. Any kind of **‘foregrounding’** (resp. ‘highlighting’, ‘logical emphasis’, ‘promotion’, ‘standing out as the first, important’, etc.) could be regarded as **one, common phenomenon** which represents the main strategy of linguistic structuring of information. From this point of view, Topic, Focus, Subject, Theme, Point of view and so on – are the same as far as they represent various forms of ‘foregrounding’.

Arabic is a language with relatively extensive case and agreement marking. Consequently, it allows for variations on its unmarked word order, which is SVO. In fact, all six permutations of the basic

sentence constituents Subject, Verb, and Object are documented in Arabic written or oral texts. Moreover, all ‘marked’ variations in word order relate to each other, as each one denotes some aspect of the information structure of the language, either topicalizing or focusing (resp. foregrounding in the common, wide sense) a constituent.

In Arabic, the definite morphosyntactic structures represent either Subject or Object foregrounding and the following cognitive processes can explain their appearance: depending on a specific situation, it becomes necessary to emphasize mainly unmarked Subject or marked O, to change their common prototype role and to assign to them a specific, peculiar character. This peculiarity – the cognitive markedness of these nouns – is represented on the grammatical level by the formal markedness (that is, by changing of their canonical cases): Subject appears in accusative instead of Nominative, whereas Object appears in Nominative instead of its canonical form – Accusative. As a result, undifferentiated constructions of nouns arise: in the case of foregrounding of the Subject, both S and O stand in the Accusative case, and in the case of foregrounding of the Object, both S and O appear in the Nominative case.

Examples:

kataba	rağulun	risālatan.
Wrote	man+NOM	letter+ACC

The man wrote a letter.

'inna	rağulan	kataba	risālatan.
PTC(indeed)	man+ACC	wrote	letter+ACC

Indeed, the man wrote a letter.

risālatun	kataba-ha	rağulun.
letter+NOM	wrote-it man+NOM	

The letter, the man wrote it.

The (1)-sentence shows unmarked word order, while (2)-example expresses Subject foregrounding and (3), consequently, Object foregrounding.

These structures reflect the following state of matters: as a result of the coincidence of the two categorical meanings (resp. S/O and Foregrounding), the functions of nouns have become equal, although the information about their categorical meanings is pre-

served and 'Syntactic Functions (resp. S and O)' and 'Foregrounding' both are formally distinguished:

FOREGROUNDING – fronting of foregrounded function in the verb prior position and rising of undifferentiated morphosyntactic patterns.

SUBJECT – fixation of its position after *'inna* (or the particles of its group).

OBJECT – the appearance of the respective pronoun suffix in the canonical position of the Object in a sentence.

There are several possibilities to express the foregrounding of main syntactic functions, and we assume that these specific constructions, organized hierarchically, reflect the different degrees of foregrounding and can be clarified employing the following cognitive interpretation: *the higher the complexity of formal devices the higher the degree of foregrounding.*

References:

- Asatiani, R. (2007). The Main Devices of Foregrounding in the Information Structure of Georgian Sentences. In: Proceedings of the Tbilisi Symposium on Language, Logic and Computation 2005, ed. Balder David ten Cate and Henk Zeevat, 21-31, Amsterdam: Springer
- Ford D. C. The Influence of Word Order on Modern Arabic Information Structure, <https://www.diu.edu/documents/gialens/Vo13-2/Ford-Info-Structure-and-Word-Order-MSA.pdf>
- Givon, T. (1985). Iconicity, Isomorphism and Nonarbitrary Coding in Syntax. In: Iconicity in Syntax, ed. John Naiman, 187-220, Amsterdam: John Benjamins
- Grande, B. M. (1963). *Kurs arabskoj grammatiki v sravnit'no-istoricheskom osveshenii*. [The Arabic grammar in the comparative-historical perspective], Moscow: Oriental Literature.
- Lekiasvili, Al. (1977) *Arabuli ena*. [The Arabic language], Tbilisi: TSU Publishing House.

ჰიდრონიმი „ბერდუჯი“
HYDRONYM “BERDUJI”

ცირა ბარამიძე
Tsira Baramidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ჰიდრონიმი, ისტორიული წყაროები,
ლინგვისტური კონტაქტები, ჰიდრონიმი, სუფიქსი
Keywords: Hydronym, Historical Sources, Languages in Contact, Hydronym,
Suffix

მოხსენებაში მოცემულია ჰიდრონიმ „ბერდუჯის“ (იგივე საგიმი, იგივე დებედა, იგივე ძეგამჩაი) ისტორიული და ლინგვისტური ანალიზი. მდინარე ბერდუჯი ისტორიულად სასაზღვრო ზოლში იყო მოქცეული; ეს მდინარე იყო ქართლის, შემდეგ გაერთიანებული საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთი საზღვარი ალბანეთ-არანთან.

მდინარე ბერდუჯი კვეთს სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყანას (სომხეთი, საქართველო, აზერბაიჯანი), სადაც საზღვრები დროდადრო იცვლებოდა და, შესაბამისად, იცვლებოდა ამ მდინარის სახელწოდებაც. ჰიდრონიმი ბერდუჯი დადასტურებულია ქართულ ისტორიულ წყაროებში; ჰიდრონიმ ბერდუჯის შესახებ „ქართლის ცხოვრების“ მონაცემები შევისწავლეთ ყველა რედაქციის გათვალისწინებით (m (მაჩაბლისეული), T (თეიმურაზისეული), B (ბროსესეული), R (რუმინაცევისეული - ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით); ნუსხებში ჟამთააღმწერელის ცნობით დასტურდება, რომ არსებობს განსხვავებული ფონეტიკური ვარიანტები (შერდაოჯისი/შერდაოჯი, ბერდუჯისი, ბერდაუჯი, ბერდაჯა), მაგრამ, ვფიქრობ, ამოსავალი უნდა იყოს ფორმა „ბერდუჯი“. ვახუშტი ბატონიშვილი მდინარე ბერდუჯის სახელს უკავშირებს დაბას - ბერდ-იკ-ი. ცხადია, უნდა გამოიყოს ბერდ-ძირი და -უჯ სუფიქსი (ქართულში იშვიათად გამოყენებული სუფიქსი -უჯ (დურ-უჯ-ი, არტან-უჯ-ი)

(შდრ. სომხ. **Բերդիქ** - „ბერდიკი“ - პატარა ციხე სომხურად). „ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი მოიხსენიებს **Բերդաჰოჯ/ბერდაოჯის**“ ფორმით.

მოხსენებაში განხილულია ყველა დადასტურებული ფორმა და ვარიანტი, შედარებულია სომხურ ლექსიკურ ერთეულთან ბერდ-; შედარებულია ანალოგიური აგებულების არტან-უჯ- ფორმასთან და გამოთქმულია მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ -უჯ სუფიქსი საანალიზო ჰიდრონიმში ბერდ-უჯ-ი ქართული სუფიქსია, რომელმაც ინტენსიური ენობრივი კონტაქტების შედეგად გავრცელება პოვა სომხურშიც.

ლიტერატურა:

- აბულაძე, ი. (1953), „ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი, თბილისი

- მალრაძე, ვ. (2004), ქართველური ჰიდრონიმები, თბ., «ქართული ენა».

The paper provides a historical and linguistic analysis of Hydro-nium **Berduji** (also known as **Sagimi, Debeda, and Dzegamchai**). The Berduji River was historically bounded by the border; This river was the south-eastern border of Kartli, then United Georgia’s border with Albania-Aran.

The Berduji River crosses all three countries of the South Caucasus (Armenia, Georgia, Azerbaijan), where the borders changed from time to time and, consequently, the name of this river changed. Hydronym Berduji is confirmed in Georgian historical sources; Studying the data of “Kartlis Tskhovreba” about Berduji in all editions (M (Machabeli), T (Teimurazi), B (Brose), R (Rumiantsev - edited by S. Kaukhchishvili)) suggest that all forms exist (**Sherdaoji, Berdujis, Berduaji, Berdaji**), but, I believe, the initial form should be “Berduji”. Vakhushti Batonishvili connects the name of the river Berduji with the village - **Berd-ik**. In Georgian the suffix **-uj** is rarely used (**Dur-uj-i, Artan-uj-i**).

(Cf. Armenian **Բերդիկ** - Berdik - “Berdik” - a small fortress). The old Armenian translation of “Kartlis Tskhovreba” (published by Il. Abuladze - 1953) refers to **Բերդահոյ** - **Berdahoj** - “**Berdahoj / Berdaoji**”.

The report discusses all the confirmed forms and variants, compares them with the Armenian lexical unit **Berd-**; It is compared with the **Artan-uj-i** form of a similar structure and the opinion is expressed that the **-uj** suffix in the analytical hydronym **Berd-uj-i** is the Georgian suffix, which spread into Armenian as a result of intensive linguistic contacts.

References:

- Abuladze, I. (1953). “Qartlis cxovrebis” zveli somxuri targmani. [Old Armenian translation of “Qartlis Tskhovreba”],Tbilisi.
- Magradze, V.(2004), Qartveluri hidronimebi. [Kartvelian hydronyms], Tbilisi, “Georgian language”.

როცა მეფეები ჰაფეზს ციტირებენ:
XV-XVI საუკუნეების რამდენიმე იშვიათი სამეფო
ბეჭდის შესახებ სპარსული
პოეტური წარწერებით
WHEN KINGS QUOTE HAFEZ: ON SOME RARE ROYAL
SEALS OF THE FIFTEENTH AND SIXTEENTH CENTURIES
WITH PERSIAN POETICAL INSCRIPTIONS

გრიგოლ ბერაძე
Grigol Beradze

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: ჰაფეზ შირაზი; ირან-საქართველოს კულტურული ურთიერთობები; სპარსული წარწერები.

Keywords: Hafez Shirazi; Iran-Georgia Cultural Relations; Persian Inscriptions

მოხსენებაში განხილულია XV-XVI საუკუნეების შემდეგი სამი იშვიათი სამეფო ბეჭედი სპარსული პოეტური წარწერებით, რომლებშიც ციტირებულია თითო ბაითი XIV საუკუნის დიდი ირანელი პოეტის ჰაფეზ შირაზის ორი სხვადასხვა ყაზალიდან; 1) აკ-კოიუნლუს დინასტიის წარმომადგენლის სულთან ია'კუბ ბ. უზუნ ჰასანის (1478-1490) მრგვალი სამეფო ბეჭედი, რომლის ანაბეჭდები დაფიქსირებულია მის მიერ ქ, თავრიზში 1486-1487 წლებში გაცემულ ფირმანებზე; 2) ქართლის მეფე დავით X-ის (1505-1525) რვანახნაგა ფორმის სპარსულწარწერიანი სამეფო ბეჭედი, რომლის ანაბეჭედი განთავსებულია მის მიერ 1518 წელს გაგზავნილ სპარსულენოვან წერილზე; 3) კახეთის მეფე ალექსანდრე II-ის (1574-1605) სპარსულწარწერიანი ბეჭედი, რომლის შესახებ კონკრეტულ ცნობას გვანვდის თურქი ავტორი იბრაჰიმ ფეჩევი (გარდ. 1650 წ.) აღმოსავლეთ საქართველოში 1585 წელს ოსმალთა მორიგი ლაშქრობის აღწერისას,

ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ზემოხსენებული ორი ქართველი გვირგვინოსნის (დავით X-ისა და ალექსანდრე II-ის) სპარსულწარწერიან ბეჭედებს, რომლებიც წარმოადგენს საზოგადოდ ქრისტიან ხელმწიფეთა სამეფო ბეჭედებზე ირანელი მუსლიმი პოეტის ჰაფეზ შირაზის ციტირების ფრიად იშვიათ (და შესაძლოა უნიკალურ) შემთხვევას, იმავდროულად ქართველ მეფეთა ეს ბეჭედები ნათლად მეტყველებს ჰაფეზ შირაზის პოეზიის განსაკუთრებულ პოპულარობაზე XVI საუკუნის საქართველოში.

ლიტერატურა:

- “Farman-e Soltan Ya’qub ebn-e Uzun Hasan Aq Qoyunlu: Hozur-e sadat dar Astarabad qabl az doulat-e Safavi”, – Mir Damad, Vol. III, No. 10 (Gorgan, 1397/2018), 106, 108.
- Jean-Louis Bacqué-Grammont, “Deux lettres de David X du Kartli (Études turco-safavides, IX)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Revue d’Histoire de la Faculté des Lettres de l’Université d’Istanbul), Vol. XXXII (Istanbul, 1979), 139-140.
- Ibrahim Pechevi, Tarikh-i Pechevi, Vol. II (Istanbul: Matba’a-i Amire, 1283 AH/1866 AD), 88-89.

The paper discusses the following three royal seals of the 15th and 16th centuries with Persian poetical inscriptions, which contain quotations from two different *ghazals* of Hafez Shirazi, the great Iranian poet of the 14th century: 1) The round-shaped seal of the Aq Qoyunlu ruler Sultan Ya'qub b. Uzun Hasan (r. 1478-1490), impressions of which are attached to some Persian *farmāns* (royal decrees) issued by the above ruler in the city of Tabriz in 891 and 892 AH (= 1486 and 1487 AD); 2) The octagonal seal of King David X of Kartli (r. 1505-1525) with a Persian inscription, impression of which is found on the reverse side of his Persian-language letter of 1518; 3) The royal seal ring of King Alexander II of Kakheti (r. 1574-1605) with a Persian inscription, described by the Ottoman historian Ibrahim Pechevi (d. 1650).

Particular attention in the paper is paid to the seals of the above-named two Georgian kings (i.e., King David X of Kartli and King Alexander II of Kakheti) which represent the rare (if not the unique) examples of the presence of *bayts* (distichs) of Iranian Muslim poet Hafez Shirazi on the seals of Christian kings. At the same time, these seals of Georgian kings demonstrate the great popularity of the poetry of Hafez Shirazi in 16th-century Georgia.

References:

- Farman-e Soltan Ya'qub ebn-e Uzun Hasan Aq Qoyunlu: Hozur-e sadat dar Astarabad qabl az doulat-e Safavi", – Mir Damad, Vol. III, No. 10 (Gorgan, 1397/2018), 106, 108.
- Ibrahim Pechevi, Tarikh-i Pechevi, Vol. II (Istanbul: Matba'a-i Amire, 1283 AH/1866 AD), 88-89.
- Jean-Louis Bacqué-Grammont, "Deux lettres de David X du Kartli (Études turco-safavides, IX)", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Revue d'Histoire de la Faculté des Lettres de l'Université d'Istanbul), Vol. XXXII (Istanbul, 1979), 139-140.

**FROM ELEPHANTINE TO URMI: THE JOURNEY OF AHIQAR
FROM ANCIENT TO MODERN ARAMAIC**

Sebastian P. Brock

Oriental Institute
Oxford University
GB

Keywords: *Ahiqar, Achaemenid Aramaic, Elephantine, Qumran, Demotic*

The Neo-Aramaic text under consideration here is an oral account of the famous Story of Ahiqar. This narrative, along with the originally separate set of sayings, was a product of the Late Assyrian Empire and its earliest witness is a fifth-century fragmentary papyrus in Achaemenid Aramaic found at Elephantine, in southern Egypt, where it was evidently read by the Jewish community there. Although the work was not of Jewish origin, it evidently remained popular in Jewish circles for Ahiqar figures in the Hellenistic book of Tobit (at 1:21-22; 2:10; 11:18, and 14:10), a work known primarily from the Greek translation, but now also from some Aramaic fragments found in Qumran (4Q 196-199).

Likewise in the Hellenistic period the Story of Ahiqar was evidently translated into Demotic (witnessed by two fragmentary papyri) and into Greek, although this only survives indirectly, thanks to its reuse and adaptation in the Greek Life of Aesop (chapters 101-123). The existence of a now lost full Greek translation of Ahiqar is presupposed by the survival of Romanian and Slavonic versions. The language of the Achaemenid Aramaic Story of Ahiqar was in due course 'updated', and this survives in the slightly different forms of the Syriac narrative. At some fairly early date the Syriac was translated into Armenian, and then subsequently from Armenian, translations into Georgian and into Old Turkish were made; an Ottoman Turkish version, available both in Arabic and in Syriac script is also known. The Syriac was in due course translated into Arabic (for which at least three recensions are known), and thence into Ethiopic. Very recently evidence for a translation of the Sayings into Sogdian has been identified; this is very likely to have been made directly from Syriac. Of the four Neo-Aramaic versions, two are either translated from, or also influenced by, the Arabic tradition; the other two, both transmitted orally, would seem to be based ultimately on the Syriac, without interference from the Arabic.

The Story of Ahiqar thus constitutes a prime example of literary continuity from Ancient Mesopotamia to the present day.

References:

- B. Porten and A. Yardeni, Textbook of Aramaic Documents from Ancient Egypt (Jerusalem, 1993), III.
- R. Contini and C. Grottanelli, *Il saggio Ahiqar* (Studi Biblici 148; Brescia, 2005)
- J. Ferrer and J.P. Monferrer, *Historia y enseñanzas de Ahíqar o a antgua sabiduría oriental* (Cordoba, 2006), with the text of Cambridge Add. 2020 and Spanish translation.
- A.A. Martirosyan, *Patmut'iwn ew xratk' Xikaray imastnoy*, I-II (Erevan, 1969, 1972).

სიზმრის ფენომენი შხუალ იოსეფ აგნონის
მხატვრულ აზროვნებაში
PHENOMENON OF DREAM IN ARTISTIC THOUGHT OF
SHMUEL YOSEF AGNON

მამუკა ბუცხრიკიძე
Mamuka Butskhrikidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქებათა ქება, მიდრაში, კაბალა, აგუნოთ, სიფურ
ფაშუტ

Keywords: Song of Songs, Midrash, kabbala, Agunot, Sippur Pashut

ერთ-ერთი მთავარი ინტერტექსტი, რომელიც აგნონის მრავალი თხზულების თხრობას გამსჭვალავს, არის ბიბლიური „სიზმარ-ზმანება“ – ქებათა ქება. მწერლის არაერთი ნაწარმოების არაორდინალური დასასრული დაუმთავრებელი სიზმრის ალუზიას წარმოადგენს. გამოვყოფთ აგნონის სამ თხზულებას, რომელთა შექმნის პროცესში, ვფიქრობთ, ავტორის გულისყური ბიბლიური ქებათა ქებისა და მიდრაშის შირ ჰაშირიმ რაბასკენ იყო მიპყრობილი. ეს ქმნილებებია: „სიფურ ფაშუტ“, „აგუნოთ“ და „შვუათ ემუნიმ“. აგნონის გაუნელებელი ინტერესი ქებათა ქების ტექსტისადმი კარგად მოეხსენებოდათ ისრაელელ რედაქტორ-გამომცემლებს და მისი რვატომეულის მე-3 ტომს ალ ქაფოთ მანულ („კარის სახელურზე“) უწოდეს, რაც გამოძახილია ქებათა ქების 5: 5-6 ქებისა: „აღვდეგ მე შემოყვანად მეტრფისა ჩემისა. ჩემთა ხელთაგან დასწვეთდა მურრი, და თითთაგან ჩემთა ეწვეთებოდა მურრი კარის სახელურს. გავუღე კარი მეტრფესა ჩემსა... მაგრამ გაბრუნდა მეტრფე ჩემი და წავიდა. სული ჩემი ილეოდა მის ხმაზე. ვეძებდი მას და ვერ ვპოვებდი...“ „ვეძებდი მას და ვერ ვპოვებდი“ არის ფრაზა, რომელიც შმუელ აგნონის მრავალი მნიშვნელოვანი ქმნილების თემატური გასაღებია. მიჯნურთა განშორების დრამა არის მთავარი კოლიზია, რომელიც განსაზღვრავს ყველა სხვა მოქმედებასა და მდგომარეობას აგნონის მხატვრულ აზროვნებაში. ფსევდონიმიც „აგნონ“ (ნამდვილი გვარია ჩაჩკესი) სწორედ ამ ტანჯვის გამომხატველია. იგი მომდინარეობს წმინდა მინაზე მწერლის მიერ შექმნილი პირველი მოთხრობის სახელწოდებიდან „აგუნოთ“, რაც უქმროდ დარჩენილ ქალებს ნიშნავს. ნიშანდობლივია, რომ აგნონის სამწერლო კარიერის სათავეში სწორედ ეს მოთხრობა დგას. აღნიშნულ მოთხრობაში სევდიანი ამბისა და უიღბლო ქორწინების ფონს წარმოადგენს ტრადიციული ებრაული შეხედულება ბედნიერი და ჰარმონიული ქორწინების შესახებ. მიდრაშში ბერეშით რაბა დაბადების წიგნის შესაბამისი ადგილი შემდეგნაირად არის განმარტებული: „ერთმა ქალმა რაბი იაკობ ბენ ხალაფთას ჰკი-

თხა: „რამდენ დღეში შექმნა უფალმა სამყარო?“ – „ექვს დღეში, როგორც ნათქვამია, „ექვს დღეში შექმნა ღმერთმა ცა და მიწა“, მიუგო რაბიმ. – „მას აქეთ რასა იქმს უფალი?“ – „მას აქეთ უფალი ზის და წყვილებს ერთმანეთს აკავშირებს: ამა და ამ კაცის ქალიშვილს ამ მამაკაცთან...“ მოკლედ, მიდრაში აცხადებს, რომ ოჯახის შექმნაში ღმერთის ხელი ურევია. აქვე ჩნდება საჭირობოროტო კითხვა: თუ თვით უფალი აწყვილებს, რატომ ეყრებიან ადამიანები ერთმანეთს? და, საერთოდ, რატომ არის ამდენი ცოდვა-უბედურება ღვთისგან ქმნილ სამყაროში? „სამყარო ჰარმონიული შექმნა ღმერთმა, მაგრამ მისმა ჭურჭელმა ვერ გაუძლო ღვთიური ნათლით აღვსებას და დაიმსხვრა. ჩვენ დამსხვრეულ სამყაროში ვცხოვრობთ, სადაც ყველგან და ყველაფერში ნაპრალი გადის. ბზარი, ნაპრალი და უფსკრული დამახასიათებელია ადამიანური ურთიერთობებისთვისაც“ – ასე უპასუხობს ამ მარადიულ კითხვას ცნობილი კაბალისტი იცხაკ ლურია. აგნონის ფსევდონიმიც სწორედ დარღვეულ სამყაროს გვახსენებს. თითქოს ღრმა პესიმიზმით აღბეჭდილი აგნონის სახელი, რომელიც სამყაროს დისჰარმონიულობას აცხადებს, ამავე დროს დიდი შინაგანი ოპტიმიზმითაა გამსჭვალული – ღმერთი ხომ აუცილებლად შეუნდობს ცოდვას, რომლის ხსოვნას ასე ცოცხლად ინახავს კაცი, რადგან როგორც თალმუდი ამბობს: „ღმერთს ახსოვს ის, რაც კაცს ავინწყდება, და ავინწყდება ის, რაც კაცს ახსოვს“.

ლიტერატურა:

- Harold Fish, “The Dreaming Narrator in S.Y.Agnon”, Bar-Ilan University, 1970;
- D. Aberbach, At the Handles of the Lock: Themes in the Fiction of S.J. Agnon, London, Oxford University Press, 1984;
- Елена Римо, Мидраш о Мидраше, Педагогический Альманах, Иерусалим, 1998.

One of the main intertexts which imbues narration of many works by Agnon is the Biblical “dream” – the *Song of Songs*. The extraordinary ending of a number of works by this writer is an allusion to an unfinished dream. We single out Agnon’s three works, in the process of creation of which, in our opinion, the author’s attention was directed towards the Biblical *Song of Songs* and the *Midrash Shir ha-Shirim Rabbah*. These works are *Sippur Pashut*, *Agunot* and *Shevuat Emunim*. Israeli editors and publishers were well aware of Agnon’s keen interest in the text of the *Song of Songs* and they entitled Volume 3 of his works in eight volumes ‘*Al Kapot ha-Man’ul (Upon the Handles of the Lock)*. This is the echo of the *Song of Songs* 5: 5-6: “I rose up to open to my beloved; and my hands dropped with myrrh, and my fingers with sweet smelling myrrh, upon the handles of the lock. I opened to my beloved; but my beloved had withdrawn himself, and was gone: my soul failed when he spake: I sought him, but I could not find him...”

“I sought him, but I could not find him” is the phrase which appears as a thematic clue to many significant works by Shmuel Agnon. The drama of separation of sweethearts is the main collision that defines all other actions and states in Agnon’s artistic thought. The pseudonym *Agnon* (the real surname is Czaczkes) expresses exactly this suffering. It derives from the title of the first story created by the writer in the Holy Land – *Agunot*, which means “forsaken wives”. It is noteworthy that exactly this story is at the origin of Agnon’s literary career. In this story, the background of a sad story and an unhappy marriage is the traditional Jewish view on a happy and harmonious marriage. In the *Midrash Bereshit Rabbah*, the relevant passage of the *Book of Genesis* is explained in the following way: “One woman asked Rabbi Iakob Ben Khalafta: “In how many days did God create the world?” – “In six days, as it is said, “In six days God created the heaven and the earth”, – answered Rabbi. – “What is God doing from that time?” – “From that time God is sitting and making couples: He is connecting the daughter of one or another man to a man...” Thus, according to the *Midrash*, God participates in the creation of families. And here arises a topical question: If God Himself makes couples, why do people separate from each other? And, in general,

why is there so much sin and misfortune in the universe created by God? God created the harmonious universe, but his vessel could not withstand filling with the divine light and was broken. We live in the broken world in which there are cracks everywhere and in everything. A crack, gap and abyss are characteristic of human relations as well”, – such is the answer of the well-known kabbalist Yitzhak Luria to this eternal question. The pseudonym of Agnon is also reminiscent of the broken world. It seems that Agnon’s name, imprinted with deep pessimism, which announces the disharmony of the world, is at the same time imbued with great inner optimism – God will surely forgive the sin, the memory of which is kept so alive in man, because as the Talmud states: “God remembers what man forgets, and forgets what man remembers.”

References:

- Harold Fish, “The Dreaming Narrator in S.Y.Agnon”, Bar-Ilan University, 1970.
- D. Aberbach, *At the Handles of the Lock: Themes in the Fiction of S.J. Agnon*, London, Oxford University Press, 1984;
- Yelena Rimo, *Midrash o Midrashe*, Pedagogicheskiy Al’manakh, Iyerusalim, 1998 [Elena Remo, *Midrash on Midrash*, Pedagogical Almanac, Jerusalem, 1998].

შავი ზღვის სახელწოდებები
აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ჭრილში
THE NAMES OF THE BLACK SEA IN THE CONTEXT OF THE
EAST AND THE WEST

მანანა გაბაშვილი
Manana Gabashvili

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: შავი ზღვის სახელწოდებები, ცალპის ზღვა,
დარაიაე ლაზი, დარაიე გორჯი

Keywords: The Names of The Black Sea, the Tsalpi Sea, Daraiae Lazi, Daraie
Gorji

შავი ზღვის ისტორიის კვლევამ დაგვარწმუნა, რამდენად მნიშვნელოვანია შავი ზღვის სახელწოდებების შესწავლა, თანაც ისტორიულ მოვლენებთან მიმართებაში, მით უმეტეს მათ მთლიან კონტექსტში გაანალიზება, რასაც დიდხანს ყურადღება არ ექცეოდა. შესაბამისად, შავი ზღვის სახელწოდებებს არც სიღრმისეულად განიხილავდნენ და ხშირად მხოლოდ დასახელებით შემოიფარგლებოდნენ, ანუ აღწერითი მხარით, რითაც იკარგებოდა პრობლემის განზოგადება. ამ დროს ისინი ისტორიული კვლევის თვალსაზრისით გაცილებით მეტ ინფორმაციას შეიცავენ, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით ჩანს.

შავი ზღვის სახელწოდებების მიხედვით შესაძლებელია ამ ზღვის მრავალი კუთხით შესწავლა, რაც ასევე მნიშვნელოვანია საუკუნეების მანძილზე შავი ზღვის მიმართ სხვადასხვა ქვეყნების მიზნებსა და პრეტენზიებში გარკვევა, როგორც პოლიტიკურსა და ეკონომიკურ, ისე კულტურულში. ეს ეხება აღმოსავლური და დასავლური სამყაროს შეხვედრასაც და, ცხადია, საქართველოსთან ურთიერთობას.

შავი ზღვის სახელწოდებებით, მისი ფართო მნიშვნელობითა და ფუნქციით საგანგებოდ მას შემდეგ დავინტერესდით, რაც საზღვაო თემებს მოვკიდეთ ხელი და დავრწმუნდით შემდეგში: საქართველოს ისტორიის სრულფასოვანი შესწავლა შეუძლებელია შავი ზღვის ფაქტორის გათვალისწინების გარეშე. თუნდაც თამარ მეფის პოლიტიკის წარმატებული ოქროს ხანის მასშტაბის დაზუსტება. ამის გარეშე თითქოს ყოველმხრივ კარგად შესწავლილ და ყველაზე პოპულარულ ეპოქაში გარკვევა შეუძლებელი აღმოჩნდა. უფრო მეტიც, ამა თუ იმ მეფის მოღვაწეობა ზოგჯერ მხოლოდ შავი ზღვის პრობლემებთან მიმართებაში აიხსნება. „სპერის ზღვაც“, რომელიც ბაგრატიონთა დინასტიის სპერიდან წარმოშობას უკავშირდება, მათ პროგრამულ მიდგომაში აღნიშნული სახელწოდება და შავი ზღვის პოლიტიკა აღმოსავლური და დასავლური ურთიერთობების ქრილშიც განიხილება. შავი ზღვა ქართული გეოპოლიტიკის შემადგენელ ნაწილად უნდა განვიხილოთ. როდესაც ვიკვლევთ საქართველოს პოლიტიკას, ხალხის ცხოვრების წესსა და ფსიქოლოგიას, შავი ზღვის ფაქტორიც უნდა მივიღოთ მხედ-

ველობაში და ამ თვალსაზრისიდანაც შავი ზღვის სხვადასხვა წყაროებს შორის შავი ზღვის სახელწოდებებიც გავაანალიზოთ. ამ სახელწოდებებს მსოფლიო ისტორიის სიღრმეებში მივყავართ. მათ შორის უძველესია „ცალპის ზღვა“, რომელიც ძვ.წ. XVI საუკუნის ხეთურ წარწერებში გვხვდება. ძვ.წ. XIII-XII საუკუნეებში დასტურდება „ზემო ზღვა“ და „დიდი ზღვა“. შავი ზღვის გამორჩეულ მნიშვნელობას სტრაბონი ასეც განმარტავს. იგი მას ჰომეროსს ადარებს და წერს: „ის უდიდესად ითვლება და ამიტომაც, რომ უპირატესად მას უწოდეს პონტო, ისევე როგორც პოეტი – ჰომეროსს“. მისი სიტყვებითვე „პონტოს ყურეში“ ცხოვრობს მედეა.

შუა საუკუნეებში შავი ზღვის სახელწოდებების რაოდენობა იზრდება აღმოსავლურსა და დასავლურ, ქართულსა და რუსულ, თურქულ წყაროებში. ესენია: „პონტო“ „ბაჰრ არ რუმი“ („ბიზანტიის ზღვა“), „ბაჰრ არ-ხაზარ“ („ხაზართა ზღვა“), „ბაჰრ არ კირიმ“ („ყირიმის ზღვა“), „ბაჰრ არ ბურგარ“ („ბულგართა ზღვა“), „ბაჰრ-ე სიაჰ“ (შავი ზღვა), „ბაჰრ არ როს“ („როსთა ზღვა“), „ბაჰრ არ ტრაბუზუნდა“ („ტრაპიზონის ზღვა“), „დარაიე ლაზი“ („ლაზთა ზღვა“), „დარაიე გორჯი“ („ქართველთა ზღვა“), „სპერის ზღვა“, რაც იგივე იბერთა, ანუ ქართველთა ზღვაა. ასევე ევროპული და რუსული სახელწოდებები: „მავრითალასა“ („შავი ზღვა“), „მარე ნიგრუმ“ („შავი ზღვა“), „მარე მაჯორე“ („დიდი ზღვა“), „მარე მაიუს“ („დიდი ზღვა“), „მერ მაჟორ“ („დიდი ზღვა“), „პონეტსკოე მორე“ („პონეცკის ზღვა“); თურქულენოვან სივრცეშია „ყარა დენიზია“ („შავი ზღვა“, თუმცა kara ‘შავსაც’ ნიშნავს და ‘დიდსაც’). შავი ზღვის სახელწოდებების კვლევამ დაგვანახა, რომ ყველაზე მეტი სახელწოდება შავ ზღვას ქართველებმა და ქართულ სამყაროსთან დაკავშირებულმა ხალხმა (ლაზებმა) მისცეს. ქართულ თუ უცხოურ წყაროებში დადასტურებული ეს სახელწოდებებია: „კოლხეთის ზღვაზე“ ძველი „ფასიანის ზღვა“ (რომელიც ახლახანს შემოვიტანეთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში), „კოლხეთის ზღვა“, „ქართველთა ზღვა“, „სპერის ზღვა“, „ტრაპიზონის ზღვა“, „დავითის ზღვა“, „მეგრელთა ზღვა“. გვხვდება „კავკასიის ზღვაც“, როგორც ამ სახელწოდებების კრებითი სახელწოდება. ეს კი ანეიტრალებს იმ ნიჰილისტების

შეხედულებებს, რომლებიც ქართველების შავი ზღვისადმი დამოკიდებულებას უარყოფენ. ასეთ პროპაგანდას 1801 წლიდან, საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრიობის დაკარგვის შემდეგ ეყრება საფუძველი. შავის ზღვის სახელწოდებების მიხედვით ახლებურადაც შეიძლება შევხედოთ სხვადასხვა დროსა და პერიოდში ამ ზღვაზე განვითარებულ ისტორიულ მოვლენებს, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ურთიერთობას, საქართველოში მიმდინარე ევროპეიზაციის პროცესებს. ეს პროცესები ძალას 1453 წ. ოსმალების მიერ ბიზანტიის იმპერიის დამხობის შედეგად იკრებს და ამ ურთიერთობებში საქართველოს ადგილი და როლი იკვთება.

ლიტერატურა:

- ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. II, 1965.
- თ. ყაუხჩიშვილი, სტრაბონის გეოგრაფიული ცნობები საქართველოს შესახებ (თბილისი, 1957).
- Hudud al'- Alam, Min al-Mashriq ila al-Maghrib, Compiled in 983-3 A.D. = 372, A.H.. Edited by M. Sotoodeh (Tehran University Press, 1962). Hudud al'- Alam, The regions of the World. A Persian Geography 372 A.H. 982 A. D. Translated and explained by V. Minorsky, with the preface by V.V Bartold (+1930), Translated from the Rassion (london, 1937).

Research of the history of the Black Sea has demonstrated how important it is to study the names of the Black Sea with respect to historical developments, especially, to analyze them in the entire context, which was left without proper attention for a long time. Hence, the names of the Black Sea were not dealt with in- depth, the study was often limited to denominations, i.e. the descriptive aspect, due to which the generalization of the problem was lost. However, they contain much more information from the historical viewpoint than it seems at first glance.

According to the names of the Black Sea, it is possible to study the history of this sea in a number of respects, which is also signifi-

cant to identify the political, economic as well as cultural goals and claims that different countries have had in connection with the Black Sea over the centuries. This is associated with the meeting of the East and the West and, naturally, a relationship with Georgia as well.

I have taken a special interest in the names of the Black Sea, its broad meaning and function. After starting the research on the topics related to the sea, I am convinced that without taking into consideration the Black Sea factor, it is impossible to conduct a comprehensive study of the history of Georgia, for example, to identify the scale of the policy of Queen Tamar during the Golden Age. Without this, it is impossible to demonstrate this very popular period, which seemed to have been well-studied in all respects. Moreover, sometimes the activity of one or another king is explained only in relation to the problems linked to the Black Sea. *Speris Zghva* (“the Speri Sea”), which is associated with the origin of the Bagrationi dynasty from Speri, is the name indicated in their program approach and the Black Sea policy is considered from the viewpoint of the East-West relations as well. The Black Sea must be viewed as a part of Georgian geopolitics. When we are studying the politics of Georgia, the way of life and the psychology of the people, it is necessary to take into account the factor of the Black Sea as well and, in this regard, to analyze the names of the Black Sea together with the various sources related to it. These names lead us into the depth of world history. From them, the most ancient is *Tsalpis Zghva* (“the Tsalpi Sea”), which occurs in the Hittite cuneiform inscriptions of the 16th c. BC. *Zemo Zghva* (“the Upper Sea”) and *Didi Zghva* (“the Great Sea”) are attested in the 13th-12th cc. BC. Strabo also explains the outstanding importance of the Black Sea in this way. He compares it to Homer and writes that it is considered the greatest and, therefore, it was primarily called Pontus, as Homer was called the poet. In his words, Medea lives in the “Gulf of Pontus”.

In the Middle Ages, the number of the names of the Black Sea increased in the Oriental and Western, Georgian, Russian and Turkish sources. These are *Pontus Bahr ar Rumi* (“the Byzantium Sea”), *Bahr ar Khazar* (“the Sea of the Khazars”), *Bahr ar Kirim* (“the Crimean

Sea”), *Bahr ar Burgar* (“the Sea of the Bulgarians”), *Bahr-e siah* (“the Black Sea”), *Bahr ar Ross* (“the Sea of the Russians”), *Bahr ar Trabuzunda* (“the Sea of Trabizond”), *Daraiae Lazi* (“the Sea of the Laz”), *Daraie Gorji* (“the Sea of the Georgians”), *Speris Zghva*, also known as the Sea of Iberians, or Georgians. The European and Russian names are as follows: *Mavritalasa* (“the Black Sea”), *Mare Nigrum* (“the Black Sea”), *Mare Maggiore* (“the Great Sea”), *Mare Maius* (“the Great Sea”), *Mer Majeur* (“the Great Sea”), *Ponetskoye More*; In the Turkish-speaking space, there is a word “*Qara Deniz*” (“the Black Sea”). However, *kara* means not only “black”, but also, “great”).

The study of the names of the Black Sea has demonstrated that the most of the Black Sea names were created by the Georgians and the people related with the Georgian world (the Laz). These names recorded in the Georgian and foreign sources are *Pasianis Zghva* (“the Sea of Pasiani”), (which is older than *Kolkhetis Zghva* (“the Sea of Colchis”) and which I have recently introduced into Georgian historiography), *Kolkhetis Zghva* (“the Sea of Colchis”), *Kartvelta Zghva* (“the Sea of the Georgians”), *Speris Zghva* (“the Sea of Speri”), *Trapizonis Zghva* (“the Sea of Trebizond”), *Davitis Zghva* (“the Sea of David”), *Megrelta Zghva* (“the Sea of the Megrelians”). *Kavkasiis Zghva* (“the Sea of the Caucasus”), as a collective name of the above-mentioned names, also occurs. This refutes the position of nihilists who deny the attitude of the Georgians towards the Black Sea. Such propaganda began in 1801 after Georgia lost its statehood. According to the names of the Black Sea, it is possible to consider the historical developments from a new viewpoint that took place on this sea at different times and periods, the relations between the East and the West, the processes of ongoing Europeanization in Georgia. These processes intensified after the overthrow of the Byzantine Empire by the Ottoman Turks in 1453, and the place and role of Georgia in these relations were revealed.

References:

- Hudud al'- Alam, Min al-Mashriq ila al-Maghrib, Compiled in 983-3 A.D. = 372, A.H.. Edited by M. Sotoodeh (Tehran University Press, 1962); Hudud al'- Alam, The regions of the World. A Persian Geography 372 A.H. 982 A. D. Translated and explained by V. Minorsky, with the preface by V.V Bartold (+1930), Translated from the Russian (London, 1937).
- Javakhishvili, Iv., (1965), Qartveli eris istoria. [The History of the Georgian nation]. T. II.
- Kaukhchishvili, T., (1957), Strabonis geografiuli cnobebi Saqartvelos shesaxeb. [Strabo Geographical Information about Georgia]. Tbilisi.

არქეოლოგია და საქართველოში აღმოჩენილი
არამეოგრაფიკული წარწერები
ARCHEOLOGY AND ARAMEOGRAPHIC INSCRIPTIONS
DISCOVERED IN GEORGIA

იულონ გაგოშიძე
Iulon Gagoshidze

დავით გაგოშიძე
David Gagoshidze

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი
Georgian National Museum

საკვანძო სიტყვები: არამეოგრაფიკული წარწერა, არმაზული
დამწერლობა, არმაზის ბილინგვა

Keywords: Arameographic Inscriptions, Armazian Script, Bilingual
Inscription from Armazi

საქართველოში აღმოჩენილი ყველა არამეოგრაფიკული წარწერა, ერთის გარდა (ბორის თასი), მეთოდური არქეოლოგიური გათხრებითაა მოპოვებული და ყველა ეს წარწერა, ყაზბეგის ფიალაზე ამოკვეთილი ე.წ. საკანცელარიო არამეული წარწერის გარდა, სავარაუდოდ, შესრულებულია არამეული დამწერლობის იმ ვარიანტით, რომელსაც თელმა არმაზული დამწერლობა უწოდა.

არქეოლოგიური მონაცემებით ირკვევა, რომ არმაზული დამწერლობა ფართოდ ყოფილა გავრცელებული ქართლის სამეფოს (ივერიის) ტერიტორიაზე ქ.წ. I საუკუნიდან ქ.შ. IV საუკუნემდე, ჩათვლით; ამ დამწერლობას ფლობდნენ არა მარტო პროფესიონალი მწერლები, არამედ რიგითი მოსახლეებიც და ის გამოიყენებოდა არა მარტო ოფიციალური დოკუმენტების შესაქმნელად, არამედ ყოფაცხოვრებაშიც.

არქეოლოგების მიერ საქართველოს თერთმეტ პუნქტში გამოვლენილი სავარაუდოდ არმაზული დამწერლობის რამდენიმე ათეული ნიმუშიდან ნაწილი ნაკითხულია და თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ არმაზის ბილინგვის არამეოგრაფიკული ტექსტის კვლევაც კი დღემდე არ დასრულებულა, არაფერი რომ არ ითქვას მონოლინგვაზე, შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რა დიდი სამუშაო ელის სემიტოლოგ ეპიგრაფიკოსებს.

ლიტერატურა:

- ი. გაგოშიძე, მ. წონელია. არამეულწარწერიანი ფირფიტები დედოფლის გორიდან, ამიერკავკასიის ისტორიის პრობლემები, თბილისი, 1991.
- გიორგი წერეთელი, არმაზის ბილინგვა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XIII, 1942.
- კონსტანტინე წერეთელი – K.Tsereteli. The Oldest Armazian Inscripti-
on in Georgia, Die Welt des Orients, Band XXIV, Göttingen, 1993.

All Arameographic inscriptions discovered in Georgia, except one (Bori Bowel), have been brought to light by the methodological archaeological excavations. All these inscriptions, with the exception of the so-called formal Aramaic inscription carved on the Kazbegi phial, have been presumably executed in the variant of the Aramaic script, which was called the Armazian script by G.Tsereteli.

It becomes clear from archaeological evidence that the Armazian script was widespread on the territory of the Kingdom of Kartli (Iveria) from the 1st c. B.C. to the 4th c. A.D. Not only professional writers, but ordinary people were also versed in this script and it was used not only for drawing up official documents but in everyday life as well.

A part of several dozen specimens of the Armazian script, discovered by archaeologists at eleven sites of Georgia, has been read. Taking into account that even the study of the Arameographic text of the bilingual inscription from Armazi has not been completed to date, not to mention the monolingual inscription, it can be imagined what a great work the Semitologist epigraphers awaits.

References:

- Gagoshidze, I., M.Tsotselia, (1991), Arameultsartseriani pirpitebi dedoplis goridan [Plates with the Aramaic Inscriptions from Dedoplis Gora], Problems of History of Transcaucasia, Tbilisi.
- Tsereteli, G., (1942), Armazis Bilingva [A Bilingual Inscription from Armazi Near Mtskheta in Georgia], The Bulletin of the Academy of Sciences of the Georgia, vol. XIII.
- Tsereteli, K., (1993), The Oldest Armazian Inscription in Georgia, Die Welt des Orients, Band XXIV, Göttingen.

იუსივი, კოჰორტატივი და იმპერატივი
„დაბადების“ თარგმანებში
/ქართული, ყუმუხური და ოსური ენების
მასალაზე/
JUSSIVE, COHORTATIVE AND IMPERATIVE
IN GENESIS TRANSLATIONS
/GEORGIAN, KUMYK, AND OSSETIC/

ქეთევან გადილია
Ketevan Gadilia

რუსეთის სახელმწიფო ჰუმანიტარული უნივერსიტეტი
Russian State University for Humanities

საკვანძო სიტყვები: ტიპოლოგია, თარგმნა, კილო, იუსივი, კოჰორტატივი, იმპერატივი, ბიბლია, ძველი ებრაული, ქართული, ყუმუხური, ოსური.

Keywords: Typology, Translation, Mood, Jussive, Cohortative, Imperative, Bible, Old Hebrew, Georgian, Kumyk, Ossetic.

წარმოდგენილი სტატია ეძღვნება ვოლიტური კილოს იმ რამდენიმე მნიშვნელოვან ფორმას, რომლებიც გვხვდება „დაბადების“ თარგმანებში ქართულ, ყუმუხურ და ოსურ ენებზე – სახელდობრ „დაბადების“ პირველი თავის ზოგიერთ მუხლში (1: 3, 6, 9, 11, 20, 22, 24, 28), სადაც აღწერილია სამყაროს შექმნის შვიდი დღე.

იუსივის, კოპორტატივისა და იმპერატივის მორფოლოგიური და სემანტიკური მოდელების ანალიზი არამონათესავე ენებში (თურქული, ინდოევროპული, ქართველური), რომლებიც ამასთანავე ტიპოლოგიურადაც საკმაოდ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, იძლევა საშუალებას, აღინეროს გარკვეული კანონზომიერებები ისეთი კომპლექსური და რთული ენობრივი კატეგორიისა, როგორიც არის კილო. ამგვარ მიდგომას ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისის გარდა აქვს გარკვეული პერსპექტივა, გამოვლენილ იქნეს სხვადასხვა ენის მოდელებს შორის შესატყვისობები.

სტატიის მიზანია აგრეთვე გამოავლინოს და შეისწავლოს შესატყვისობები ენობრივ ასპექტებსა (გრამატიკული კონტექსტი, გრამატიკული მნიშვნელობა და სხვა) და მთარგმნელის მიერ არჩეულ თარგმნის სტრატეგიას შორის.

ლიტერატურა:

- დრაივერი, ს.რ. – Driver S. R. The Treatise on the Use of the Tenses in Hebrew and Some Other Syntactical Questions. Michigan (1874 – 1998);
- დმიტრიევი ნ.კ. – Дмитриев Н. К. Грамматика кумыкского языка. Москва, 1940;
- ისაევი მ.ი. – Исаев М.И. (1987). Осетинский язык. Основы иранского языкознания. Москва: Наука;
- ჟუონ, პოლ. – Joüon Paul, S. J.(1996). A Grammar of Biblical Hebrew. Roma;
- კელი პ.ჰ. – Kelley P. H. (1992). Biblical Hebrew. An Introductory Grammar. Michigan.

This paper is devoted to some significant forms of volitive mood in the Kumyk, Ossetic and Georgian languages based on some passages from the book of Genesis (1:3, 6, 9, 11, 20, 22, 24, 28). The texts discuss the seven days of creating the world.

Analyzing the morphological and semantic patterns of imperative, cohortative, and jussive in the unrelated languages of different typology (Turkic, Indo-European, South Caucasian/Kartvelian) has got a good perspective from the point of view of general linguistics to describe certain regularities of the category of the mood and its consistent patterns in various languages.

Another goal of the paper is to find out the correlation between the linguistically defined aspects of translated texts (grammatical context, grammatical meaning, etc.) and the impact of a translator's strategy on the translated text.

References:

- Driver S. R. The Treatise on the Use of the Tenses in Hebrew and Some Other Syntactical Questions. Michigan (1874 – 1998);
- Dmitriev N.K. (1940). Grammatika kumykskogo jazyka. Moskva,.[Grammar of the Kumyk language]. Moscow;
- Isaev M. I. (1987). Osetinskij jazyk. Osnovy iranskogo jazykoznanija. [The Ossetic Language. Essential principles of Iranian studies]. Moscow: Nauka;
- Joüon Paul, S. J.(1996). A Grammar of Biblical Hebrew. Roma;
- Kelley P. H. (1992). Biblical Hebrew. An Introductory Grammar. Michigan.

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტთან
დაკავშირებული სივრცითი გამოწვევები
SPATIAL CHALLENGES ASSOCIATED WITH THE NAGORNO
KARABAKH CONFLICT

რევაზ გაჩეჩილაძე
Revaz Gachechiladze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Social and Political Sciences

საკვანძო სიტყვები: მთიანი ყარაბაღი, სივრცითი გამოწვევები,
ეთნიკური სტრუქტურა, სასაზღვრო პრობლემები

Keywords: Nagorno Karabakh, Changing Ethnic Structure, Boundary
Problems

ეთნოტერიტორიულ კონფლიქტს, ჩვეულებრივ, თან ახლავს გეოგრაფიულ სივრცეში გამოვლენილი გამონწვევები, რაც გამოიხატება ტერიტორიის ფაქტობრივი მფლობელობის შეცვლაში, ეთნიკურ წმენდაში, სატრანსპორტო კავშირების მიმართულებათა ცვლილებაში, სასაზღვრო დავებში და სხვ. ეს ყველაფერი ნათლად ჩანს კონფლიქტში მთიანი ყარაბაღის გარშემო, რომელიც ხელახლა გაცხოველდა 1988 წლიდან. მასთან დაკავშირებული სივრცითი გამონწვევები ზემოქმედებს არა მარტო კონფლიქტის მონაწილე მხარეების, არამედ მეზობელი ქვეყნების ინტერესებზეც.

1994 წლიდან 2020 წლის ნოემბრამდე მთიანი ყარაბაღის ტერიტორიის უდიდეს ნაწილს მის ირგვლივ არსებულ შვიდ აზერბაიჯანულ რაიონთან ერთად აკონტროლებდა სომხური მხარე. 2020 წლის ნოემბრიდან ვითარება შებრუნდა: ყველა ოკუპირებული რაიონისა და მთიანი ყარაბაღის ყოფილი ავტონომიური ოლქის ტერიტორიის მეოთხედს აკონტროლებს ბაქო.

მთიანი ყარაბაღისა და ოკუპირებული შვიდი რაიონის ტერიტორიაზე მცხოვრები აზერბაიჯანელები 1990-იანი წლების დასაწყისშივე იქცნენ თავიანთი ქვეყნის შიგნით იძულებით გადაადგილებულ პირებად. ერთდროულად, მოხდა ეთნიკური წმენდა სომხეთსა და აზერბაიჯანში, საიდანაც განიდევენ და ლტოლვილებად იქცნენ, შესაბამისად, ეთნიკური აზერბაიჯანელები და სომხები.

მთიანი ყარაბაღის იმ ფართობის პერიმეტრზე, რომელიც 2020 წლის 9 ნოემბრის რუსულ-აზერბაიჯანულ-სომხური დეკლარაციის (რომელიც ფორმალური ხელშეკრულება არაა) გამოცხადებისას სომხური მხარის კონტროლქვეშ რჩებოდა, განლაგდნენ რუსი მშვიდობისმყოფელები. ფორმალურად, ისინი იქ დადგნენ ხუთი წლის ვადით, გაგრძელების უფლებით, სომხური მოსახლეობის უსაფრთხოებისათვის. მაგრამ, თუ ვერ მოხერხდა სამშვიდობო ხელშეკრულების გაფორმება, შედეგი, შესაძლოა, საპირისპირო იყოს და გაურკვეველი მომავლის ფონზე მოხდეს ეთნიკური სომხების საგრძნობი გადინება.

კონფლიქტის პირდაპირი შედეგია ის, რომ სომხეთი სანახევროდ ჩაკეტილი ქვეყანაა: მას არა აქვს რაიმე ურთიერთობა აღმოსავლეთით – აზერბაიჯანის ძირითად ნაწილთან, ხოლო

დასავლეთით – აზერბაიჯანის ექსკლავ ნახჭევანთან და თურქეთის რესპუბლიკასთან. სახმელეთო კავშირურთიერთობებს სომხეთი ახორციელებს, მხოლოდ ჩრდილოეთით, საქართველოს, და სამხრეთით, ირანის, გავლით. 21-ე საუკუნის დასაწყისში სომხეთში გაყვანილი იქნა გაუმჯობესებული საავტომობილო გზა ირანის საზღვრამდე. 2020 წლიდან ირკვევა, რომ ამ გზის ნაწილი გადის იმ ტერიტორიაზე, რომელზეც აზერბაიჯანს აქვს პრეტენზია. პრობლემას შექმნის სომხეთ-აზერბაიჯანის საზღვრის დელიმიტაცია და დემარკაცია.

კონფლიქტის ირიბი შედეგი 1990-იან წლებში იყო კასპის ზღვის რეგიონის ჰიდროკარბონული რესურსების ტრანსპორტირებისათვის საქართველოს ტერიტორიის შერჩევა, აგრეთვე, თბილისი-ახალქალაქი-ყარსის რკინიგზის მშენებლობა. 2020-იან წლებში არაქსისპირა („ზანგეზურის“) სატრანსპორტო კორიდორის სავსებით შესაძლებელი გახსნა კონკურენციას შეუქმნის საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალს.

ლიტერატურა:

- De Waal, T. (2012), A Broken Region: The Persistent Failure of Integration Projects in the South Caucasus, *Europe-Asia Studies*, 64:9;
- Broers, L. (2021), Perspectives. Augmented Azerbaijan? The return of Azerbaijani irredentism. *Eurasianet*, Aug. 5, [<https://eurasianet.org/perspectives-augmented-azerbaijan-the-return-of-azerbaijani-irredentism>];
- გაჩეჩილაძე რ. (2017), საქართველო მსოფლიო კონტექსტში. XX და XXI საუკუნეების პოლიტიკური ცხოვრების ძირითადი მომენტები. მეორე განახლებული გამოცემა. თბილისი: სულაკაურის გამომცემლობა;

Ethnoterritorial conflicts are usually accompanied by challenges in geographical space, manifested in the changes of the actual ownership of territory, ethnic cleansing, changes of transport communications, boundary disputes, etc. The spatial challenges affect the interests of the involved sides as well as those of the neighbouring states.

From 1994 to 2020, most of the territory of Nagorno Karabakh (NK) and adjoining seven districts of Azerbaijan were under the control of the Armenian side. The situation is reversed from November 2020: all occupied territories and up to a quarter of the NK area are controlled by the Azerbaijani side.

The Azerbaijanis of NK and seven occupied districts became internally displaced persons (IDPs) in the early 1990s. At the same time ethnic cleansing occurred in Armenia and Azerbaijan from where, respectively, all ethnic Azeris and Armenians became refugees.

According to the Russian-Azerbaijani-Armenian Declaration of November 9, 2020 (which is not a formal peace agreement) the Russian peacekeeping forces were deployed on the perimeter of the area of NK which remained under Armenian control. Formally these forces are stationed for five years (with the right of extension) to ensure the security of the remaining Armenian population. But if a comprehensive peace treaty is not achieved the outcome might be an opposite one: due to an uncertain future, a substantial part of the ethnic Armenians may leave for good.

As a direct result of the conflict, Armenia became a partially closed country: it has no contacts with mainland Azerbaijan – to the east and with Azerbaijani exclave Nakhichevan and the Turkish Republic – to the west. Armenia's overland transport operations are carried out in the north via Georgia, and in the south via Iran. An improved highway towards the border with Iran was constructed in the early 21st century. It appeared in 2020 that parts of the highway were built on the territory claimed by Azerbaijan. A challenge will be the delimitation and demarcation of a permanent Armenia-Azerbaijan boundary.

An indirect result of the NK conflict in the 1990s appeared to be the choice of Georgia's territory for the Caspian oil and gas west-bound pipelines, and the construction of the Tbilisi-Akhalkalaki-Kars railway. A quite possible opening of the transport corridor along the Aras river ("Zangezur corridor") in the 2020s can create a certain competition to the transit potential of Georgia.

References:

- De Waal, T. (2012), A Broken Region: The Persistent Failure of Integration Projects in the South Caucasus, *Europe-Asia Studies*, 64:9;
- Gachechiladze, R. (2017), Sakartvelo msofllo kontekstshi. XX da XXI saukuneebis politikuri tskhovrebis dziritadi momentebi [Georgia in the World Context. Highlights of Political life in XX and XXI Centuries]. Second revised edition. Tbilisi: Sulakauri Publishing.
- Laurence Broers, L. (2021), Perspectives. Augmented Azerbaijan? The return of Azerbaijani irredentism. *Eurasianet*, Aug. 5, [<https://eurasianet.org/perspectives-augmented-azerbaijan-the-return-of-azerbaijani-irredentism>];

შაჰ თამაზ I-ის სამეფო ტახტის მემკვიდრეები
სპარსულ წერილობით წყაროთა შუქზე
THE SUCCESSORS OF SHAH TAHMASP I'S THROWN IN
THE LIGHT OF THE PERSIAN WRITTEN SOURCES

ნანა გელაშვილი
Nana Gelashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ირანი, ყიზილბაში, ჰეიდარი, შაჰი
Keywords: Iran, Qizilbash, Heidar, Shah

სეფიანთა დინასტიის მონარქებს შორის, შაჰ თამაზ I ყველაზე დიდხანს – ნახევარი საუკუნე – იმყოფებოდა სამეფო ტახტზე (1524-1576). თავისი ზეობის უმეტესი ნაწილი მან უზბეკებთან და ოსმალეთის იმპერიასთან ომებში გაატარა. თავისი ზეობის ბოლო წლებში კი მას სასახლის კედლები არ დაუტოვებია და პასიურ ცხოვრებას ეწეოდა. ამით სარგებლობდნენ ყიზილბაშური ტომების ამირები, რომლებიც ერთმანეთს ებრძოდნენ, რათა სამეფო ტახტისკენ გზა გაეკაფათ თავიანთი რჩეული კანდიდატისათვის. აღნიშნულ პროცესებს სისხლიანი ტრაგედიები, დრამატული მოვლენები და ბევრი მსხვერპლი ახლდა თან.

წარმოდგენილ ნაშრომში სწორედ ამ პერიოდის მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენებსა და მათ შედეგებზეა ყურადღება ფოკუსირებული, რაც ეყრდნობა XVI-XVII საუკუნეების სპარსულ, ქართულსა და ევროპულ საისტორიო წყაროთა მონაცემებს. მათი ურთიერთშეჯერებისა და კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე, გამოტანილია სათანადო დასკვნები.

მიუხედავად იმისა, რომ თავისი ზეობის ბოლო წლებში მოხუცი შაჰ თამაზი ხშირად ავადმყოფობდა, ის მაინც არ აჟღერებდა სამეფო ტახტის მემკვიდრის სახელს. ტახტის დასაკავებლად კი სამი სავარაუდო კანდიდატი იკვეთებოდა: უფროსი ვაჟი - მოჰამადი, მომდევნო – ისმაილი და უმცროსი – ჰეიდარი, რომელიც შაჰს ქართველი სულთან-ზადე ხანუმისგან ჰყავდა. რამდენადაც მოჰამადი სუსტი ჯანმრთელობისა იყო, თან თითქმის უსინათლოც, მას ტახტის მემკვიდრედ არავინ მოიაზრებდა. ისმაილი იმხანად ხანგრძლივ პატიმრობაში იმყოფებოდა (1556 წლიდან). მიუხედავად ამისა, ყიზილბაშურ ტომთა ნაწილი და ჩერქები დიდებულები მის გამეფებას აპირებდნენ. ასე რომ, არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, სამეფო ტახტის ყველაზე რეალურ კანდიდატად ჰეიდარი ჩანდა. საისტორიო წყაროთა ცნობით, ჰეიდარის გამეფების მომხრეთა შორის, ზოგიერთ ყიზილბაშურ ტომთან ერთად, იყვნენ მისი ნათესავები დედის მხრიდან – ირანში აღზევებულ ქართველთა პოლიტიკური ელიტა. თუმცა, შაჰ თამაზის გარდაცვალების ღამეს (1576 წლის 14 მაისი) ჰეიდარი ვერაგულად იქნა მოკლული მოწინა-

აღმდეგე დაჯგუფების მიერ. ამის შემდგომ ისმაილის მომხრე ყიზილბაშებმა და ჩერქეზებმა ისმაილი ციხიდან გაათავისუფლეს და გაამეფეს. მისი ხანმოკლე ზეობა დესპოტიზმითა და ტირანიით აღინიშნა. ამას ზედ დაერთო მისი ანტიშიიტური იდეოლოგიური კურსი. შაჰ ისმაილ II სწორედ თავის განსხვავებულ რელიგიურ პოლიტიკას ემსხვერპლა კიდეც – ის ნარკოტიკებით მოწამლეს.

ბედის ირონიით, სეფიანთა სახელმწიფოს შაჰი მოჰამად ხოდაბანდე გახდა. უნიათო შაჰის ხელში ქვეყანა ქაოსმა და განუკითხაობამ მოიცვა. პერმანენტულ შიდა ომებს ახალ რეალობაში ზედ ერთვოდა დაპირისპირება ყიზილბაშურ ტომებსა და ირანულ არისტოკრატიას, ასევე სხვა ეთნიკურ და პოლიტიკურ ძალებს შორის. ამ უკანასკნელთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ირანში აღზევებული ე. წ. მესამე ძალა –კავკასიური ეთნიკური ელემენტი ქართველებისა და ჩერქეზების სახით. ირანში არსებული მძიმე ვითარებით ისარგებლა ოსმალეთის იმპერიამ და 1578 წლის გაზაფხულზე ოსმალთა არმია საქართველოსკენ დაიძრა, რითაც ირან-ოსმალეთის ახალი ომი (1578-1590) დაიწყო.

ლიტერატურა:

- გელაშვილი, ნ. (2008). უფლისწული ჰეიდარი - შაჰ თამაზ I - ის ძე. აღმოსავლეთი და კავკასია, #6, 56-60, თბილისი: გამომცემლობა „ჰოროსი XXI“. ISSN 1512 1606
- ნიუმანი, ა. – Newman, A. (2006). Safavid Iran, Rebirth of a Persian Empire. London – New York: Publish House “I.B. Touris and Co Ltd”. ISBN 9781 84511 8303
- სეივორი, რ. – Savory, R. (2007). Iran under the Safavids. London – New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-04251-2
- შერეფ-ხან ბითლისი - Шараф-хан Бидлиси (1976). Шараф-наме, т.II. Перевод, предисловие, примечания и приложения Е. И. Васильевой. Москва: «Наука».

Among the monarchs of the Safavid Dynasty, Shah Tahmasp I was on the throne for the longest period - half a century (1524-1576). He spent most of his rule in wars with Uzbeks and the Ottoman Empire. However, during the last years of his reign, he did not leave his palace and led a passive life. The amirs of the Qizilbash tribes were skillfully using these circumstances, struggling against each other to open the way towards the royal throne for their candidates. The mentioned processes were accompanied by many casualties, bloody tragedies of the opposing forces, as well as other dramatic events.

In the presented work the attention is focused exactly on the most significant historical events of this period and their results, which are examined based on the data of XVI-XVII centuries historical sources (Persian, Georgian, European). On the basis of their comparison and critical analysis, appropriate conclusions are drawn.

In spite of the fact that in the last years of his rule old Shah Tahmasp I was often ill, he was not declaring the name of the successor to the royal throne. Among surviving princes, there were three possible candidates, who could occupy the Shah's throne: Mohammad - the eldest son, the following - Ismail and Heidar, the youngest, which Shah had with the Georgian wife Sultan-Zade Khanom. As Mohammad had weak health and was almost blind, nobody considered him as a successor to the throne. Ismail was in prison for a long time (from 1556). Despite this, a group of Qizilbash tribes and Circassian noblemen were going to enthrone Ismail. In the current situation, the most real candidate for the throne seemed to be Heidar. According to the historical sources, among supporters of Heidar's enthronement, together with some of Qizilbash tribes, were his relatives from his mother's line - Georgian political elite, elevated in Iran. However, on the night of Shah Tahmasp's death (May 14, 1576) Heidar was killed treacherously by the opposed grouping.

After that, Ismail's supporter Qizilbashs and Circassians released him from prison and Ismail took over the Shah's throne. His short term rule was distinguished by despotism and tyranny. Moreover, he had an anti-Shiitic ideological course - Shah Ismail II fell victim to his religious policies- he was poisoned with drugs. By the irony of fate, the following Shah of Safavid state became Mohammad Khod-

abandeh. In the hands of the weak-willed Shah, chaos and disorder swept over the State. In the new reality, oppositions between Qizilbash tribes and Iranian aristocracy on the one hand and those between other ethnic and political forces were added to the permanent internal wars.. Among the latter, a Caucasian ethnic element, formed from Georgians and Circassians, the so- called third force was particularly active and promoted in Iran –. The Ottoman empire profited by the hard situation of Iran and in spring of 1578, the Ottoman army started movement towards Georgia, beginning a new Iran-Ottoman war (1578-1590).

References:

- Gelashvili, N. (2008). Uplistsuli heidari – shah tamaz I-is dze. [Prince Heidar – the Son of Shah Tahmasp I]. “The Orient and the Caucasus”, #6, 56 – 60. Tbilisi: Publishing House “Horosi XXI”.
- Newman, A. (2006). Safavid Iran, Rebirth of a Persian Empire. London – New York: Publish House “I.B. Touris and Co Ltd”.
- Savory, R. (2007). Iran under the Safavids. London – New York: Cambridge University Press.
- Sharaf – Khan Bidlisi (1976). Sharf – name, t. II. Pervod, predislovie, primechania i prilozhenia E. I. Vasilievoj. [Sharaf – Kan Bidlisi. Sharaf – name, vol. II. Translation, introduction, notes and appendicated by E. I. Vasilieva. Moscow: Publishing House “Nauka”.

**„კარგი საეშმაკო“ - უცნაური ოქსიმორონი და
შოთა რუსთაველის პლატონური ხედვა ეროსზე
“GOOD DEMONIC” - AN ODD OXYMORON AND SHOTA
RUSTAVELI’S PLATONIC VISION OF EROS”**

**ლევან გიგინეიშვილი
Levan Gigineishvili**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ოქსიმორონი, პროკლე, პლატონური,
ნეო-პლატონური, იოანე პეტრიწი.

Keywords: Oxymoron, Proclus, Platonic, Neo-Platonic, Ioane Petritsi.

ამ მოხსენებაში შევხვები რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ სპეციფიკურ პასაჟს, რომელშიც მოცემულია ზედსართავების ეს ოქსიმორონული წყვილი – „კარგი საეშმაკო“. ვაჩვენებ, რომ ეს პასაჟი აქამდე არ იყო სწორად გააზრებული არცერთი კომენტატორის თუ მთარგმნელის მიერ, იმის გამო, რომ ისინი არ განიხილავდნენ მის პლატონურ და ნეოპლატონურ კონტექსტს, რომელსაც ითვალისწინებს შოთა რუსთაველი. მე გავარჩევ ამ კონტექსტს და ვაჩვენებ, რომ მსგავსი ოქსიმორონი გვხვდება იოანე პეტრიწის კომენტარებში პროკლეს „ღვთისმეტყველების საფუძვლებზე“, რაც შეიძლება რუსთაველის პირდაპირი წყაროც იყოს.

This paper deals with a specific passage of Rustaveli's *"Knight in Panther's Skin"*, which contains an oxymoronic pair of adjectives – „კარგი საეშმაკო“. It will be demonstrated that this passage has been hitherto vastly misunderstood by all commentators and translators as they did not consider its Platonic and Neo-Platonic context, adhered to Rustaveli. In the paper, I analyze this context and show that a similar oxymoron occurs in Ioane Petritsi's commentaries on *The Elements of Theology* by Proclus, which could have been Rustaveli's direct source.

რამდენიმე არაბიზმის შესახებ ქართულ-
სომხურ საერთო ლექსიკაში
ABOUT SOME ARABISMS IN THE COMMON GEORGIAN-
ARMENIAN VOCABULARY

რამაზ გორგაძე
Ramaz Gorgadze

სოფიო იმედაძე
Sopio Imedadze

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი

Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Akaki Tsereteli State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ეტიმოლოგია, სესხება, საშუალო სომხური,
თანამედროვე სომხური, არაბიზმი.

Keywords: Etymology, Borrowing, Middle Armenian, Modern Armenian,
Arabism.

ქართულში არაბული წარმომავლობის სიტყვების წარმოჩენა, რომლებსაც ანალოგიური შესატყვისები მოეპოვებათ სომხურში, შეიძლება ჩაითვალოს „ქართულ-სომხური საერთო ლექსიკის“ შემადგენელ ნაწილად.

ფაქტობრივი მასალა საკვლევ ენათა ლექსიკონებიდან არის აღებული.

აინუნი < عيّن / عيّن – +ain/+uiæn- „თვალი“ ფორმიდან. ვლინდება მყარ გამოთქმებში. აინუნშიც არ მოსდის - ყურადღებას არ აქცევს. თანამედროვე სომხური ენაში **այსიւմը ყყეს** [აინუმ² ჩ²ყ²ცელ] „ყურადღების არმიცქევა“.

ამალი < عالمل- ÷ammAl – „მუშა“. თანამედროვე სომხურის **համալ** [ჰამალ] „მტვირთავის“ მნიშვნელობით.

ამანათი < امانات /amānāt – „შესანახად მიცემული. თანამედროვე სალიტერატურო სომხურში **ამანათ** [ამანთ] სიტყვა „წინდი, გირაო, ანაბარი, დეპოზიტი“.

არაკი < اراك/arAk ხის სახეობაა, რომელსაც მომლაშო-მომნარო ნაყოფი აქვს. თანამედროვე სომხურში **არაქ** [არაქ] და **არაყ** [არაგ] „გაურკვეველი სახეობის ხე, სასარგებლო პირის ღრუს ავადმყოფობისას“.

არაქათი < حرقه/haraqat „მოძრაობა, გადაადგილება, მოქმედება“. თანამედროვე ენის განმარტებით ლექსიკონებში **հարաքյաք** [ჰარაქათ] ფორმაც - „ძალა, ძალღონე.“

არშია < اشيّة/ŌAshiyat „არე, გვერდი, კიდე. ტანსაცმლის კიდე, არეზე მონიშვნა...“. დამონმებულია დიალექტებში **հաշիս** [ჰაშია] – „ნაზი აჟურული ლენტი, არშია, ნომელიც ეკერება თეთრეულს, ან სამოსის კიდეებს.

ატლასი < اسطاس/atlas „მატერია“. თანამედროვე სომხურში **ատლას** [ატლას] განიმარტება **կერպას** [კერპას] სინონიმით - 1. ბამბის ან აბრეშუმის ქსოვილი; 2. აბრეშუმის ნაქსოვი; 3. აბრეშუმი.

აყალ-მაყალი < اوقال او اوقال/ al-qAl wa qAl „ლაყბობა“, „მითქმა-მოთქმა“, „ჭორები“ ქართულში როგორც „აყალ-მაყალი, ჩხუბი, დავიდარაბა. თანამედროვე სალიტერატურო სომხურის დიალექტებში ფიქსირდება **դაქმაღაქ** [დალმაღალ] ფორმა, რომელიც ლექსიკონებში განიმარტება **აღმოს** [აღმუკ] „ხმაური, ღალადისი, ალიაქოთი, შფოთი“ და **վեհ** [ვექ] „კამათი, დავა“.

დალალი < دالال [dallāl] „1.მაუნყებელი, 2.მაკლერი, შუამავალი, 3. აუქციონერი“, საკვლევნი ჟარგონი [დალალი] სიტყვა საშ. სომხურის ლექსიკონში დამონმებულია XIV საუკუნიდან.

ლიტერატურა:

- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 1–8. თბილისი საქ. სსრ. მეცნიერებათა აკადემია 1950–1964
- თანამედროვე სომხური ენის განმარტებითი ლექსიკონი, სომხეთის მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, ერევანი, 1969.
- ლეინი ე.ვ., არაბულ-ინგლისური ლექსიკონი, – Lane E.W., Arabic-English Lexicon, "Frederick Ungar Publishing Co." New-York. 1865-1893.

Demonstration of Georgian words of Arabic origin, which have analogous correspondences in Armenian, may be regarded as an integral part of the “common Georgian-Armenian vocabulary”.

The factual material is taken from dictionaries of all the languages under the present study.

Ainuni < عيني / عيون – ÷ain/÷uiæn- “eye”. In the Georgian language, the word is found in fixed expressions followed by a finite verb. Ainunshic ar mosdis - somebody does not pay attention. In the Armenian language, it is found as **այնտև** meaning “not paying attention, ignoring, not giving importance.”

Amali < عامل- ÷ammâl – “worker, always working”. This Arabic borrowing [hamal] is recorded in modern Armenian dictionaries meaning “loader”.

Amanati < امانات / 'amānāt – “given for storage; parcel”. In the modern Armenian language, the word **ամանատ** [amant] is synonymous with the word “guarantee, pledge, deposit”.

Araki < اراك/arāk a species of a tree that has slightly salty-slightly bitter fruit. In the modern Armenian language **Արակ** (arak) and **արագ** (arag) meaning “an unknown species of a tree that is useful for intraoral pain disorders and is used as a toothpick.

Araqati < حركات/haraqat meaning “movement, action”. In the modern explanatory dictionaries **հարաքյաթ** [harak'at] is found as a dialect form meaning “strength, power, ability”.

Arshia < ÔÁshiyat “margin, page, edge. marking the margin”... In modern Armenian explanatory dictionaries the word “hashia” is defined as a synonym of an Armenian word ժապավեն [zhapaven], meaning “ribbon, tie, strap, tie-string, chenille”.

Atlas < اسلطا /’atlas “fabric, material”. In the Modern Armenian explanatory dictionaries, the word ատլաս [atlas] is found as a synonym of the word կերպաս [kerpas] meaning: - 1.cotton or silk fabric; 2. woven silk; 3.silk.

akal-makali < لايقلاو لاقلا / al-qÁl wa qxl “talking a lot of rubbish, rumor, gossip” was transformed into Georgian as “quarrel, bustle, row, turmoil, commotion”. In the dialects of the Modern Armenian language դալմադալ [ghalmaghal] occurs, which is defined in the dictionaries as աղմուկ [aghmuk] “noise, bustle, loud call, uproar” and վեճ “argument, dispute».

Dalali < لالدا [dallāl] means “1. herald 2. broker, mediator 3. auctioneer”. The word դալալ [dalal] is found in the Middle Armenian language dating back to the 14th century.

References:

- Explanatory Dictionary of the Georgian Language, vol. 1-8, Tbilisi Georgian SSR Academy of Sciences 1950-1964;
- Explanatory Dictionary of Modern Armenian Language. Publishing House of the Armenian Academy of Sciences. Yerevan 1996;
- Lane E.W., Arabic-English Lexicon, “Frederick Ungar Publishing Co.” New-York. 1865-1893.

თერმინ ეთნოსის გააზრებისთვის ელინური
ეპოქის საბერძნეთში
ON INTERPRETATION OF THE TERM ETHNOS IN GREECE
OF THE HELLENIC PERIOD

რისმაგ გორდეზიანი
Rismag Gordeziani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ეთნოსი, ჰეროდოტოსი, ელინური ეპოქის
საბერძნეთი, პელასგური ენა, დორიელები, ეოლიელები
Keywords: Aya-Colkheti, Kutaisi, Khvamili, Lechkhumi, St. Maximus the
Confessor Ethnos, Herodotus, Hellenic Greece, Pelasgian Language,
Dorians, Aeolians

ლექსიკური ფორმატივი ეთნოსი ἔθνος საკმაოდ ხშირად გამოიყენება უკვე ჰომეროსის ეპოსში, თუმცა გეომეტრიულიდან კლასიკურ ეპოქამდე მან არსებითად შეიცვალა მნიშვნელობა. ჰომეროსთან ეს ფორმატივი აღნიშნავს რაღაც ნიშნით გაერთიანებულ ობიექტთა სიმრავლეს. მართალია, ἔθνος-ის ეტიმოლოგია არ არის დადგენილი, მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ ჰომეროსთან მას აქვს როგორც კრებითობის, ასევე თითობის გაგება. ამდენად აქ ტერმინმა შეიძინა მნიშვნელობის ის ნიუანსები, რომლებიც ჰომეროსის შემდგომ პერიოდში ტერმინის ძირითადი მნიშვნელობის განმსაზღვრელი გახდა. ჰეროდოტოსთან, როგორც ჩანს, პირველად გვხვდება ეს ტერმინი დღევანდელი გაგებით ნაციის, ეროვნების აღსანიშნად, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος (I, 58). იმავე მნიშვნელობით გამოიყენებს ტერმინს ისტორიკოსი, როდესაც გადმოგვცემს იმას, თუ როგორ გააერთიანა დეიოკესმა τὸ Μηδικὸν ἔθνος (I, 101). თითოეულ ნაციას შეიძლება ჰყავდეს ეთნიკური ჯგუფები დღევანდელი გაგებით. მათ აღსანიშნად ჰეროდოტოსი ისევ ტერმინ ეთნოსს ან ტერმინ ἕνος გამოიყენებს. ომში გამარჯვებული ბერძნები მსჯელობენ იმაზე, მედიელების მხარდამჭერი ელინური ტომები ἔθνεῶν Ἑλληνικῶν (IX, 106) როგორ ჩაენაცვლებინათ იონიელებით. I, 101-ში ჰეროდოტოსი ჩამოგვითვლის მედიელების ეთნიკურ ჯგუფებს Μηδῶν ἕνεα.

ელინური ერთიანობის კონცეფციის შემუშავება საკმაოდ წარმატებით ჰეროდოტოსმა შეძლო: „ელინებს ერთი სისხლი და ერთი ენა აქვთ“. საერთო აქვთ ღმერთების ტაძრები „მსხვერპლშენირვები და წეს-ჩვეულებები“ (VIII, 144). ჰეროდოტოსი ელინთა ეთნიკური ერთიანობის კრიტერიუმთა ჩამოთვლისას აშკარად მხოლოდ ელინურ რეალობას ითვალისწინებს. იგი ეთნიკური ერთიანობის განმსაზღვრელ რამდენიმე აუცილებელ პირობას ჩამოთვლის:; ერთიანობა სისხლით ანუ გენეტიკა, ენით, რელიგიური წარმოდგენებით და ადათ-წესებით. ყურადღებას იქცევს ის, რომ ჰეროდოტოსის კრიტერიუმებში არ მოხვდა მამული ანუ სამკვიდრებელი ტერიტორია, რაც აშკარად მთელს ხმელთაშუა და შავიზღვისპირეთში ბერძენთა განფენით წარმოქმნილ ვითარებას ითვალისწინებს. რაც შეეხება დანარჩენ კრიტერიუმებს, ჰეროდოტოსთან მათი მნიშ-

ვნელობა გენეალოგიური ტრადიციით თუ ისტორიული ფაქტებით არის არგუმენტირებული.

ლისხლით ერთიანობა ἑμᾶς გულისხმობს ერთ წარმომავლობას, რასაც ჰეროდოტოსი ამყარებს ბერძენთა გენეალოგიურ ტრადიციასთან შეხმიანებით. ἑμᾶς γὰρ გულისხმობს ენობრივ ერთიანობას. მიუხედავად იმისა, რომ ჰეროდოტოსის დროს ბერძენულ სამყაროში მრავალი დიალექტი იყო გავრცელებული, ჰეროდოტოსი ელინური თვითშეგნების განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ნიშნად ერთიან ელინურ ენას მიიჩნევს (I, 58). ამასთანავე ჰეროდოტოსმა იცის, რომ ადრე საბერძნეთში ცირკულირებდა სხვა, წინაბერძნული პელასგური ენა, რომელიც ბარბაროსული ანუ არაბერძნული უნდა ყოფილიყო (I, 57). ჰეროდოტოსის აზრით, სწორედ პელასგურ ტომს გამოეყვნენ ელინები (I, 58). ჰეროდოტოსის თვალსაზრისს, ფაქტობრივად, ადასტურებს თანამედროვე ლინგვისტური გამოკვლევები, რომელთა თანახმადაც ბერძნულ ენაში საკმაოდ ქარბადაა პელასგურ-წინაბერძნული ელემენტები, ძველი ბერძნულის ლექსიკონში რამდენიმე ათასი წინაბერძნული ფორმატივი უნდა ფიქსირდებოდეს.

ის, რომ ბერძნებს საერთო აქვთ ღმერთების ტაძრები θεῶν ἱερῶματα, იმდენად ნათელია ყველასთვის, რომ ჰეროდოტოსი ამასთან დაკავშირებულ არგუმენტაციისას არ უთმობს განსაკუთრებულ ყურადღებას.

ჰეროდოტისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ἑμᾶς ἡμεῖς, როგორც ეთნიკური იდენტობის ერთ-ერთი უმთავრესი განმსაზღვრელი. ჰეროდოტოსი საკმაოდ საინტერესოდ მსჯელობს ადათ-წესების მნიშვნელობაზე. იგი გვიამბობს პირველი „ეთნოგრაფიული ექსპერიმენტის“ შესახებ, რომელიც თითქოს დარიოსს ჩაუტარებია. მან დაუძახა იმ ელინებს, ვინც მის კარზე იყვნენ და შეეკითხა, რა საფასურით მოინდომებდნენ ისინი თავიანთი დახოცილი მამების შეჭმას. მათ უპასუხეს, რომ არაფრის გულისათვის არ გააკეთებდნენ ამას. შემდეგ დარიოსმა დაუძახა ინდთაგან ეგრეთწოდებულ კალატიებს, რომლებიც მშობლებს ჭამენ და შეეკითხა ელინების თანდასწრებით, რა საფასურით დათანხმდებიან ისინი, რომ გარდა-

ცვლილი მამები ცეცხლს მისცენ. იმათ საშინლად შეჰყვირეს და შესძახეს, ამას რას ლაპარაკობსო. ისტორიკოსი ამგვარ დასკვნას აკეთებს : „აი, ასე წმინდად მიაჩნია ხალხს თავისი წეს-ჩვეულებები და მე ვფიქრობ, სწორედ ამბობდა პინდარე: ადათ-წესები ყველაფრის მეფეაო“ (III, 38).

ჰეროდოტოსთან ტერმინმა *ξθισ* შეიძინა ეთნიკურობასთან დაკავშირებული უნივერსალური მნიშვნელობა და იგი გამოხატავს, როგორც საზოგადოდ ეთნოსს (ერი, ნაცია), ისე მის შემადგენელ ეთნიკურ ჯგუფებს. აქედან გამომდინარე, ეთნოსად წარმოგვიდგებიან როგორც თავად ელინები, აგრეთვე დორიელები, ეოლიელები. ჰეროდოტოსი, როგორც ჩანს, პირველად ისტორიოგრაფიაში ცნებას „ეთნოსი“ საფუძვლიანი შესწავლის ობიექტად აქცევს და მისთვის ყველაზე უფრო ცნობილი ეთნოსის, ელინების, მაგალითზე ცდილობს გამოიკვლიოს, რა ნიშნები განსაზღვრავს ეთნოსის ერთიანობას. ძველადმოსავლური ტრადიციებისგან განსხვავებით, მისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ამა თუ იმ ხალხის სახელდება, არამედ ეთნოსის ერთიანობის განმსაზღვრელი თითოეული ნიშნის ანალიზი, რითაც იგი არა მარტო „ისტორიის მამად“, არამედ თანამედროვე ეთნოლოგიისა და ეთნოგრაფიის წინამორბედადაც გვევლინება. ჰეროდოტოსი არ იფარგლება თავის „ეთნოლოგიურ ძიებებში“ მხოლოდ ელინებით და ზოგჯერ იგი ცდილობს იმსჯელოს სხვა ხალხების წარმომავლობაზეც, მაგალითად, კოლხების (II, 104).

ამ შემთხვევაშიც კოლხების, როგორც ეთნოსის, დახასიათებისას იგი იმავე ნიშნებს გამოჰყოფს, რომლებიც ელინთა ერთიანობის განსაზღვრის შემთხვევაში გვქონდა. ა) გენეტიკური – ეგვიპტელების ლაშქრის ნაწილი, ბ) ადათ-წესები (წინადაცვეთა, ცხოვრების წესის მსგავსება), გ) ენა – ენათა მსგავსება.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ჰეროდოტოსი ჰომეროსთან გამოყენებულ ფორმატივს *ξθισ* ახალ მნიშვნელობას ანიჭებს და მას ეთნოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული შტუდიებისთვის საკვანძო ტერმინად აქცევს.

ლიტერატურა

- R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, vol I, Leiden - Boston, 2010.
- Rosaria Vignolo Munson, *Herodotus and Ethnicity, A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*, Ed. by Jeremy McInerney, Wiley Blackwell, 2014.
- *A Genealogical Chart of Greek Mythology*, compiled by Harold Newman and Jon O, Newman, The University of North Carolina Press, 2003.
- r. gordeziani, *mediteranul-qartveluri mimartebebi*, II winaberznuli, Tbilisi, 2007;
- 5. Robert S. P. Beekes, Ed. by Stefan Norbruis, *Pre-Greek Phonology, Morphology, Lexicon*, Leiden, Brill, 2014.
- Lewan Gordesiani, Irine Tatišvili, “Einige Bemerkungen zur Ethnizität in den hethitischen Texten”, *And I Knew Twelve Languages : A Tribute to Massimo Poetto on the Occasion of His 70th Birthday*. Edited by Natalia Guzzo and Piotr Taracha, Agade Bis, Warsaw 2019.

The lexical formative ἔθνος (ethnos) occurs quite frequently in the epic of Homer, although it substantially changed its meaning from the Geometric to the Classical period. In Homer’s work, this formative denotes the multitude of objects united by some sign. Although the etymology of ἔθνος is not established, it can be said that Homer uses it with the meaning of collective as well as singleness. Thus, here the term acquired the nuances of meaning which determined the basic meaning of the term in the post-Homer period. It appears that the term with the present meaning of “nation, nationality” was used for the first time by Herodotus - τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος (I, 58). The historian uses this term with the same meaning when he relates how Deioces united τὸ Μηδικὸν ἔθνος (I, 101). Each nation may have ethnic groups in the modern sense. To refer to these, Herodotus again uses the term ethnos or the term γένος. The Greeks who won the war are discussing how to remove the Hellenic tribes ἐθνῶν Ἑλληνικῶν (IX, 106) that had sided the Medians and to give their land to the Ionians. In I, 101, Herodotus lists the ethnic groups of the Medians Μηδῶν γένεα.

Herodotus was quite successful in developing the concept of Hellenic unity: "...the kinship of all Greeks in blood and speech, and the shrines of gods and the sacrifices that we have in common, and the likeness of our way of life..." (VIII, 144). Herodotus, in listing the criteria for the ethnic unity of the Hellenes, apparently refers only to the Hellenic reality. He enumerates some essential conditions for defining ethnic unity: the kinship in blood or genetics, language, religious beliefs and customs. It is noteworthy that the criteria of Herodotus did not include the homeland or the territory of residence, which evidently takes into account the situation resulting from the extension of the Greeks in the entire Mediterranean and the Black Sea area. In regards to other criteria, their significance is argued by Herodotus by the genealogical tradition or historical facts. The kinship in blood ὄμαιμον implies common origin, which Herodotus establishes in accordance with the genealogical tradition of the Greeks. ὁμόγλωσσον means unity of the language. Despite the fact that in the times of Herodotus many dialects were spread in the Greek world, he considers the common Greek language as one of the defining features of Hellenic self-consciousness (I, 58). At the same time, Herodotus is aware that earlier another, pre-Greek, Pelasgian language was circulating in Greece, which must have been a barbarian, i.e. non-Greek language (I, 57). According to Herodotus, the Hellenic stock was separated exactly from the Pelasgians (I, 58). This viewpoint is, in fact, confirmed by the modern linguistic studies, which demonstrate that the Greek language contains the Pelasgian-pre-Greek elements quite abundantly, in the Ancient Greek vocabulary several thousand pre-Greek formatives were attested.

The fact that the Greeks have the temples of gods θεῶν ἱδρύματα in common is so clear to everyone that Herodotus does not devote special attention to its argumentation.

Especially important for Herodotus is θυσίαι ἤθηα, as one of the main defining elements of ethnic identity. Herodotus quite interestingly discusses the importance of customs. He relates the first "eth-

nographic experiment”, which was allegedly conducted by Darius. “He summoned the Greeks who were with him and asked them what price would persuade them to eat their fathers’ dead bodies. They answered that there was no price for which they would do it. Then he summoned those Indians who are called Callatae, who eat their parents, and asked them (the Greeks being present and understanding by interpretation what was said) what would make them willing to burn their fathers at death. The Indians cried aloud, that he should not speak of so horrid an act. So firmly rooted are these beliefs; and it is, I think, rightly said in Pindar’s poem that use and wont is lord of all” (III, 38).

With Herodotus, the term ἔθνος acquired the universal meaning related to ethnicity, and it denotes both ethnos in general (nation) and its constituent ethnic groups. Thus, the Greeks proper as well as the Dorians, the Aeolians. Herodotus, evidently, for the first time in historiography, makes the concept ethnos an object of thorough study and on the example of the Greeks, the most familiar ethnos to him, tries to identify which features determine the unity of the ethnos. Unlike the ancient oriental traditions, for Herodotus not only the denomination of one or another people is important, but analysis of each feature of the unity of the ethnos as well. Due to this, Herodotus appears not only as “the father of history”, but also as the precursor of modern ethnology and ethnography. Herodotus in his “ethnological research” is not limited only to the Greeks and sometimes tries to discuss the origin of other peoples too, e.g. the Colchians (II, 104).

In the case of describing the Colchians as an ethnos, he identifies the same features which occurred in determining the unity of the Greeks: a) genetics – part of the Egyptian army, b) customs (circumcision, similarity of lifestyle), c) language – resemblance of the languages. Thus, it can be said that Herodotus imparts new meaning to the formative ἔθνος used in Homer’s work and turns it into a key term for ethnological and ethnographic studies.

References:

- R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, vol I, Leiden - Boston, 2010.
- Rosaria Vignolo Munson, *Herodotus and Ethnicity, A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*, Ed. by Jeremy McInerney, Wiley Blackwell, 2014.
- *A Genealogical Chart of Greek Mythology*, compiled by Harold Newman and Jon O, Newman, The University of North Carolina Press, 2003.
- R. gordeziani, *mediteranul-qartveluri mimartebebi, II winaberznuli*, Tbilisi, 2007;
- Robert S. P. Beekes, Ed. by Stefan Norbruis, *Pre-Greek Phonology, Morphology, Lexicon*, Leiden, Brill, 2014.
- Lewan Gordesiani, Irine Tatišvili, "Einige Bemerkungen zur Ethnizität in den hethitischen Texten", *And I Knew Twelve Languages : A Tribute to Massimo Poetto on the Occasion of His 70th Birthday*. Edited by Natalia Guzzo and Piotr Taracha, Agade Bis, Warsaw 2019.

სეფარდული ებრაული სამართლის კოდექსის
შესახებ
ON THE SEPHARDIC JEWISH CODE OF LAW

ლალი გულედანი
Lali Guledani

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
მეცნიერებისა და ხელოვნების ფაკულტეტი

Ilia State University
Faculty of Arts and Sciences

საკვანძო სიტყვები: სეფარდი, აშქენაზი, სამართალი, კოდექსი
Keywords: Sephardi, Ashkenazi, Law, Code

უძველესი დროიდან ებრაელ ხალხს მოუწია მშობლიური ადგილებიდან განდევნილობაში ცხოვრება. საუკუნეების მანძილზე ებრაული თემი იქმნებოდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად ისინი ერთმანეთისგან და ასევე სხვა ხალხებისგანაც იზოლირებულად ცხოვრობდნენ, მაინც ინარიჩუნებდნენ ებრაულ თვითმყოფადობას, რომელიც გაჯერებული იყო ადგილობრივი მოსახლეობის კულტურასთან, წეს-ჩვეულებებთან, ტრადიციებთან, რაც განასხვავებდა თითოეულ თემს ერთმანეთისგან. დღეს ამ განსხვავებების გამოვლინება ებრაელებს შორის შეიმჩნევა თითოეული საზოგადოების ებრაულ კულტურულ გამოხატულებაში, ეს იქნება კულინარიული თავისებურებები, ლიტურგიკული წეს - ჩვეულებები თუ რელიგიური ინტერპრეტაციები, განსაკუთრებით კი - ენობრივი მრავალფეროვნება. ისინი განიცდიდნენ ადგილობრივი გარემოს არა მხოლოდ კულტურულ, არამედ პოლიტიკურ, დემოგრაფიულ და სხვა ტიპის გავლენებსაც, რამაც განაპირობა მსოფლიო ებრაელობის ეთნიკური განშტოებების არსებობა.

დროთა განმავლობაში ებრაულ თემებს შორის გამოიყო ყველაზე მსხვილი ეთნიკური განშტოებები. როგორიცაა: აშქენაზები, სეფარდები და მიზრახები, რომლებიც, როგორც აღინიშნა, ერთმანეთისგან განსხვავდებოდნენ ტრადიციებით, რიტუალებით, ენით და სხვა. მათ შორის ფიქსირდება გარკვეული ტიპის განსხვავებები ებრაულ კანონებში, მცნებებსა და ჩვეულებებში.

ცნობილია, რომ ებრაული ხალხი განდევნილობაში სხვა ხალხებთან სრულ ასიმილაციას რელიგიის და თორის წესების ერთგულად დაცვამ გადაარჩინა, ამიტომ განსაკუთრებული დატვირთვის მქონეა ის რელიგიური ინტერპრეტაციები და კანონები, რომელსაც ებრაელთა თითოეული თემი აღიარებდა.

მოხსენებაში განხილულია სეფარდული ებრაული კანონის საფუძველი – ებრაული სამართლის კოდექსი. აღსანიშნია, რომ სამართლის მთავარ სეფარდ ავტორიტეტებს შორის ყველაზე საპატიო ადგილი უკავია რაბი იოსებ კაროს, რომელსაც ეკუთვნის ნაშრომი ებრაული სამართლის შესახებ – ״שׁוׁת אֶרֶץ״ – „შულხან არუხ“, „განყოფილი მაგიდა, გაშლილი სუფრა“, წიგნი პირველად გამოქვეყნდა 1563 წელს ქ.ცფათში. შესაბამისად,

ეს ნაშრომი გახდა სეფარდული ებრაული კანონის საფუძველი. იგი ებრაული სამართლის ყველაზე ავტორიტეტული კოდექსი და პრაქტიკული ჰალახას (ნორმატიული დებულებები, კანონები, რომელიც არეგულირებს მორწმუნე ებრაელის რელიგიურ, სოციალურ და ოჯახურ ცხოვრებას) მთავარი გზამკვლევა, მოიცავს ყოველდღიური ებრაული ცხოვრების ყველა მნიშვნელოვან ჰალახურ ასპექტს. კრებულში დადგენილია ებრაული სამართლის კანონები და მცნებები.

იოსებ კაროს „შულხან არუხს“ შემდეგი სტრუქტურული აგებულება აქვს: წარმოდგენილია მრავალ თავად და აბზაცად დაყოფილი 4 მნიშვნელოვანი ნაწილი. იგი შინაარსობრივად შეიცავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა ლოცვისა და სინაგოგის კანონები, შაბათი, არდადეგები (პირველ ნაწილი); ქაშრუთის კანონები; რელიგიაზე გადასვლა; გლოვა; კანონები, რომლებიც ეხება ისრაელს; ოჯახის სისუფთავის კანონები და სხვა (მეორე ნაწილი); ქორწინების, განქორწინების და მასთან დაკავშირებული საკითხების კანონები (მესამე ნაწილი); ფინანსების, ფინანსური პასუხისმგებლობის, ზარალთან დაკავშირებული კანონები, ასევე მოწმეების კანონები და სხვა.

კომენტარებთან ერთად, ეს არის ებრაული კანონის ყველაზე ფართოდ გავრცელებული კოლექცია, რომელიც სხვადასხვა ინტერპრეტაციით აღიარებულია იუდაიზმის ყველა მიმდინარეობის მიერ. მას შემდეგ, რაც რაბი კარომ დანერა „შულხან არუხი“, დიდმა აშქენაზმა რაბინმა რაბი მოშე ისსერლისმა დაურთო მას კომენტარები და შექმნა „შულხან არუხის“ ინტერპრეტაციების კრებული, რომელიც ასახავს ებრაულ კანონს აშქენაზური პრაქტიკის შესაბამისად.

მოხსენებაში განიხილება „შულხან არუხის“ სტრუქტურა, ისტორია და ის კომენტარები, რომელსაც ეფუძნება აღნიშნული კრებული.

ლიტერატურა:

- Краткая Еврейская Энциклопедия, Главные редакторы: Ицхак Орен (Надель), д-р Нафтали Прат; Главный научный консультант: проф. Михаэл Занд, т.4., Еврейский Университет Иерусалима, Иерусалим, 1988 г., стр.119 [Short Jewish Encyclopedia, Editors-in-Chief: Yitzhak Oren

(Nadel), Dr. Naftali Pratt; Chief Scientific Consultant: prof. Mikhail Zand, vol. 4, Jewish University of Jerusalem, Jerusalem]

- שְׁרֵיטְ פֶּרֶךְ - ტექსტი ებრაულ ენაზე
- https://he.wikisource.org/wiki/%D7%A9%D7%95%D7%9C%D7%97%D7%9F_%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%9A

Since ancient times, the Jewish people were forced to live in exile, far from their native lands. Throughout centuries, Jewish communities were established in various parts of the world. Even though they lived in isolation from one another and the rest of the world, they maintained the Jewish identity, imbued with the local culture, customs, and traditions, distinguishing each community from the rest. Today, these variances are manifested in the Jewish cultural expression of each society, be it culinary peculiarities, liturgical rules, customs or religious interpretations, especially linguistic diversity. They were influenced by the local environment not just culturally but also politically, demographically, and in many other ways, resulting in the formation of ethnic branches of world Jewry.

Over time, the largest ethnic divisions emerged among the Jewish communities, such as Ashkenazi, Sephardi, and Mizrahi, that as mentioned earlier, differed in traditions, rituals, language and more. There are some differences among them in terms of the Hebrew laws, commandments, and customs.

As it is known, while being in exile, the rigorous commitment to the religious rules and the Torah prevented the Jewish people from complete assimilation with other people. As a result, the religious interpretations and laws of each Jewish community are extremely important.

The paper examines the foundation of Sephardic Jewish law – the Code of Jewish Law. Notably, among the leading Sephardic legal authorities, the most honourable place is occupied by Rabbi Joseph Karo, the author of the work on Jewish law – שולחן ערוך – Shulchan Aruch “set table”. The book was first published in 1563 in Safed. Consequently, this work became the basis of the Sephardic Jewish law. This

is the most authoritative code of Jewish law and the principal guide to practical Halakha (normative provisions, the laws that govern the religious, social, and family life of a believing Jew), covering all the significant Halakhic aspects of daily Jewish life. The collection comprises the laws and commandments of Jewish law.

Joseph Karo's "Shulchan Aruch" is structured as follows: it consists of 4 important parts, which are divided into numerous chapters and paragraphs. It contains issues such as the laws of prayer and the synagogue, the Sabbath, the holidays (Part I); the laws of Kashrut; conversion to religion; mourning; laws related to Israel; the laws on family purity, etc. (Part II); laws on marriage, divorce, and related matters (Part Three); the laws on finance, financial liability, loss, as well as the laws of witnesses, etc.

Together with the commentaries, this is the most widely used collection of Jewish law, recognized by various interpretations by all branches of Judaism. After Rabbi Karo wrote "Shulchan Aruch", the great Ashkenazi rabbi Rabbi Moshe Isserlis created a collection of interpretations of "Shulchan Aruch" and added his commentary reflecting Jewish law in accordance with Ashkenazi practice.

The paper discusses the structure and the history of "Shulchan Aruch", along with the commentaries that became the basis of the said collection.

References:

- Kratkaja Evrejskaja Entsiklopedija (1988), Glavnye redaktory:Itskhak Oren (Nadel'),dr. Naftali Prat; Glavnyj nauchnyj konsul'tant:prof.Michael Zand.t.4 [Short Jewish Encyclopedia (1988), Editors-in-Chief: Yitzhak Oren (Nadel), Dr. Naftali Pratt; Chief Scientific Consultant: prof. Mikhail Zand, vol. 4, Jewish University of Jerusalem, Jerusalem]
- דְּוֹרָעַ וְהַלָּשׁ - Text in Hibrew https://he.wikisource.org/wiki/%D7%A9%D7%95%D7%9C%D7%97%D7%9F_%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%9A

ალ-ჰარირის მაკამების როლი 21-ე საუკუნეში
THE ROLE OF THE MAQAMAT BY AL-HARIRI
IN THE 21ST CENTURY

ნინო დოლიძე
Nino Dolidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: კლასიკური მაკამა, თარგმანი, გლობალური
ინგლისური

Keywords: Classical Maqama, Translation, Global English

2020 წელს ნიუ-იორკში არაბი კლასიკოსის ალ-ჰარირის (1054-1122) მაკამების ინგლისური თარგმანი გამოიცა. მაღალ-ფარდოვანი ენისა და სიტყვათა თამაშის გამო ეს ტექსტი ევროპაში თავიდანვე უთარგმნელად მიიჩნიეს. გარდა იმისა, რომ მაკამებში გართმულ პროზას ცვლის პოეზია, დახვეწილ სტილს კი – მოხეტიალე მათხოვართა მეტყველება, მაგ., 28-ე მაკამაში გვხვდება სულ უწერტილო ფრაზები, მე-6-ში მხოლოდ წერტილიანი ასოებისგან შემდგარ სიტყვას უწერტილო ასოებისგან შემდგარი ცვლის; მე-8, 35-ე, 43-ე, 44-ე მაკამებში გართმული პროზითა თუ ლექსით გადმოცემული ამბავი ისეთი მრავალმნიშვნელობიანი სიტყვებისგან შედგება, რომ მისი შინაარსის გაგება ორგვარად შეიძლება; მე-16-ში გვხვდება პალინდრომები, მე-17-ში მთავარი გმირის ქადაგება თავიდანაც შეიძლება წაიკითხო და ბოლოდანაც; 32-ეში სიტყვების თამაშით აგებული გამოცანებია და ა.შ. ჯერ კიდევ სილვესტერ დე სასი მიუთითებდა ალ-ჰარირის „მაკამების“ ფრანგული თარგმანის შესავალში (1822) – აქ მთავარი ფორმაა და მისი თარგმნა შეუძლებელიაო. მართლაც, ყველა ის მთარგმნელი, რომელმაც მაკამების ლექსიკურ თარგმანს მიჰყო ხელი, ფაქტობრივად ხელმოცარული დარჩა.

მაიკლ კუპერსონის აზრით, თუ გვინდა, რომ მაკამები თანამედროვე ეპოქაში გახდეს პოპულარული, არაფერს მოგვცემს მეტაფრაზა ან პარაფრაზა. ასეთი თარგმანი შეიძლება მხოლოდ სალიტერატურო არაბულის შემსწავლელი სტუდენტებისთვის გამოდგეს. რიგითი მკითხველი მას ვერ წაიკითხავს და კვლავ არაფერი ეცოდინება ამ უნიკალური ძეგლის შესახებ. ამიტომ მთარგმნელმა იმიტაცია უნდა მიმართოს. თავად კუპერსონმა გლობალური ენის შესაძლებლობები გამოიყენა, სიტყვათა თამაშში ინგლისურის ორმოცდაათ სხვადასხვა რეგისტრში გადაიტანა, წერტილიანი და უწერტილო ასოების მონაცვლეობა ფრანგული და გერმანული წარმოშობის სიტყვების მონაცვლეობით ჩაანაცვლა, არაბულ-სპარსული სახელები – ირლანდიურით და სხვ. მაგ., 27-ე მაკამაში, რომელიც შეიცავს ცხენის მოპარვის ფაქტს, მან ამერიკული ვესტერნის სლენგი გამოიყენა,

ხოლო ლექსების თარგმნისას – სხვადასხვა ინგლისურენოვანი პოეტების მოდელები. კუპერსონმა ძირითადად სამი სახის იდიომა აირჩია: 1) კონკრეტულ მწერალთან დაკავშირებული (მაგ., ჩოსერთან მე-10 მაკ.), 2) გლობალური (მაგ., სინგაპურული (3), შოტლანდიური (14), ინდური (15), ესპანური (16), ახალი ზელანდიის (28), აფრო-ამერიკული (21), ნიგერიული...) და 3) ჟანრგონი (მაგ., საქმიანი მოლაპარაკების (32), იურიდიული დოკუმენტების (32), აშშ კოლეჯის (37), ლონდონის (23, 44), ქურდული (42) სლენგი...)

ალ-ჰარირის მიზანი არაბულის როგორც „ღვთის ენის“ უნიკალურობის წარმოჩენა იყო, თუმცა ის „მოიკოჭლებდა“ ჟანრგონის გამოყენების კუთხით, რადგან სალიტერატურო არაბული, როგორც წმინდა და შეუღებავი, დაკანონებული ენა, ამ მხრივ დიდი ინტერპრეტაციის საშუალებას არ იძლეოდა. კუპერსონს ამგვარი შეზღუდვა არ ჰქონია. ის შეეცადა, თანამედროვე გლობალური (ლიტერატურული თუ არალიტერატურული) ინგლისურის შესაძლებლობები წარმოეჩინა ისე, როგორც ალ-ჰარირი თავის დროზე კლასიკური არაბულის წარმოჩენას ცდილობდა. მივიღეთ საინტერესო თანამედროვე თარგმანის ნიმუში, რომელთან მიმართებაშიც შეიძლება გამოვიყენოთ არა მხოლოდ ტერმინი Englishing, არამედ ასევე Transculturation. მთარგმნელი აქვე განმარტავს: „მე ვცვლი სიტყვებს, მაგრამ არა აზრს მაშინ, როცა იმიტატორს შეუძლია ზოგიერთ შემთხვევაში აზრიც კი შეცვალოს. ჩემი თარგმანი, პირველ რიგში, პერფორმანსია, რომელიც უნდა წაიკითხო როგორც ენის ზეიმი“. სპეციალისტების მხრიდან კუპერსონის ნამუშევარმა არაერთი დადებითი შეფასება მიიღო და უკვე რამდენიმე პრიზი დაიმსახურა.

უახლესი თარგმანი ტიპური პოსტორიენტალისტური მცდელობა გახლავთ, როცა მთარგმნელი ცდილობს, ორიგინალს მიუდგეს როგორც მხატვრულად ღირებულ ტექსტს და ეცადოს, შინარჩუნოს მისი სული. თუმცა მთარგმნელის მიერ ნაწარმოების მხოლოდ ენობრივ-ლინგვისტური მხარეა წინ წამოწეული მაშინ, როცა ალ-ჰარირის მაკამები თავისი დროისთვის საკმაოდ პროგრესული ლიტერატურული მოვლენა იყო, რომელ-

მაც საუკუნეებით დაასწრო რენესანსულ პიკარესკულ რომანს მხატვრული რეალობის შექმნის, განზოგადებული ტიპაჟების ხატვის, არაცალსახად დადებითი ან უარყოფითი გმირების, პრიმიტიული სოციალური კრიტიკის კუთხით, ეს ყველაფერი კი ლიტერატურული კანონით შეზღუდულ გარემოში მოხერხდა.

კუპერსონის აზრით, კარგი თარგმანი მოშინაურებაა, „მოშინაურებული“ ან „გაფეტიშებული“ თარგმანი კი ხშირ შემთხვევაში იდეოლოგიზირებულია. ნებისთ თუ უნებლიეთ, მასაც თანამედროვე ინგლისურის შესაძლებლობების გამოძეურება მეტად გამოუვიდა, რაზეც ოქსფორდის უნივერსიტეტის ემერიტუს პროფესორმა ვან გელდერმა შენიშნა: „ამ თარგმანის მკითხველი ინგლისურის შესახებ უფრო მეტს შეიტყობს, ვიდრე არაბულის შესახებო.“

ალ-ჰარირის მაკამები იქცა იმ უნიკალურ ტექსტად, რომლის თარგმნასაც სხვადასხვა ეპოქაში ამა თუ იმ ენის შესაძლებლობების წარმოსაჩენად ეჭიდებოდნენ. 21-ე საუკუნეში ის მოგვევლინა გლობალური ინგლისურის ზეიმად, ერთგვარ შვებად ინტერნეტ-საზოგადოებისთვის, სადაც მეტყველებენ არა არსზე და არსებითზე, არამედ ალგორითმულად და ალგორითმებით. ამერიკელმა მკითხველმა ალ-ჰარირის მაკამების უახლესი თარგმანი შეაფასა როგორც ლინგვისტური სახელმძღვანელო, რომელმაც კომპიუტერის ეპოქაში დაღუპვის გზაზე მდგარი ინგლისური ენა უნდა გადაარჩინოს.

ლიტერატურა:

- ბლაჰერი, რ. – Blachère, R. (1989) al-Harīrī. The Encyclopaedia of Islam, Vol. VI, Leiden-New York-Köln: E.J.Brill.
- დოლიძე, ნ. – Dolidze, N. (2012), Arabic Maqāmāt and Spanish Picaresque Novel (Comparative analysis of al-Hamadānī's Maqāmāt and The Life of Lazarillo de Tormes and His Fortunes and Adversities by anonymous author), Homo Lokuens, Vol. 4, Multilingual Association Journal, Tbilisi: Universali.
- კუპერსონი, მ. – Cooperson, M. (2021), Note on the translation, Imposters by al-Hariri, NYU Press.

- აღ-ნადაფი, აჯ. – Naddaf, AJ. (2021), Rebuilding that Old Tower of Babel, A Talk with Michael Cooperson, “Untranslatable”, A series of talks about classical Arabic literature with AJ Naddaff.
- https://arablit.org/2021/09/27/rebuilding-that-old-tower-of-babel-a-talk-with-michael-cooperson/?fbclid=IwAR00Erd0ppqalbeUq77_KDZyZhU1kSJKZ7VtdjUzMm8fE8kocU_tpV7_UMQ
- ნიკოლსონი, რ.ა. – Nicholson, R.A. (1962), A Literary History of the Arabs. Cambridge: Cambridge University Press, 1962.

In 2020 the English translation of the *Maqamat* by Arab writer al-Hariri (1054-1122) was published in New York. From the moment of its appearance in Europe, this text was marked as untranslatable because of its eloquent language and play of words. Besides the rhymed prose, verses, different styles, there are sentences in which every word consists of entirely undotted letters (*maqama* 28); sentences in which every second word contains only dotted letters and the remaining words only undotted letters (6), there is a story or poem that contain so many words with a double meaning that it can be read as telling an equally coherent story about something else (8,25,43,44); there are palindromes (16,17), legal riddles (32) etc.

According to M. Cooperson, if we want *Maqamat* to become popular in modern times, metaphrase or paraphrase wouldn't help us. Such kind of translation might be used only with the students of Arabic. The ordinary reader wouldn't read it and he'd never know anything about this wonderful piece of classical Arabic literature. The translator should use the method of imitation. That is why Cooperson used the possibilities of global English. He transformed Arabic wordplay into fifty different registers in English. Instead of Arabo-Persian proper nouns, he used Irish. Alternation of dotted and undotted letters he replaced by the alternation of Germanic and French words... The translator used three types of Idioms: 1) distinctive literary style of English speaker authors as Chaucer, Woolf, Dickens... 2) global style as Scottish, Indian, Nigerian, Singaporean, Spanglish, Kiwi, middle Harlem Jive 1940... 3) jargon as management speak, American college slang, Cockney, etc.

The aim of al-Hariri was to show the uniqueness of Arabic as God's Language. As literary Arabic was pure, canonical, the author couldn't use too much jargon. Unlike him, Cooperson, besides the literary and historical English, used spoken or global styles to show opportunities of modern language just as al-Hariri tried to do that with Arabic. *Impostures* is not only a result of Englishing, but it is Transculturation as well. Cooperson explains in his *Note*, that his translation is a performance, first of all, which must be read as a celebration of language. *Imposters* has already earned good reviews and several important prizes as the best translation.

This newest translation is a typical attempt of the so-called post-orientalist approach – to appreciate the original as a literary work and to preserve its spirit. But the translator underlines only linguistic advantages of the *maqamat* and he never mentions that the *work of al-Hariri several centuries earlier than the Renaissance Spanish picaresque novel*, presented second-rate personages, who represented different social strata; as well as not definitely bad or good generalized characters; created artistic reality and developed primitive social criticism, and all this was significant in the 12th century Arabic literature under the conditions of the supremacy of literary law.

For Cooperson good translation is domestication. The domesticated translation is mostly ideologized. Whether he realized this or not,, Cooperson also accented his own language. As Oxford Emeritus Prof. van Gelder marked, "Reader of Imposters learns all about English but not much about Arabic."

al-Hariri's Maqamat is a unique text, which was translated to show the opportunities of different languages in different ages. In the 21st century, it became the celebration of global English. American readers asserted it as a guidebook on linguistic deceit, which has to rescue English from its death in the Age of the Internet.

References:

- Blachère, R. (1989) al-Harīrī. The Encyclopaedia of Islam, Vol. VI, Leiden-New York-Köln: E.J.Brill.
- Dolidze, N. (2012), Arabic Maqāmāt and Spanish Picaresque Novel (Comparative analysis of al-Hamadānī's Maqāmāt and The Life of Lazarillo de Tormes and His Fortunes and Adversities by anonymous author), Homo Lokuens, Vol. 4, Multilingual Association Journal, Tbilisi: Universali.
- Cooperson, M. (2021), Note on the translation, Imposters by al-Hariri, NYU Press.
- Naddaf, AJ. (2021), Rebuilding that Old Tower of Babel, A Talk with Michael Cooperson, "Untranslatable", A series of talks about classical Arabic literature with AJ Naddaff.
- https://arablit.org/2021/09/27/rebuilding-that-old-tower-of-babel-a-talk-with-michael-cooperson/?fbclid=IwAR00Erd0ppqalbeUq77_KDZyZhU1kSJKZ7VtdjUzMm8fE8kocU_tpV7_UMQ
- Nicholson, R.A. (1962), A Literary History of the Arabs. Cambridge: Cambridge University Press.

„ადაბ“ განათლების საერთო სისტემათა
კონტექსტში
“ADAB” IN THE CONTEXT OF THE GENERAL EDUCATION
SYSTEM

ნანა ერგემლიძე
Nana Ergemlidze

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
Georgian Technical University

რეგიონალური კვლევების ცენტრი
Regional Research Center

საკვანძო სიტყვები: განათლება, თანვიირ, ყილმი, ადაბ, ედუბ.

Keywords: Education, Tanviir, Kilm, Adab, Edub.

მსოფლიოში ისტორიისა და კაცობრიობის კულტურული განვითარების ერთიან სურათში სათანადო ადგილი უკავია არაბულენოვანი განათლების სისტემას. X-XI სს.არაბთა მუსლიმური განათლების ცენტრებს -"სიბრძნისა" და „მეცნიერების“ სახლებს, მაქთაბებს, მადრასებს, მუსლიმურ უნივერსიტეტებს-ან-ნიზამიას, ალ-მუსთანსირიას, ალ-აზჰარს. რომლებმაც მოგვიანებით დიდი როლი ითამაშა ევროპული კოლეჯებისა და უნივერსიტეტების ფორმირებაში ბოლონიაში, პარიზში, მონპელიეში, ოქსფორდში... საუნივერსიტეტო გრადაციებისა და სწავლების მეთოდების შემოღებაში, ისეთი სასწავლო ტერმინოლოგიის დამკვიდრებაში,როგორებიცაა მაგ. reading - კითხვა, hearing - მოსმენა, licence -ნებართვა, baccalarius, რომელიც არაბული بحق كورسى „ბიჰაკკი რიჯაია“-საგან მიღებული კომპოზიტია და ნიშნავს „გადმოცემის უფლებით“.

განათლების პროცესთან დაკავშირებული ისეთი ტერმინები, როგორებიცაა „ცოდნა“ და „სწავლა-სწავლება“ არაბულში, ამ ენის სტრუქტურულიდან გამომდინარე, ერთი - ء (‘ლმ) - ძირიდან იწარმოება, მეტიც სიტყვა -“ილმ” -ء არა მარტო ცოდნას აღნიშნავს, ამ სიტყვის ფართო გაგებით, არამედ კონკრეტულ სამეცნიერო დისციპლინასაც. გარკვეული პარალელებია არაბული ტერმინებისა ეგვიპტურთან მიმართებაში, სადაც ისეთი ცნებები, როგორებიცაა „სწავლება“ და „ფიზიკური დასჯა“ იეროგლიფური დამწერლობით ერთი სიტყვით გამოიხატებოდა - დასარტყმელად შემართული ხელით. ისევე, როგორც არაბული ტერმინი, „ადაბ“, რომელიც კეთილგონივრულ დარიგებასა და კეთილშობილურ აღზრდასთან ერთად დასჯასაც აღნიშნავდა. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს თავად ტერმინი „ადაბ“- أءب, მისი ეტიმოლოგია, სემანტიკური ანალიზი და სიტყვათწარმონაქმნები. დღესდღეობით ის ლიტერატურას აღნიშნავს მხოლოდ. უძველესი დროიდან კი კარგი აღზრდის, ქცევის წესებისა და, ზოგადად, კარგი განათლების მქონე პიროვნების გამოსახატავად გამოიყენებოდა.

კვლევისას გამოიკვეთა ამ ტერმინის შინაგანი ფორმის მქონე სხვა სიტყვებთან კავშირი. უფრო მეტიც, განხილული მასალა საშუალებას იძლევა, განვიხილოთ არაბული „ადაბ“-ის შუამდინარული „ედუბ“-იდან წარმომავლობის საკითხი.

ლიტერატურა:

- ალ-ასკარი.(1352). დივან ალ- მაანი. კაირო;
- იბნ ალ-მუთაზზ. ქითაბ ალ-ადაბ. (არაბ.ტექსტი) –Крaчкoвский И.Ю. (1960). Избр. Сочинения,VI, М-Л: “Идательство АН СССР”;
- გელოვანი ნ. სანიკიძე გ. (2009). ისლამი. (რელიგია. ისტორია. ცივილიზაცია), თბილისი:“თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“;
- Guillame A. (1932) Philisophi and Theology in Legacy of Islam. Oxford;
- Pellat Ch. (1964). Variations sur le theme de l'adab. Correspondance d.Orient Etudes,
- Bruxelles.

The Arab education system occupies a proper place in world history and the cultural development of mankind. This applies to the Muslim educational centres of the 10th-11th-centuries – the houses of “Wisdom” and “Science”, *Maktabs*, *Madradas*, Muslim universities – An-Nizamia, Al-Mustansiriya, Al-Azhar. Later on, they played a major role in the formation of European colleges and universities in Bologna, Paris, Montpellier, Oxford, etc., in introducing university grading and teaching methods, and terminology related to education, such as “reading”, “hearing”, “license”, “baccalarius” (bachelor), which is a composite derived from Arabic *بى اور لاق حب* „*bihakki rivaya*” and denotes “with the right of transfer”.

Terms related to the process of education, such as “knowledge” and “teaching-learning”, in Arabic have derived from the same root (‘lm), due to the structure of this language. Moreover, the word – “ilm” - علم refers not only to knowledge in the broad sense of the word but also to a specific scientific discipline. There are some similarities between Arabic and Egyptian terms, where concepts such as “teaching” and “corporal punishment” were expressed in hieroglyphics in one word – hand-drumming. The same is the case with the Arabic term “adab”, which along with reasonable teaching and noble upbringing also denoted punishment. Particular attention is drawn to the word “adab” - أدب itself, its etymology, semantic analysis and word formation. Nowadays it is defined only as “literature”, but

from ancient times it was used to express good upbringing, rules of conduct and, in general, to refer to a person of a good education.

The research has demonstrated the connection of “adab” and other words with internal forms. Moreover, the material researched allows us to consider the question of the origin of the Arabic “adab” from the Mediterranean “edub”.

References:

- Al-Askari.(1352). Divaan Al-maAAni . Cairo. III;
- Ibn Al-MuTazz.Kitaab Al-Adab. 1960).In: Krachkovskij I.Ju. (Izbrannye sochinenija,VI.
- М-Л: “Izdatel’stvo AN SSSR”;
- Gelovani N., Sanikidze G. (2009). Islam (Religion. History. Civilization), Tbilisi:“Tbilisi State University Publishing”;
- Guillame A. (1932) Philisophi and Theology in Legacy of Islam. Oxford;
- Pellat Ch. (1964). Variationssurlethemedede l.adab.Correspondance d.Orient Etudes, Bruxelles.

მრავლობითის ფორმათა სპეციფიკის
არაბულში
ON THE SPECIFICS OF THE PLURAL FORMS IN ARABIC

ნინო ეჯიბაძე
Nino Ejibadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: არაბული, გრამატიკა, მორფოლოგია,
მრავლობითი, ნუნაცია
Keywords: Arabic, Grammar, Morphology, Plural, Nunation

მოხსენება კონცენტრირებულია მრავლობითის ფორმათა ზოგიერთ სპეციფიკურ შემთხვევაზე არაბულ ენაში. იგი ეფუძნება სალიტერატურო ენისა და არაბული დიალექტების მასალას, შედარებისთვის გამოყენებულია სხვა სემიტური ენების მონაცემებიც.

1. არაბულში სიმრავლის (resp. ერთზე მეტის) მარკერებია: სუფიქსური გრძელი ხმოვანი, *mīm*-ი, *nūn*-ი, ან ნიშნები, რომლებიც ერთდროულად ამ მორფთაგან ერთზე მეტს შეიცავენ. ზოგიერთ ფორმაში წარმოდგენილი დადმავალი დიფთონგი, პრინციპული პოზიციებიდან, გრძელ ხმოვანთან შეიძლება გაიგივდეს, რადგანაც ასეთი დიფთონგი არაბულის ყოველ ფორმაში მონოფთონგიზაციას განიცდის ან ავლენს მონოფთონგიზების ტენდენციას. ბოლოკიდურ მოკლე ხმოვნებს, რომლებიც მრავლობითის მარკერების შემადგენლობაში შედის, სიმრავლის გამოხატვის ფუნქცია არ აკისრიათ, ამიტომ, მოცემულ კონტექსტში, შესაძლებელია მათი უგულებელყოფა.

2. პირის ნაცვალსახელები და ნაცვალსახელური სუფიქსები სიმრავლეს გამოხატავენ როგორც ზმნები და მათზე დაკვირვება ცხადჰყოფს, რომ ამოსავალი ფორმა ორობითსა და მრავლობითს შორის სწორედ მრავლობითია. მრავლობითისგან განსხვავებით, ორობითი რიცხვის პირის ნაცვალსახელები სქესს ვერ განარჩევენ სალიტერატურო ენაშიც კი, ხოლო არაბულის სხვა ფორმებში ორობითი რიცხვი მათ საერთოდ არ გააჩნიათ.

მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელები მომდინარეობენ მხოლობითის ფორმებისგან: III პირში მხ. რ., მამრობითი სქესი *huwa* > მრავლ. რ., მამრ. სქ. *hum*; მდედრობით სქესში – *hiya* > *hunna*. ყველა შემთხვევაში საერთოა III პირის ნიშანი *h*-. II პირში, მხ. რ., მამრ. სქ. *'anta* > მრავლ. რ., მამრ. სქ. *'antum*; მდედრობით სქესში – *'anti* > *'antunna*. I პირში მხ. რ. *'anā* > მრავლ. რ. *naḥnu*, შენარჩუნებულია I პირის ნიშანი *n*. მეორე *nūn*-ი ჩაითვლება სიმრავლის ნიშნად (შდრ. მდედრ. მრ. ფორმები).

ორობითი რიცხვის III პირის ნაცვალსახელი *humā* < მრავლობითი რიცხვის მამრობითი სქესის *hum* + *-ā*; ორობითი რიცხვის II პირის ნაცვალსახელი *'antumā* < მრავლობითი რიცხვის

მამრობითი სქესის 'antum + -ā; ორსავე შემთხვევაში ბოლოკიდური -ā ერთზე მეტის აღმნიშვნელი სუფიქსია.

საბოლოოდ, ფორმალური ანალიზი ცხადყოფს, რომ მხოლობითის ფორმები საფუძველს ქმნიან მრავლობითის ფორმებისთვის, და უკვე ისინი – საფუძველს ქმნიან ორობითის ფორმებისთვის; მაგ., huwa > hum > humā და მისთ. სხვა სიტყვებით: მხოლ. > მრავლ. > ორ. და არა ასე: მხოლ. > ორ. > მრავლ.

3. ეგვიპტის არაბულ დიალექტში (ზემოეგვიპტურის ზოგიერთ კილოკავში) ზმნის პერფექტივში, მრავლობითი რიცხვის მესამე პირის მამრობითი სქესის ფორმებში დასტურდება ბოლოკიდური -m: იგულისხმება ფორმა fa'al-u-m ნაცვლად ფორმისა fa'al -ū/u, ინტერესს იწვევს ამ mīm-ის ფუნქცია და წარმოშობა.

XX საუკუნის 50-იან წლებში შარბატოვმა ეს -m ჩათვალა ნაშთად ძველი სემიტური მიმაცისა, რომელმაც არაბულში ნუნაცია მოგვცა. შარბატოვის ეს მოსაზრება გაკრიტიკდა, რადგან მიმაცია, როგორც ნუნაცია, სემიტურ ენებში სახელისთვისაა დამახასიათებელი, და მისი კვალის აღმოჩენა ზმნაში საეჭვოდ იქნა მიჩნეული. სხვა მკვლევრები ან საერთოდ თავს იკავებენ ამ m-ზე საუბრისგან, ან მისი არსებობის ფაქტის კონსტატირებით შემოიფარგლებიან, რაიმე კვალიფიკაციის მიცემის გარეშე.

მოხსენებაში წამოყენებულია დებულება ამ -m-ს მრავლობითობის გამომხატველი ფუნქციის შესახებ და შემდგომ განხილულია ამ თეზისისა და შარბატოვისეული თეზისის თანხვედრის საკითხი.

უფრო დეტალურად: ფორმაში fa'al-ū ბოლოკიდური გრძელი ხმოვანი დამოკლდა (რაც ნორმაა არაბული ორთოეპიისთვის); ეს დამოკლებული ხმოვანი არ იქნა აღქმული მრავლობითის “საკმარის” მარკერად. შედეგად, საჭირო გახდა fa'alu ფორმაში სიმრავლის გამომხატველი დამატებითი ნიშნის მოტანა. ყველაზე ბუნებრივი ასეთი მარკერის პოზიციაზე იქნებოდა -m მრავლობითის გადმოცემის ცხადი ფუნქციით, და, ამავედროულად – ანალოგიით hum, entum, fa'altum და მისთ. ფორმებისა, რომლებშიც მრავლობითის ნიშანი არის სწორედ -m. საბოლოოდ, ბოლოკიდური mīm-ი საძიებელ ფორმაში – ესაა მრავლო-

ბითის მარკერი. შედეგად, მივიღეთ უღლების უნიფიცირებული ვარიანტი.

რაც შეეხება ამ პუნქტში წარმოდგენილი ორი, განსხვავებული, თეზისის თანხვედრას: არაბულ ტრადიციაში გარეგანი ფლექსიის ნიშნების დიფერენცირება პრაქტიკულად არ ხდებოდა/არ ხდება სიტყვის მორფოლოგიური კუთვნილების მიხედვით. თუ შევადარებთ ერთმანეთს ასეთ წყვილებს: mu'allimun – mu'allimūn, დავინახავთ, რომ მრავლობითის ფორმაში ბოლოკიდური -n არის მრავლობითის ნიშანი (გრძელ ხმოვანთან ერთად), ხოლო მხოლობითის ფორმაში – ბოლოკიდური -n არის ნუნაცია. შეიძლება თუ არა ჩავთვალოთ, რომ მრავლობითის -n, პრინციპული პოზიციებიდან, იმავე წარმოშობისაა, რაც მხოლობითის ნუნაციის -n? ასეთი ვარაუდი შეიძლება გაკრიტიკდეს იმ მოსაზრებით, რომ მრავლობითის -n უცვლელად რჩება როგორც status absolutus-ში, ასევე status determinatus-შიც. მაგრამ აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ status absolutus-ის ჩამოყალიბებისა და მასთან ნუნაციის მიბმის პროცესი გარკვეულ ეტაპებს მოიცავდა; ძველ იემენურ მეტყველებაში მორფოლოგიურად განსაზღვრულ სახელს ამავედროულად ნუნაციაც ერთვოდა: mani m-qā'imun (“ვინ დგას, ვინაა მდგარი”). მეორე მხრივ, status determinatus-ს შეიძლება უპირისპირდებოდეს status absolutus-ი მარკირებული ნულოვანი ნიშნით: mu'allim – al-mu'allim . სხვა სიტყვებით, სახელის განუსაზღვრელობის მარკირებისთვის არაბულის ყველა ფორმაში ნუნაცია არ იყო/არ არის აუცილებელი. თავის მხრივ, ნათქვამი იმასაც ნიშნავს, რომ ნუნაცია (როგორც მიმაციაც) არის ატრიბუტი, რომელიც არააუცილებლად მხოლოდ (განუსაზღვრელ) სახელებს აღნიშნავს. რამდენადაც არაბულში (და, ზოგადად, სემიტურში) ერთი და იგივე მარკერი შეიძლება ერთვოდეს სახელსაც და ზმნასაც, იმის ვარაუდიც შესაძლებელია, რომ fa'alum ფორმაში შარბატოვისეულ პოსტულატს სემიტური მიმაციის კვალის შესახებ სრულიად ობიექტური საფუძველი აქვს.

საბოლოოდ, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მრავლობითის გამომხატველი ბოლოკიდური -m ეგვიპტურ ზმნაში არის იგივე, რაც მრავლობითის გამომხატველი ბოლოკიდური -m სახელებში, მაგრამ, მეორე მხრივ ის ასევე შეიძლება ჩაითვალოს

სემიტურ მიმაციად/ნუნაციად, რომელიც სემიტური ენების ზოგ ფორმაში გაუქმდა, ზოგში კი დღემდე ფუნქციონირებს (al-fuṣḥā), თუნდაც რომ რედუცირებული სახით (სტანდარტ არაბული, არაბული დიალექტები).

ლიტერატურა:

- ლეკიაშვილი, ალ. (1970). ბრუნვათა სისტემა სემიტურ ენებში, თბილისი.
- ჟორდანია, ა. (1999). აფრიკის არამადრიბული ტიპის აღმოსავლეთ არაბული დიალექტების შეპირისპირებითი ანალიზი (ეგვიპტის, ჩადის, სუდანის დიალექტები), დისერტაცია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი.
- ჩიქოვანი, გ. (2002). შუა აზიის არაბული დიალექტები, კაშკადარიული დიალექტი, ფონოლოგია, გრამატიკა, ლექსიკა, თბილისი.
- 'Abd 'al-'Azīz Maṭar (1981). lahjat^u l-badw' fī s-sāhil' š-šimālīyy' lijumhūrīyyat' Miṣr^a l-'arabīyya^{ti}, al-Qāhira.
- Fathī Buyūmī Ḥamūda (1985). al-mawrid^u fī n-naḥw' wa-ṣ-ṣaraf, al-juz'^u l-awwal^u.

The paper focuses on some specific cases of plural forms in Arabic. It is based on the material of the literary language and Arabic dialects; data from other Semitic languages are also used for comparison.

1. The following morphs act as plural markers (more than one) in the Arabic language: suffix long vowel, *mīm*, *nūn*, or markers consisting of more than one component named above. The descending diphthong presented in some forms can be equated with a long vowel from a principal position, as such diphthongs are monophthongized in all forms of Arabic or show a tendency to monophthongization. The final short vowels (which end plural markers) do not have the function of expressing plurality, so they can be ignored in a given context.

2. Personal pronouns and pronominal suffixes express plurality like verbs and the observation on it confirms that the source form between the dual and the plural, is exactly the plural, not the dual.

Unlike plural forms, dual forms of the pronouns do not distinguish genders even in literary language; in other forms of Arabic pronouns do not have dual forms at all.

Plural forms of the pronouns go back to the singular forms: sing. IIIp., masc. *huwa* > pl. *hum*; sing. IIIp. fem. *hiya* > pl. *hunna*. In both cases, we have common marker *h-* for the III person. Sing. IIp. masc. *'anta* > pl. *'antum*; sing. IIp. fem. *'anti* > pl. *'antunna*. We have a common marker *-nt-* for the II person. In I p. sing. *'anā* > *naḥnu*, is preserved I person marker *n*; the second *n* should be regarded as a sign of plurality.

III p., the dual pronoun *humā* < III p., masc., pl. *hum* + *-ā*; and IIp., dual pronoun *'antumā* < II p., masc., pl. *'antum* + *-ā*; in both cases final long vowel indicates more than one (in the given case, duality).

Finally, formal analysis confirms that the singular forms of pronouns provide the basis for the plural forms, and these, in turn, provide the basis for the dual forms. In other words: sing. > pl. > dual, and not as follows: sing. > dual > pl.

3. In some varieties of Egyptian Arabic (Upper Egyptian) in verbs, Perfective, III p., pl., final *mīm* appears (*fa'al-u-m*), the origin and function of which causes the interest. In the mid 20th century this *mīm* was regarded by Sharbatov as a remnant of old Semitic *mīmation*, but the supposition was followed by criticism, since *mīmation*, as *nūnation*, is a phenomenon characteristic of nouns and discovery of its trace in verbs was considered doubtful.

In the paper an opinion is suggested about the plurality function of the *-m*; further, the question of the coincidence of this thesis and the aforementioned thesis of Sharbatov is discussed.

In more detail: in the form *fa'al-ū* the final long vowel was shortened (which is the norm for Arabic orthoepy); this shortened vowel was not perceived as a “sufficient” marker of plurality. As a result, it became necessary to bring an additional sign of plurality. The most common in the given context would be exactly this *-m* with the explicit function of plurality, and, at the same time – by analogy with

the forms: *hum*, *entum*, *fa'altum*, etc. Finally, the suffix *mīm* under the current study is a marker of plurality. At the same time, as a result, a unified form of conjugation was created.

As for the coincidence of the two theses presented above:

In Arabic tradition, inflexion markers are not distinguished by morphological attachment of the word.

If compare the following pairs: sing. *mu'allim-un* > pl. *mu'al-lim-ūn*, we can observe that the long vowel *-ū* is practically the only distinguishing morph between the singular and plural forms; in both cases final *-n* appears, which functions in the Singular under the name *nunation*. But in fact, it can be regarded that *-n* in plural forms, from the principal point of view, has the same origin as in the singular *_nunation*. One may object, that *nunation* is characteristic of *status absolutus*, as for the plural, final *-n* in the plural remains even if *al-* of *status determinatus* is added (*al-mu'allim-ūn*). Here we must recall the fact that the establishment of *nunation* as a marker of *status absolutus* in Arabic had its development, and not always *nunation* was connected with *status absolutus* (cf. *mani m-qā'imun* "who is standing" in Yemeni Arabic). In other words, *nunation* is not required to indicate an indefinite status. The above-mentioned also means that *nunation* (/ *mimation*) is an attribute that designates not necessarily only (*status absolutus* of) nouns.

Since the same marker in Arabic (and Semitic, in general) can be attached to both verbs and nouns, it can also be permissible to suppose that in the form *fa'alum* under the current study, Sharbatov's "trace of old Semitic *mimation*" may have a realistic basis.

Finally, we presume, that final *-m* traced in Egyptian verbs (which functions in verbs as a plural marker) is the same as final *-m* in nouns (also with plural marker function), but on the other hand, it can also be regarded, that it is the same as Semitic *mimation/nunation*, which in some forms of Semitic languages has disappeared, while in some others still functions (in Arabic *al-Fuṣṣḥā*), even if in a restricted form (cf. Standard Arabic, modern Arabic dialects).

References:

- Lek'iashvili, Al. (1970). *brunvata sist'ema semitur enebshi*, Tbilisi. [Lek'iashvili, Al. (1970). *The declension system in Semitic languages*, Tbilisi].
- Jordania, A. (1999). *aprik'is aramaghribuli t'ipis aghmosavlet arabuli dialeqt'ebis shep'irisp'irebiti analizi (egvip't'is, chadis, sudanis dialektebi)*, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philology, Tbilisi. [Jordania, a. (1999). *Contradictory Analysis of Non-Eastern African Dialects of Africa (Dialects of Egypt, Chad, Sudan)*, Dissertation for the degree of Doctor of Philology, Tbilisi].
- Chikovani, G. (2002). *shua aziis arabuli dialect'ebi, k'ashk'adariuli dialeqt'i, fonologia, gramat'ika, leqsik'a*, Tbilisi. [Chikovani, G. (2002). *Central Asian dialects, Kashkadian dialect, phonology, grammar, vocabulary*, Tbilisi].
- 'Abd 'al-'Aziz Maṭar (1981). *lahjatu l-badwi fī s-sāhili š-šimālīyyi lijumhūrīyyati Miṣra l-'arabīyyati*, al-Qāhira.
- Faṭḥī Buyūmī Ḥamūda (1985). *al-mawridu fī n-naḥwi wa-ṣ-ṣarafi*, al-juz'u l-awwalu .

**იბნ ჰაუკალის თხზულებაში მოცემული
გვიანდელი ჩანართები საქართველოს/
ქართველების შესახებ
LATE INSERTIONS ABOUT GEORGIA/
GEORGIANS GIVEN IN IBN HAWQAL'S BOOK**

**ომიკო ეჯიბია
Omiko Ejibia**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: იბნ ჰაუკალი, შუა საუკუნეები, ცნობები
საქართველოს შესახებ, ალ-ქურჯ

Keywords: Ibn Hawqali, Middle Ages, References about Georgia, al-Kurj

იბნ ჰაუკალი მეათე საუკუნის არაბი გეოგრაფი და მოგზაური იყო, რომელმაც 977 წელს დაასრულა თავისი გეოგრაფიული ნაშრომი „სურათუ ალ-‘არდ“ (დედამიწის სურათი). ამ თხზულებაში მოთხრობილია თბილისის შესახებ, სადაც ავტორი მიუწვევიათ ქალაქის ყადთან და ამირასთან. იგი ასევე იმყოფებოდა სიცილიაზე, პალერმოში, სადაც ბევრად უფრო უცხოდ გრძნობს თავს, ვიდრე თუნდაც თბილისში. თუმცაღა, მისი ვიზიტისას ორივე ტერიტორია ისლამის ტერიტორიად (Dar-al-Islam) ითვლებოდა. საინტერესოა, რომ გარდა უშუალოდ იბნ ჰაუკალის თანადროული ცნობებისა, რომელთა თვითმხილველიც ავტორი იყო, მისი თხზულების ჯ. კრამერისისეულ რედაქციაში მოხვდა ასევე გვიანდელი ცნობებიც, რომლებიც მეთორმეტე საუკუნის ამბებს უნდა ეხებოდეს. აღნიშნული ცნობების წყაროს კი იბნ ჰაუკალის ერთ-ერთ გვიანდელი ხელნაწერი წარმოადგენს, რომელიც იბნ ჰაუკალისეული ცნობების გარდა შეიცავს მოგვიანებით გადამწერის მიერ გაკეთებულ ჩანარ-თებს.

ნაწილი აღნიშნული ცნობებისა, თბილისის შესახებ, თარგმნა და გამოსცა ე. სიხარულიძემ. თუმცაღა, ტექსტში დარჩა ისეთი ადგილები, რომლებშიც ასევე საუბარია ქართველებზე/საქართველოზე და დღემდე არ ყოფილა სათანადო ყურადღების ობიექტი. ამასთან, ამ ცნობებმა შესაძლოა დააზუსტონ ან მოგვცენ ახალი ინტერპრეტაცია ე. სიხარულიძის თუ სხვათა მიერ გამოთქმული ზოგიერთი მოსაზრების და უკვე არსებული ცნობების გარშემო. ცნობები არ არის ვრცელი და ძირითადად ეხება ქართველების მეზობლობას ბარდავთან და დვინთან.

მოხსენებაში წარმოდგენილი ცნობები საქართველოს/ქართველების შესახებ აქამდე არ ყოფილა ასე სრულად წარმოდგენილი და, შესაბამისად, წარმოადგენს ერთგვარ სიახლეს. ნაშრომის მიზანი არ არის იბნ ჰაუკალის სრული ტექსტისა თუ ცნობების წარმოჩენა, არამედ იმ კონკრეტული გვიანდელი ჩანართებისა, რომლებიც სავარაუდოდ მეთორმეტე საუკუნეში ჩაამატა გადამწერმა.

The information about Georgia / Georgians discussed in the paper has not been so fully presented so far and is, therefore, a novelty. The purpose of the paper is not to present the full text or references of Ibn Hawqal, but rather of those specific late inserts which were probably added by the copyist in the twelfth century.

References:

- Sikharulidze, E. (1976), Ibn Haukali Tbilisis shesakheb,[Ibn Hawqal about Tbilisi], Sakartvelos istoriis aghmosavluri masalebi, tsigni 1, „Metsniereba“, Tbilisi.
- Sikharulidze, E. (1985), al-Pariki sakartveloshi [Al-Parik in Georgia], in: semitologiuri dziebani II, Tbilisi, pp. 83-90
- توريب، ةايحل ةبتك م راد، لقوح نبال، ضرال ةروض باتك (1992), Ibn Hawqal, Picture of the Earth, al-Hayat, Beirut.
- Abu Ishak Al-Farisi Al-Istakhri, (1927) Via Regnorum, Descriptio Ditionis Moslemicae, Bibliotheca Geographorum Arabicorum, Ed. M.J. De Goeje, Lugduni Batavorum, Laden, E.J. Brill
- Arabe 2214, Folio 34r (<https://gallica.bnf.fr>)

ლახმიდების დედაქალაქი ალ-ჰირა
AL-HIRA, THE CAPITAL OF THE LAKHMIDS

ვახტანგ თევდორაძე
Vakhtang Tevdoradze

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Akaki Tsereteli State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ალ-ჰირა, ლახმიდები, იბადი, ენა, რელიგია
Keywords: Al-Hira, Lakhmids, Ibad, Language, Religion

V-VII საუკუნეების დასაწყისამდე, ალ-ჰირა ლახმიდის სახელმწიფოს დედაქალაქი და არაბთა ერთ-ერთი მსხვილი ცენტრალური დასახლება იყო, მანამდე კი ის წყაროებში მოიხსენება სახელწოდებით ḥirtā 'პატარა ქალაქი'; მის დინამიკურ განვითარებას, ხელი შეუწყო გეოგრაფიულმა მდებარეობამ, ბუნებრივმა კლიმატმა და მასზე გამავალმა სავაჭრო-საქარავნო გზებმა, რომლებიც აკავშირებდნენ არაბეთის ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ და დასავლეთ ნაწილს ირანის დედაქალაქ კტესიფონთან; ის იმ დროს, მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი ქალაქი იყო, ამიტომ ალ-ჰირას მოსახლეობა კარგად იცნობდა ირანის კულტურას. ამავე დროს, ის დარჩა არაბულ ქალაქად, შეინარჩუნა ტრადიციული არაბული საზოგადოება და მჭიდრო კავშირი ჰქონდა არაბულ ტომებთან როგორც აღმოსავლეთ, ასევე დასავლეთ და ცენტრალურ არაბეთის ნახევარკუნძულზე. ალ-ჰირას მოსახლეობა სამი ჯგუფისგან შედგებოდა, მაგრამ მოსახლეობის დიდი ნაწილი იყო ქრისტიანი. ნესტორიანული საზოგადოება, სახელად იბადი, არაბთა სხვადასხვა ტომს აერთიანებდა. ამ თემმა დიდი როლი ითამაშა ქალაქის განვითარებაში, მის საერთო პოლიტიკურ და რელიგიურ ცხოვრებაზე. აქ მცხოვრებმა არაბებმა შეიცვალეს ცხოვრების სტილი, მაგრამ არ შეიცვალეს ენა და არაბული დარჩა სასაუბრო ენად, ხოლო საეკლესიო ენად კი იყენებდნენ სირიულს ისევე, როგორც იმ დროის ქრისტიანთა უმეტესობა. შევსება/მიგრაცია კი გრძელდებოდა არაბეთის ნახევარკუნძულის რეგიონებიდან. ალ-ჰირას თავისი ინტერესი ჰქონდა ჰიჯაზთან. ირანსა და ბიზანტიას შორის დაპირისპირებისას, ლახმიდები ირანის მხარეს იკავებდნენ და ამით ცდილობდნენ ჰიჯაზზე კონტროლის მოპოვებას, მაგრამ ამ შემთხვევაში მისი მთავარი კონკურენტი იყო მექა, რომელიც თავის მხრივ ცდილობდა, კავშირების დამყარებას, ლახმიდებისგან დამოუკიდებლად მცხოვრებ არაბულ ტომებთან. მიუხედავად ამ მეტოქეობისა, მაინც არსებობდა ამ ორ ქალაქს შორის სავაჭრო ურთიერთობები, დადიოდნენ ქარავნები, ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ მექა მუჰამედის გამოჩენამდე, გარკვეულწილად იცნობდა ირანულ და ქრისტიანულ კულტურას.

relations between the two cities, caravans moved, so it can be said that Mecca, before the advent of Muhammad, was somewhat familiar with Iranian and Christian culture.

References:

- Abu l-Faradj al-Isbahani, يلع ين اهفصالا جرفلا يبا ،ين اغال باتك ،نيسحل انب <http://www.archive.org/details/alaghani1.v3abal>
- Brill. E.J. 1986. The Encyclopedia of Islam, V V304 Leiden
- Tikadze M. 2008. History of the Arabs. The 5th-15th Centuries. Tbilisi State University Publishing House.

ენათშორისი პარემიული მოდელების
ეკვივალენტობის განსაზღვრისათვის
/არაბული და ქართული მასალის
შეპირისპირებითი ანალიზის მაგალითზე/
TOWARDS THE IDENTIFICATION OF EQUIVALENCE
OF INTER-LINGUAL PAROEMIA MODELS
/ON THE EXAMPLE OF THE COMPARATIVE ANALYSIS OF
ARABIC AND GEORGIAN MATERIAL/

ხათუნა თუმანიშვილი
Khatuna Tumanishvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ენათშორისი, ეკვივალენტობა, პარემია,
მეტაფორული
Keywords: Inter-lingual, Equivalence, Paroemia, Metaphorical

ცნობილია, რომ პარემიული (აქ – ანდაზური) მარაგი (მისი შემომქმედი ხალხის ისტორიული განვითარების მთელ მანძილზე მიღებული) ფენომენოლოგიური რეალობის კუთვნილებაა. მისი საშუალებით, მოცემული ეთნოსი „ფიგურალურად აფიქსირებს ცხოვრებისეულ კანონზომიერებებს“ (არ. ტეილორი). ის თავსდება ერთიანი ეროვნული ცნობიერების – „ნარმოსახვათა ერთობის“ (ბ. ანდერსონი) – სისტემაში, რომელსაც თითოეული ეთნოსი, ბუნებრივია, თავისი გადასახედიდან დასახული ფორმით გადმოსცემს. ანუ, თავისებურად ილუსტრირებს მის მიერ სამყაროს ამ კონკრეტულ ნაწილთან დაკავშირებულ გამოცდილებას. ამიტომ არის რთული უცხოენოვანი (უცხო კულტურის) ანდაზების სიღრმისეული გაგება და შესაბამისი ზოგადაზრობრივი განფენილობის რელევანტური ჩარჩოების (საკომუნიკაციო ნიშის) დადგენა. შესაბამისად, მისი შესწავლა (ენასთან ერთად) მოცემული ენობრივი კოლექტივის ეთნიკური თავისებურებების, გენეტიკური მახასიათებლების, მისი ეთნოფსიქოლოგიის შესწავლას გულისხმობს, რამდენადაც მასში ჩადებული ცოდნა მოცემული ეთნოსის რაციონალურის, მისი ეთნოფსიქიკური მოცემულობის ირაციონალური სახით არსებული რესურსია.

დღეს, მიმდინარე ეპოქალური გამოწვევების ფეხდაფეხ (მძლავრი კულტურული ექსპანსიის პირობებში) პარემიოლოგია გლობალურ ქრილში სვამს საკითხს საანდაზო ენის ფუნქციაზე ტრადიციულ და თანამედროვე კულტურაში. მეცნიერებს უმნიშვნელოვანესად მიაჩნიათ განსხვავებულ კულტურათა მონაცემების შეპირისპირებითი კვლევა, რათა მიღებულ იქნას საერთაშორისო ანდაზების ერთობლივი მარაგი მათი მრავალფეროვანი ფუნქციებით სხვადასხვა კულტურაში.

თანადროული მოთხოვნების შესაბამისად, ლოგიკურია, იცვლება მიდგომებიც. როგორც ჩანს, ეს პროცესი მეტად დაკვირვებულ და ფრთხილ დამოკიდებულებას მოითხოვს. არაბული და ქართული ანდაზური ფონდების შედარებამ გვიჩვენა, რომ ენათშორისი ზუსტი მონაცემების მისაღებად საჭიროა იმაზე დიდი ინფორმაციის მოპოვება, ვიდრე (ტრადიციულად მიღებული) ფიქსირებული პარემიული ტექსტების დედნიდან სიტყვასიტყვითი თარგმნა და ამ ფონზე ეკვივალენტების დაძებნის

მცდელობა იძლევა. ანდაზების ლექსიკონების გაცნობამაც დაგვარწმუნა, რომ პარალელურად გაგებული ერთეულები, რიც შემთხვევებში, ზუსტი ანალოგები არ არის. განსაკუთრებით ღრმად მეტაფორულ ერთეულებში „დაფარული“ არსებითის წვდომას, მოცემული „მეტაფორული აზროვნების“ (ჭ. ვიკო) სივრცეში (საგნებსა და მოვლენებს შორის) დადგენილი წარმოსახვითი ლოგიკური მიმართებების სწორი შეცნობა იძლევა. ამავდროულად, უცხოენოვანი მასალის განხილვა და შედარება უპირობოდ უნდა მოხდეს ადეკვატურ „სიტუაციურ ნიშაში“ გააზრების საფუძველზე, რათა თავიდან იქნეს აცილებული გარკვეული ცდომილებანი. წერილობით თუ ზეპირ კომუნიკაციაში მათი მართებული გამოყენება უეჭველად მოითხოვს სემანტიკური შეფერილობისა და სტილისტური მახასიათებლების ზუსტ ცოდნას.

პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ზოგჯერ ერთი ანდაზის ექსპლიციტური მნიშვნელობა საფუძველი ხდება ერთზე მეტი (ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო) იმპლიციტური მნიშვნელობისა (ანდაზა-ომონიმები). თითოეული განზოგადებული მნიშვნელობა განსხვავებულ აზრობრივ მოდელს ქმნის და ბუნებრივია, სიტუაციურად განსხვავებულ კონტექსტს ექვემდებარება. შესაბამისად, თითოეულს სათანადო ენათშორისი ეკვივალენტი განესაზღვრება.

მოხსენება მიზნად ისახავს არაბული და ქართული პარემიული ეკვივალენტური მოდელების შეპირისპირებითი კვლევის საფუძველზე გამოვლინოს, როგორ, რა ზოგადი და, ამავდროულად, თითოეულისთვის დამახასიათებელი რა კერძო საშუალებებით იქმნება მოცემული სიბრძნე მოცემულ ლინგვოკულტურულ სივრცეებში – „წარმოსახვათა ერთობის“ განსხვავებულ სისტემებში.

დასკვნები პრობლემის ზოგადთეორიულ მხარესაც მოიცავს.

არაბულენოვანი საანალიზო მასალა, რომელიც წარმოდგენილი იქნება მოხსენების დროს, მოპოვებულია არაბული პირველწყაროდან, უშუალოდ არაბი (სირიელი, ლიბანელი) ინფორმანტებისაგან.

ლიტერატურა:

- ჰასკელი რ. ე. – Haskell, R. E. (1986). Cognition and Symbolic Structure: Giambattista Vico and Discovery of Metaphoric Cognition. 165-175. Norwood. N.J., Ablex Publishing.
- მიდერი, ვ. – Mieder, W. (1996). Modern Paremiology in Retrospect and Prospect, Abstracts of Oral Presentations, The 1996 Tokyo International Proverb Forum.
- http://www.sscnet.ucla.edu/comm/steen/cogweb/Abstracts/TokyoForum_96.html
- რუსიეშვილი, მ. (2005). ანდაზა. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- თარჯუმანი, ს. – (1987) «اشكال ام اي» – «امان حرت ام اس» ۱۹۸۷.

As is known, paroemia (here, proverbial) stock (received during the whole historical development of the people that created it) belong to phenomenological reality. By means of proverbs, the given ethnos “records figuratively the regularities of life” (Ar.Taylor). It falls within the system of the “imagined communities” (B. Anderson) unified national consciousness, which of course is expressed by each ethnos in its particular form, i.e. illustrates in its experience linked with this specific part of the universe. Therefore, it is difficult to understand fundamentally proverbs of a foreign language and to identify the relevant frames (communicative niche) of the respective general semantic domain. Accordingly, Its study implies (along with that of the language) the study of the ethnic peculiarities, the “genetic memory” and ethnopsychology of the given lingual collective, as the knowledge embedded in proverbs is a resource of the rationale of one or another ethnos, its ethnopsychic picture, existing in the form of the irrational.

At present, in accordance with the challenges of the current period (in the conditions of powerful cultural expansion), paremiology poses on the global level the question of the function of the proverb language in traditional and modern culture. Scholars attach great importance to the comparative study of the evidence of different cultures, in order to obtain a united stock of international proverbs

with their varied functions in different cultures. It is logical that approaches also undergo changes according to modern requirements. Obviously, the attitude to this process should be cautious and careful. The comparison of Arabic and Georgian proverbs has shown that in order to obtain accurate inter-lingual evidence it is necessary to get more extensive information than that offered by “literal” translation of the original of paroemia texts and by an attempt to search for parallels against this background. Familiarization with dictionaries of proverbs has also demonstrated that in a number of cases units understood as parallels are not exact. It is possible to gain insight into the “hidden” essence of especially profoundly metaphorical units by means of the correct cognition of the imaginary logical relations established (between objects and phenomena) in the given area of metaphorical thinking. At the same time, the consideration and comparison of foreign-language material should occur on the basis of the interpretation in the adequate “situational niche”, in order to avoid certain errors, as its correct use in written or oral communication undoubtedly requires exact knowledge of the semantic colouring and stylistic characteristics.

The practice shows, that sometimes a proverb with one explicit meaning is the basis for more than one implicit meaning (proverb-homonyms). Each generalized meaning obeys a different (sometimes opposite) semantic model and naturally, situationally different context. Accordingly, for each a suitable inter-lingual equivalent (or equivalents) is identified.

The presentation aims, on the example of the comparative study of Arabic and Georgian equivalent paroemia models, to interpret by what general and at the same time specific means, characteristic of each, the given wisdom is created in the given linguistic-cultural spaces – in the radically different systems of the „imagined communities”.

Conclusions also cover the general theoretical aspect of the problem.

The analyzed Arabic-language material, which will be presented at the time of the presentation, is obtained from the Arabic primary source, directly from the Arab informants.

References:

- Haskell, R. E. (1986). Cognition and Symbolic Structure: Giambattista Vico and Discovery of Metaphoric Cognition. 165-175. Norwood. N.J., Ablex Publishing.
- Mieder, W. (1996). Modern Paremiology in Retrospect and Prospect, Abstracts of Oral Presentations, The 1996 Tokyo International Proverb Forum.
- http://www.sscnet.ucla.edu/comm/steen/cogweb/Abstracts/TokyoForum_96.html
- rusieshvili, m. (2005). andaza. tbilisi: tbilisi sakhelmtsipo universitetis gamomtsemloba.
- [Rusieshvili, M. (2005). Proverb. 3-228. Tbilisi: Tbilisi State University Press].
- Tarjumaan, S.- (1987) «ماشلا لام اي» - نامجرت ماس - ۱۹۸۷ قشمد.

მცენარეთა სახელების სემიტური ნასესხობები
ქართულ ოთხთავში: ზეთის ხილი
SEMITIC PLANT NAMES IN THE GEORGIAN GOSPEL:
ZETIS XILI (OLIVE)

მარინე ივანიშვილი
Marine Ivanishvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქართული საბარება, სემიტური ნასესხობები,
მცენარეთა სახელები.

Keywords: Georgian Gospel, Semitic Borrowings, Plant Names.

ქართულ ოთხთავში მცენარეთა სახელების კვლევისას შევეცადეთ გვეპასუხა შემდეგ ძირითად კითხვებზე: როგორ ხდება მცენარეთა სახელების გადმოცემა ქართული ოთხთავის ტექსტებში – სესხებით, თარგმნით, მსგავსი სემანტიკის მქონე ეკვივალენტის ჩანაცვლებით? არის თუ არა ოთხთავში დადასტურებულ მცენარეთა სახელებს შორის საერთო-ქართველური ძირები? ნასესხებ ლექსიკასთან ერთად იხმარება თუ არა საკუთრივ ქართული (ქართველური) სინონიმური ფორმები? ნასესხები მასალა სახარების ტექსტის მეშვეობით შემოვიდა ქართულ ენობრივ სისტემაში თუ მანამდეც არსებობდა? რა კულტურული, რელიგიური მოტივები უკავშირდება ამა თუ იმ მცენარის სახელს მოცემულ კონტექსტში? როგორია ქართული და ნასესხები ძირების დისტრიბუცია (მაგალითად, იმის მიხედვით, ენდემურია, იზრდება თუ არა ეს მცენარე საქართველოში)? რამდენად ადეკვატურია ლექსიკური ეკვივალენტები და რით აიხსნება ცთომილებები? და ა. შ.

ამჯერად ყურადღებას შევაჩერებთ ქართული ოთხთავის ტექსტებში დადასტურებულ სემიტურ ნასესხობაზე, კერძოდ, ზეთის ხილზე.

სახარებაში ვკითხულობთ: მიეახლა... მთასა თანა, რომელსა ჰრქვან ზეთის ხილთად ლ. 19, 29; ღამე განვიდის და იქცევინ მთასა მას, რომელსა ჰრქვან ზ. ხ., ლ. 21, 37; მოვიდეს მთასა მას ზეთის ხილთასა, მ. 21, 1; 26, 30; ვა ჯდა თავადი მთასა მას ზ. ხ., მ. 24, 3; რაჟამს მიეახლნეს... მთასა თანა ზ. ხ. მრ. 11, 1; ჯდა რად იგი მთასა მას ზ. ხ., მრ. 13, 3; განვიდეს მთასა მას ზ. ხ., მრ. 14, 26; წარვიდოდა... მთასა მას ზ. ხ., ლ. 22, 39; ვითარ მიიწია იგი მთასავალსა მას მთისა ზეთის ხილთადსა, ლ. 19, 37.

ძველი ქართული ენის ტექსტებში აღნიშნული სახელისთვის წარმოდგენილი უხვი საილუსტრაციო მასალა (ზეთი, ზეთაგანი, ზეთის ხე, ზეთის ხეოანი, ზეთის-ხილი, ზეთის-ხილოვანი) მოწმობს იმას, რომ აღნიშნული ფუძე უძველესი დროიდან დამკვიდრებულა ქართულ ლექსიკაში.

ქართულში ზეთ- ფუძის სესხების ზუსტი გზის (არამეული, სირიული თუ არაბული) განსაზღვრა მხოლოდ ფონეტიკაზე დაყრდნობით რთულია, თუმცა აღნიშნული ფუძის სემიტური წარმომავლობა ეჭვს არ იწვევს.

ზეთის ხილ-: *Olea europaea* L.: ქართ. ზეთის ხილი [zētis xili]; ბრძ. ἔλαια ἢ [elaja]; ლათ. *oliva* (f.); ებრ. זַיִת [zayt]; სომხ. **ԱԵՔԵՆԻ** [jet'eni]; არაბ. زيتون [zajtūn]; زيتون [ze'yt, ze'ytūn]; თურქ. zeytin; ინგ. Olive; გერმ. Ölbaum (m.); ფრანგ. olivier (m.); რუს. оливковое дерево, маслина.

ლიტერატურა:

- ალექსიძე, ზ. (1971). სირიულ-ქართული ლექსიკური ურთიერთობის ისტორიიდან (რამდენიმე სირიული სიტყვა ქართულ „ოთხთავში“ (ქართული წყაროთმცოდნეობა). თბილისი.
- ანდრონიკაშვილი, მ. (1966). ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, I, თსუ. თბილისი.
- ლეკიაშვილი, ვლ. (1992). ორიენტალიზმები ქართულში (არაბული ლექსიკა). (საკანდიდატო დისერტაცია). თბილისი.
- ნედოსპასოვა, მ. (1978). უცხო წარმოშობის ლექსიკა არაბულ ოთხთავში, მეცნიერება. თბილისი.
- ფენრიხი, ჰ., სარჯველაძე, ზ. (2000). ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, სპუ. თბილისი.
- ყაუხჩიშვილი, ს. (1956). ბერძნული მამაკაცთა სახელების გადმოცემისათვის ქართულში (სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, I, თსუ). თბილისი.

During the study of plant names in the Georgian Gospel I tried to answer a few basic questions: how are the plant names transferred in the Georgian Gospel texts – by the way of borrowing, translation, or replacing with the equivalents of the similar semantics? Are there any Proto-Kartvelian roots among the plant names testified in the Gospels? Are there any examples when with the borrowed vocabulary we also come across with the Georgian (Kartvelian) synonym forms? Did the borrowed material appear in the Georgian language system by the way of the Gospel texts translation, or did it exist before? Which cultural, religious motives are related to each plant name in the given context? How are the Kartvelian and borrowed roots distributed (for example, depending on the fact whether the plant is endemic, grows in Georgia or not)? How adequate are the lexical equivalents and how are the errors explained? etc.;

This time the article deals with the Semitic borrowing, in particular, *zetis xili* (olive).

zetis xil- is observed in the Georgian Gospel in the following places: L. 19, 29; L. 21, 37; M. 21, 1; 26, 30; M 24, 3; Mr. 11, 1; Mr. 13, 3; Mr. 14, 26; L. 22, 39; L. 19, 37.

Georgian *zet-* stem comes from Arabic *zajt*. The multiple illustrative materials of the mentioned name (*zeti*, *zetis xe*, *zetis xeoani*, *zetis-xili*, *zetis-xilovani*) in old Georgian texts shows that this stem has been well established in Georgian vocabulary.

Determining the exact borrowing path (Aramaic, Syriac or Arabic) of stem *zet-* in Georgian is difficult only on the basis of phonetics, although the Semitic origin of this stem is not in doubt.

zetis xil-: *Olea europaea* L. (the root borrowed from Syriac to Arabic): *Geo.* ზეტის ხილი [zetis xili]; *Grk.* ἐλαία ἡ [elaja]; *Lat.* oliva (f.); *Hebr.* זַיִת [zayîä]; *Arm.* ՀԷՐԵՆԻ [jet'eni]; *Arab.* زیتون [zajtün]; *Pers.* (Arab.) زیتون [ze'yt, ze'ytün]; *Turk.* zeytin; *Eng.* Olive; *Germ.* Ölbaum (m.); *Fran.* olivier (m.); *Rus.* оливковое дерево, маслина.

References:

- Aleksidze, Z. (1971). siriul-kartuli leksik'uri urtiertobis ist'oriidan (ramdenime siriuli sit'q'va kartul "otxtavši" (kartuli c'q'arotmcdneoba) [From the history of Syriac-Georgian lexical relations (Georgian source studies)] Tbilisi.
- Andronikashvili, M. (1966). Nark'vevebi iranul-kartuli enobrivi urtiertobidan [Studies in Iranian-Georgian Linguistic Contacts] I, TSU. Tbilisi.
- Fenrich, H., Sarjveladze, Z. (2000). Kartvelur enata et'imologiuri leksik'oni [Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages]. Tbilisi.
- Kauhchishvili, S. (1956). berznuli mamak'acta saxelebis gadmocemisatvis kartulši [For rendering the Greek men names in Georgian], I. Tbilisi.
- Lekiasvili, V. (1992). Orientalizmebi kartulši (arabuli leksika) [Orientalisms in Georgian]. Tbilisi.
- Nedospasova, M. (1978). Ucxo c'armošobis leksik'a arabul otxtavši [Foreign Lexica in Arabic Gospel]. Tbilisi.

ქართული ენის სწავლება და
ქართველოლოგიური კერები თურქეთში
GEORGIAN LANGUAGE TEACHING AND KARTVELOLOGICAL
CENTERS IN TURKEY

ნანული კაჭარავა
Nanuli Katcharava

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენა და ლიტერატურა, თურქეთი,
სწავლება

Key words: Georgian Language and Literature, Turkey, Teaching.

ქართულმა საზოგადოებამ უკვე იცის, რომ თურქეთის ოთხ – ყარსის, არდაჰანის, რიზესა და დუზჯეს – უნივერსიტეტში გახსნილია ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილებები. ართვინის უნივერსიტეტის წესდებაში დევს კავკასიოლოგიის განყოფილების გახსნა, მაგრამ ჯერჯერობით ეს მიმართულება არ ამოქმედებულა. მოხსენებაში ვისაუბრებთ თითოეულის შესახებ.

როგორ მიდის ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება თურქეთში? მიგვაჩნია, რომ თურქეთის უნივერსიტეტებში ქართული ენა (პირველ ეტაპზე მაინც) ქართველმა თურქოლოგებმა უნდა ასწავლონ. ქართველი მასწავლებელი, წმინდა ქართველოლოგი იქ ისედაც ყოველთვის საჭირო იქნება, სანამ არ აღიზრდება ამ საქმის სათანადო დონეზე შემსრულებელი თურქი სპეციალისტები. როგორც იქნა ნავსი გატყდა და საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესი, რომელიც წინ უძღოდა ქართველოლოგიური მიმართულებების გახსნას თურქეთში, წარმატებით დაგვირგვინდა. შუაგულ თურქეთში სტუდენტი მოდის ქართული ენის, ლიტერატურის, კულტურისა და ისტორიის შესასწავლად და შენ არ გაქვს უფლება ათქმევინო მას, რომ ვერ ასწავლი, რომ აზუთხინებ, რომ ვერაფერს აგებინებ. ჩვენ უნდა გავუადვილოთ თურქებს ქართული ენის (მათთვის საკმაოდ რთული ენის) სწავლა ქართველი თურქოლოგების დახმარებით. ჩვენ უნდა შევავსაროთ მათ საქართველო, ქართული ენა და ქართველები. უნდა ვასწავლოთ ქართული უფრო მომხიბლავად, მიმზიდველად, მათი მშობლიური ენის დახმარებით და ეს ხელეწიფებათ ქართველ თურქოლოგებს.

როგორი მდგომარეობაა თურქეთის ქართველოლოგიურ კერებში კადრების თვალსაზრისით? ვინ თუ არა ჩვენ უნდა ვასწავლოთ თურქებს ქართული? ქართველი თურქოლოგები დიპლომის მიხედვით, პირველ რიგში, არიან ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლები და მერე თურქული ენის სპეციალისტები და თარჯიმნები. ვფიქრობთ, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის თურქოლოგიის კათედრამ, ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრასთან ერთად, მომავალში მჭიდრო ურთიერთობები უნდა იქონიოს თურქეთის სხვადასხვა ქალაქების უნივერსიტეტებში აღმოცენებულ ქართული ენისა და ლიტე-

რატურის ცენტრებთან. ესენი უნდა დაკომპლექტდნენ ჩვენი პროფესიონალი კადრებით და არა შემთხვევით, პროტექციით მოხვედრილი სპეციალისტებით. მით უმეტეს, დღეს, თანამედროვე საქართველოს პირობებში, ჩვენ მოწმენი ვართ იმისა, თუ როგორი მონდომებით ეწევიან საკუთარი ენისა და კულტურის პროპაგანდას თურქები და ამას აღწევენ თავიანთი მასწავლებლებისა და ჩვენი აღზრდილი კურსდამთავრებულების დახმარებით. შედეგიც არ აყოვნებს. დღეს თურქული ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ენაა საქართველოში. ნამდვილად არ გვანწყენდა, გადაგველო მათი მაგალითი და გვესწავლებინა ქართული თურქეთში ისე, როგორც ისინი ასწავლიან და პოპულარიზაციას უწევენ თურქულს საქართველოში. თურქოლოგიის კათედრების მოვალეობა არ არის მხოლოდ თურქული ენის სწავლება ქართველი სტუდენტებისათვის. გამოჩნდა ახალი გზა, ახალი მიმართულება. ქართველმა თურქოლოგებმა აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღონ თურქებისათვის ქართული ენის სწავლებაშიც. მეცნიერული მუშაობა, ახალი სახელმძღვანელოების შედგენა და მისთ. უნდა გაძლიერდეს ამ მიმართულებითაც.

The Georgian society already knows that Georgian language and literature departments have been opened in four Turkish universities- Kars, Ardahan, Rize and Duzce. The charter of Artvin University includes the opening of a department of Caucasology, but so far this direction has not been implemented. The paper discusses each department.

How is the Georgian language and literature taught in Turkey? We believe that Georgian Turkologists should teach Georgian language (at least at the first stage) at Turkish universities. A Georgian teacher, a Kartvelologist, will always be needed there until the Turkish specialists, who carry out this work at the proper level, are brought up. As it turned out, the boat broke and a rather long process, which preceded the opening of Kartvelological directions in Turkey, was crowned with success. In the middle of Turkey, a student comes to study Georgian language, literature, culture and history,

and you have no right to make them say that you can't teach, that you are forcing them to memorize, you can't explain and, therefore, they don't understand. We should make it easier for Turks to learn Georgian (a language quite difficult for them) with the help of Georgian Turkologists. We have to make them love Georgia, the Georgian language and Georgians. We need to teach Georgian more fascinatingly, with the help of their native language and Georgian Turkologists can do that.

What is the situation in terms of personnel in the Kartvelological centers of Turkey? If not us, who can teach Georgian to Turks? Especially, Georgian Turkologists, according to their diplomas, are first of all teachers of Georgian language and literature and then Turkish language specialists and translators. The Department of Turkology of our University, together with the Department of Georgian Language and Literature, should have close relations with the centers of Georgian Language and Literature in the universities of different cities of Turkey in the future. These should be staffed by our professional staff and not by accident, or nepotism.

Today, in the conditions of modern Georgia, we are witnessing the diligence of the Turks in propagating their own language and culture and they achieve this with the help of their teachers and our educated alumni. The result does not linger. Today Turkish is one of the most popular languages in Georgia. It will be nice to follow their example and teach Georgian in Turkey as they teach and popularize Turkish in Georgia. The duty of the departments of Turkology is not only to teach Turkish to Georgian students. A new direction appeared. Georgian Turkologists should take an active part in teaching Georgian to Turks. Scientific work, compilation of new textbooks and the like should be strengthened in this direction as well.

ენობრივი განვითარების
დინამიკის შესახებ გომბორელ ლაიჯთა
მეტყველებაში: ლექსიკის საკითხები
THE DYNAMICS OF LINGUISTIC DEVELOPMENT OF
THE SPEECH OF GOMBORIAN LAYIJIS: LEXICAL ISSUES

მანანა კვაჭაძე
Manana Kvachadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, გომბორი, ლაიჯები, თათები
Keywords: Georgia, Gombori, Layiji, Tati

საქართველო მრავალეროვანი ქვეყანაა. საინტერესო ლინგვოკულტურული სიტუაციის თვალსაზრისით, ყურადღებას იქცევს საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელი გომბორი.

გომბორი ეთნიკურად და ენობრივად შერეული სოფელია, ჯერ კიდევ მეფის რუსეთის დროიდან მოყოლებული, აქ გარდა ქართველებისა, ცხოვრობდა პოლონური წარმომავლობის რუსულენოვანი მოსახლეობა (ძირითადად, რუსეთის იმპერიული არმიიდან დემობილიზებული ჯარისკაცები). ეს ფაქტი, გარკვეულწილად განაპირობებდა სოფლის ენობრივ ცხოვრებას – გომბორში ქართულ ენასთან ერთად ფუნქციონირებდა რუსული ენაც.

გასული საუკუნის პირველი ათეული წლებიდან ამ მიდამოებში ჩამოსახლება იწყეს ამიერკავკასიისა და ირანის მეზობელი ოლქებიდან საშოვარზე წამოსულმა სხვადასხვა მუსლიმურმა ეთნიკურმა ჯგუფებმა; მათ შორის იყვნენ აზერბაიჯანის დაბა ლაჰიჯიდან ლტოლვილი – ირანული მოდგმის, რამდენადმე გათურქებული და ორენოვანი (თათურ – აზერბაიჯანული) ეთნოგრაფიული ჯგუფი და ირანის აზერბაიჯანიდან ლტოლვილი, თურქული მოდგმის, აგრეთვე ორენოვანი (აზერბაიჯანულ – სპარსული) ეთნოგრაფიული ჯგუფი. დაბა ლაჰიჯიდან ლტოლვილები საკუთარ თავს „ლაიჯებს“ უწოდებენ, ხოლო თავიანთ სამეტყველო ენას – „ლაიჯურს“. ეს მეტყველება თათური ენის მუსლიმური დიალექტის კილოკავს წარმოადგენს.

ლაჰიჯიდან ლტოლვილთათვის გომბორში ოთხენოვანი სიტუაცია შეიქმნა. პრაქტიკულად, ყველა გომბორელი ლაიჯი ფლობს ე.წ. „ორ მშობლიურ ენას“ – ლაიჯურს (თათურს) და აზერბაიჯანულს; ყველა გომბორელი ლაიჯი ფლობს ქართულ და რუსულ ენებს...

გომბორელ ლაიჯთა ლექსიკის ძირითად ბირთვს წარმოადგენს საერთოირანული წარმოშობის სიტყვები, აქვეა ასახული ყველა ის ნასესხობა, რაც თათური ენისათვის არის დამახასიათებელი. იგი ინარჩუნებს ადრე შეძენილ ნასესხობებს, რომელთა მნიშვნელოვან ფენას წარმოადგენს თათურ ლექსიკაში დამკვიდრებული აზერბაიჯანული სიტყვები; მეტ-ნაკლებად შემონახულია არაბული ნასესხობანი – მუსლიმურ კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები. ლექსიკის გაფართო-

ება ხდება საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ტექნიკური, საყოფაცხოვრებო ტერმინებითაც ინტერნაციონალური, ქართული და რუსული ნასესხობების ხარჯზე.

თათური ენის სხვა კილოკავებისაგან განსხვავებით, გომბორელ ლაიჯთა ლექსიკაში გამოიყოფა ქართულ ნასესხობათა პლასტი, ეს არის საყოფაცხოვრებო ხასიათის ლექსიკა, აგრეთვე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ლექსიკა, სასკოლო-საგანმანათლებლო ლექსიკა და სხვა; ე.წ. „ეგზოტიზმები“, ეთნონიმები, ტოპონიმები, ტანისამოსისა და კერძების აღმნიშვნელი სახელწოდებანი და ა.შ. ერთი სიტყვით, ქართველი ხალხის კულტურასთან, მეურნეობასთან და ცხოვრების წესთან დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები.

1980-იანი წლებიდან ვიკვლევთ გომბორელ ლაიჯთა ყოფისა და მეტყველების საკითხებს. მოპოვებული მასალა საინტერესო სურათს გვიხატავს როგორც მიგრაციული პროცესებისა და დემოგრაფიული მდგომარეობის, ისე ენობრივი ორიენტაციისა და საკუთრივ ენობრივი განვითარების თვალსაზრისით.

ლიტერატურა:

- კვაჭაძე, მ. (1988). ცნობები გომბორელი ირანულენოვანი ეთნოგრაფიული ჯგუფის შესახებ. მასალები გომბორელ ლაიჯთა მეტყველების შესწავლისათვის (შესავალი, ტექსტები, ლექსიკონი). 3-27, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- მისივე. (1998). ექსტრალინგვისტურ ფაქტორთა მნიშვნელობის შესახებ ენობრივი კონტაქტების დროს (გომბორელ ლაიჯთა მეტყველების მასალაზე). თსუ შრომები, ტ. 327, სერია „აღმოსავლეთმცოდნეობა“, 37-46. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- მისივე. (2001). Language contacts (on the material of Tati-speaking ethnic group living in Georgia). Areas of Iranian-Semitic-Turkic Convergence. Linguistic contact in Western and Central Asia in past and present (Abstracts). Uppsala University.
- მისივე. (2012). Towards the Ethno-linguistic Situation of Gombori Village in Georgia. „Oriental Studies“ N1. 55-63. Tbilisi. ISBN 2298-0377
- მისივე. (2018). გომბორელ ლაიჯთა მეტყველება. ლექსიკონი გამოკვლევითურთ. Speech of The Gomborian Layijis. Dictionary and Research. KEW-Kolegium Europy Wschodniej. Poland. Wojnowice.

Georgia is a multinational country. A very interesting linguo-cultural picture can be observed in the village of Gombori in Eastern Georgia on the example of its multiethnic population.

Beginning from the times of the Tsarist Russia, the Russian-speaking population of Polish origin have inhabited this village (mainly these were soldiers demobilized from the Russian imperial army) alongside Georgians. This fact to a certain extent determined the linguistic situation of the village- both Georgian and Russian languages were spoken in Gombori.

In the first decades of the 20th century different Muslim ethnic groups from the neighboring regions of Iran and South Caucasus started to inhabit the territory with the purpose of earnings. Among those were: an ethnographic group of Iranian origin, refugees from the village of Lahij in Azerbaijan (to a certain extent Turkish-turned and bilingual (Tati-Azerbaijani) and Turkish ethnographic group, refugees from Iranian Azerbaijan, also bilingual (Azerbaijani-Persian). However, an Iranian group can be distinguished, which informally call themselves „Layiji” and call their native language also „Layiji”. It is a patois of Muslim dialect of Tat language.

For Layijis a quadrilingual situation has developed. Practically every Gomborian Layiji speaks so-called „Two Native Languages“ – Layiji (Tati) and Azerbaijani. Every Gomborian Layiji speaks Georgian and Russian.

The bulk of Gomborian Layiji’s vocabulary consists of words of Iranian origin i.e. words, which belong to the vocabulary of the Tat language. Alongside these, it has retained earlier borrowings. Azerbaijani words, which have become a part of Tati vocabulary, are major loan-words too.

Gomborian Layiji’s speech has retained Arabic words borrowed by the Tat language. These are chiefly abstract nouns, religious terms and generally, words connected with Muslim culture.

In Tat language is a tendency to enrich the vocabulary by Russian and international socio-political, technical and cultural terms. In the speech of Gomborian Layijis words are borrowed from Georgian as well. This is proven by the Georgian pronunciation of a number of international words.

Unlike all dialects of Tati, the speech of Gomborian Layijis is distinguished by a layer of Georgian loan-words. These are everyday vocabulary, socio-political and administrative words, the so-called “exotisms”- ethnonyms, toponyms, names of clothes and meals, etc. Generally, these are lexical units denoting the phenomena of Georgian culture, agriculture and industry and customs.

We have been researching the culture and speech of Gomborian Layijis since 1980s. The material draws a very interesting picture of the migration processes and demographic situation, linguistic orientation and pure linguistic trends.

References:

- Kvachadze, M. (1988). Tsnobebi Gomboreli iranul-enovani etnograpiuli jgupis shesakheb. Masalebi Gomborel Laijta metyvelebis shestsavlisatvis (Information about Iranian-speaking ethnographic group living in the village of Gombori in Georgia. – Materials for research into the Gomborian Layiji’s speech. Introduction, texts dictionary). 3-27. Tbilisi: Tbilisi state University Press.
- Ibid. (1998). Extra-lingvistur pactorta mnishvnelobis shesakheb enobrivi kontaktebis dros (The Importance of Extralinguistic Factors in Language Contacts). “Proceedings of Tbilisi University, 327, Oriental studies, 37-46. Tbilisi: Tbilisi University Press.
- Ibid. (2001). Language contacts (On the material of Tati-speaking ethnic group living in Georgia). Areas of Iranian-Semitic-Turkic Convergence. Linguistic contact in Western and Central Asia in past and present (Abstracts). Uppsala University.
- ibid. (2012). Towards the Ethno-linguistic Situation of Gombori Village in Georgia. „Oriental Studies “N1. 55-63. Tbilisi. ISBN 2298-0377
- Ibid. (2018). Speech of The Gomborian Layijis. Dictionary and Research. KEW-Kolegium Europy Wschodniej. Poland. Wojnowice.

აძიკვის (გოხნარის) ნმიდა გიორგის ეკლესია
და სამაროვანი
(უახლოესი არქეოლოგიური აღმოჩენები)
ST. GEORGE'S CHURCH AND CEMETERY IN ADZIKVI
(GOKHNARI) (NEAREST ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES)

ზვიად კვიციანი
Zviad Kvitsiani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: გოხნარი, წმ.გიორგი, დიდგორი
Keywords: Gokhnari, St. George, Didgori

აძიკვის (გოხნარის) წმიდა გიორგის ეკლესია და სამაროვანი მდებარეობს თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში, მანგლისიდან სამხრეთ-დასავლეთით 20 კმ-ზე, მდინარე ბზისწყლის ხეობაში, სოფელ გოხნარის განაპირას.. ზ.დ. 1378-1390 მეტრზე. GPS კოორდინატები: X - 0443488 Y- 4611501 H=1376 აღნიშნული ხეობა საკმაოდ სტრატეგიულ და განვითარებულ ხეობას წარმოადგენდა, რაზეც მეტყველებს სხვადასხვა ისტორიული, კულტურული თუ სხვა დანიშნულების ნაგებობები.

რაც შეეხება წმიდა გიორგის ეკლესიას, იგი XI საუკუნით თარიღდება (ხარაძე,2014: 207). იგი საკმაოდ მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს. სტილისტურად დარბაზული ტიპის ეკლესიაა ორი მინაშენით. ნაგებია ადგილობრივი ალგეთის რუხი თლილი ქვის მოზრდილი ფილებით. გვხვდება საშენი ლოდების შეპირისპირების ტექნიკა, კონსტრუქცია სხვადასხვაა შუაწყობაში ცუდად დამუშავებული ტექნიკაა. ჩანს რამდენიმე სამშენებლო ეტაპი. ეს დადასტურდა ჩრდილოეთ კედლის მინაშენის განმენდის დროსაც. ყველაზე საგულისხმო აღნიშნულ ტაძარზე როგორც ისტორიული, ისე ძველი ქართული სახვითი ხელოვნების თვალსაზრისით არის ბაზალტის ბარელიეფი, რომელიც დატანებული იყო აძიკვის ეკლესიაზე მიშენებული ეგვიპტის კედელში (1,85 × 0,85 მ, ბაზალტი, პირი ინახება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში). მასზე გამოსახულია ოთხი ფეხზემდგომი მამაკაცი (მკვლევართა ვარაუდით – დიდებულები). ბარელიეფს ოთხივე მხრივ შემოუყვება ასომთავრული წარწერა (პალეოგრაფიულად X-XIII სს.). აღნიშნული წარწერა პირველად ექვთიმე თაყაიშვილს წაუკითხავს: „ქ. სახელითა ღმთისადათა მე ვარაზბაკურ შევსწირე მიწად თავნარული აძიკურსა ეკლესიასა სალოცავად სულისა ჩუენისა, ვინ შეუცვალოს ანუ ლოცვისაგან კიდე რასაც ენუკევდეს, კრულ იყოს ღრმთისა დაუსაბამოდასა პირითა ამინ“.(თაყაიშვილი,2018: ბარელიეფზე გამოსახულ პირთა სახელებს მკვლევრები სხვადასხვანაირად კითხულობენ: “ელქატმონ, შოთად, გამრეკელ, ავავ” (ინგოროყვა,1963: 123). “შოთად, გამრეკელ, ბეშქენ, ვარაზბაკურ” (ბერძენიშვილი,1964:273) პ. ინგოროყვას ვარაუდით, ბარელიეფზე შეიძლება გამოსახული იყო შოთა რუსთაველი. ნ. ბერძენიშვილის აზრით, ბარელიეფის ხასიათი და წარწერა

თვით აძიკვის ასომთავრულ წარწერას (XI-XII სს.) უნდა უკავშირდებოდეს და იურიდიული აქტის (მიწის შეწირვის) დამტკიცება-მოწმობას გამოხატავდეს. დღეისდღეობით აძიკვის ეკლესია საკმაოდ სავალალო მდგომარეობაშია, ჩამონგრეულია სახურავი და კამარები. აგრეთვე სხვადასხვა ხეების ფესვებისგან საკმაოდ დაზიანებული ტაძრის დანარჩენი კედლებიც. იგი სასწრაფო ყურადღებას და დახმარებას ითხოვს.

2020 წლის 24 ივლისიდან 24 სექტემბრამდე არქეოლოგიური ექსპედიცია (ხელმძღვანელი პროფ. კვიციანი) სავლელ არქეოლოგიურ სამუშაოებს აწარმოებდა გოხნარის ეკლესიის ეზოში. პროექტის ფარგლებში იგეგმებოდა ძეგლის განმენდაველური მცენარეული საფარისაგან, ნაშალი და ნაყარი ფენებისაგან და სამშენებლო ნარჩენებისაგან განმენდა. შესასწავლ ტერიტორიაზე არსებული არქეოლოგიური ობიექტების გავრცელების არეალის და რაობის დასადგენად იგეგმებოდა საცდელ-საძიებო თხრილების გაჭრა. თხრილების განლაგებას, ინტენსივობას და სიღრმეს განაპირობებს მცენარეული საფარი, რელიეფი, გეოლოგიური ქანების განლაგება და კულტურული ფენების განლაგება-ინტენსივობა. ეკლესიის გარე პერიმეტრის ჩრდილო-დასავლეთის კუთხის მიწის (ნაყარი) გატანის შედეგად გამოჩნდა ჩრდილო-დასავლეთით მთელ გაყოლებაზე ტაძრიდან 2.95 სმ დაშორების კედელი. ტაძრიდან დასავლეთით 1.90 სმ სიგრძეზე დადასტურდა გალავნის კედელი. მისი სიგანე დასავლეთ მხარეს უდრის 110 სმ. გალავანი გრძელდება ჩრდილოეთითაც. ჩრდილოეთით გალავნის კედლის სიგანე უდრის 1 მეტრს. პრეპარაციისას ამოდიოდა ბათქაშების ფრაგმენტები. საკმაო რაოდენობით გამოვლინდა ცხოველის ძვლები, კერამიკის ფრაგმენტი. მათ შორის აღსანიშნავია თხელკეციანი, მოჭიქული კერამიკის ფრაგმენტები, ჩრდილოეთ კედლის გასუფთავების დროს ნაყარ ფენაში აღმოჩნდა ჯამის ძირის ფრაგმენტები. იგი მოჭიქულია ნაკანრი წარწერებით. ასევე დაფიქსირდა თიხის მილებისა და კრამიტის ფრაგმენტები. დასავლეთი კედლის გაგრძელებაზე აღმოსავლეთით სამკვეთლოს გარეთ დაფიქსირდა 2 ცალი, ხოლო სამკვეთლოში 1 ცალი სატყორცნი ლოდი. შესაძლოა ფილაკავანისგან იყო ნატყორცნი.

აძიკვის თიხის ნაწარმი, თიხის სტრუქტურით, გამონვის ტექნიკით და ორნამენტით უახლოეს პარალელებს პოულობს მე-11-12 სს. მოჭიქულ კერამიკასთან.

პროექტის ფარგლებში შედიოდა აძიკვის სამაროვნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობზე სამარხი ქვების ლოდების პრეპარაცია. ეს საფლავის ლოდები დიდი ოსტატობით არის გათლილი და ბრწყინვალე კომპოზიციითაა წარმოდგენილი. ერთ-ერთ საფლავის ქვაზე გაკეთებული წარწერა პროფ.გიორგი ოთხმეზურმა ასე წაიკითხა:

ასომთავრული: 1დიდ ას ღნი მიონდვს(ბოლო ასოა იოტა)
2. ონდკთამსთს ქარაგმების გახსნით: 1. დიდ ა(რ)ს ღ(მრთისა)ნი მიონდ(ო)ვ(ლი)ს(ა)- ბოლო ასოა იოტა 2. ო(ფალმან) დ(ა) კ(ე-თილ)თა მ(ი)ს(თა)თ( )ს პირველი სტრიქონის ბოლო გრაფემათა ჭგუფი შეიძლება გაიხსნას ასე: მიო( )ნ(ვ)დ(ომ)ვ(ლი)ს(ა)- ბოლო ასოა იოტა იქ სადაც ფრჩხილები ღიადაა დატოვებული უნდა იყოს ვიე.

ძნელია თქმა, ვინ უნდა იყოს აქ დაკრძალული, მაგრამ ჩვენი წინასწარი ვარაუდია, რომ ვინაიდან გოხნარი დიდგორის ველთან ახლოს (შესაძლოა ბრძოლა ამ ადგილზეც მიმდინარეობდა) მდებარეობს და ქრონოლოგიურ ჩარჩოშიც ჯდება, შესაძლოა აქ დიდგორის გმირები იყვნენ დასვენებული. ასევე არ გამოვრიცხავთ სამშვილდის გმირებს. ყველა შემთხვევაში აქ საქართველოსთვის თავდადებული გმირები განისვენებენ და მათი დაფასება (მოვლა, შესწავლა-კვლევა) ყველა ქართველის ვალია.

ამრიგად აძიკვის ეკლესიისა და სამაროვნის სრული შესწავლისათვის საჭიროა მომავალში არქეოლოგიური სამუშაოების გაგრძელება, რაც დააზუსტებს ძეგლის ხასიათს და მას-შტაბებს.

ლიტერატურა:

- ბაქრაძე, ა.(1959) - თრიალეთისა და ატენის ეპიგრაფიკული ძეგლები, როგორც ისტორიული წყარო // საქართველოს სახ. მუზეუმის მოამბე. - XX-B გოხნარის ეკლესიის შემორჩენილი წარწერების მიმოხილვა.

- ბერძენიშვილი დ.(1982) თრიალეთის უცნობი წარწერები //საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული VI. - თბილისი. დარბაზული ტიპის საყდრის მოკლე ხუროთმოძღვრულ-მხატვრული დახასიათება.
- ბერძენიშვილი ნ.(1964) საქართველოს ისტორიის საკითხები. I. - თბილისი. მოკლე ცნობები გოხნარის ეკლესიის შესახებ.
- თაყაიშვილი, ექ.(2018)-.Гохнари [გოხნარის ეკლესია] თხზულებანი ტ. 5.-თბილისი.
- თათარაშვილი კ.(1925) გოხნარის მიდამოების მოკლე ჰიდროლოგიური მიმოხილვა //საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, III.

St. George Church and Cemetery of Adzikvi (Gokhnari) is located in Tetrtskaro Municipality, 20 km south-west of Manglisi, in the gorge of the river Bzistskali, on the outskirts of the village Gokhnari. 1378-1390 meters. GPS coordinates: X - 0443488 Y- 4611501 H = 1376

This gorge was quite a strategic and developed place, which is evidenced by various historical, cultural or other buildings.

As for the Church of St. George, it dates back to the XI century (Kharadze, 2014: 207). It is a very important monument. Stylistically, there is a hall-type church with two outbuildings. It is built of large tiles of local Algeti gray cut stone. There is a technique of contrasting building boulders, the construction is different, with a poorly processed technique in the middle. Several construction stages can be seen. Basalt bas-relief, which was placed in the wall of Egvetri (1.85 × 0.85 m, basalt, a replica is kept in the State Museum of Georgia). It depicts four standing men (according to researchers - nobles). The mentioned inscription was first read by Ekvtime Takaishvili: “K. In the name of God, I have sacrificed the land of Varazbakur to the head of the Adzikuri Church to pray for our souls, whoever changes or whatever is left of the prayer, will be crowned with the unsuitable mouth of the deep. ” (Takaishvili, 2018). Scholars read the names of the people depicted in the bas-relief in different ways: “Elkatmon, Shota, Gamrekel, Avag” (Ingorokva, 1963, p. 123). “Shota, Gamrekel, Beshken, Varazbakur” (Berdzenishvili, 1964, p. 273). According to In-

gorokva, Shota Rustaveli may have been depicted on the bas-relief. According to Berdzenishvili, the character and the inscription of the bas-relief should be connected with the Asomtavruli inscription of Adzikvi (XI-XII centuries) and should be approved by a legal act (land donation). As well as the rest of the walls of the temple, which were quite damaged from the roots of various trees. She calls for urgent attention and help.

From July 24 to September 24, 2020, the Archaeological Expedition (headed by Prof. Z. Kvitsiani) conducted field archeological works in the yard of Gokhnari Church. The project planned to clean the monument from wild vegetation, debris and bulk layers and construction debris. It was planned to cut test-excavation trenches to determine the area and location of the archaeological sites in the study area. The location, intensity and depth of the trenches are determined by the vegetation, terrain, geological rocks and the location-intensity of the cultural layers. A fence wall 1.90 cm west of the temple was confirmed. Its width on the west side is equal to 110 cm. The fence extends north as well. To the north, the width of the fence wall is equal to 1 meter. Among them are fragments of thin-walled, glazed ceramics, while cleaning the north wall, fragments of the bottom of the jam were found in the bulk layer. It is glazed with scratch inscriptions. Fragments of clay pipes and tiles were also observed. On the extension of the west wall, 2 pieces of mortar were observed outside the east wall and 1 piece of hammer stone in the area. It may have been from Tilakavan.

Adzikvi pottery, with its clay structure, firing technique and ornament, finds the closest parallels with 11th-12th century glazed pottery.

The project included the preparation of tombstones on the south-eastern slope of Adzikvi Cemetery. These tombstones are masterfully smoothed and presented in a magnificent composition. The inscription on one of the tombstones was read by Prof. Giorgi Otkhmezuri as follows: Asomtavruli: 1 big hundred ghni is given (the last letter is Iota) 2. Ondktamst is opened with the opening of the caragms: The group of last graphemes of the first string of Palma) n

d (a) k (ethyl) ta m (i) s (ta) t ( ) can be opened as follows: A) - The last letter iota where the brackets are left open should be vie.

It is difficult to say who may have been buried here, but we suppose that since Gokhnari is located near Didgori Valley (maybe the battle was going on at this place as well) and also fits in chronological order, Didgori heroes may be resting here. We also do not exclude the Samshvilde heroes. In all cases, the people buried here must be the heroes devoted to Georgia and it is the duty of every Georgian to appreciate (care, study) them.

Thus a full study of the Adzykvi Church and Cemetery requires the continuation of archaeological work in the future, which will clarify the character and scope of the monument.

References:

- Bakradze, A. (1959) - Epigraphic monuments of Trialeti and Ateni as a historical source // Georgian. Museum Bulletin.- XX-B.
- Review of the surviving inscriptions of Gokhnari Church.
- Berdzenishvili, D. (1982) Unknown Inscriptions of Trialeti // Collection of Historical Geography of Georgia VI.- Tbilisi.
- A brief architectural-artistic description of the hall-type cathedral.
- Berdzenishvili, N. (1964) Issues of Georgian History I, Tbilisi.
- Brief information about Gokhnari Church.
- Takaishvili, Ek. (2018) -. Гохнари [Gokhnari Church] Essays Vol. 5.-Tbilisi.

ბიბლიური დრო და ისტორიის დასასრული
BIBLICAL TIME AND THE END OF HISTORY

ზურაბ კიკნაძე
Zurab Kiknadze

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

საკვანძო სიტყვები: დრო და სივრცე, სამყარო, დასასრული,
მარადისობა, ახალი ცა და ახალი მიწა.

Keywords: Time, Space, World, End, Eternity, New Heaven and New Earth.

ბიბლია სამყაროს ხედვას *sub specie temporis* – დროის თვალთახედვით. ბერძნული კოსმოსისგან განსხვავებით, ბიბლიური სამყარო უფრო დროში არსებობს, ვიდრე სივრცეში. კოსმოსი, სადაც ბერძენი ცხოვრობს, დასრულებულია, იგი სრულყოფილი სახით გამოვიდა ზევსის თავიდან. ბიბლიური სოფელი (ებრ. 'ოლამ) კი, სადაც ძველი აღთქმის ადამიანი მოძრაობს, ჯერ არ დასრულებულა. ის განაგრძობს ქმნადობას, ის გარდაქმნას და საბოლოო ფერისცვალებას ელის. ძველი ცა და ძველი მიწა ახალი ცისა და ახალი მიწის, ანუ სამყაროს განახლების მოლოდინშია.

დროის სფეროს ეკუთვნის მოლოდინი, რომელიც წინასწარმეტყველთა პირით გაცხადებული მსოფლგანცდის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კონცეპტუალური კატეგორიაა. ბიბლიური ისტორია მოლოდინით არის სავსე.

ბიბლიის იმ ადგილიდან, სადაც ვკითხულობთ, რომ დასაწყისში ღმერთმა შექმნა ცა და მიწა (დაბ. 1:1), იმ ადგილამდე, სადაც ნათქვამია, რომ აღარ იქნება დრო (გამოცხ. 10:6), მოქცეულია ისტორიის მთელი მდინარეა, რომელიც დროის დასასრულისაკენ მიისწრაფის. შეიცვლება დაძველებული ბუნების წესი – დრო უკუიქცევა ან შეჩერდება, შეწყდება ჩვეული თანამიმდევრობა და რაციონალური აღქმისთვის მიუწვდომელ თვისობრიობაში გადავა: „აჰა, დადგება ჟამი, ამბობს უფალი, როცა მხვნელი თავს წაადგება მომკვლს, ყურძნის მწურავი – მთესველს“ (ამო. 9:13), ანუ დროის ყოველი მდინარეა სივრცეში განიფინება და ეს იქნება ქვეყნის დასასრული, კოსმიური და საკაცობრიო ისტორიული პროცესის საერთო ბოლო.

მიუხედავად ბიბლიის ტექსტის დროისმიერი განმსჭვალულობისა, დრო არ არის თვითმიზანი, მისი მიზანი მარადიულ სივრცეში მკვიდრობის მოპოვებაა, სადაც ყველაფერი, რაც იყო, რაც არის და რაც იქნება, ერთჟამობაში მოექცევა. დრო მხოლოდ საშუალებაა ამის მისაღწევად. დრო მნიფდება ამ სივრცისთვის და ამნიფებს ამ სივრცეს, მას მოაქვს სივრცის ეს მკვიდრობა. ცხადია, დრო-ჟამის დასასრულის ის იმედიანი პერსპექტივა, რომელიც ესაიას ხილვაში მოგვეცა, არ ეკუთვნის მხოლოდ ძველი აღთქმის ხალხს, ის მთელი კაცობრიობის ხვედრია. ამიტომ არის, რომ ახალი აღთქმის უკანასკნელი წიგნი ტრიტოესაიას ნახილვები სურათით იტყობინება (გამოცხ. 21).

ლიტერატურა:

- Heschel 1990: Abraham J. Heschel, *Der Sabbat: Seine Bedeutung für den heutigen Menschen*, Neukirchen-Vluyn: Neikirchner Verlag, 1991.
- Heschel 2001: Abraham Heschel, *The Prophets*, New York: Perennial Classics, 2001.
- Theological 1980: R. Laird Harris, Gleason L. Archer, Jr., Bruce K. Waltke (ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament*, vol. I, Chicago: Moody Press, 1980.

The Bible views the universe *sub specie temporis* - under the aspect of time. Unlike the Greek cosmos, the Biblical world exists to a greater extent in time than in space. The cosmos where a Greek lives, is complete; it came out from Zeus' head in the perfect form. In contrast, the Biblical world (Heb. 'olam), in which the Old Testament man moves, is not completed yet. The process of its creation continues, it awaits transformation and final transfiguration. The first heaven and the first earth are in expectation of a new heaven and a new earth, i.e. the renewal of the universe.

The expectation belongs to the domain of time, which, revealed through the mouth of prophets, is one of the significant conceptual categories of worldview. The Biblical history is full of expectations. It is oriented to the End.

From the passage of the Bible in which we read that "In the beginning God created the heaven and the earth" (Gen. 1:1) to the passage in which it is said, "that there should be time no longer" (Rev. 10:6), the entire course of history is spanned, which is striving to the end of time. The rule of the old nature will change – time will be driven back or stopped, the ordinary sequence will cease and will pass into the quality inaccessible to rational perception: "Behold, the days come, saith the LORD, that the plowman shall overtake the reaper, and the treader of grapes him that soweth seed" (Am. 9:13), in other words, all course of time will be extended in space and this will be the end of the world, the common ending of the cosmic and human historical process.

In spite of the fact that the Biblical text is imbued with time, time is not self-purpose, its objective is to obtain residence in the eternal space, where everything which was, is and will be, will be united within a single season. Time is only a means to attain this. Time is maturing for this space and is maturing this space, it imparts this residence of space. Naturally, the hopeful prospect of the end of time, given in Isaiah's vision, does not belong only to the people (resp. the Chosen people) of the Old Testament, it is the lot of all mankind. Therefore, the final book of the New Testament ends with the picture seen by Isaiah (Rev. 21).

References:

- **Heschel 1990:** Abraham J. Heschel, *Der Sabbat: Seine Bedeutung für den heutigen Menschen*, Neukirchen-Vluyn: Neikirchner Verlag, 1991.
- **Heschel 2001:** Abraham Heschel, *The Prophets*, New York: Perennial Classics, 2001.
- **Theological 1980:** R. Laird Harris, Gleason L. Archer, Jr., Bruce K. Waltke (ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament, vol. I*, Chicago: Moody Press, 1980.

ქრისტიანობამდელი დამწერლობის ნიმუშები
საქართველოში
SAMPLES OF PRE-CHRISTIAN WRITING IN GEORGIA

ვახტანგ ლიჩელი
Vakhtang Licheli

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: პალეო-ქართული წარწერა, ძვ.წ. X საუკუნე.

პროტო-ქართული დამწერლობა ძვ.წ. IV - ახ.წ. IV საუკუნეები.

Keywords: Paleo-Georgian inscription, 10th c BC, Proto-Georgian Signs, 4th c BC - 4th c AD.

უკანასკნელ წლებში საქართველოში ჩატარებული არქეოლოგიური გამოკვლევების შედეგად დაგროვდა გარკვეული სახის არტეფაქტების ჯგუფი, რომელიც კონკრეტულ ინფორმაციას იძლევა ქრისტიანობამდელი საქართველოს ინტელექტუალური დონის შესახებ. ეს არის დამწერლობის ნიმუშები.

უადრესი მათგანი დადასტურებულია გრაკლიან გორაზე და თარიღდება ძვ.წ. X საუკუნით. ეს არის საკულტო დანიშნულების წარწერა (პალეო-ქართული), რომელიც პატარა სამლოცველოში არის გაკეთებული. ამავე ასობით არის შესრულებული მეორე წარწერაც ქვის ლანგარზე. ექსპერიმენტების საფუძველზე ვფიქრობ, რომ ლანგარზე მითითებულია მისი ტევადობა – ორი „იბერიული მინა“ მარცვლეული.

გარკვეული შუალედის შემდეგ, ძვ.წ. IV საუკუნიდან იწყება ადგილობრივი დამწერლობის განვითარების ახალი, საყოველთაო ეტაპი, რაც აისახა კიდევ „ქართლის ცხოვრებაში“ მეფე ფარნავაზის მოღვაწეობასთან დაკავშირებით და რომელიც მოიცავს კოლხეთსა და იბერიას. დამწერლობის ეს სახეობა (პროტო-ქართული) გამოიყენებოდა ახ.წ. IV საუკუნემდე. ამის შემდეგ კი ხმარებაში შემოდის ქრისტიანული დამწერლობა.

ლიტერატურა:

- ლიჩელი, ვ., Licheli V., (2020), Intellectual Innovations in Georgia (11th-9th Centuries BC).Excavations at Grakliani Hill, Brill, 2020, In: Ancient Civilizations from Scythia to Siberia, 26.
- ლიჩელი ვ., 2001, კოლხეთისა და იბერიის კულტურის საკითხები, თბილისი, არქეოლოგიური კვლევის ცენტრი.

Archaeological excavations in Georgia in recent years have accumulated a group of certain types of artefacts, which provide specific information about the intellectual level of pre-Christian Georgia. These are patterns of writing.

The earliest of them is confirmed on Gracliani Hill and dates back to the 10th century BC. This is a cult inscription (Paleo- Georgian) made in a small shrine. The second inscription on the stone

plate is made with the same signs. Based on experiments, I believe, it is indicated on the plate that it can hold two “Iberian Mina” grains.

After some interval, from the 4th century BC, begins a new, universal stage in the development of the local script, which was reflected in the “Life of Kartli” in connection with the activities of King Pharnavaz. The area of the spreading of signs includes Colchis and Iberia. This type of writing (Proto-Georgian) was used until the 4th century A.D. Then the Christian script came into use.

References:

- Licheli V., (2020), Intellectual Innovations in Georgia (11th-9th Centuries BC).Excavations at Grakliani Hill, Brill, 2020, In: Ancient Civilizations from Scythia to Siberia, 26.
- Licheli V. (2001). kolxetisa da iberiis kulturis sakitxebi [The Problems of the Culture of Colchis and Iberia]. In:The Journal of the Centre for Archaeological Studies of the Georgian Academy of Sciences. Tbilisi.

DETRANSITIVA TANTUM IN THE ṬUROYO VERB SYSTEM

Sergey Loesov
Ksenia Kashintseva

HSE
Institute for Oriental and Classical Studies

Keywords: *Contemporary Aramaic, Ṭuroyo, Grammatical Semantics,
Detransitive, Verb Morphology,*

The verb in Țuroyo has three derivational patterns (or “stems”). The G-stem has two past-tense bases whose choice depends on the transitivity value of the verb: L-Preterite *nšəqlə* ‘he kissed (him)’ vs. “absolutive” Preterite *nafəq* ‘he went out’. In addition, all three stems (G, D, and C) have so-called “passive” bases both in Preterite and Inflectum, *q̄t̄il/məq̄t̄əl*, *mqāt̄əl/miqāt̄əl*, and *maq̄t̄əl* (or *mtaqt̄əl*)/*miṭ̄aq̄t̄əl* respectively. Our corpus analysis shows that in both G- and D-stems the above shapes have mostly non-passive meanings. Moreover, for certain roots, only these “passive” bases are used (though their meanings are by no means passive), so the respective verbs can be dubbed *DETRANSITIVA TANTUM*. Many of them are denominated from nouns borrowed from Arabic or Kurmanji.

The study includes a catalogue of such verbs. Each entry contains an etymology, suggested lexical and grammatical meanings, and textual examples. Our data on the Țuroyo verbs are taken from our draft Verb Glossary of Țuroyo.

**წმ. დიმიტრი თესალონიკელის „ნამების“
უცნობი ეპიზოდები ქართული წყაროების
მიხედვით**
**UNKNOWN EPISODES OF “MARTYRDOM”
OF ST. DEMETRIOS OF THESSALONIKI IN GEORGIAN
SOURCES**

მაია მაჭავარიანი
Maia Matchavariani

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

საკვანძო სიტყვები: ჰაგიოგრაფია, წმინდანთა კულტი

Key words: hagiography, cult of saints

აღმოსავლეთ ქრისტიანული სამყაროს ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და პოპულარული წმინდანის, დიმიტრი თესალონიკელის შესახებ არსებულ სხვადასხვაენოვან წყაროებს მეცნიერები უკვე საკმაო ხანია იკვლევენ. მაგრამ დღემდე არავის შეუსწავლია ამ წმინდანის შესახებ არსებული ქართული წყაროები, სადაც დაცულია წმინდანის კულტის ჩამოყალიბების ისტორიისათვის მეტად საყურადღებო ცნობები. ნაშრომში განხილულია ძველ ქართულ ლიტერატურაში დაცული შვიდი თხზულება, სადაც აღწერილია წმინდანის წამების ამბავი.

ტექსტების კვლევამ აჩვენა, რომ:

1) X-XI ს-ის მოღვაწემ, ექვთიმე ათონელმა პირველმა თარგმნა ქართულად წმ. დიმიტრი თესალონიკელის შესახებ არსებული თხზულებები – მან თარგმნა „წამება“, „სასწაულები“ და შეთხზა „შესხმა“ გრიგოლ ნაზიანზელის 24-ე ჰომილიის საფუძველზე.

2) ექვთიმეს თარგმანებში გამოვლინდა მონაკვეთები, რომლებიც არ დასტურდება არცერთ სხვაენოვან წყაროში – წმ. დიმიტრის მოწამეობრივი აღსასრული ორი იარაღით, მინრონმდინარების სასწაულის დაკავშირება წმინდანის კულტის ჩამოყალიბების უადრეს პერიოდთან და სხვა.

3) ეს უცნობი ეპიზოდები, სავარაუდოდ, ექვთიმეს რედაქციების გავლენით, შეტანილია ასევე წმ. დიმიტრისთან დაკავშირებულ სხვა თხზულებებში – გიორგი ათონელის სვინაქსარსა და თვენში, ბასილი ფილიპელისა და ლეონ ბრძენის „შესხმებში“.

მასალის შესწავლის საფუძველზე ჩვენ მივედით დასკვნამდე, რომ ექვთიმე ათონელმა პირველმა შექმნა წმ. დიმიტრისთან დაკავშირებული თხზულებების ქართული ციკლი და დაამკვიდრა წმ. დიმიტრი თესალონიკელის კულტი საქართველოში. ციკლში ჩანართი ეპიზოდები ნაწილი ექვთიმემ გადმოიტანა დღეისათვის დაკარგული ბერძნული წყაროებიდან, ციკლი მთლიანობაში კი გადაამუშავა და გაამშვენიერა ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ყალიბებისა და პარადიგმების მიხედვით.

ლიტერატურა:

- გოგუაძე, ნ., შალამბერიძე, ნ., ნატრაძე, ნ. (2014). ოქტომბრის მეტაფრასები (ძველი ქართული თარგმანები). თბილისი.
- მაჭავარიანი, მ. (2006). წმ. დიმიტრის ციკლი („წამება“, „სასწაულები“, „შესხმა“) ქართულ მწერლობაში. სადისერტაციო ნაშრომი (ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად). თბილისი.
- სკედროსი, ჯ. – Skedros, J. (1999). Saint Demetrios of Thessaloniki – Civic Patron and Divine Protector 4th – 7th Centuries CE. Harvard Theological Studies, Trinity Press Intern.
- ვალტერი, კ. – Walter, Ch. (2003). The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition. Ashgate.

Various sources about one of the most famous and popular saints of the Eastern Christian world, Demetrius of Thessalonica, have long been the subject of scholarly research. However, the existing Georgian sources about this saint, which contain very important information about the history of the cult of the saint, are still unexplored. The paper discusses seven writings preserved in ancient Georgian literature, which describe the story of the saint's martyrdom.

A study of the texts showed:

1) The prominent ecclesiastical figure of the 10th-11th cc, Euthymius the Athonite was the first to translate the existing works about St. Demetrius of Thessalonica – he translated “Passion”, “Miracles” and composed original “Praise” based on the 24th homily of Gregory Nazianzen.

2) Some passages of Euthymius' versions are not found in any other source – killing of the saint with two weapons, the connection of the appearance of the miraculous myrrh with the earliest period of the formation of the cult of the saint, and so on.

3) These unknown episodes, presumably under the influence of Euthymius' versions, are also included in other Georgian texts related to St. Demetrios, such as Giorgi the Athonite's Synaxarion and

Menaion and in the translations of the “Praises” by Basil of Philippi and Leo the Wise.

Based on the study of the material, we came to the conclusion that Euthimius the Athonite was the first to create Georgian cycle of works related to St. Demetrios and established the cult of St. Demetrios of Thessaloniki in Georgia. The unknown passages and details, found in Euthimius’ cycle, are taken from the Greek sources lost to date, and the cycle as a whole is reworked and embellished according to the forms and paradigms of the hagiographic literature.

References:

- Gogvadze, N., Shalamberidze, N., Natradze, N. (2014). Oqtombris metafrasebi (dzveli qartuli targmanebi) [Metaphrastic Texts of October (Old Georgian Translations)]. Tbilisi
- Matchavariani, M. (2006). Tsm. Dimitris tsikli (“Tsameba”, “Sastsalebi”, “Sheskhma”) qartul mtserlobashi [St. Demetrios Cycle (“Martyrdom”, “Miracles”, “Praise”) in Georgian Literature]. (Thesis Submitted for Receiving the Degree of Doctor of Philological Science), Tbilisi.
- Skedros, J. (1999). Saint Demetrios of Thessaloniki – Civic Patron and Divine Protector 4th – 7th Centuries CE. Harvard Theological Studies, Trinity Press Intern.
- Walter, Ch. (2003). The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition. Ashgate.

ქართლი და სასანიანთა ირანი III ს.
რელიგიური ასპექტი
KARTLI AND SASANIAN IRAN III C.
RELIGIOUS ASPECT

მარია მშვილდაძე
Marika Mshvildadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: რელიგია, ისტორია, პოლიტიკა, გლიპტიკა
Keywords: Religion, History, Politics, Engraved gems

ახ.წ. I-III საუკუნეებში ქართლი “Pax Romana”-ს გეოპოლიტიკურ სფეროში შედიოდა. გამონაკლისს წარმოადგენს ახ.წ. III საუკუნის შუა ხანები, როდესაც ქართლის მეფე ამაზასპი პოლიტიკური სიტუაციიდან გამომდინარე, იძულებულია სახელმწიფო ორიენტაცია შეცვალოს და თავი ირანის შაჰის შაბურ I-ის ვასალად აღიაროს.

III საუკუნე მნიშვნელოვან პერიოდს წარმოადგენს სასანიანთა ირანისათვის, რომელსაც რელიგიური რეფორმების ხანა შეგვიძლია ვუწოდოთ (კარტირი და მანი. ზოროასტრიზმი და მანიქეველობა). ჩვენი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს დავადგინოთ, თუ რამდენად აისახა სასანიანთა ირანში III საუკუნეში არსებული რელიგიური სიტუაცია ქართლზე. ნაშრომში ისტორიულ წყაროებსა და არტეფაქტებზე დაყრდნობით შესწავლილი და გაანალიზებულია იბერიასა და სასანიანთა ირანს შორის არსებული პოლიტიკური და რელიგიური საკითხები. კვლევის შედეგად დგინდება, რომ ქართლი პოლიტიკური სიტუაციიდან გამომდინარე, გვერდს ვერ აუვლიდა III საუკუნეში სასანიანთა ირანში მიმდინარე რელიგიურ პროცესებს, მაგრამ, იმავდროულად, ეს პროცესები ნაკლებად უნდა ასახულიყო ქართლზე. ნიშანდობლივია, რომ სასანური გლიპტიკური ძეგლები ქართლში უმეტესად IV საუკუნის შემდეგ ჩნდება და მთელი სასანური პერიოდის მანძილზე გრძელდება. გემა კი თანადროული ისტორიული დოკუმენტია, რომელზეც გამოსახული ღვთაებები, სიმბოლოები და რიტუალური სცენები, რაც სინათლეს ჰფენს ამა თუ იმ პერიოდის რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებს.

ლიტერატურა:

- ლუკონინი, ვ. გ. _ Lukonin, V. G.(1969). Kultura sasanidskogo Irana. [Culture of Sassanian Iran]. Moscow: Academy of Sciences Publishing House. “Nauka”.
- მშვილდაძე, მ.(2018). _ Mshvildadze, M.(2018). Sasanidskie celnokamennie perstni-peshati iz Pikrisgora (v Mckheta). [Sasanian Whole Stone Signets from the Piquisgora Sepulche]. Materiali mejdunarodnoi konferensii “Aktualnie problemi sovremennogo vostokovedenia”. 92-102. Baku: Azerbaijan National Academy of Sciences Publishing House.

- რამიშვილი, ქ. (1979). სასანური გემები საქართველოში. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.

In the I-III centuries A.D, Kartli was included in the geopolitical sphere of “Pax Romana”. The exception is the mid III century A.D., when King Amazasp of Kartli, due to the political situation, was forced to change his state orientation and recognize himself as a vassal of Shah Shabur I of Iran.

The 3rd century is an important period for Sassanid Iran, which can be called the era of religious reforms (Kartir and Mani. Zoroastrianism and Manichaeism). Our area of interest is to find out how much the religious situation in Sassanid Iran of the 3rd century reflected on Kartli.

The paper examines and analyzes political and religious issues between Iberia and Sasanian Iran based on historical sources and artefacts. The research shows that due to the political situation, Kartli could not bypass the religious processes taking place in Sasanian Iran in the 3rd century, but, at the same time, these processes supposedly had a smaller impact on Kartli. It is noteworthy that Sasanian engraved gems in Kartli appear mostly after the IV century and throughout the Sasanian period. The engraved gems a contemporary historical document on which the depictions of deities, symbols and ritual scenes shed light on the religious beliefs of this or that period.

References:

- Lukonin, V.G.(1969). Kultura sasanidskogo Irana [Culture of Sassanian Iran]. Moscow: Academy of Sciences Publishing House. “Nauka”.
- Mshvildadze, M. (2018). Sasanian Whole Stone Signets from the Pqrisgora Sepulche. Materials International Academic Conference “Contemporary research issues of Oriental studies”. 92-102. Baku: Azerbaijan National Academy of Sciences Publishing House.
- Ramishvili, K (1979). Sassanid engraved gems in Georgia. Tbilisi: Georgian National Academy of Sciences Publishing House.

ღვთისმშობლის მიძინებისადმი მიძღვნილი
თექსტების სამსაფეხურებრივი განვითარების
სურათი ძველი ქართული ნათარგმნი ძეგლების
მიხედვით

A PICTURE OF THE THREE-STAGE EVOLUTION OF
THE TEXTS DEDICATED TO THE DORMITION OF THE
MOTHER OF GOD ACCORDING TO THE OLD GEORGIAN
TRANSLATED MONUMENTS

ნინო მელიქიშვილი
Nino Melikishvili

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

საკვანძო სიტყვები: აპოკრიფი; ფსევდობასილი; საფეხური;
დიონისე არეოპაგელი; თეოლოგია.

Keywords: Apocrypal; Pseudo-Basil; Stage; Dionysius the Areopagite;
Theology.

მოხსენებაში განვიხილავთ ბიზანტიური სასულიერო მწერლობის რამდენიმე ძეგლის ძველ ქართულ თარგმანს, რომლებიც ასახავს ღვთისმშობლის მიძინებისადმი მიძღვნილი ტექსტების სამსაფეხურიანი განვითარების სურათს. I საფეხურის ტექსტია იოანე მახარებლისადმი მიკუთვნილი აპოკრიფი, II საფეხურს წარმოადგენს VI ს-ისეულად მიჩნეული ფსევდობასილის ნახევრად აპოკრიფული თხრობითი ხასიათის ტექსტის ქართული ვერსია, ხოლო III საფეხურის წარმოსაჩენად წერილში გაანალიზებულია წმ. ანდრია კრიტელისა და წმ. იოანე დამასკელის ორი ჰომილია. თემატურად მსგავსი ტექსტების შესწავლის საფუძველზე გამოიკვეთა მათ შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულება: I და II საფეხურის ტექსტები სიუჟეტურად მსგავსია, გამოიკვეთა, აგრეთვე, მსგავსება ფრაზეოლოგიის დონეზე. ფსევდობასილი იცნობს იოანე მახარებლისეულ აპოკრიფულ ტექსტს, იყენებს მას, მაგრამ ავრცობს ახალადთქმისეული ელემენტებით და იმ ცოდნით, რომელიც არსებობდა ავტორის დროს; მიუხედავად ამისა, ამ ტექსტს, მთელი რიგი მოვლენების გაშუქებისას, შენარჩუნებული აქვს აპოკრიფული ჟანრის ნიშნები. რაც შეეხება მიძინების ტექსტის II და III საფეხურის ტექსტების ურთიერთობას, მათში გამოიყო სამი ელემენტისაგან შემდგარი საერთო ხაზი, მაგრამ ის, რაც ფსევდობასილთან მხოლოდ ეპიზოდურ ხასიათს ატარებს და მინიშნების დონეზეა, III ეტაპის ჰომილიებში თეოლოგიური აზრის განვითარების მაღალ საფეხურს წარმოაჩენს. გადასვლა I საფეხურიდან II-ზე და II-დან - III-ზე, ტალღისებურად ხდება - ყოველი შემდეგი ეტაპი წინა ეტაპის ტექსტის გავრცობა და სრულყოფაა. ელემენტები, რომლებიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს I და II საფეხურის ტექსტებს, ასევე, II და III საფეხურისას, კარგად ასახავს შესატყვისი ეპოქების საღვთისმეტყველო ცოდნას.

სტატიაში განხილულია, აგრეთვე, II ეტაპის ფსევდობასილისეულად მიჩნეული ტექსტის ავტორობის საკითხი. სათაურში დასახელებული ბასილი კესარიელის შესაძლებელ ავტორობას გამორიცხავს წერილში გაანალიზებული მასალა: ბასილი კესარიელის დროს (IV ს-ში) ჯერ კიდევ არ იყო ცნობილი და ხელმისაწვდომი დიონისე არეოპაგელის „არეოპაგეტული

კორპუსი“, რომლის გამოყენების კვალიც თითქოს ჩანს ფსევდობასილისეულ ტექსტში (დიონისეს ეპისტოლე ტიმოთეს მიმართ). იმ შემთხვევაშიც კი, თუ დაუშვებთ, რომ ეს ეპისტოლე ფსევდობასილისეულ ტექსტში ეფუძნება არა „არეოპაგეტულ კორპუსს“, არამედ აღმოსავლეთსა და დასვლეთში უფრო ადრე გავრცელებულ მის რომელიმე აპოკრიფული ვერსიას, მაინც გაჭირდება ბასილი კესარიელის მიჩნევა ტექსტის ავტორად მასში არსებული აპოკრიფული ელემენტების სიჭარბის გამო.

ფსევდობასილის ტექსტის VI ს-ით დათარიღების ერთადერთი არგუმენტი ეჭვის ქვეშ დგება იმ ალბათობის დაშვებით, რომ მასში დიონისე არეოპაგელის, ტიმოთეს, ტიტესა და იეროთეოსის სახელები მოხვდა არა „არეოპაგეტული კორპუსიდან“, არამედ „დიონისეს ეპისტოლეს“ VI ს-მდე გავრცელებული რომელიმე აპოკრიფული ვერსიიდან. ეს ტექსტი, თავისი სიღრმითა და ავტორის საღვთისმეტყველო ცოდნის დონით, იმდენად ჩამოუვარდება III საფეხურისეულად მიჩნეულ VII-VIII საუკუნეების ჰომილიებს, რომ შუალედი მათ შორის არა ერთ და ორ საუკუნეს, არამედ გაცილებით დიდ მონაკვეთს შეიძლება გულიხმობდეს.

ლიტერატურა:

- კლარჯული მრავალთავი, გამომც. თამილა მგალობლიშვილი, რედ. ელ. მეტრეველი (თბილისი, „მეცნიერება“, 1991).
- ქართული ნათარგმნი ჰომილეტიკური ძეგლები, III, გამომც. ნინო მელიქიშვილი, რედ. ი. ორჟონია (თბილისი, სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა, 2019).
- Michel Van Esbroeck, Apocryphes géorgiens de la Dormition. _ *Analecta Bollandiana, Revue critique d'hagiographie*, t. 91, ed. B. de Gaiffier, F. Halkin, P. Devos, J. van der Straeten, M. van Esbroeck (Bruxelles, 1973).
- Michel Van Esbroeck, L'assomption de la Vierge dans un transitus Bseudo-Basilien. _ *Analecta Bollandiana, Revue critique d'hagiographie*, t. 92-fasc. 1-2, ed. B. de Gaiffier, F. Halkin, P. Devos, J. van der Straeten, M. van Esbroeck (Bruxelles, 1974).

The paper suggests a study of the old Georgian translation of some of the monuments from Byzantine ecclesiastical literature. The mentioned monuments represent a picture of a three-stage evolution of texts dedicated to the Dormition of the Mother of God. The text of the first stage is apocryphal ascribed to John the Apostle, the second stage is represented by a Georgian version of a semi-apocryphal text executed in a narrative form by Pseudo-Basil and considered to belong to the 6th century. The third stage is described in the article by the analysis of two homilies of Saint Andrew of Crete and Saint John of Damascus. The research done on similar texts revealed an interplay existing among them: the texts of stages I and II are similar by their courses of the story, also, the similarity in the use of phraseology between these homilies became obvious. Pseudo-Basil is familiar with John the Apostle's apocryphal text, he uses it, incorporates in it elements from the New Testament and adds the knowledge existing in the author's time; however, while elucidating numerous events, the text has maintained the signs of the apocryphal genre. As concerns the relationship of the texts of stages II and III of the Dormition Homily, one common line consisting of three elements has been identified, but the aspect, which in Pseudo-Basil's text has an episodic character and only serves as a clue, displays a higher stage of the development of theological thought in the homilies of stage III. A shift from stage I to stage II and III has a gradual wavy form of enhancing and perfecting the texts of previous stages in the following one. The elements, which serve as differentiating points between the texts of stages I and II, also II and III, demonstrate well theological knowledge accumulated in respective epochs.

The article also discusses the issue of authorship of the text considered as the one belonging to Pseudo-Basil. The possible authorship of Basil of Caesarea mentioned in the title is excluded according to the material analyzed in the article: In the time of Basil of Caesarea (the 4th century), the Corpus Areopagiticum was not known or accessible. The track of its use can possibly be detected in the text of Pseudo-Basil (Dionysius's letter to Timothy). Even if we assume that the mentioned epistle in Pseudo-Basil's text is not founded in the Corpus Areopagiticum, but is based on any of its earlier apoc-

ryphal versions known in the West and East, it will be difficult to attribute its authorship to Basil of Caesarea because of the excessive use of apocryphal elements in it. The only argument which would prove the dating of Pseudo-Basil's text to the 6th century is doubtful due to the assumption of the possibility that the names of Dionysius the Areopagite, Timothy, Titus and Hierotheos were not included in it from the Corpus Areopagiticum, but rather from any of the apocryphal versions of "Dionysius's Epistle" known before the 6th century. The mentioned text, with its depth and level of the theological knowledge of the author, is to such extent inferior to the homilies of the 7th-8th centuries considered as the texts of the third stage, that the interval between them may not be one or two centuries, but a much larger period of time.

References:

- *The Klardjeti Polycephalon*, Tamila Mgaloblishvili, comp. ed. By E. Metreveli (Tbilisi, 1991).
- *Georgian Translated Homiletical Monuments, III*, Nino Melikishvili, comp. Ed. By Irakli Orjonia (Tbilisi, 2019).
- Michel Van Esbroeck, Apocryphes géorgiens de la Dormition. _ *Analecta Bollandiana, Revue critique d'hagiographie*, t. 91, ed. B. de Gaiffier, F. Halkin, P. Devos, J. van der Straeten, M. van Esbroeck (Bruxelles, 1973).
- Michel Van Esbroeck, L'assomption de la Vierge dans un transitus Pseudo-Basilien. _ *Analecta Bollandiana, Revue critique d'hagiographie*, t. 92-fasc. 1-2, ed. B. de Gaiffier, F. Halkin, P. Devos, J. van der Straeten, M. van Esbroeck (Bruxelles, 1974).

GEORGIAN SOURCES ABOUT THE MONGOLS

Roin Metreveli

Georgian National Academy of Sciences

Keywords: *Mongols, The Chronicle, Zhamtaaghmcereli, Kartlis Tskhovreba,*

Georgian narrative and documentary material (historical chronicles, some legal and economic documents) constitutes a significant primary source to be taken into account when researching the Mongol-Georgian relations as well as the history of the Mongols themselves. These sources deal with various questions related to the Mongols and the history of the peoples conquered by them.

Primary mention should be made of the extensive work of an anonymous Georgian author of the fourteenth century, called *Zhamtaaghmcereli* (“Chronicler of the Times”). It is known as a *Chronicle of One Hundred Years*, or occasionally, a *Chronicle of the Time of the Mongols*, the *Georgian Chronicle* or *The Hundred Years’ Chronicle*. Along with other primary historical sources, it forms part of the corpus of Georgian history called *Kartlis Tskhovreba* (literally: “The Life of Kartli”, Kartli being the core region of ancient and medieval Georgia). The latest edition of the latter corpus came out in Georgian and Russian in 2008, and in English in 2014). Different redactions of the *Chronicle* were published by Marie Felicité Brosset, Zakaria Chichinadze, Ekvtime Taqaishvili, Ivane Javakhishvili and Simon Qaukhchishvili. The first version of *Kartlis Tskhovreba* was presumably compiled on the initiative of King David IV the Builder (1089-1125) in the first quarter of the twelfth century. In the 13th and 14th centuries and particularly in the 18th century, *Kartlis Tskhovreba* was complemented by diverse new chronicles. The old version of the collection in the 12th century was translated into Armenian.

The Chronicle of One Hundred Years is an important source not only for the history of Georgia and Mongolia but also for the history of Armenia, Azerbaijan, partly Russia, Iran, Central Asia and Asia Minor. Separate aspects of the chronicler’s work have come under the scrutiny of quite a few historians. The eminent Georgian historian Ivane Javakhishvili noted that the chronicler’s work deals not only with political developments, but contains much evidence on governance, taxes and dues, the people’s morality, census data, and church affairs.

The material presented in the *Chronicle of One Hundred Years* is a reliable source for the study of the socio-economic and political history of the Mongol domination in the Middle East. It is of special significance for shedding light on the principles of the relations be-

tween Georgia and the Mongols. The Georgian historian conveyed and assessed all significant economic and social developments of the period of the Mongol rule (e.g., the tax abatements that the Mongols gave to the representatives of different religious denominations). He discusses the conflict between the Georgian secular and clerical powers for some estates, and reports about the general census of 1258 and 1273. He comprehends well that the Mongols strove for adjustment of the tax system.

In the 1220s - the heyday of Georgia - Mongol detachments appeared in the country. Their advent certainly altered the political and economic situation of the Georgian state.

Thus, Georgian primary sources about the Mongols, their conquests and, in general, the socio-economic situation under their rule are not so abundant. Yet, what is available is significant and should be taken into account. The Georgian sources, particularly the *Chronicle of One Hundred Years*, contain important materials about the united Mongol Empire and especially about the Ilkhanate.

References:

- Alizade, Abdul-Kerim. Sotsial'no-ekonomicheskaja politicheskaja istoriia Azerbaidzhana, XIII-XIV vv. Baku: "Kavkaz," 2012 (originally published in 1956).
- *Astslovani Maḡiane [The Chronicle of One Hundred Years]*. 2008. *Kartlis Tskhovreba*. Edited by Roin Metreveli. Tbilisi: Artanuji Publishing.
- *Astslovani Maḡiane [The Chronicle of One Hundred Years]*. 1987. Edited by Revaz Kiknadze, Tbilisi: Metsniereba.
- *Astslovani Maḡiane [The Chronicle of One Hundred Years]*. 1959. *Kartlis Tskhovreba*. Edited by Simon Qaukhchishvili. Vol. 2. Tbilisi: State Publishing House Soviet Georgia.
- Gabashvili, Valerian. 1968. "Masalebi akhlo aghmosavletis socialur-ekonomiuri iṣṭoriisatvis. Asclovani Kronika" ["Materials on the Socio-Economic History of the Near East. Work of the Chronicler of One Hundred Years"]. *ḡrebuli: Akhlo aghmosavletis socialur-eḡonomiuri istoria [Essays on the socio-economic history of the Near East]*. Tbilisi: Metsniereba.
- Bartold, Vasilii V. 1963. *Obrazovanie imperii Chingiz-Xana*, Idem, *Sobranie sochinenii*. Vol. 1. Moscow: Izdatel'stvo Vostochnoi Literatury.

ძვლებისა და ძვლოვანი წარმონაქმნების
აღნიშვნა სემიტურ ენებში
THE DENOTATION OF BONES AND BONE FORMATIONS IN
SEMITIC LANGUAGES

მარინა მეფარიშვილი
Marina Meparishvili

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: სემიტური, პროტოსემიტური, ძვალი,
ძვლოვანი წარმონაქმნი, რეკონსტრუირებული ძირები
Keywords: Semitic, Proto-Semitic, Bone, Bone Formation, Reconstructed
Roots

1. მოხსენებაში წარმოდგენილია კვლევის შედეგები, რომლებიც ეხება ერთ-ერთი ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფის ანალიზს სემიტურ ენებში. საზოგადოდ, ლექსიკურ-სემანტიკური ხასიათის კვლევები მეტად მნიშვნელოვანია თანამედროვე ენათმეცნიერებისათვის როგორც ისტორიულ-შედარებითი, ისე ზოგადტიპოლოგიური თვალსაზრისით. ჩვენი განსაკუთრებული ინტერესის საგანს წარმოადგენდა ძვლებისა და ძვლოვანი წარმონაქმნების აღმნიშვნელი ლექსემების თემატური ქვეჯგუფი, რომელიც იერარქიულად უფრო ფართო, სხეულის ნაწილების ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფს მიეკუთვნება. კვლევის მიზანი იყო, გამოვლენილიყო ძირები, რომლებიც ხასიათდებოდნენ ფართო დისტრიბუციითა და სწორი რეგულარული ფონეტიკური შესატყვისებით, შედეგად, შესაძლებელი იქნებოდა მათი აღდგენა პროტოსემიტურ დონეზე იმ მნიშვნელობებით, რაც უკავშირდებოდა განსახილველ ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფს, კერძოდ, ძვლებისა და ძვლოვანი წარმონაქმნების, როგორც მყარი შემაერთებული ქსოვილების აღნიშვნას. დავძენთ, რომ ზოგადად, ისინი წარმოადგენენ ცოცხალი ორგანიზმის, სხეულის სიმტკიცისა და სიმყარის მიმცემ სუბსტანციას, რომელსაც დამცავი ფუნქციაც ენიჭება.

2. საკვლევი მასალის ლექსიკურ-სემანტიკური ანალიზი საშუალებას იძლევა დაბეჭითებით ითქვას შემდეგი: ძვლებისა და სხვა მყარი ძვლოვანი სტრუქტურების სემანტიკის მქონე თემატური ჯგუფის აღნიშვნა დასტურდება პროტოსემიტურ დონეზე რეკონსტრუირებულ შემდეგ ძირებში: **tm**, **ꜥl**, **ḫnn**, **ꜥrš** და **qrn**, მათ შეესატყვისება შემდეგი მნიშვნელობები: „ძვალი; მთავარი ძვალი“, „ნეკნი“, „კბილი“, „ძირითადი კბილი“ და „რქა“. სახელდობრ, პროტოსემიტურ დონეზე უნდა აღდგეს საერთოსემიტური ძირები შემდეგი მნიშვნელობებით:

საერთოსემიტური ძირი **tm** „ძვალი; მთავარი ძვალი“;

საერთოსემიტური ძირი **ꜥl** „ნეკნი“;

საერთოსემიტური ძირი **ḫnn** „კბილი“;

საერთოსემიტური ძირი **ꜥrš** „ძირითადი (არასარძევე) კბილი“ და

საერთოსემიტური ძირი **qrn** „რქა“.

რაც შეეხება საერთოსემიტურ ძირს tny, იგი პროტოსემიტურ დონეზე აღდგება მნიშვნელობით „ორი; მეორე“, ხოლო ჩრდილო- და სამხრეთარაბულ ენებში წარმოქმნილი მნიშვნელობა „წინა წყვილი, მჭრელი გაორმაგებული კბილი“ იკვეთება როგორც ძირის ძირითადი მნიშვნელობიდან განვითარებული, მეორეული მნიშვნელობა. იგი სემანტიკურად მოტივირებული, ასოციაციური ლექსემების მაგალითად უნდა განვიხილოთ.

ლიტერატურა:

- Wolf Leslau, Etymological Dictionary of Harari, (Berkeley & Los Angeles, 1963), 19-168.
- Timothy M. Johnstone, Harsusi Lexicon and English-Harsusi Word-List, (London, New York, Toronto, 1977), Oxford University Press, 1 – 181.
- Marina Meparishvili, Comparison of Proto-Semitic Phonological System with Modified Systems in Different Semitic Languages, (Tbilisi, 2014) The Near East and Georgia, VIII, Ilia State University, 72-75.
- Ludwig Koehler, A Dictionary of the Hebrew Old Testament in English and German, Walter Baumgartner, A Dictionary of the Aramaic Parts of the Old Testament in English and German, (Leiden, 1958), 1- 1300.

1. The paper presents the results of a study related to the analysis of one of the lexical-semantic groups in Semitic languages. In general, lexical-semantic studies are very important for contemporary linguistics both from the historical-comparative and general typological viewpoints. Of particular interest to us was the thematic sub-division of lexical units denoting bones and bone formations, which belongs to a hierarchically broader lexical-semantic group of body parts. The aim of the study was to reveal and identify the roots, which were characterized by wide distribution and correct regular phonetic correspondences, as a result, it would be possible to reconstruct them on the Proto-Semitic level with the meanings associated with the lexical-semantic group under consideration, namely, denotation of bone and bone formations, as hard connective tissues. In

general, they represent a substance that gives strength and firmness to the body of a living organism, which also has a protective function.

2. The lexical-semantic analysis of the material under study allows to make the following conclusion: denotation of a thematic group with the semantics of bones and other hard bone structures is attested in the following roots reconstructed on the Proto-Semitic level: **tm*, **ʔl*, *šnn*, **rš* and *qrn*, they express the following meanings: *bone, main bone, rib, tooth, molar tooth* and *horn*. Namely, on the proto-Semitic level the common Semitic roots must be reconstructed with the following meanings:

Common Semitic root **tm* with the meaning of *'bone'; 'main bone'*;

Common Semitic root **ʔl* *'rib'*;

Common Semitic root *šnn* *'tooth'*;

Common Semitic root **rš* *'molar tooth'*;

Common Semitic root *qrn* *'horn'*.

As for the common Semitic root **ny*, on the proto-Semitic level it is reconstructed with the meaning *'two; second'*, and the meaning *'incisor tooth'*, emerging in the North and South Arabic languages, appears to be a secondary meaning, derived from the main meaning of the root. It must be considered as an example of semantically motivated, associative lexemes.

References:

- Wolf Leslau, *Etymological Dictionary of Harari*, (Berkeley & Los Angeles, 1963), 19-168.
- Timothy M. Johnstone, *Harsusi Lexicon and English-Harsusi Word-List*, (London, New York, Toronto, 1977), Oxford University Press, 1 – 181.
- Marina Meparishvili, *Comparison of Proto-Semitic Phonological System with Modified Systems in Different Semitic Languages*, (Tbilisi, 2014) The Near East and Georgia, VIII, Ilia State University, 72-75.
- Ludwig Koehler, *A Dictionary of the Hebrew Old Testament in English and German*, Walter Baumgartner, *A Dictionary of the Aramaic Parts of the Old Testament in English and German*, (Leiden, 1958), 1- 1300.

**EAST SYRIAN IDENTITY IN THE EARLY QAJAR PERIOD:
SĀBĀ OF ŪLĀ'S BOOK OF THE RULE ON SYRIAC
LANGUAGE AND ETHNICITY**

Sergey Minov

HSE

Institute for Oriental and Classical Studies

Keywords: *Sāḅā of Ūlā, Christological Doctrine, Mār Šem'ōn Catholīcos and Patriarch of the East, the Book of the Rule, the Patriarch Mār Šem'ōn XVII Oraham*

The article presents and contextualizes the discussion of Syriac language and ethnicity found in the Book of the Rule, a hitherto unpublished and unstudied apologetic composition, produced by a member of the Church of the East in Iranian Azerbaijan during the early decades of the nineteenth century. Blending traditional and innovative elements, its author, Sāḇā of Ūlā, forges a new vision of Syriac collective identity that asserts the superiority of the East Syrian ethno-religious community over other Christian denominations.

References:

- G. Khan and L. Napiorkowska (eds.), *Neo-Aramaic and its Linguistic Context* (Gorgias Neo-Aramaic Studies 14; Piscataway, New Jersey: Gorgias Press, 2015)
- The Hague: Mouton & Co, 1965); А.Г. Габриелова, “Образец арамейской речи салмасских евреев,” *Восточная филология* 1 (1969), [in Georgian].
- R.J.H. Gottheil, “The Judaeo-Aramaean Dialect of Salamas,” *Journal of the Americal Oriental Society* 15 (1893)
- Garbell, *The Jewish Neo-Aramaic Dialect of Persian Azerbaijan: Linguistic Analysis and Folkloristic Texts* (Janua linguarum, Series practica 3.

არაბული წყაროები
ქართლის მოქცევის შესახებ
ARABIC SOURCES
ON THE CONVERSION OF KARTLI

მარიამ ნანობაშვილი
Mariam Nanobashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქრისტიანული, არაბული, ქართული, ეკლესია
Keywords: Christian, Arabic, Georgian, Church

ბერძენი ბერი ნიკონი, რომელიც XI საუკუნის მეორე ნახევარში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ანტიოქიის რეგიონში, ამიტომაც შავმთელად იწოდა, შუა საუკუნეების მეღვინეური ლიტერატურის მნიშვნელოვან ავტორთა რიცხვს განეკუთვნება. მან სამი მოზრდილი წიგნი დაგვიტოვა, ისინი ჯერ კიდევ არაა შესწავლილი ზედმიწევნით. მისი თხზულების – „საყვარელ ქართველ სულიერ მამათა და ძმათა შესახებ“ (რომელიც ქართველთა გაქრისტიანებასა და მათი ეკლესიის ისტორიას ეხება) – განხილვის საფუძველზე წინამდებარე ნაშრომით გვსურს მოკრძალებული წვლილის შეტანა ნიკონის შრომების შემდგომი შესწავლის საქმეში. განსაკუთრებითაა გამახვილებული ყურადღება წყაროებზე, რომლებსაც ნიკონი იყენებდა, აგრეთვე იმაზე, თუ როგორ მიიღეს მისი ნაშრომი მომდევნო თაობებმა.

ქართველთა შესახებ ნიკონის თხზულებისა და ამავე საკითხებზე ეფრემ მცირის „უნწყებაის“ შედარება ავლენს, რომ პირველი მათგანი აშკარად მეორეს ეყრდნობა, ვინაიდან მათ შორის გასაოცარი დამთხვევებია როგორც შინაარსის, ასევე კომპოზიციის თვალსაზრისით. ამრიგად, იმ თეზისს, რომ ორივე ავტორი დამოუკიდებლად მუშაობდა, ვეღარ გავიზიარებთ.

ნიკონის შრომები თარგმანების საშუალებით მალე ხელმისწავდომი გახდა არაბი მკითხველისთვისაც. შუა საუკუნეების მიწურულს ისინი თითქმის მივიწყებული იყო და XVII საუკუნეში ხელმეორედ აღმოჩენას უნდა უმადლოდეს მეღვინე ქარმასა და მაკარიუს იბნ აბ-ზაიმს, ამ ორ ცნობილ მეღვინე სასულიერო პირსა და სწავლულს. მეორე მათგანი განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული ყველაფრით, რაც საქართველოს უკავშირდებოდა, ამიტომაც ნიკონის შრომა მნიშვნელოვან წყაროდ იქცა რამდენიმე თხზულებისათვის, სადაც მაკარიუსი საქართველოს ეკლესიის საკითხს შეეხო.

ლიტერატურა:

- ნასრალლაჰი, ჟ. – Nasrallah, J. (1983). Histoire du Mouvement littéraire dans l’Eglise Melchite du Ve au XXe siècle. III/1. Louvain. Peeters. <https://doi.org/10.4000/rsr.9751>

- ნასრალლაჰი, ჟ. – Nasrallah, J. (1954). Un auteur antiochien du Xe siècle: Nicon de la Montagne-Noire. "Byzantion", 24. Louvain. Peeters.
- <https://www.jstor.org/stable/44170018>
- პეტერსი, პ. – Peeters, P. (1951). Recherches d'histoire et de philologie orientales. Bruxelles. Société des Bollandistes. <https://www.worldcat.org/title/recherches-dhistoire-et-de-philologie-orientales/oclc/3286582>
- თომასი, ჯ. – Thomas, J. (2000). Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders' Typika and Testaments. Dumbarton Oaks Studies, 35. Washington, D. C. Dumbarton Oaks Research Library and Collection. <https://archive.org/details/thomas-hero-byzantine-monastic-foundation-documents/page/n5/mode/2up>

The Greek monk Nicon, who flourished in the second half of the 11th century in the region of Antioch and was hence called the Black or Miraculous Mountain, belongs to the important authors of Melkite medieval literature. He left three voluminous books which have not yet been studied thoroughly and systematically. By examining his treatise "On the beloved Georgian spiritual fathers and brothers", which deals with the conversion of the Georgians to the Christian faith and the history of their church, the present article is intended as a modest contribution to the further study of Nicon's works. Special emphasis is given to the sources Nicon used and the way his work was perceived by later generations.

A comparison between Nicon's treatise on the Georgians and a "Report" on the same subject written by his Georgian contemporary Ephrem Mcire (the minor) reveals Nicon's heavy dependence on Ephrem as there are striking correspondences between the two works concerning composition and content. Thus the thesis that both authors worked independently cannot be maintained any longer.

By translation, Nicon's works became soon available for Arabic readers too. Mostly forgotten by the end of the Middle Ages, they owed their rediscovery in the 17th century to Meletius Karma and

Macarius ibn az-Zaʿīm, two prominent Melkite church leaders and men of letters. As the latter developed a keen interest in everything concerning Georgia, Nicon's treatise became a valuable source for several tracts in which Macarius touched the issue of Georgian church history.

References:

- Nasrallah, J. (1983). Histoire du Mouvement littéraire dans l'Eglise Melchite du Ve au XXe siècle. III/1. Louvain. Peeters. <https://doi.org/10.4000/rsr.9751>
- Nasrallah, J. (1954). Un auteur antiochien du Xe siècle: Nicon de la Montagne-Noire. "Byzantion", 24. Louvain. Peeters. <https://www.jstor.org/stable/44170018>
- Peeters, P. (1951). Recherches d'histoire et de philologie orientales. Bruxelles. Société des Bollandistes. <https://www.worldcat.org/title/recherches-dhistoire-et-de-philologie-orientales/oclc/3286582>
- Thomas, J. (2000). Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders' Typika and Testaments. Dumbarton Oaks Studies, 35. Washington, D. C. Dumbarton Oaks Research Library and Collection. <https://archive.org/details/thomas-hero-byzantine-monastic-foundation-documents/page/n5/mode/2up>

ებრაელთა განსახლების ისტორიისათვის
სამხრეთ საქართველოში და მათი სოციალური
მდგომარეობა
THE HISTORY OF JEWISH SETTLEMENTS AND THE SOCIAL
STATUS OF JEWS IN SOUTHERN GEORGIA

ნონა ნებიერიძე
Nona Nebieridze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ებრაელები, განსახლება, სოციალური
მდგომარეობა, სინაგოგა, ეპიგრაფიკული ძეგლი.

Keywords: Jewish, Settlements, Social Status, Synagogue, Epigraphic
Monument.

სამხრეთ საქართველოში ებრაელთა უძველესი დასახლებების დადგენა რთულია წყაროთა სიმწირის გამო. ისტორიული წყაროების, მოგზაურთა ჩანაწერების, საარქივო დოკუმენტების, ებრაული ეპიგრაფიკული ძეგლების შესწავლის საფუძველზე სამხრეთ საქართველოში ებრაელთა ცხოვრების კვალი იკვეთება XVII საუკუნეში. გამონაკლისად შეიძლება მივიჩნიოთ წუნდა, სადაც შემორჩენილი ტოპონიმის გამო შესაძლოა სურათი შეიცვალოს და ებრაელების კვალი ანტიკურ ხანას დაუკავშირდეს. ანტიკური ქალაქი წუნდა უბნებად იყო დაყოფილი. ერთ-ერთი უბნის სახელი ჭიუტ-მალა ებრაელთა უბანს უნდა ნიშნავდეს. მოსაზრებას მკვლევარი ლ. ჭილაშვილი გამოთქვამს და მას ამგვარად ასაბუთებს: ჭიუტ იგივე არაბული ჭიეჰუდ-იეჰუდია, რაც ებრაელს უნდა ნიშნავდეს, ხოლო მალა („მანა“) – უბანს. ამგვარად, ჭიუტ-მალის (ურიათუბნის) სახით, საქმე გვაქვს წუნდაში ცალკე უბნის არსებობის დამოწმებასთან.

თუ გადავხედავთ ებრაელთა დასახლების ტიპებს, მცირე ქალაქებსა და სოფლებში ებრაელები ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთად, შერეულად ცხოვრობენ. დიდ და განვითარებულ ქალაქებში, ისინი ცალკე უბნებად ცხოვრობენ, რომლებშიც დასტურდება სალოცავი, სასაფლაო და სასწავლებელიც კი. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ ანტიკურ ქალაქ წუნდაში, რომელიც ჯავახეთის ერთ-ერთი განვითარებული ქალაქი იყო, ებრაელთა ცალკე უბანი არსებულებო.

სამხრეთ საქართველოში ებრაელთა განსახლების შესახებ ყველაზე სრულყოფილ ცნობებს გვანვდის XVIII საუკუნის გეოგრაფოსი ვახუშტი ბატონიშვილი, რომელიც ებრაელთა დასახლებებს მოიხსენიებს აბასთუმანში, აწყურში, ახალციხეში, ადიგენში და სხვ.

ებრაელების განუწყვეტელ მიგრაციას და საცხოვრებელი ადგილის შეცვლას პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორები განაპირობებდა. სხვადასხვა დროს აწყურში და ახალციხეში გადასახლდნენ სამხრეთ საქართველოს მკვიდრი ებრაელები. 1821-1831 წლებში ამიერკავკასიაში შემოიღეს შეღავათიანი ვაჭრობა, რამაც ახალციხე მნიშვნელოვან სავაჭრო ქალაქად აქცია თავისი სტრატეგიული ადგილმდებარეობის

გამო. ვაჭრობის მიზნით საზღვარგარეთ გამგზავრებისათვის მთავრობა სხვადასხვა ვადით გასცემდა ნებართვას, რაც აშკარად ადასტურებს, რომ ახალციხელ ებრაელებს ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობები ჰქონდათ ევროპასთან, რუსეთთან, ირანთან და ოსმალეთთან.

XIX ს. 30-იან წლებში ებრაელებს ჩამოყალიბებული ჰქონდათ „სოლომონის სახელობის სავაჭრო კომპანია“. რომლის წევრებს, ევროპული და აზიური საქონლის ვაჭრობის გარდა, რუსული ფაბრიკის ნაწარმიც ჩამოჰქონდათ გასასყიდად.

მუსლიმი მმართველების ზეწოლა, რუსეთ-თურქეთის ომი, გამუდმებული თავდასხმები და ძარცვა, მაღალი გადასახადები ფრიად გაუსაძლისს ხდიდა სამხრეთ საქართველოში მცხოვრები ებრაელების ყოფას. ისინი იძულებულნი ხდებოდნენ, შეეცვალათ საცხოვრებელი ადგილი და თავი შეეფარებინათ შედარებით უსაფრთხო და ამავე დროს, ეკონომიკურად დაწინაურებული ქალაქებისთვის. სამხრეთ საქართველოში ასეთი ქალაქი იყო ახალციხე, სადაც ებრაელების უმრავლესობის თავმოყრა სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებას და ეკონომიკურ აღმავლობას უკავშირდება.

ქართულ საისტორიო წყაროებთან ერთად ებრაელთა ისტორიის, დასახლებების, წეს-ჩვეულებების და სოციალური მდგომარეობის შესახებ საინტერესო მასალას გვანვდიან ევროპელი მოგზაურები და ეთნოგრაფები. ამ მხრივ გამორჩეულია იუდა ჰალევი ჩორნის, XIX საუკუნის ებრაელი მოგზაურის და ეთნოგრაფის ჩანაწერები. ის მოგვითხრობს ებრაელთა ტრადიციების, საცხოვრებელი ადგილის, ისტორიული მასალების, მატერიალური სიძველეების, არტეფაქტების შესახებ. ი. ჩორნიმ შეისწავლა სინაგოგის კედლის წარწერა და ეპიტაფიები. მან უძველესი საფლავის ქვა 1739 წლით, ხოლო სინაგოგის დასავლეთ კედელზე შერულებული წარწერა 1740 წლით დაათარილა.

საინტერესოა, რომ სინაგოგის კედელზე განთავსებულ ზემოთ ხსენებულ წარწერას ვერ მიაკვლია მკვლევარმა, ნ. ბაბალიკაშვილმა, რომელმაც 1970 წელს გამოაქვეყნა ნაშრომი ახალციხის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ. წარწერა მოწმობს, რომ სალოცავი აუგიათ 1862 წელს. ჩნდება კითხვა, თუ

ჩორნი 1869 წელს ეწვია ახალციხეს, რატომ არ მოიხსენიებს ის ამ წარწერას და ახლად აშენებულ სინაგოგას? ამ ორ წარწერას შორის კიდევ ერთი შეუსაბამობაა. კერძოდ, დღეისათვის არსებული წარწერა სინაგოგის სამხრეთ კედელზეა განთავსებული, შესასვლელი კარის თავზე, გარე ფასადზე, ხოლო ჩორნის მიერ აღწერილი წარწერა განთავსებულია დასავლეთის კედელზე, შიგნით, დიდ ქვაზე. მოგზაური აღნიშნავს, რომ ახალციხის მკვიდრთ სინაგოგის აშენების თარიღი არ ახსოვთ. თუმცა, გაუგებარია, როგორ შეიძლებოდა ახალციხის მკვიდრთ არ ხსოვებოდათ ახლადაშენებული სალოცავის თარიღი? ჩემი აზრით, მოგზაური მოიხსენიებს ძველ სინაგოგას, რომელმაც ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

ი. ჩორნი ეწვია ახალციხისა და აწყურის თემს. აწყურში მისი მასპინძლობა თანატომელებმა ვერ შეძლეს არასათანადო საცხოვრებელი პირობების გამო. მისივე სიტყვებით, „ყველანი მიწურსა და ბნელ სახლებში ცხოვრობდნენ“. ამიტომ თემის საპატიო სტუმარი მოლა ეფენდის სახლში გაჩერდა, ხოლო ხარჯი ჯამაათმა იკისრა. სოფლის უხუცესებმა თავიანთი წარსულის და აწმყოს შესახებ უამრავი საინტერესო ამბავი უამბეს მოგზაურს. ახალციხეში სტუმრობისას ეთნოგრაფი რაბი იოსების დავითაშვილის სახლში დაბინავდა. მან დეტალურად აღწერა ახალციხის თემის წეს-ჩვეულებები, რელიგიური დღესასწაულები, ნიშნობის და ქორწილის ტრადიციები, დაკრძალვის ცერემონიალი. ამდენად, მისი ჩანაწერები უაღრესად მნიშვნელოვან მასალას გვანვდის იმდროინდელი თემის ცხოვრების წესის, განსახლების და სოციალური მდგომარეობის შესახებ.

სამხრეთ საქართველოში ებრაელთა კვალი დღეისათვის თითქმის ყველგან წაშლილია. ჩვენამდე არ მოუღწევია ებრაული კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებს. გამონაკლისს წარმოადგენს აწყური, სადაც შემორჩენილია ებრაელების სასაფლაო ებრაულენოვანი ეპიტაფიებით და ახალციხე, სადაც ებრაულ უბანში მდებარეობს ორი სინაგოგა და დიდი სასაფლაო. ახალციხის სინაგოგაში ინახება ორი სეფერ თორა (რომელთაგან ერთ-ერთი სავარაუდოდ 500 წლის წინათ უნდა შექმნილიყო) და სხვა მრავალი ისტორიული ნივთი, რაც სამხრეთ საქართველოს საგანძურს წარმოადგენს. რაც შეეხება მოსახლე-

ობას, დღეისათვის ახალციხე ერთადერთი ქალაქია სამხრეთ საქართველოში, სადაც ებრაელები ცხოვრობენ.

ლიტერატურა:

- ი. დავიდი, ნაწერები, II, თელ-ავივი, 1976;
- ი.პ. ჩორნი, მოგზაურობა იმიერ და ამიერკავკასიაში, საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, III, თბილისი, 1945.

Due to the scarcity of sources, it is hard to identify the ancient Jewish settlements in Southern Georgia. According to historical sources, travelers' records, archive documents and Jewish epigraphic monuments, the Jews lived in Southern Georgia in the 17th century. The only exception is Tsunda, where, as a preserved toponym proves, the trace of Jews in Southern Georgia may be found in the antique epoch. The ancient town Tsunda was divided into districts. The name of one of the districts – Jiut-Mala, must mean “the district of the Jews”. This opinion has been expressed by a scholar Levan Chilashvili, who argues that Jiut is the same as Arabic Jiehud-Yehud, meaning a Jew, whereas „Mala“ („Mana“) means a district. Thus, a separate district of Jews must have existed in Tsunda under the name Jiut-Mala, which means the district of the Jews.

The study of the types of Jewish settlements proves that in towns and villages the Jewish population was mixed with the local one. However, in large and developed cities, the Jews lived in separate districts and had their own synagogues, cemeteries and schools. Therefore, it is no wonder that in the ancient town Tsunda, which was one of the developed towns in Javakheti, there was a separate Jewish district.

A geographer of the 18th century, Prince Vakhushti, provides the most detailed information regarding the Jewish settlements in Southern Georgia. According to this author, there were Jewish settlements in Abastumani, Atskuri, Akhaltsikhe, Adigeni and other places.

The constant migration of Jews was conditioned by political, social and economic factors. At different times, the Jews residing in

Southern Georgia moved to Atskuri and Akhaltsikhe. In the years 1821-1831, concessionary trade was introduced in South Caucasus. This turned Akhaltsikhe into an important trading place due to its strategic location. The government issued permissions of different duration to people who wanted to travel abroad for trade purposes. This proves that the Jews of Akhaltsikhe had intense trade relationships with Europe, Russia, Iran and the Ottoman Empire.

In the 30s of the 19th century, the Jews had established “Solomon’s Trade Company”. Apart from trading in European and Asian goods, its members also imported the goods produced by Russian factories.

The pressure of Moslem governors, the war between Russia and Turkey, constant raids and attacks, as well as high taxes, made the life of the Jewish community of Southern Georgia unbearable. They were forced to migrate to comparatively safe and, at the same time, economically advanced cities. In Southern Georgia, such a city was Akhaltsikhe. A large concentration of the Jewish population in this city was due to developed trade relationships and a flourishing economy.

Alongside Georgian historical sources, interesting information regarding the history of Jews, their settlements, customs, traditions and social status is provided by European travelers and ethnographers. In this respect, special mention should be made of Judah Halevi Chorny, Jewish traveler and ethnographer of the 19th century. In his records, he tells about Jewish traditions, settlements, history, ancient objects and artefacts. J. Chorny studied the inscriptions on the wall of a synagogue and epitaphs on gravestones of Jewish cemeteries. According to him, the oldest gravestone was dated by the year 1739, and the inscription on the Western wall of the synagogue was made in 1740.

Interestingly enough, a scholar N. Bablikashvili was unable to find the above-mentioned inscription on the synagogue wall. In 1970, he published a paper on the epigraphic monuments of Akhaltsikhe. The inscription proves that the synagogue was built in 1862. Hence, the question: if Chorny visited Akhaltsikhe in 1869, why does not he

mention this inscription and the newly-built synagogue? There is another discrepancy with regard to the two inscriptions: at present, the inscription is made on the outer façade of the Southern wall of the synagogue, above the entrance. However, the inscription described by Chorny is located on a large stone of the Western wall, from the internal side. The traveler notes that residents of Akhaltsikhe do not remember the date of construction of the synagogue. Yet, it is strange that the residents of Akhaltsikhe do not remember the date of construction of a newly-built synagogue. In my opinion, the traveler makes mention of the old synagogue which has not survived till the present time.

J. Chorny visited the communities of Akhaltsikhe and Atskuri. The Jewish residents of Atskuri were unable to host him due to severe living conditions. As Chorny notes, “all of them lived in huts and dark hovels“. Therefore, the honorable guest stayed at Mullah’s house and the hospitality costs were covered by the Moslem population. The old people of the village told the traveler many interesting stories about their past and present life. When visiting Akhaltsikhe, the ethnographer stayed at Rabbi Joseph Davitashvili’s house. Chorny gives a detailed description of the customs and rites of Akhaltsikhe community, their religious holidays, engagement and wedding traditions, as well as burial rituals. Thus, his records provide significant material regarding the lifestyle, settlement and social status of the Jewish community of the given period.

Currently, there are no traces of Jews in Southern Georgia. The Jewish cultural heritage has not been preserved in the region. The only exceptions are Atskuri, with remaining Jewish cemetery and Hebrew inscriptions, and Akhaltsikhe, with two synagogues and a large cemetery in a Jewish district. The synagogue of Akhaltsikhe has preserved two Sefer Torahs (one of which must have been created 500 years ago) and many other ancient objects that form the treasury of Southern Georgia. As for the population, currently, Akhaltsikhe is the only town in Southern Georgia with a Jewish community.

References:

- David I.(1976). Natserebi, II, Tel-Aviv.
- Chorni, I.H.(1945). Mogzauroba imier da amierkavkasiashi, sakartvelos ebraelta istoriul-etnografiuli muzeumis shromebi [Journey across the Transcaucasia, Proceedings of the Historical-Ethnographic Museum of the Jews of Georgia], III, Tbilisi, 1945.

**შუა საუკუნეების ქართული „სანიშნო“
დედების, ე. წ. ავტორიტეტული ხელნაწერების
ძიებაში
SEARCHING FOR RELIABLE MEDIEVAL GEORGIAN
ORIGINALS – AUTHORITATIVE EXEMPLARS**

**თამარ ოთხმეზური
Tamar Otkhmezuri**

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

საკვანძო სიტყვები: შუა საუკუნეები, ქართველი მთარგმნელები,
გადამწერები, ხელნაწერები, ავტოგრაფები.

Keywords: Middle Ages, Georgian Translators, Scribes, Manuscripts,
Autographs.

შუა საუკუნეების ქრისტიანულ სამყაროში მიმდინარე მნიგნობრული პროცესების მნიშვნელოვან სფეროს ხელნაწერი წიგნების გადაწერა-გავრცელება წარმოადგენდა. ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა, რომელიც შუა საუკუნეების გადამწერის წინაშე იდგა, იყო გადასაწერად სანდო დედნის შერჩევა. განსაკუთრებული ღირებულებით გამოირჩეოდნენ ე. წ. ავტორიტეტული ხელნაწერები – საუკეთესო, სანდო დედნებად აღიარებული ეგზემპლარები, რადგან მათში ტექსტის სწორედ ის ფორმა იყო წარმოდგენილი, რომელიც კომპეტენტური პირების მიერ იყო ხელდასხმული შემდგომი გამრავლება-გავრცელებისათვის. ქართულ ხელნაწერთა კოლოფონებში არის პირდაპირი მინიშნებები მნიგნობრულ ტრადიციაში ე. წ. ავტორიტეტული ხელნაწერების არსებობის შესახებ. დასტურდება სპეციალური ტერმინი, რომელიც სწორედ ამ ტიპის ხელნაწერებს აღნიშნავდა. ეს ტერმინია „ნუსხა“, რომელიც ქართულ ხელნაწერთა კოლოფონებში ერთმანეთთან ახლოს მდგომი, თუმცა განსხვავებული მნიშვნელობით დასტურდება: ნუსხა, როგორც ავტოგრაფული ხელნაწერი და ნუსხა, როგორც ავტორიტეტული ხელნაწერი.

ტერმინი „ნუსხა“ ავტოგრაფული ხელნაწერის მნიშვნელობით თავს იჩენს ათონური ხელნაწერების კოლოფონებში, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელებისა და თეოფილე ხუცეს-მონაზონის თარგმანების შემცველ კრებულებში. დღეისათვის ივირონის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციაში გამოვლენილია გიორგი მთაწმინდელისა და თეოფილე ხუცესმონაზონის თარგმანების შემცველი რამდენიმე ხელნაწერი, რომლებიც მათ ავტოგრაფებად არის მიჩნეული; ამ ხელნაწერთა კოლოფონებში ორივე მნიგნობარი იყენებს ტერმინებს – ნუსხა და ნუსხვა, როდესაც საკუთარი ხელნაწერებისა და მათი შედგენის შესახებ საუბრობს.

„ნუსხა“ ავტორიტეტული ხელნაწერის მნიშვნელობით დასტურდება სახარების გიორგი მთაწმინდელის რეცენზიის შემცველი ხელნაწერის, ვანის სახარების გადამწერისეულ კოლოფონში. გადამწერი აღნიშნავს, რომ გიორგი მთაწმინდელის

სახარების ხელნაწერი „ნუსხად მდებარე იყო“ ივირონის დიდ წიგნთსაცავში. კოლოფონში, რომელიც ერთვის ექვთიმე მთაწმინდელის მიერ ნათარგმნ იოანე ოქროპირის მათეს სახარების კომენტარს, ნუსხად – მოდელად – არის მოხსენიებული ამ თხზულების ექვთიმეს ხელით დაწერილი ხელნაწერი.

გიორგი მთაწმინდელისა და თეოფილე ხუცესმონაზონის დღეისათვის ცნობილ ავტოგრაფულ ხელნაწერებს – ყველას – ავტორიტეტულ ხელნაწერებად ვერ მივიჩნევთ, უმეტესობა, როგორც ჩანს, რიგითი ეგზემპლარებია, თუმცა მათგან ორი, ჩვენი აზრით, ასრულებდა სწორედ მოდელის ფუნქციას. ესენია: გიორგი მთაწმინდელის პარაკლიტონი (Ivir. iber. 45) და თეოფილე ხუცესმონაზონის სექტემბრის თვის მეტაფრასი (Ivir. iber. 20). ორივე შეიცავს ინსტრუქციებს მომავალი გადამწერებისათვის იმის შესახებ, თუ როგორ, რა წესების დაცვით უნდა გადაინეროს მათი ნაშრომები.

ამგვარად, ქართულ ხელნაწერთა გადანერა-გამრავლება იყო კარგად გააზრებული, ორგანიზებული პროცესი, დარეგულირებული იმ წესებითა და მიდგომებით, რომლებიც დამკვიდრებული იყო ბიზანტიასა და ქრისტიანულ აღმოსავლეთში ხელნაწერი წიგნის პროდუქციის სფეროში.

ლიტერატურა:

- ჯობაძე, ვ. – Djobadze, W. (1976) Materials for the Study of Georgian Monasteries in the Western Environs of Antioch on the Orontes. Louvain: Peeters.
- ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ათონური კოლექცია, I, რედ. ე. მეტრეველი, (1986). თბილისი: მეცნიერება.
- ბრუნი, ა. – Bruni, A. (2013), Identifying the Autograph of St. George Mtac’mindeli: Palaeographical and Codicological Notes on Georgian Manuscripts of the Iveron Monastery, D. Muskhelishvili ed. Georgian Athonites and Christian Civilization, Religion and Spirituality, New York: Nova Science Publishers.

For medieval scribes involved in the production and dissemination of manuscripts, one of the main challenges was the selection of a reliable original for copying. Of particular value were so-called authoritative exemplars of medieval works, recognized as the best, most reliable originals – models, because they contained the very exact form of the text which, in the view of competent persons or institutions, required further reproduction and dissemination. In the colophons of Georgian manuscripts, there are direct references to the existence of authoritative manuscripts, as well as a special term that refers to this type of manuscript. This is *nuskha* (ნუსხა), which in ancient Georgian written sources has two meanings: (a) an autograph manuscript, and (b) an authoritative manuscript.

(a) The term *nuskha* in the sense of an autograph – an exemplar written by author or translator himself – is especially common in colophons of Athonite manuscripts, including translations of Euthymius and George the Hagiorites, and Theophilus the Hieromonk. Today, the collection of Georgian manuscripts of the Iviron monastery contains several manuscripts, which are considered to be George the Hagiorite's and Theophilus the Hieromonk's autographs. In the colophons of these manuscripts, both Georgian scholars use this term when talking about manuscripts either copied or written by them.

(b) The lexical unit *nuskha* as an authoritative manuscript is confirmed in the manuscript of the famous Vani Gospel (NCM A-1335, 12th c.). It contains George the Hagiorite's version of the Gospel. The scribe of the manuscript states that the manuscript of the Gospel of George the Hagiorite was placed as a model (ნუსხად მდებარე იყო) in the book storage of Iviron. The colophon, which is attached to the Commentary on the Gospel of Matthew by John Chrysostom translated by Euthymius the Hagiorite (Ivir. iber. 10), states that this work was completed by Euthymius as a model (*nuskha*) on Mt Athos. Evidently, these autographs of Euthymius and George the Hagiorites were recognized as authoritative manuscripts – reliable models for further copying and dissemination.

Obviously, we do not consider all autographs of Georgian translators as authoritative manuscripts, most of them are common exemplars, but in our opinion, two of them – George the Hagiorite's au-

tograph of Parakletike (Ivir. georg. 45) and Theophilus' autograph of the Metaphrastic Collection of September (Ivir. georg. 20) were recognized as authoritative exemplars by Georgian scribes and scholars. In the introductions and colophons of these exemplars George and Theophilus presented instructions to be followed by future scribes.

Thus, copying and dissemination of Georgian manuscripts was a well-thought-out, organized process, regulated by the rules established in the field of manuscript production in Byzantium and the Christian East.

References:

- Djobadze, W. (1976), *Materials for the Study of Georgian Monasteries in the Western Environs of Antioch on the Orontes*. Louvain: Peeters.
- *Description of Georgian Manuscripts*. Athonite Collection, ed. Metreveli, E. (1986), Tbilisi: Metsniereba.
- Bruni, A. (2013), *Identifying the Autograph of St. George Mtac'mindeli: Palaeographical and Codicological Notes on Georgian Manuscripts of the Iveron Monastery*, "Georgian Athonites and Christian Civilization, Religion and Spirituality", ed. Muskhelishvili, D., New York: Nova Science Publishers.

ოთხთანხმოვნის ძირეული მორფემების
სტრუქტურა ძველ ეთიოპურში (გე'ეზი)
STRUCTURE OF THE FOURCONONANTAL ROOT
MORPHEMES IN OLD ETHIOPIC (GE'EZ)

ნათელა ჯვანია
NATELA ZHVANIA

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: ორთანხმოვნის, ჰამიტო-სემიტური,
სამთანხმოვნის, ოთხთანხმოვნის, ქუშიტური
Keywords: Biconsonantal, Hamito-Semitic, Triconsonantal,
Fourconsonantal, Cushitic

მოხსენებაში განვიხილავთ 1. სემიტური ძირეული მორფემების სტრუქტურათა მოკლე ისტორიას და ჰიპოთეზებს მასთან დაკავშირებით. 2. გამოვავლენთ ძვ. ეთიოპურში (გე-ეზში) ოთხთანხმოვნიანი ძირეული მორფემების ძირითად სტრუქტურებს. ესენია: რედუბლიცირებული (C1 C2 C1 C2); იდენტურ თანხმოვნიანი (C1 C2 C3 C3); სხვადასხვა თანხმოვნებით გაფართოებული სამთანხმოვნიანი ძირეული მორფემის შედეგად მიღებული ოთხთანხმოვნიანი ძირეული მორფემათა სტრუქტურები.

C1 C2 C1 C2 მრავალრიცხოვანია – მიუთითებს მოძრაობაზე. მაგ. ሄይ „გაყო“ ላለገለ „აკანკალდა“ და სხვა. ჩვენი ვარაუდით, ორთანხმოვნიანი სტრუქტურა შინაგანად უნდა იყოს შესაბამისი კონცეფციის მატარებელი; თუ არა და მისი რედუბლიცირება არ მოგვცემდა შესაბამის სემანტიკას.

C1 C2 C3 C3 -მეორე-მესამე იდენტურთანხმოვნიანი ძირეული მორფემებიც საკმაოდ გავრცელებულია. სამთანხმოვნიან სტრუქტურას ემატება თითქმის ყველა თანხმოვანი: მაგ. ሄገፑ „გადაყლაპა“; ፍረረ „გაიშალა“ (ყვავილის კვირტი); ሄጠጠ „დაანგრია“.

სხვადასხვა თანხმოვნით გაფართოებული ოთხთანხმოვნიანი სტრუქტურები მიღებულია სამთანხმოვნიან სტრუქტურებში სანყის, შუა და ბოლოკიდურ პოზიციაში სხვადასხვა თანხმოვნების დამატებით ასეთებია: mC2C3C4, sC2C3C4, s'C2C3, C1nC3C4, C1rC3C4, C1wC3C4, C1yC3C4, C1C2tC4, C1C2C3s, C1C2C3t, C1C2C3w, C1C2C3y.

შეინიშნება ტენდენცია სახელური სამთანხმოვნიანი ძირეული სტრუქტურებიდან ოთხთანხმოვნიანი ზმნური სტრუქტურების შექმნისა, როგორცაა, მაგ. ሄጠጠ „დაბნელდა“-ሄጠጠ „სიბნელე“; ሄገፑ „გაეჩხირა ყელში“-ፍገፑ „ყელი“; ሄጠጠ „დაიცვა თავი ფართი“-ሄጠጠ „ფარი“ და სხვა.

ლიტერატურა:

- ბოტერვეკი, ი.-Botterweck, G. J. (1952). Der Triliterismus Im Semitischen. Bonn: Peter Hansten Verlag G.M.B.H.

- დილმან, ა.-Dillmann, A. (1907). *Ethiopic Grammar*, 2nd ed. Enlarged and improved by C. Bezold, translated by J. A. Crichton. London: William and Norgate.
- დილმან, ა.-Dillmann, A. (1865). *Lexicon Linguae Aethiopicae cum Indice Latino*. Lipsiae T. O. Wiegell.
- ლესლოუ, ვ.- Leslau, W. (1991). *Comparative Dictionary of Ge'ez (Classical Ethiopic)*. Ge'ez English/English-Ge'ez with an index of the Semitic roots. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- ჟვანია, ნ. (1975). ძირის ფონოლოგიური სტრუქტურა გეებში (ძველეთიოპურ ენაში). თბილისი: მეცნიერება.

The problem of root structures is the most principal question in historically attested Semitic languages. In Botterwerck's investigation, the idea of those linguists who support biconsonantal priority is represented. Comparison with languages of the Hamito-Semitic group strengthens the biconsonantal hypothesis: e.g. Sem qtl "to kill", Cushitic qal; Sem. P'e (fl) "to make"; Cuchitic fal. It should be noted that Cushitic possesses biconsonantal roots with a stable vowel.

A. Dillmann supports the triconsonantal system. Patterns of four consonantal root morphemes developed from triradicals. The examination of four consonantal root morphemes reveals the following: patterns with the reduplicated first and second radicals ($C_1 C_2 C_1 C_2$) expressing the notions refer to movement: e.g. glgl "separated"; qwl-qwl "trembled"; t'bt'b "hit" etc.

The supposition is that the $C_1 C_2$ structure must have had the corresponding concept. Otherwise, its reduplication would not present the corresponding meaning.

Patterns with the root morphemes with the second and third identical vowels ($C_1 C_2 C_3 C_3$) is also widely spread. Structures with three vowels add almost all consonants: e.g. glp'p' "swallowed"; dmss "destroyed"; 'opened (a flower bud) etc. Patterns of root morphemes with four consonants developed by adding different consonants in initial, middle and final positions. $mC_2C_3C_4$, $sC_2C_3C_4$,

s'C₂C₃, C₁nC₃C₄, C₁rC₃C₄, C₁wC₃C₄, C₁yC₃C₄, C₁C₂tC₄, C₁C₂C₃s, C₁C₂C₃t, C₁C₂C₃w, C₁C₂C₃y;

There is a tendency of forming verb structures with four consonants from nominal root structures with three consonants: such as S'lmt "got dark", S'lm „darkness"; gr'y „stuck in the throat", n'-gwr' „throat"; wltw "protect oneself with a shield"; wlt „shiled" etc

References:

- Botterweck, G. J. (1952). *Der Triliterismus Im Semitischen*. Bonn: Peter Hansten Verlag G.M.B.H.
- Dillmann, A. (1907). *Ethiopic Grammar*, 2nd ed. Enlarged and improved by C. Bezold, translated by J. A. Crichton. London: William and Norgate.
- Dillmann, A. (1865). *Lexicon Lingua Aethiopiae cum Indice Latino*. Lipsiae T. O. Wiesel.
- Leslau, W. (1991). *Comparative Dictionary of Ge'ez (Classical Ethiopic)*. Ge'ez English/English-Ge'ez with an index of the Semitic roots. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Zhvania, N. (1975). *Ziris fonologiuri struqtura geezši (Zvel etiopur enaši)*. Tbilisi: Metsniereba. [Zhvania, N. (1975). *Phonological structure of the root in Geez (in the ancient Ethiopian language)*. Tbilisi: Metsniereba].

შუამდინარული რიტუალის
ხორბლის უხვი მოსავლის მიღების
ინტერპრეტაციის
ON THE INTERPRETATION OF THE MESOPOTAMIAN
RITUAL OF GAINING ABUNDANT HARVEST OF WHEAT

ნინო სამსონია
Nino Samsonia

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: შუმერული, ირიგაცია, სარწყავი არხი,
ენმერქარი, შუამდინარეთი, წყალდიდობა, მინათმოქმედება.

Keywords: Sumerian, Irrigation, Canal, Enmerkar, Mesopotamia, Flood,
Agriculture.

ნაშრომში განვიხილავთ ძველ შუამდინარეთში არსებული საირიგაციო სისტემის მართვის ტრადიციას, ლურსმულ ტექსტებს, რომლებშიც არხების მმართველებად მეფეები გვევლინებიან. სანამ უშუალოდ ქ. ურუქის მეფის, ენმერქარის მიერ ჩატარებული საირიგაციო რიტუალის ახსნას შევცხებით, წარმოგიდგინებ ქ. ლარსას მეფის, რიმ-სინ I-ის წარწერას, ასევე ქ. ლაგაშის ენსის, ენთემენას აგურის წარწერას. ტექსტი მოგვითხრობს, თუ როგორ ახერხებდნენ შუამდინარეთის მკვიდრნი წყლის მარაგის შექმნას. ტექსტში ფიქსირდება აგური და ბიტუმი, რომლებიც წყალგამძლე მასალაა და დღესაც გამოიყენება ჰიდრო პროექტებისთვის.

არსებული სამეურნეო ტექსტები და მეფეთა წარწერები ცხადყოფენ, რომ შუამდინარეთის ქალაქ-სახელმწიფოებს ჰქონდათ განვითარებული საირიგაციო სისტემები, რომელთაც სრულყოფილად მართავდნენ და წყლის დონესაც აკონტროლებდნენ. ტექსტებში მოხსენიებულია არხების ზედამხედველიც, რომელსაც – *suḫgallum* ეწოდებოდა. მიუხედავად მნიშვნელოვანი ფუნქციისა, ისინი იშვიათად გვხვდებიან ადმინისტრაციულ ტექსტებში. ლურსმულ ტექსტებში დაფიქსირებულია შემდეგი საირიგაციო ტერმინები: *lkum* (აქად.) – 60/60 მეტრის კონსტრუქცია დამბებს და არხებს შორის; *nag-kud* (აქად.) – არხებთან არსებული მოგრძო აუზის ფორმის კონსტრუქცია (90 მეტრის სიგრძის და 2 მეტრის სიღრმის), იგივე რეზერვუარი;

ნაშრომში განვიხილული ტექსტები ენმერქარის შემდგომი პერიოდისაა. მათ ერთმანეთისაგან რამდენიმე საუკუნე აშორებს. არხების გაყვანისა და წყლის მართვის ცოდნის სათავეში კი ქ. ურუქის პირველი დინასტიის მეფეები უნდა მდგარიყვნენ.

ნაშრომში განვიხილავთ შუმერული ეპოსის „ენმერქარი და არათას ბატონი“ ტექსტის 308-329 სტრიქონებს, რომლებიც უნდა აღწერდეს საირიგაციო რიტუალს, როდესაც მეფემ ურთულეს ამოცანას ასრულებს. ენმერქარი წარმოაჩენს ხორბლის მოყვანა-დანამვის უკიდევანო შესაძლებლობებს ურუქში, რაც საირიგაციო სისტემის სრულყოფილ მართვას უკავშირდება. ტექსტის მიხედვით, მეფე ახერხებს საკმაოდ დიდი რაოდენობის ხორბლის დანამვას. თუმცა, აღნიშნული რიტუალის მეტა-

ფორული ენიდან გამომდინარე, მაინც ბუნდოვანი რჩება, თუ როგორ აღწევს ენმერქარი ამ მიზანს.

განხილული ტექსტების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ენმერქარმა არხების „რეზერვუარის“ – Ikum-ის წყალი გამოიყენა, რომლის შუმერული შესატყვისის -eg სწორედ ურუქის მეფეთა ეპოსებში ფიქსირდება. აქადური Ikum შესატყვისება შუმერულ eg-ს, რომელიც ითარგმნება, როგორც „დამბა“, „არხი“. ეს სიტყვა პირველად ენმერქარის მემკვიდრის, ლუგალბანდას ეპოსში ფიქსირდება იმავე მნიშვნელობით. ენმერქარმა გახსნა წყალი არხის Ikum-იდან (იგივე შუმ. eg), ანუ 60/60 მეტრის კონსტრუქციიდან და შეძლო მთელი წლის მოსავლის დანამვა. ამგვარად, ურუქის მეფემ ურთულესი ამოცანის შესრულება შეძლო.

ნაშრომში ასევე განვიხილავთ ლურსმულ ტესტებში დაფიქსირებულ საირიგაციო ტერმინს Nag-ku(d), რომელიც მოგრძო აუზის ფორმის კონსტრუქციად არის მიჩნეული. სიტყვის პირველი მარცვალი nag შუმერული ზმნაა, რომელიც „დაღევას“, „სმას“ ნიშნავს და სასმელ წყალს, წყურვილის მოკვლას უკავშირდება. სიტყვის სემანტიკა შესაძლოა გვაძლევდეს უფლებას, რომ ტექსტის 310-ე სტრიქონის სიტყვები: „მეფემ შეუერთა ევფრათი ტიგროსს“ ამ რეზერვუარიდან წყლის გაშვებად მივიჩნიოთ, რომლის მართვაშიც ენმერქარი კარგად უნდა ყოფილიყო დახელოვებული.

ნაშრომში შეჯამებულია ძვ.წ. III-II ათასწლეულის ლურსმულ ტექსტებში დაფიქსირებული საირიგაციო ტერმინები:

1. ikum (აქად.) (შუმ. Eg) – დამბებსა და არხებს შორის არსებული 60/60 მეტრის კონსტრუქცია;

2. nag-ku(d) (აქად.) – არხებთან არსებული მოგრძო აუზის ფორმის კონსტრუქცია (90 მეტრის სიგრძის და 2 მეტრის სიღრმის), რეზერვუარი.

3. sugallum - არხე ის მმართველი.

ენმერქარის რიტუალის ტექსტში უცნობი რჩება ორი ტერმინი: eš-da – წმინდა თასი, ჭურჭელი, რომლის მნიშვნელობა უცნობია და lidga – საზომი, სავარაუდოდ, მიწის. ერთი ცხადია, ორივე მათგანი უკავშირდება საირიგაციო საქმიანობას, შესაძლოა – არხების სადრენაჟო სისტემასაც, რაც არსებობდა

შუამდინარეთის ქალაქ-სახელმწიფოებში, თუმცა ლურსმული ტექსტები არ გვინახავენ მათ აღწერილობას და, შესაბამისად, არც მათი მოხმარების წესს. სავარაუდოა, რომ eš-da და lidga მეფის საკრალური იარაღები იყო. ტექსტის მიხედვით, მეფე თავად დგამს ოქროს ეზდას ჭურჭლებს შორის და თვითონვე ამაგრებს ლიდგას მიწაზე. მათი მოხმარების საიდუმლოც მხოლოდ მეფეს უნდა სცოდნოდა.

ლიტერატურა

- სამსონია ნ. (2009), შუმერ მეფეთა ეპოსები, თბილისი უნივერსალი.
- Black J., Green A., (2004), Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamios, London, British museum press.
- Black J. (1998), Reading Sumerian Poetry, London, The Athlone Press.
- Edzard D. (2003), Sumerian Grammar, Leiden-Boston.
- Postgate J.N. (1992) Early Mesopotamia: Society and Economy at the dawn of history, London and New-York.

In the article, before discussing the irrigation ritual performed by Enmerkar, the king of the first dynasty of Uruk (from the Sumerian epic *“Enmerkar and the Lord of Aratta”*), we address the knowledge and tradition of water management in Mesopotamia. The laying of the canal, the completion and management of the irrigation system was traditionally in the hands of the supreme ruler, the king.

We consider the inscription of King Larsa, Rim-sin I (1758-1699 BC) on how he dug a royal canal. We read in Rim-sin’s text that he, like Enmerkar, performs an irrigation ritual, although the text tells us nothing about the description of the ritual. In the Enmerkar text, the irrigation ritual is presented in detail, although it remains obscure due to the metaphorical language of the text.

The texts discussed in the article are from the later period of Enmerkar - Lagash, Ur III dynasty and the kings of Larsa City are centuries away from the reign of Enmerkar, while city-state Uruk and the

kings of its first dynasty must have possessed the secret of laying and managing the canal, as evidenced by the abundance of wheat of Uruk, which was handed down to posterity, by putting it on the board.

We will discuss verses 308-329 of the text of the Sumerian epic, *Enmerkar and Lord of Aratta* on an unknown irrigation ritual, where the king performs the most difficult task. Enmerkar should demonstrate the immense potential of Uruk for growing wheat, which is related to the perfect management of the irrigation system. The ritual performed by Enmerkar, like that Rin-sin I of Larsa, must be associated with the brilliant management of the irrigation system. The king manages to water (moisten) a fairly large amount of wheat. At the beginning of the ritual, the king interconnected the Tigris to the Euphrates, to indicate the possibility of managing a large amount of water. The king appears as the supreme ruler of the canal, thus fulfilling the function of a priest. However, due to the metaphorical language of this ritual, it remains unclear how Enmerkar achieves the goal. If we follow the mythological aspect of the text, we will see the knowledge that the deity Nisaba shared only with his chosen ones.

Based on the texts discussed, it can be assumed that Enmerkar used the water of the “reservoir” of canals - *ikum*, the Sumerian equivalent of which is recorded in the epics of the kings of Uruk. Akkadian *ikum* corresponds to Sumerian *eg*, which means a *dam*, and as mentioned above, many scholars translate it as a *channel*. This word is first recorded in the epic of Enmerkar, the heir to Lugalbanda, with the same meaning. That is, Enmerkar opened the water from the canal *ikum*, which, as we have seen above, was a 60/60 length-width construction of the same Sumerian texts - *eg*, he was able to water the harvest for the whole year, then the text tells us that the wheat sprouts grew, he filled the nets with wheat and sent to the Lord of Aratta. In this way he was able to complete the most difficult task. Enmerkar made the Lord of Aratta see the wealth and superiority of Uruk.

The term encountered in the texts - *nag-ku (d)* is of interest. It is considered to be the construction of an elongated basin. The first syllable of the word is *nag* — Sumerian verb, which means “to drink”,

is associated with drinking water and quenching thirst. Is it possible that the semantics of the word may allow us to assume that the words of verse 310 of the Enmerkar ritual, “The king interconnected Euphrates and Tigris” means the launching of this reservoir, the management of which Enmerkar must have been well versed in.

Relying upon the texts discussed in the article, let us summarize the irrigation terms recorded in cuneiform texts of III-II millennium BC:

1. *ikum* (Akk.) (Sum. Eg) = 60/60 meter construction between dams and canals;

2. *nag-ku (d)* (Akk.) - construction of an elongated basin near the canals (90 meters long and 2 metres deep), reservoir;

3. *gugallum* - canal Supervisor.

Two unfamiliar terms remain in the Enmerkar ritual text: **eš- da** – sacred bowl, a vessel meaning of which is unknown, and **lidga** – measurement, presumably of land. One thing is clear - both words are related to irrigation activities, and maybe to the drainage system as well, which existed in the Mesopotamian city-states, however, the cuneiform texts keep silence regarding the description of the drainage system and, consequently, the method of its usage. Presumably **eš- da** and **lidga** were the sacral tools of the king. According to the text, the king himself placed golden **eš-da** between the vessels and attached **lidga** to the land, the use of which probably remained a secret with the king.

References

- Samsonia N.(2009), *Shumer Mefeta Eposebi*, [Sumerian Kings' Epic] Tbilisi, Universali press.
- Black J., Green A., (2004), *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamios*, London, British museum press.
- Black J. (1998), *Reading Sumerian Poetry*, London, The Athlone Press.
- Edzard D. (2003), *Sumerian Grammar*, Leiden-Boston.
- Postgate J.N. (1992) *Early Mesopotamia: Society and Economy at the dawn of history*, London and New-York.

საფიანთა ხანის ტაქსტთა მორფოსინტაქსურ-
სინტაქსური სტილი ისტორიული გრამატიკის
დიაქრონიულ-ტიპოლოგიური დინამიკის
თვალსაზრისით
MORPHOSYNTAX AND SYNTAX STYLE OF SAFAVID
(MEDIEVAL) ERA'S PERSIAN LANGUAGE: DATA TO
DIACHRONIC TYPOLOGICAL DYNAMICS OF HISTORICAL
GRAMMAR

მაია სახოკია
Maia Sakhokia

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: მორფოსინტაქსი, სინტაქსი, დიაქრონია,
ისტორიული, საფიანთა, დინამიკა, სპეციალური კონსტრუქციები.
Keywords: Morphosyntax, Syntax, Diachrony, Historical, Safavid,
Dynamics, Special Constructions.

სპარსული ენის მორფოსინტაქსისა და სინტაქსის დიაქრონიულ-ტიპოლოგიური კვლევების შედეგად გამოიყოფა, ერთის მხრივ, სინტაქსის ზოგადი საკითხები, მეორეს მხრივ, – მორფოსინტაქსის ძირითად შემადგენელთა ბლოგები მათ დინამიკაში. ასეთი კვლევები ჯამურად ემსახურება თეორიული სინტაქსისა და ისტორიული (დიაქრონიული) მორფოსინტაქსის სისტემური კურსის ან კომპენდიუმის შექმნასაც. ეს გულისხმობს მორფოსინტაქსურ-სინტაქსურ მოვლენათა ქრონოლოგიზაციისა და დინამიკაში პერიოდებად დაყოფის შესაძლებლობასაც და აუცილებლობასაც.

ავტორის დაზუსტებული პერიოდიზაცია საერთო კლასიკური ახალსპარსულისთვის (კახსპ) შემდეგნაირია, – სამი ძირითადი პერიოდი: ადრეული (აკახსპ) X-XII/XIII – ჟ. ლაზარისეული „უძველესი ენა“, საშუალო (სკახსპ) XIII-XV სკ., და გვიანი (გკახსპ) XVI-XVIII სკ.; სეფიანთა ხანა განეკუთვნება კახსპ-ს III პერიოდს. გარდამავალია XIX სკ., XX-XXI სკ., – თანამედროვე ენა (თახსპ).

შემჩნეულია წინადადებაში სიტყვათგანლაგების თანმიმდევრული სტაბილიზაციის ანუ ნორმირების გარკვეული ტენდენცია წამყვანი ბირთვული მოდელითა და სქემით. ადრეული ხანების ძეგლებთან შედარებითობის პრინციპით, ესაა დინამიკა: თავისუფალი რიგი-ნორმირებული რიგი (ნორმა ან წამყვანი ტენდენცია). წარმოდგენილია სხვადასხვა სახისა და ხარისხის ინვერსიული (პოსტპრედიკატული) ნიმუშებიც.

დეტალიზებულია თავისებური მახასიათებლებით მრავალი მორფოსინტაქსური ბლოგი: რთული ზმნები ახალ ერთეულთა გამოვლენით, ობიექტური პირის კლიტიკური მორფები – ნიშნები (მარკერები), სახელდების ფორმები, არტიკლისა და თანდებულის ერთდროული ხმარება, პოსესიურობა, წინდებულთა სპეციფიკაციები, აპოზიციები და სხვა.

სეფიანთა ხანის საისტორიო ტექსტების შესწავლამ გამოავლინა რიგი მორფოსინტაქსური დამახასიათებელი ნიშანი, რაც ქმნის გარკვეულ გრამატიკულ სტილს. ყველა ცალკეული მორფოსინტაქსური ბლოგი, ისევე როგორც სიტყვათა რიგის ზოგადი სტანდარტული წესები, გვიჩვენებს მნიშვნელოვან

დონეებს იმ სახეცვლილებათა მიმართულებებისა და წესებისა, რაც შესამჩნევია საერთო დინამიკაში: კახსპ>თახსპ, – კომპენდიუმის კორპუსისთვის.

ლიტერატურა:

- ლაზარი, ჟ., – Lazard, G. (1963). *La langue de plus anciens monuments de la persan*, Paris.
- სახოკია, მ., – სახოკია, მ., დიაქრონიული ტიპოლოგია მორფო-სინტაქსში, ინდოევროპული/ქართველური (1998). სადოქტორო დისერტაცია და ავტორეფერატი, თბილისი; Сахокия, М., Диакроническая типология в морфосинтаксисе индоевропейских и картвельских языков, (1998), Автореф. докт. дисс., Тбилиси.
- სპარსული საისტორიო ტექსტები, (1972) შემდგ. ჯ. გიუნაშვილი, დ. კაციტაძე, რედ. ვ. გაბაშვილი, თბილისი, თსუ.
- მუნში, ი. – მუნში ისქანდერი, აბასის ქვეყნის დამამშვენებელის ისტორიის გაგრძელება (1981), შემდგ., მთარგმნ, ნანა გელაშვილი, საქართველოს ისტორიის წყაროები, 24, ცნობები საქართველოს შესახებ, თბილისი, გამომც. მეცნიერება.
- სახოკია, მ., – Sakhokia, M., (2007) *Materials to Historical Morphosyntax of Persian Language. Materiali k istoricheskomu morphosyntaksisu persidskogo jazika*, International congress of Asian and North African studies. Icanas-37. Moscow (2004), Proceedings 1. Ed.: RAN-IV, Academy of Sciences, Institute of Oriental Studies, Society of Orientalists, Moscow.

The linguistic data of the Safavid Era's Persian Language seem especially important to specify certain periods of Common Classical New Persian Language (CINP). According to Diachronic Morphosyntactic and Syntactic Dynamics, the main different periods of CINP may be revealed: I p. X-XII/XIII cc (the same that G. Lazard's Oldest Period), II p. XIII-XV ct., III p. XVI-XVII ct.; IV p. XVIII c.. (Sakhokia's pp.). These periods are detailed on the basis of systematization of Principial Constituents of Persian Morphosyntax, Standart and Peculiar Syntax (Sakhokia). Such linguistic data of different historical

texts, documents of Safavi (Safavid) Era (XVI-XVII c..-the third period of CINP), will be discussed and observed in this paper as Constituents of one Compendium of Historical Morphosyntax and Syntax of the Persian Language. I'd like to represent several cases of Morphosyntax and Syntax to discuss the corresponding questions in the sources mentioned below. The questions observed are the following: peculiar (special) and standard constructions and rules, among them word order is of great importance. The main tendency of CINP Word Order Dynamics [and than→to Modern NP] is 'Free>Fixed' by main model formula: SOP. For all these morphosyntactic/syntactic features some specifications of Safavid Era Grammar Style may be represented.

References:

- Lazard, G. (1963). *La langue de plus anciens monuments de la persan*, Paris.
- Sakhokia, M., *Диахроническая типология в морфосинтаксисе индоевропейских и картвельских языков*, (1998), Автореф. докт. дисс., Тбилиси. *Diachronic Typology in Morphosyntax*, Dissert. Tbilisi Univ., Tbilisi.
- *Persian Historical Texts*, (1972) Comp.: J. Giunashvili, D. Katsitadze, ed. V. Gabashvili, Tbilisi State Univ. Tbilisi.
- Munshi Iskander, *Continuation of the History of Abbas, Adornment of World*, (1981), Comp. and Transl. N. Gelashvili, *Soitces of History of Georgia*, 24, Mersniereba Press., Tbilisi.
- Sakhokia, M., (2007) *Materials to Historical Morphosyntax of Persian Language*. *Materiali k istoricheskomu morfosyntaksisu persidskogo jazika*, International congress af Asian and North African studies. Icanas-37. Moscow (2004), Proceedings 1. Ed.: RAN-IV, Academy of Sciences, Institute of Oriental Studies, Society of Orientalists, Moscow.

ფონოტაქტიკური მიმართებანი ქართული
ენის თანხმოვნებს შორის
(სამხვევრა თანხმოვანთკომპლექსების
ანალიზი)
PHONOTACTIC RELATIONS BETWEEN THE GEORGIAN
CONSONANTS
(ANALYSIS OF THE TRINOMIAL CONSONANT CLUSTERS)

ეთერ სოსელია
Eter Soselia

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ფონოტაქტიკა, თანხმოვანთკომპლექსი,
ჰარმონიული კომპლექსი, სონორი თანხმოვნები
Keywords: Phonotactics, Consonant Clusters, Harmonic Clusters, Sonorant
Consonants

ქართული ენის ფონოტაქტიკის საკითხების შესწავლას არაერთი ნაშრომი მიეძღვნა. ინტერესი ქართული ენის ფონოტაქტიკის მიმართ უპირველესად გამოწვეულია ქართულში თანხმოვანთკომპლექსების სიმრავლით, რომელთა სიგრძე ერთი მორფემის (როგორც წესი, ძირეული მორფემის) ფარგლებში მერყეობს 2-დან 6-ის ჩათვლით. ასეთი მდიდარი საკვლევი მასალა თანხმოვანთკომპლექსთა სტრუქტურების მოდელირების განსხვავებულ შესაძლებლობებს იძლევა.

მოხსენება მიზნად ისახავს ქართული სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსების ანალიზს და იმ ტენდენციების გამოვლენას, რომლებიც განსაზღვრავენ ქართული სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსების სტრუქტურას.

სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსების რაოდენობა შეადგენს 210-ს. საკვლევი მასალა დაიყო 2 ძირითად ჯგუფად:

ჯგუფი 1 – სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსები, რომლებიც შეიცავენ ჰარმონიულ კომპლექსებს;

ჯგუფი 2 – /მ, ნ, რ, ლ, ვ/ სონორების შემცველი თანხმოვანთკომპლექსები (ჰარმონიული კომპლექსების გარეშე).

როგორც ჯგუფი 1-ის ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა:

სამწევრა კომპლექსების შექმნის თვალსაზრისით, ყველაზე პროდუქტიულია წყ და თხ ჰარმონიული კომპლექსები (თითოეული მათგანი 7 სამწევრა კომპლექსს ქმნის); ასევე, ჰარმონიულ კომპლექსებთან უმეტესად კომბინირებენ სონორი თანხმოვნები: /მ, ნ, რ, ლ, ვ/. ეს უკანასკნელნი ძირითადად ჰარმონიულ კომპლექსთა მომდევნო პოზიციას იკავებენ; ჰარმონიული კომპლექსის წინა პოზიციაში დასტურდება მხოლოდ: /რ, მ, ნ/, თუმცა ასევე გვხვდება მაქსიმალურად წინა ლოკალური რიგის ხშული თანხმოვნებიც: /ბ, ფ, პ/.

ჯგუფი 2-ში გამოიყო ორი ქვეჯგუფი და თითოეულში გამოვლინდა შემდეგი სტრუქტურული ტიპები:

ა) თანხმოვანთკომპლექსები, რომლებიც ბოლოვდება სონორით – C1S2, S1CS2 და C1C2S სტრუქტურული ტიპებით (სადაც S აღნიშნავს სონორს, ხოლო C – არასონორ თანხმოვანს);

ბ) თანხმოვანთკომპლექსები, რომლებიც არ ბოლოვდება სონორით – SC1C2 და

S1S2C სტრუქტურული ტიპებით.

თანხმოვანთკომპლექსთა ორი ძირითადი ჯგუფის გარეთ დარჩა უმნიშვნელო რაოდენობის C1C2C3 ტიპის კომპლექსები.

მოხსენებაში განხილულია თითოეული ზემოთ მოცემული სტრუქტურული ტიპი და გამოვლენილია გარკვეული ფონოტაქტიკური კანონზომიერებანი თუ ტენდენციები, მაგალითად, შემდეგი სახისა:

CS1S2 ტიპის თანხმოვანთკომპლექსებში S2≠ვ;

CS1S2 ტიპში, როდესაც S2=რ, როგორც წესი, S1=ვ;

C1C2S ტიპის თანხმოვანთკომპლექსებში სონორების წინ უმეტესად გვხვდება სპირანტი თანხმოვნები. ყველაზე ხშირია სპირანტი+სპირანტი მიმდევრობა, განსაკუთრებით კი ჰარმონიულ კომპლექსთან მიახლოებული ორი სპირანტის ისეთი მიმდევრობა, როცა იქმნება დეცესიური კომპლექსი და ორივე სპირანტი იდენტურია (ჰომოგენურია) მჟღერობა-სიყრუის თვალსაზრისით; შედარებით იშვიათია ხშული+სპირანტი მიმდევრობა, რომელიც ასევე დეცესიურ კომპლექსს ქმნის (რამდენადაც ხშული თანხმოვანი მხოლოდ /ბ/ ან /ფ/ ფონემა შეიძლება იყოს).

აქ ფორმულირებული და მოხსენებაში წარმოდგენილი კიდევ სხვა კანონზომიერებანი, რომლებიც გამოვლენილია სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსთა თითოეული ტიპის გაანალიზების შედეგად, ასახავენ იმ ფონოტაქტიკურ მიმართებებს ქართული ენის თანხმოვანთა შორის, რომლებიც სამწევრა თანხმოვანთკომპლექსებში ვლინდება.

ლიტერატურა:

- ახვლედიანი, გ. (1999) ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბილისი: „თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა“
- ბუცხრიკიძე, მ. – Butskhrikidze, M. (2002) The Consonant Phonotactics of Georgian, Utrecht: LOT
- შევროშკინი ვ. ვ. – Шеворошкин, В. В. (1969) Звуковые цепи в языках мира, Москва: „Наука“

Numerous papers have been devoted to the study of phonotactic issues of the Georgian language. The interest in the phonotactics of the Georgian language is primarily due to the great diversity of the Georgian consonant clusters, their length within a single morpheme (as a rule, the root morpheme) varies from 2 to 6. Such rich research material gives an opportunity of structuring consonant clusters in different ways.

The paper is aimed to study the trinomial consonant clusters in the Georgian language in order to identify the tendencies which define the structure of Georgian consonant clusters.

There are 210 trinomial consonant clusters in Georgian. The research material was divided into 2 main groups:

Group 1 – trinomial consonant clusters comprising the so-called harmonic clusters;

Group 2 –consonant clusters including /m, n, r, l, v/ sonorant consonants (without harmonic clusters),

As a result of the analysis of Group1, the following was found:

According to the ability of the formation of trinomial clusters, cq and tx harmonic clusters are the most productive (each of them forms 7 three-member clusters); in addition, with the harmonic clusters mostly sonorant consonants /r, l, m, n, v/ are combined. The latter are mainly found in the position after the harmonic clusters; and only sonorants /r, m, n/ occur in the pre-harmonic position; in some cases, however, /b, p, p'/ plosive consonants are found as well.

Group 2 is divided into two subgroups, with the following structural types in each:

consonant clusters with sonorants in the final position, having the following structures: CS1S2, S1CS2, C1C2S (S stands for the sonorant consonant, C – for the non-sonorant one);

consonant clusters without sonorants in the final position, having the following structures: SC1C2, S1S2C.

An insignificant number of C1C2C3 type clusters was not included in the two main groups.

The paper covers each above-mentioned structural type and reveals certain phonotactic regularities and tendencies, e.g. the following:

For consonant clusters of CS1S2 type, S2≠v;

For clusters of CS1S2 type, if S2=r, usually, S1=v;

For consonant clusters of C1C2S type, mostly fricatives occur before sonorant consonants. The sequence fricative+fricative is the most common, especially, such sequence of two fricatives when a cluster close to the harmonic one is formed (i.e. they form introversive sequence of two fricatives, both being identically either voiced or voiceless) is particularly frequent; the sequence plosive+fricative, forming an introversive sequence as well, is relatively rare (as the plosive consonant can be only /b/ or /p/ phoneme).

The above-mentioned and other regularities presented in the paper, established as a result of the analysis of each type of the trinomial consonant clusters, reflect the phonotactic relations between the consonants of the Georgian language, which are manifested in trinomial consonant clusters.

References:

- Akhvlediani, G. (1999) Zogadi Ponetikis Sapudzvlebi [Foundations of General Linguistics], Tbilisi: Tbilisi State Pedagogical University Press
- Butskhrikidze, M. (2002) The Consonant Phonotactics of Georgian, Utrecht: LOT
- Shevoroshkin, V. V. (1969) Zvukovye tsepi v jazykax mira [Sound Chains in the Languages of the World], Moscow: "Nauka"

რუსთველის პოემის სახელწოდების
მეტაფორული გააზრება აღმოსავლურ-
დასავლურ ლიტერატურულ თხზულებათა
სათაურების კონტექსტში
METAPHORICAL UNDERSTANDING OF THE TITLE OF
RUSTVELI'S POEM WITHIN THE CONTEXT OF THE TITLES
OF EASTERN AND WESTERN LITERARY WORKS

ნესტან სულავა
Nestan Sulava

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სათაური-ისტორია, ვეფხი, ინდივიდი, სულიერი
ამაღლება, აღმოსავლურ-დასავლური ლიტერატურული კონტექსტი.
Keywords: Title-history, Tiger, Individual, Spiritual Renewal, Eastern and
Wester Literary Context.

მხატვრულ სააზროვნო სისტემაში, საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში, ფილოსოფიურ მოძღვრებათა კვალობაზე, სახელდება, მხატვრული ნაწარმოების სათაურის, ადამიანის სახელი თუ ზედწოდება საგნის არსს, მის შინაგან ბუნებას გამოხატავს. სახელდება სულიერ-ინტელექტუალური სამყაროს გამოხატვისა და შეცნობის ერთ-ერთი უძირითადესი საშუალებაა, რომელიც მის არსსა და ცნობიერებას განსაზღვრავს, მისი ზნეობრივი სახის ჩამოყალიბების ურთულეს პროცესს წარმოაჩენს. სახელი საგნის არსს გამოხატავს. შესაბამისად, სათაური, მხატვრული ნაწარმოების სათაური, თხზულების ძირითად არსს გამოხატავს.

შოთა რუსთველის პოემის სათაური განსახილველია მითოსური, ფოლკლორული, ფილოსოფიური, საღვთისმეტყველო, ლიტერატურულ-მხატვრული საერთო კულტურული მონაცემების გათვალისწინებით თავისი ეპოქის აღმოსავლურ-დასავლურ ლიტერატურათა კონტექსტში, განსაკუთრებით ნიზამის პოემათა სახელწოდებებთან მიმართებით. ამ თვალთახედვით „ვეფხისტყაოსნის“, როგორც პოემის, სახელდების საკითხი არ განხილულა. იგი მიჩნეულია მეტაფორად, ენიგმად, სიმბოლოდ, ალეგორიად, ალუზიად. გამოთქმულია მოსაზრება პოემის სახელწოდების დროსივრცული მხატვრული ფუნქციის, დანიშნულების შესახებ, რაც იმის საფუძველს იძლევა, რომ იგი აღქმულ იქნეს სახელწოდება-ისტორიად, რომელშიც სხვადასხვა რიგის ინფორმაციებია ჩაკირული და რომელშიც ერთდროულად წარმოჩნდება პოეტის მიერ ვეფხისტყაოსნობის, როგორც მოვლენის, რემითოლოგიზაციაც და დემითოლოგიზაციაც. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ შოთა რუსთველის პოემის სათაური მისივე ეპოქის აღმოსავლური და დასავლური მხატვრული ნაწარმოებების სათაურებისაგან თავისი არსით, მხატვრული გააზრებითა და ლექსიკური სიტყვათწარმოების მიხედვით განსხვავდება. ვეფხი, მისი ტყავი, მისი ფერები, მისი სიჭრელე სამყაროსა და ადამიანის მრავალფეროვნებას მიანიშნებს, ზოგადად ადამიანის, კონკრეტულად რუსთველის პოემაში მთავარ პერსონაჟთა სულიერ მდგომარეობას გამოხატავს. ვეფხის მხატვრულ სახესა და ვეფხისტყაოსნობის არსში რამდენიმე კულტურული ფენომენი წარმოგვიდგება, ოღონდ

ისე, რომ რუსთველური, ვ. ნოზაძის სიტყვით – ვეფხისტყაოსნური, სრულიად განსხვავებულია წინარეკულტურული საგან, რაც პოემის პერსონაჟთა სულიერი განახლების საწყისად, შესაბამისად, მთელი სამყაროს განახლებად მოიაზრება.

ლიტერატურა:

- გონჯილაშვილი ნ., (2000). შოთა რუსთველის პოემის სათაურის სახისმეტყველება. მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1-4, 30-52. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია.
- რუსთველი შოთა, 1966). ვეფხისტყაოსანი, I. აკაკი შანიძისა და ალექსანდრე ბარამიძის რედაქციით, თბილისი: „მეცნიერება“.
- სულავა ნ., (2009). „ვეფხისტყაოსანი“ – მეტაფორა, სიმბოლო, ალუზია, ენიგმა, თბილისი: „ნეკერი“.

In the system of artistic understanding, theological literature or philosophical doctrines, a name, title, name or nickname of a person expresses an inner essence and nature of a subject. Naming is one of the basic means of expressing and perceiving a spiritual and intellectual world, defining at the same time its essence and consciousness, and revealing a complex process of shaping its moral image. Accordingly, a name, a title of a literary work expresses its core essence. The title of Shota Rustveli's poem should be discussed through the prism of general cultural perceptions containing mythological, folkloric, philosophical, theological and literary perspectives, within the context of Eastern and Western literatures of that time, and especially, with the reference to the titles of Nizami's poems.

The title of the “The Knight in the Panther's Skin” has not been viewed from this perspective since it is commonly agreed to be perceived as a metaphor, enigma, symbol, allegory, allusion. An assumption is made on the purpose of the title of the poem, comprising a space-time function, which prompts us to perceive it as a title-story, which contains information of different range and reveals both the processes of re-mythologization and de-mythologization of the phe-

nomenon of the process of [one's] living in tiger's skin, as offered by the author. The research found that the title of Shota Rustveli's poem differs from those of Eastern and Western literary works of his time by its essence, artistic reflection and word construction. A tiger, its skin and rich colors point to the diversity of the world and of an individual, expressing a spiritual state of a human being in general, and more specifically, of the protagonists of Rustveli's poem. Hence, the literary image of a tiger and living in its skin comprises of several cultural phenomena but, as Viktor Nozadze mentions, in an entirely different way than it was done before, thus representing the reference point of spiritual renewal of the characters of the poem, respectively, of spiritual renewal of the universe.

References:

- Gonjilashvili N., (2000). shota rustvelis poemis satauris saxismetyveleba (The Poetic face of Shota Rustveli's poem title). "Macne", Serie of Language and Literature. 1-4, 30-52. Tbilisi: Georgian Scientific National Academy.
- Rustveli Shota, (1966). vefxistyaosani (The Knight in the Tiger's Skin). I. Ed. Akaki Shanidze and Alexandre Baramidze. Tbilisi: "Mecniereba".
- Sulava N., (2009). "vefxistyaosani" – metafora, simbolo, aluzia, enigma (The Knight in the Tiger's Skin" – Metaphor, Symbol, Allusion, Enigma). Tbilisi: "Nekeri".

ილუიანქას ტექსტის ინტერპრეტაციისათვის
SOME REMARKS ON THE ILLUYANKA-TEXT

ირინე ტატიშვილი

Irene Tatishvili

ლევან გორდეზიანი

Levan Gordeziani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო

უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: გველეშაპის ძლევა, ხეთური მითები, ნერიქის
კულტები

Keywords: Dragon-slaying, Hittite Myths, Cults of Nerik

გველემშაპთან ბრძოლის მოტივი არაერთი ხალხის მითებსა თუ ზღაპრებში გვხვდება. მათ შორისაა ხეთური მითი ამინდის ღვთაების გველემშაპთან/ გველთან შერკინების შესახებ, რომელიც უკვე ასი წელია მეცნიერთა ყურადღებას იპყრობს. ტექსტთან დაკავშირებული მრავალი არსებითი საკითხი დღემდე სადისკუსიოა. აზრთა სხვადასხვაობა ეფუძნება, ერთი მხრივ, მითოლოგიური ტექსტების შესწავლისადმი განსხვავებულ მეთოდოლოგიურ მიდგომას, მეორე მხრივ, თავად ტექსტის ცალკეული პასაჟის განსხვავებულ წაკითხვასა თუ ინტერპრეტაციას.

ხეთებმა დაგვიტოვეს მითოლოგიური შინაარსის მეტად მრავალფეროვანი ტექსტები, სადაც განარჩევენ ადგილობრივ, ანატოლიურ და უცხო, არაანატოლიურ (ხურიტულ, ბაბილონურ, ქანაანურ) ტრადიციებს. ადგილობრივი ტრადიციის თავისებურებად მიიჩნევა პირველ რიგში ის, რომ მასში მითი და რიტუალი განუყოფელია ერთმანეთისგან. განსახილველი ტექსტიც მკვლევართა დიდი ნაწილის მიერ აღიქმება რიტუალის, კერძოდ ხათური წარმოშობის საგაზაფხულო-საახალწლო დღესასწაულის, ფურულის აღწერილობაში ჩართულ მითად.

რიტუალში ჩართული ამბავი ამინდის ღვთაების გველემშაპთან ბრძოლისა შესაძლებელია ჩაითვალოს ტიპიურ საახალწლო-საგაზაფხულო მითად, რომელიც იძლევა სეზონური დღესასწაულის ეტიოლოგიას: ამინდის ღვთაების დამარცხება სიმბოლურად განასახიერებს ზამთრის დაწყებას, ხოლო მისი გამარჯვება – გაზაფხულის დადგომას. შესაძლოა, მისი მიზანი იყო არა მარტო ბუნების, არამედ მეფის “განახლება”, შესაბამისად, მითი შეიძლება საკრალური სამეფოს ეტიოლოგიასაც წარმოადგენდეს. ტექსტის იმ ნაწილში, სადაც ფურული მოიხსენიება, ამ ზემის დაფუძნების ეტიოლოგიური მითიც შეიძლება დავინახოთ. ტექსტის ის ნაწილი კი, რომელიც ტრადიციულად რიტუალის აღწერილობად მიიჩნევა, გილანის (2013) აზრით, ნერიქის კულტის დაფუძნების ეტიოლოგიურ მითად შეიძლება აღვიქვათ.

თავისთავად ღვთაების ურჩხულთან ბრძოლა კოსმოგონიური მითი უნდა იყოს. ჩვენი აზრით, ურჩხულსა და ღვთაებას შორის ორსერიიანი ბრძოლა, რომლის დროსაც წარმატება მონაცვლეობით გადადის ხელიდან ხელში, პრინციპულად შესაქმის მითის პირვანდელი, წრიულ დროსთან დაკავშირებული ვერსიაა. სეზონების თუ დღე-ღამის მონაცვლეობა ძველ ადამიანს ქაოსის და წესრიგის ძალების – ურჩხულისა და ღვთაების – გამუდმებულ ჭიდილად უნდა წარმოედგინა: ღმერთის გამარჯვების შედეგად მყარდება კოსმიური წესრიგი, ურჩხულის გამარჯვებისას კი სამყარო ქაოსში ეფლობა. ამგვარი წარმოდგენა ადამიანის აზროვნების სტადიალურად უფრო ადრეულ საფეხურს უნდა შეესაბამებოდეს, ვიდრე ღმერთების თაობების წრფივ დროზე დაფუძნებული ამბავი თუ ისტორია, იმისგან დამოუკიდებლად, როგორ თარიღდება ჩვენამდე მოღწეული ამა თუ იმ კოსმოგონიური მითის შემცველი ტექსტი.

ტექსტს, მისი შემდგენელისვე განმარტებით, აერთიანებს ნერიქის ამინდის ღვთაების ქურუმ ქელას ნაამბობი, სადაც მეტ-ნაკლებად გამოირჩევა სამი ღვთაება: ცის ამინდის ღვთაება, ნერიქის ამინდის ღვთაება და მთა ცალიანუ. რა მიმართებებია მათ შორის და რომელი შეიძლება წარმოვიდგინოთ მის მთავარ პერსონაჟად? მართალია, ტექსტში ცის ამინდის ღვთაება და ქალაქ ნერიქის ამინდის ღვთაება იდეოგრამის დონეზეც განირჩევა, მაგრამ ეს ახალი სამეფოს დროის ინოვაცია უნდა იყოს. ლოკალურ ტრადიციაში, სავარაუდოდ, ერთი ამინდის ღვთაება უნდა ყოფილიყო. მთისა და ამინდის ღვთაების კავშირი დამახასიათებელია არაერთი რელიგიისათვის, მათ შორის, ანატოლიურისთვისაც, რაც ნერიქის ამინდის ღვთაებისა და მისი სამყოფელი ღვთაებრივი მთის გაიგივების საფუძველია. ამდენად, ტექსტში ჩართულ პასაჟებს აერთიანებს არა მხოლოდ მთხრობელი – ქურუმი ქელა, არამედ მათი ძირითადი პერსონაჟიც – ნერიქის ამინდის ღვთაება.

ლიტერატურა:

- ბეკმანი, გ.- Beckman, G. (1982). The Anatolian Myth of Illuyanka, *Journal of Ancient Near Eastern Society of Columbia University* 14, 11-25.
- გილანი, ა. – Gilan, A. (2013). Once upon a Time in Kiskilusa: The Dragon-Slayer Myth in Central Anatolia, *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaokampf Hypothesis*, ed. by J. Scurlock and R.H. Beal. Winona Lake: Eisenbrauns, 98-111.
- ჰუტერი, მ. – Hutter, M. (2021). *Religionsgeschichte Anatoliens*. Stuttgart: Kohlhammer.
- ვუდარდი, რ.დ. – Woodard, R.D. (2020). The Disappearance of Telipinu in the Context of Indo-European Myth, Hrozný and Hittite. *The First Hundred Years. Proceedings of the International Conference Held at Charles University, Prague, 11-14 November 2015*, ed. by R. I. Kim, J. Mynářová, P. Pavúk. Leiden-Boston: Brill, 583-602.

The dragon-slaying story is found in the myths and fairy tales of many peoples. Among them is the Hittite myth relating the clash of the Storm god with the dragon Illuyanka, which has been attracting the attention of scholars for a hundred years. Many essential issues of the text remain debatable. The difference of opinion is based, on the one hand, on various methodological approaches to the study of mythological texts, and on the other hand, on different readings or interpretations of particular passages of the text itself.

Among a wide variety of Hittite texts with mythological content local, Anatolian and foreign, non-Anatolian (Hurrian, Babylonian, Canaanite) traditions are distinguished. The inseparability of myth and ritual is considered the predominant characteristic of the local tradition. The text in question is likewise perceived by a large number of scholars as a myth embedded in the description of a ritual, particularly – the *Purulli*-festival, which must have been a Spring/ New Year festival of Hattian origin. The dragon-slaying story included in the description of the feast could be viewed as a typical New Year/ Spring myth, which gives the aetiology of the seasonal feast: the defeat of the Storm god symbolizes the beginning of winter, and his

victory – the rebirth of nature. Perhaps it was aiming to “renew” not only nature but also the king, and, consequently, may also represent the aetiology of the sacral kingdom. The part of the text containing references to *Purulli* could be also interpreted as the aetiological myth of the founding of this celebration. The part of the text traditionally considered as a description of the ritual, according to Gilan (2013) could be viewed as an aetiological myth of the establishment of the cult of Nerik.

The story of the battle between God and the dragon itself could be a cosmogonic myth. In our view, the bipartite clash between the two, where victory is claimed by one after the other, must be the original version of the creation myth, based on cyclic time perception. The alternation of seasons or days and nights must have been conceived by the ancient man as a constant struggle between chaos / monster and the forces of order / deity: when God fails, the world falls into chaos, when he wins, cosmic order is (re)established. Regardless of the dating of various preserved texts of cosmogonic myths, such cyclic notions, compared to the stories where time is kept linear through generations of gods, must resemble an earlier stage of human thought.

The text, according to its compiler, is united through the narrations of Kella, the priest of the Storm god of Nerik. Three divine candidates emerge for the role of its main character: the Celestial Storm god, Storm god of Nerik, and Mount Zaliyanu. It is true that the text shows a difference between the Celestial Storm god and the Storm god of Nerik even at the level of the ideogram; however, the latter should be an innovation made during the New Kingdom. In the local tradition must have been only one Storm god. The link between the mountains and the Storm gods, common for many ancient religions and attested in Anatolia as well could be the reason to identify the deity with his residential divine mount. Consequently, the text could be united not only by the narrator – the priest Kella but also by its main character – the Storm god of Nerik.

References:

- Beckman, G. (1982). The Anatolian Myth of Illuyanka, *Journal of Ancient Near Eastern Society of Columbia University* 14, 11-25.
- Gilan, A. (2013). Once upon a Time in Kiskilusa: The Dragon-Slayer Myth in Central Anatolia, *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaaskampf Hypothesis*, ed. by J. Scurlock and R.H. Beal. Winona Lake: Eisenbrauns, 98-111.
- Hutter, M. (2021). *Religionsgeschichte Anatoliens*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Woodard, R.D. (2020). The Disappearance of Telipinu in the Context of Indo-European Myth, *Hrozný and Hittite. The First Hundred Years. Proceedings of the International Conference Held at Charles University, Prague, 11–14 November 2015*, ed. by R. I. Kim, J. Mynářová, P. Pavúk. Leiden-Boston: Brill, 583-602.

THE OLDEST REDACTION OF A GEORGIEN TEXT TRANSLATED FROM ARABIC

Bernard Outtier

National Center for scientific research
France

Universidad San Damaso
Spain

Key words: Letter from St Jerome, Martyre d'Aréthas et de ses compagnons,

We find in Georgian a *Letter* from St Jerome. Today, this *Letter* is to be found in Georgian only. It has been edited by K. Kekelidze as soon as in 1918 (*Keimena*, t. I ; p. 1-5).

But there is another manuscript with this *Letter*; also from the tenth century : Tbilisi, Korneli Kekelidze Georgian National Center of manuscripts H-535 ; which will be edited and translated here. It shows an older redaction of the text edited by K. Kekelidze : this last one has been linguistically revised, while the older redaction proves to have kept the older form of the translation from Arabic in Georgian, done in Palestine.

References:

- K. Kekelidze A-249 par K. Kekelidze (*Keimena*, t. I, Tiflis 1918).
- N. Marr proposait un modèle syriaque ou arabe. J'ai jadis proposé un modèle arabe (Les enseignements des Pères, un recueil géorgien traduit de l'arabe, Bedi Kartlisa XXXI, 1973).
- M. van Esbroeck, L'histoire de l'église de Lydda dans deux textes géorgiens, Bedi Kartlisa XXXV, 1977.

THE SPECIAL CHARACTER OF THE MASORETIC TEXT OF SAMUEL

Emanuel Tov

The Hebrew University of Jerusalem

Keywords: *Masoretic Text, The book of Samuel, Hosea, MT-Samuel, LXX*

The book of Samuel is probably a unicum within the canon of the MT (Masoretic Text) due to the following features:

a. Its presumed numerous faulty readings when compared with the other textual witnesses. The errors are recognized by contrasting MT with the LXX and three important Qumran scrolls: 4QSama, 4QSamb, and 4QSamc. The other ancient versions (T, V, and to a lesser degree, S [Peshitta]) reflect the text of MT. There are not as many textual witnesses in this book as in the Torah, but the textual pattern of MT-Samuel is sufficiently clear.

b. The relatively many theological corrections when compared with the other books.

With regard to its faulty character, MT-Samuel is not an absolute unicum, since it may be joined by the text of Hosea. Possibly Hosea is corrupt in many details, but opinions on this book are divided.

Many generations of scholars came to a negative conclusion about the quality of MT based on the presumed errors. Cappel was the first scholar to suggest that MT-Samuel suffered much in the course of its transmission. A long list of scholars from Otto Thenius, Julius Wellhausen, and Henry P. Smith in the nineteenth century to Wilhelm Nowack, Karl Budde, Samuel Rolles Driver, Hans Joachim Stoebe, Dominique Barthélemy, P. Kyle McCarter, and Cross-Parry-Saley in the twentieth century, and Philippe Hugo-Adrian Schenker and Jason Driesbach in the twenty-first century paid attention to scribal errors in MT-Samuel, as compared with the LXX and the Samuel scrolls. However, not all of the examples cited are convincing and most scholars provide the same examples. Since the days of Thenius it has been claimed that recourse should be sought to the LXX in order to recover the original text of Samuel; since the discovery of 4QSam,a that scroll also has been invoked. However, Barthélemy pointed out that these two sources cannot always be relied upon for this purpose, a conclusion reached subsequently also by Driesbach, 4QSamuela.

However, no firm arguments have been adduced so far regarding the presumed faulty character of MT-Samuel. While I believe that MT-Samuel contains more instances of parablepsis (haplography), homoioteleuton/homoioarcton, and other scribal errors than the

other witnesses in Samuel and all other books in MT, this impression cannot be proven on the basis of statistics since each case depends on subjective evaluation.

Several scholars have noted the many corruptions in MT, but they have not tried to explain this situation other than by assuming a faulty scribe. In the past I, suggested that the background of the special status of MT-Samuel was coincidence: The scroll that was included in the archetype of the proto-MT coincidentally was somewhat corrupt. The theological editing was probably inserted in a somewhat corrupt scroll before it was included in the collection of sacred writings; we have no alternative explanation as to why Samuel underwent more extensive theological editing in MT than the average biblical book as it provides no more occasion for such changes than other books.

References:

- Frank Moore Cross, Donald W. Parry, Richard Saley, and Eugene Ulrich, *Qumran Cave 4.XII: 1–2 Samuel*, DJD XVII (Oxford: Clarendon, 2005).
- Theodore H. Robinson, *Die Zwölf Kleinen Propheten*, HAT 14 (Tübingen: Mohr Siebeck, 1938);
- Andrew A. Macintosh, *A Critical and Exegetical Commentary on Hosea*, ICC (Edinburgh: T & T Clark, 1997).
- Louis Cappel, *Critica Sacra sive de variis quae in sacris Veteris Testamenti libris occurrunt lectionibus libri sex* (Paris: Cramoisy, 1650; Halle: Hendel 1775–[1786]).
- Otto Thenius, *Die Bücher Samuels*, KEH 4 (Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1842), xxviii–xxix.
- Julius Wellhausen, *Der Text der Bücher Samuelis* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1871).

სირია-პალესტინის არქეოლოგიური
კონტექსტი სამხრეთ კავკასიის შუა ბრინჯაოს
ხანის კულტურაში
(ღუზისებური ცული, ქვაბი, რაპირა)
SYRIA-PALESTINIAN ARCHAEOLOGICAL CONTEXT IN THE
MIDDLE BRONZE AGE SOUTH CAUCASIAN CULTURES
(CAULDRONS, ANCHOR-SHAPED AXE, CAULDRON,
RAPIER)

მარინე ფუტურიძე
Marine Puturidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: შუა ბრინჯაოს ხანა, თრიალეთის კულტურა,
სირია-პალესტინა, ღუზისებური ცული, ქვაბი, რაპირა

Keywords: Middle Bronze Age, Trialeti Culture, Syria-Palestine, Cauldrons,
Anchor-shaped Axe, Cauldron, Rapier

სამხრეთ კავკასიაში ძვ.წ. მე-3 ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან და განსაკუთრებით კი ძვ.წ. მე-2-ის პირველ ნახევარში ნათლად დასტურდება იმ ტიპის არტეფაქტების გამოჩენა, რომელიც აშკარას ხდის სირია-პალესტინისათვის დამახასიათებელი არქეოლოგიური კონტექსტის გამოჩენას საკვლევ რეგიონში. ამგვარ მასალათა შორის ფიგურირებს სხვადასხვა კატეგორიის ნიმუშები, დამზადებული როგორც ძვირფასი ლითონების, ისე ბრინჯაოს მასალისაგან. ტიპოლოგიური თვალსაზრისით ისინი ახლო ანალოგებია, რაც ამ რეგიონებს შორის არსებულ კულტურულ კავშირებსა და ლითონნარმოების დარგში ცოდნისა და მიღწევების გადაცემის სასარგებლოდ მეტყველებს.

ნაშრომში განხილული ლითონის პრესტიჟული ნივთების გამოჩენა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში და, შესაბამისად, მისი გავრცელების ფართოდ რადიაცია, რა თქმა უნდა, შუა ბრინჯაოს ხანაში გააქტიურებული კომუნიკაციების არსებობის აღიარების სასარგებლოდ მეტყველებს. საგანგებოდ განხილული ზოგიერთი ტიპის არტეფაქტების (ღუზისებური ტიპის ცული, ლითონის ქვაბი და ბრინჯაოს რაპირა) დეტალურად წარმოდგენილი არქეოლოგიური კონტექსტი უაღრესად მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა ძვ.წ. მე-3 და მე-2 ათასწლეულების საერთაშორისო კავშირუროთიერთობებისა და კულტურული მიღწევების ცოდნის გადაცემის სასარგებლოდ. აქცენტირებული გვაქვს აღნიშნული კატეგორიის მასალათა გავრცელების არეალი, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში არა მხოლოდ აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთსა და სამხრეთ კავკასიას მოიცავს, არამედ ამ ორ საკმაოდ ურთიერთაშორებულ რეგიონებს შორის არსებულ სივრცეში ლოკალიზებულ სხვა კულტურებსაც. აღნიშნული მასალის ამგვარი ინფილტრაცია მანიშნებელია იმისა, რომ ის ზოგადად წინა აზიის რეგიონის კულტურული ტრადიციისთვისაა ფართოდ დამახასიათებელი. შესაბამისად, შუა ბრინჯაოს ეპოქის ეს მოდური, ელიტური ტიპები აქედან შეიძლება გავრცელებულიყო მის უკიდურეს ჩრდილო პერიფერიაში – სამხრეთ კავკასიაში.

ვფიქრობთ, რომ ამ ვრცელ არეალში სხვა ანალოგიური ხასიათის მასალათა მოძიებისა და შედარებითი კვლევის მიმართულებით კვლევა აუცილებლად უნდა გაგრძელდეს.

ლიტერატურა:

- Armenie. (1996). Trésors de l' Armenie ancienne des origines au IV ème siecle. (ed. by J. Santrot), Nantes
- Beyond Babylon. (2008). Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium BC. (eds. By J aruz, K. Benzel, and J. Evans), New York: Yale University Press
- Кушнарева К., Рысин М. (2001). Новые данные к проблеме датировки памятников «цветущей поры» Триалетской культуры. [კავკასია, ნეოლით-ბრინჯაოს ხანის არქეოლოგიის საკითხები], თბილისი: არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის გამოცემა
- Müller-Karpe M. (1995). Zu den Erdgräbern 18,20,21 von Assur. Mainz:Rö-misch-Germanischen Zentralmuseums Mainz
- Puturidze M. (2016). Some Evidences for the South Caucasian-Aegean World Relationship. [Aegean World and South Caucasus: Cultural Relationship in the Bronze Age]. (Ed. G. Narimanishvili), Tbilisi: "Mtsignobari"

From the second half of the III millennium BC and especially in the first quarter of the II millennium BC, in the South Caucasian cultural landscape, evidently became the recordable appearance of those artefacts which are characteristic for the Syria-Palestinian archaeological context. The present article is devoted to the detailed typological and artistic-stylistic analysis of certain kinds of patterns that are related and sometimes find a close analogy with the material of the different cultural centers of the Near East and among them, particularly, in the Syria-Palestinian realm. Among these materials obviously prevalent are the metal items made of bronze or precious metals. The appearance of certain types of valuable patterns in the South Caucasian region and, consequently, its widespread diffusion allows us to conclude in favor of the most activated communication exactly in the period of the 1st and 2nd phases of the Middle Bronze

Age, i.e. from the mid III millennium, including the mid-17th century BC.

It is thus significant that the beginning of the Trialeti culture represents at the same time the beginning of the cultural orientation of the South Caucasian area toward the Near Eastern civilizations. Among the impressive number of different types of precious burial goods which characterize the Trialeti culture, it is possible to single out the main 'alien', Near Eastern style items, or individual features, which differ from the characteristic local artifacts, and have no prototypes in the Caucasian region. Exactly such artefacts indicate that nearly all achievements and knowledge of producing fashionable metal artefacts of different styles were known and successfully adopted by the Middle Bronze Age South Caucasian cultural unites. The transfer and distribution of these modern technical methods and stylistic fashions point out cultural connections between the above-mentioned regions and common knowledge in the metalworking field of craft. Typologically close analogies of the well-known in ancient Near Eastern world valuable metal assemblages are frequently enough recorded in South Caucasian burial sites of the Trialeti and also, partially, Bedeni cultures. The archaeological context considered in the present article provides important information and illustrate the intensified international communication and acceptance of many cultural achievements. At the III and first quarter of the II millenniums BC, these communications reached quite another, higher level. The best evidence which confirms this fact comes from the burial sites of the famous Trialeti culture, located in different areas of its wider distribution. Valuable patterns of bronze and precious metals of this culture clearly show the novelty in stylistic and technical methods which mainly were characteristic for the neighboring southern civilizational unites. Among those artifacts which find close analogies with the eastern Mediterranean cultural world following metal artifacts should be mentioned: anchor-shaped axe, bronze cauldron and bronze rapier (long sword).

Archaeological evidences present different categories of artefacts which indicate in favor of the existed cultural or trade-economic interrelations of the South Caucasian developed Middle Bronze

Age cultures with the outer world. In conclusion, it can be pointed out that for today it is quite clear that there is an ever-growing necessity to conduct a detailed study of the complexes of the Trialeti culture in accordance with the eastern Mediterranean and more eastward surrounding areas of the Near East.

References:

- Armenie. (1996). Trésors de l' Armenie ancienne des origines au IV ème siecle. (ed. by J. Santrot), Nantes
- Beyond Babylon. (2008). Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium BC. (eds. By J aruz, K. Benzel, and J. Evans), New York: Yale University Press
- Kushnareva K., Rysin M. (2001). Novie Dannie k probleme datirovki pam'atnikov "tsvetushchei pori" trialetsnoi kulturi [New Data to the problem of dating of "flourishing phase" of the Trialeti culture], 101-116, Tbilisi: Publishing of the Center for Archaeological Research
- Müller-Karpe M. (1995). Zu den Erdgräbern 18,20,21 von Assur. Mainz: PUBLISCHER RÖMISCH-GERMANISCHEN ZENTRALMUSEUMS MAINZ
- Puturidze M. (2016). Some Evidences for the South Caucasian-Aegean World Relationship. [Aegean World and South Caucasus: Cultural Relationship in the Bronze Age].(Ed. G. Narimanishvili), Tbilisi: "Mtsignobari".

ქართული და არაბული რომანტიზმის
ურთიერთმიმართების ზოგიერთი
საკითხის შესახებ
ON SOME ISSUES OF INTERRELATION OF GEORGIAN AND
ARABIC ROMANTICISM

მურმან ქუთელია
Murman Kutelia

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies

საკვანძო სიტყვები: რომანტიზმი, არაბი განმანათლებლები,
ეროვნული თემა, სოციალური თემატიკა.

Keywords: Romanticism, Arab Enlighteners, National Motif, Social Thematic.

საქართველოში რომანტიზმი ვითარდება XIX ს-ის 20-იანი წლებიდან, არაბულ სამყაროში კი XIX-XX ს-ების მიჯნაზე და გაბატონებული მდგომარეობა უკავია 30-იან წლებამდე. როგორც საქართველოში, ისე არაბულ ქვეყნებში მისი წარმოშობის მიზეზები იყო: 1. აქ შექმნილი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურული ვითარებები; 2. მდიდარი ლიტერატურული ტრადიციები და 3. დასავლეთის ქვეყნების შესაბამისი მიმდინარეობის გავლენა (საქართველოში – დასავლეთის, განსაკუთრებით რუსული ლიტერატურის, ხოლო არაბულში – დასავლური, განსაკუთრებით ფრანგული და ინგლისური რომანტიზმის გავლენა). საქართველოში გადამწყვეტი აღმოჩნდა რუსეთთან შეერთება და დამოუკიდებლობის დაკარგვა. აქედან გამომდინარე, ეროვნული თავისუფლების მოტივი არის პირველ ადგილზე. არაბულისთვის ეროვნული მოტივი ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია არაბული რომანტიზმის და არა გადამწყვეტი.

ქართველ რომანტიკოსთა ნაწილი საქართველოს შეერთებას რუსეთთან უარყოფიდად აფასებს, რადგან ქვეყანამ დაკარგა დამოუკიდებლობა. მეორე ნაწილი უარყოფით შედეგებთან ერთად დადებით მომენტებსაც ხედავს (ნ. ბარათაშვილი, დ. მაჩაბელი). არაბი რომანტიკოსები (ჯიბრანი) მოითხოვენ ცალკეული არაბული ქვეყნების სრულ დამოუკიდებლობას როგორც თურქ-ოსმალების იმპერიისგან, ისე დასავლეთელი კოლონიზატორებისგან.

რადიკალურად განსხვავებული დამოკიდებულება ჰქონდათ ქართველ და არაბ რომანტიკოსებს სოციალურ, ასევე ქალთა უფლებების დაცვის საკითხებში, რასაც ჰქონდა თავისი ობიექტური მიზეზები აქ შექმნილი საზოგადოებრივი, კულტურული და რელიგიური ვითარებებიდან გამომდინარე.

ქართველ და არაბ რომანტიკოსებთან ბუნება მათ სამშობლოს სიყვარულის გრძნობას უღრმავებს, აძლიერებს მათ შეურიგებელ მებრძოლ სულს. ბუნება მათთან ცოცხალი, სულიერი არსებაა, პოეტის თანამგრძნობი და თანამებრძოლი, სულის ჩამდგმელი და აღმაფრენის მიმცემი. გარდა ამისა არაბ რომანტიკოსებთან ბუნებაში გაქცევა გამოხატულებაა პროტესტისა ადამიანთა საზოგადოებაში არსებული გაორების წინააღმდეგ. ასევე მათთან ბუნების წიაღში გაქცევის ტოლფასი ხდე-

ბა სოფლისა და სოფლის მცხოვრებთა ყოფის იდეალიზაცია (ალბათ დასავლური სენტიმენტალიზმის გავლენით), რაც ქართულ რომანტიზმში არ გვაქვს.

ლიტერატურა:

- აპ. მახარაძე (1990), ქართული რომანტიზმი, თბილისი
- ჰაიკალ მ. ჰ. – Хайкал М. Х. (1973), Зейнаб, Ленинград
- ჯიბრან – Jibran (?), al-Majmuatu al-Kamilatu li Mu'alafatihi, Bairut

Romanticism in Georgia developed from the 1820s, in the Arab world it emerged at the turn of the 19th-20th cc. and occupied a predominant position up to the 1930s. Both in Georgia and the Arab countries, the reasons of its origin were the following: 1. The social-political and cultural situation created there; 2. Rich literary traditions; and 3. The influence of the relevant trends of the Western countries (in Georgia – the influence of the Western, especially Russian literature, and in Arabic – that of the Western, especially, French and English Romanticism). In Georgia, the joining of the country to Russia and loss of independence became the crucial factor. Hence, the motif of national freedom is in the first place. The national motif is one of the parts of Arab Romanticism, but not a decisive one.

Some Georgian Romanticists evaluate negatively the joining of Georgia to Russia, because the country lost its independence, while others, together with the negative results, also see positive moments (N.Baratashvili, D.Machabeli). Arab Romanticists (Gibran) demanded complete freedom of some Arab countries from the Ottoman Turkish Empire as well as from Western colonizers.

Georgian and Arab Romanticists had radically different attitudes both towards social issues and protection of women's rights, which had objective reasons due to the social, cultural and religious situation in these countries.

In the works by Georgian and Arab Romanticists, nature intensifies the love for their homeland, strengthens their irreconcilable and struggling spirit. Nature is a living, animated being, sympathetic

with the poet and his comrade-in-arms, the source of inspiration and soaring of his spirits. Along with this, in the work of Arab Romanticists fleeing to nature is an expression of protest against the duplicity existing in society. In addition, for them, the idealization of the village and the life of villagers (probably under the influence of Western Sentimentalism) becomes equivalent to fleeing to nature, which is not found in Georgian Romanticism.

References:

- Makharadze Ap. (1990), *Kartuli Romantizmi* [Georgian Romanticism], Tbilisi
- Khaikal M. H. (1973), *Zainab*, Leningrad
- Jibrān (?), *Al-Majmu'atu al-Kamilatu li Mu'alafatihi*, Bairut

SYRIAC METRICS

Mariam Chachibaia

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities

Keywords: *Syriac Metrics, Hebrew Metrics, Syllable, Accent, Ascending, Descending*

In ancient Syrian poetic works, the Syriac metrics represents a well-organized, perfect system, which indicates that its origin dates back to a much earlier period than the period when these literary specimens were created. The resemblance to the Hebrew metrics is quite obvious, however, to assert that they are identical, which is obvious even without special argumentation, would be wrong if we take into consideration different accents of these languages and different periods of their renaissance.

Syriac metrics is based on two principles, one of which has its roots in the language, and the other is its conventional constituent part: this is the principle of word stress and counting of syllables. The first means that all Syriac lines are formed as a result of alternation of stressed and unstressed syllables when a stressed syllable in a line is ascending and an unstressed one is descending. This regularity is crucial for the nature of the line.

To ensure maximum uniformity of the line changeability, the Syrians established another regularity: they wanted for the lines controlled by rhyme also to count a similar number of syllables. However, the latter could not be achieved without lengthening or shortening of one syllable in some lines, as should have occurred according to the norm.

The paper studies and analyzes the views of well-known scholars H.Grimme, W.Meyer, T. Nöldeke, R.Duvall and others on Syriac metrics.

References:

- Grimme H., Die Strophenbau in den Gedichten Ephraems des Syrers, Freiburg, d. Schweiz, B., 1893.
- Meyer W., Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rhythmischen Dichtung, München, 1886.
- Brockelmann, C. Gegen Grimme, diese Zeitschrift 53, 102 ff. ZDMG, Leipzig, 1899, Bd 53 (1-4).
- Brockelmann, C. – Zur syrischen Betonungs – und Verslehre. ZDMG, Leipzig, 1898.
- Nöldeke T., Kurzgefasste syrische Grammatik, 1966.

**თელი – ძველი სომხურიდან ძველ ქართულში
შემოსული სიტყვა**
**TEL – OLD GEORGIAN WORD DERIVED FROM
THE OLD ARMENIAN LANGUAGE**

ნანა ჩიკვატია, დავით შენგელია
Nana Chikvatia, David Shengelia

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

საკვანძო სიტყვები: თელი, წინამძღუარი, ანასტასი სინელი
Keywords: Tel, Hodegos, Anastasius of Sinai

XI საუკუნის ქართველ მთარგმნელს, არსენ ვაჩეს ძეს, ბიზანტიელ ავტორთა მრავალი თხზულება აქვს ნათარგმნი და მათ შორისაა ანასტასი სინელის “წინამძღუარი”. არსენის მიერ თარგმნილ თხზულებას უამრავი მინაწერი ერთვის, რომელთაგან ზოგი ბერძნული დედნიდან მომდინარეობს და ზოგიც მთარგმნელს, არსენს, ეკუთვნის. ერთ მინაწერში, რომელიც თავად არსენს ეკუთვნის და ლექსიკოგრაფიულ-გრამატიკული ხასიათის კომენტარს წარმოადგენს, გვხვდება ძველქართული სიტყვა სიტყვა „თელი“.

აღმოჩნდა, რომ ძველი ქართული ენის არც ერთ ლექსიკონში ეს ლექსიკური ერთეული წარმოდგენილი არ არის. ამდენად, ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ ამ უცნობი ძველქართული სიტყვის მნიშვნელობა და წარმომავლობა.

კვლევის შედეგად დადასტურდა:

1. ფონეტიკურად მსგავსი სიტყვები გვხვდება არაბულ, სპარსულ და სირიულ ენებში, მაგრამ ამ სიტყვებს მოცემულ კონტექსტთან არავითარი კავშირი არა აქვს.

2. თურქულ-ოსმალურ ლექსიკონში დასტურდება სიტყვა tel (تل), რაც ნიშნავს რამე წვრილსა და გრძელს, ღეროს, ძაფს, ბოჭკოს, ქსოვილის ქსელს, ლითონის მავთულს, etc. ეგვე სიტყვა იმავე მნიშვნელობით გვხვდება ძველ სომხურში. თურქული tel და ძველსომხური **ԹԷԼ** [t'el] ფონეტიკურად აბსოლუტურად იდენტურია ძველქართული თელისა. მაგრამ, თურქული-სომხური განსხვავებით, ძველ სომხურში **ԹԷԼ**-ს [t'el] გადატანითი მნიშვნელობაც ჰქონდა. ეს გადატანითი მნიშვნელობა კი – აზრის, ნათქვამის დასრულებულობა და სიმწყობრე – ზედმიწევნით იგივეა, რა მნიშვნელობაც უნდა ჰქონოდა ძველქართულ „თელს“ არსენ ვაჩეს ძის აღნიშნულ კომენტარში.

3. ვინაიდან ჩვენთვის საინტერესო ლექსიკურ ერთეულს აქვს ის მნიშვნელობა, რომელიც დასტურდება მხოლოდ ძველ სომხურში, ხოლო თურქულში კი არა, უნდა ვიფიქროთ, რომ „თელი“ ძველ ქართულში ძველი სომხურიდან უნდა შემოსულიყო.

4. არსენი არ გვაძლევს საკუთრივ სიტყვა „თელის“ განმარტებას. მაშასადამე, ის დარწმუნებულია, რომ ქართველმა მკითხველმა ეს სიტყვა იცის resp. სწორედ იმ მნიშვნელობით,

რომლითაც არსენი იყენებს მას. ამდენად, სულ მცირე არსენის მოღვაწეობისას, XI საუკუნეში, „თელი“ არსენისაგან დამოუკიდებლად უკვე ნასესხები იყო ძველ ქართულში. როდის უნდა შემოსულიყო ის ძველი სომხურიდან, ჯერჯერობით რთულია რაიმეს თქმა.

მაშასადამე, ძველ ქართულში სიტყვა „თელი“ დასტურდება, ის ძველი სომხურიდან უნდა ყოფილიყო შემოსული და ნიშნავდა აზრისა თუ ნათქვამის სისრულისთვის ყველა აუცილებელი სიტყვის მწყობრ ერთობლიობას.

ლიტერატურა:

- ნ. ჩიკვატია ნ, შენგელია დ, რაფავა მ.(2015) ანასტასი სინელის წინამძღვარი. თბილისი.
- ხუდაბაშიანი ა. – А. Худабашиян(1838). Армянско-русский словарь, I, Москва.
- გუიუმჭიანი მ. (1970), სომხურ-ინგლისური ვრცელი ლექსიკონი, ბერიუთი.
- ვოსკანიანი გ. – Г. А. Восканян(1986,). Русско-Персидский Словарь, Москва.

Arsen Vaches-dze, a Georgian translator of the 11th century, translated numerous works by Byzantine authors, including Hodegos by Anastasius of Sinai. Hodegos translated by Arsen is accompanied by lots of postscripts, which either come from the original or belong to Arsen. In one of Arsen's postscripts, which is a comment by its lexicographic and grammatical nature, we find an Old Georgian word tel.

It turns out that the above-mentioned word is not found in any Old Georgian dictionaries. Thus, we aim to identify the meaning and origin of this Old Georgian word.

As a result of the study, the following was ascertained:

1. Phonetically similar words occur in the Arabic, Persian and Syrian languages, but these words have no connection with the given context.

2. In the Turkish-Ottoman dictionary, the word *tel* (تَل) is attested which means something thin and long, a rod, thread, fiber, etc. The same word with the same meaning is found in the Old Armenian language. Turkish *tel* and Old Armenian **ԹԷԼ** [t'el] are phonetically absolutely identical to Old Georgian *tel*. But, unlike Turkish, in Old Armenian **ԹԷԼ** [t'el] also had a figurative meaning. And this figurative meaning – “completeness, cadence of ideas, utterances” – is the same as the meaning which Old Georgian *tel* must have had in the above-mentioned comment of Arsen Vaches-dze.

3. As the lexical unit of our present interest has the meaning which occurs only in Old Armenian and not in Turkish, it can be assumed that *tel* must have found its way into Old Georgian from Old Armenian.

4. Arsen does not define the word *tel*. Thus, he is certain that Georgian readers know this word resp. with the meaning as it is used by Arsen. Thus, in the period of Arsen's activity, in the 11th century, *tel* must have already been borrowed in Old Georgian independently of Arsen. However, it is difficult at present to identify the period when the word entered the language from Old Armenian.

Thus, the word *tel* is found in Old Georgian and it must have been derived from Old Armenian, meaning a cadent combination of all the words necessary for the completeness of ideas or utterances.

References:

- N. Chikvatia, D. Shengelia, M. Rapava (2015), Anastasi Sinelis tsinamdzhuari [Anastasius of Sinai, Hodegos], I, Tbilisi.
- A. Khudabashyan (1838) Armenian-Russian Dictionary, I, Moscow
- Guimtchian M.K. (1970), Somkhur-Inglisuri vrceli leqsikoni [Armenian-English Dictionary], Beirut.
- G.A. Voskanyan (1986,), Russian-Persian Dictionary, Moscow.

ქართულ ებრაელთა იდენტობის საკითხი
XIX საუკუნის ბოლოს საქართველოში
THE GEORGIAN JEWISH IDENTITY IN GEORGIA
AT THE END OF XIX CENTURY

ნინო ჩიქოვანი
Nino Chikovani

ქეთევან კაკიტელაშვილი
Ketevan Kakitelashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: იდენტობა, ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფი,
ქართული ებრაელები.

Keywords: Identity, Ethnic and Religious Group, Georgian Jews.

სტატიაში გაანალიზებულია ქართველ ებრაელთა იდენტობის ჩამოყალიბების ადრეული ეტაპი ამ პროცესის ძირითადი თავისებურებების გამოკვეთის მიზნით. ნაშრომში ნაჩვენებია თუ როგორ აღიქმებოდა ებრაული თემი, მისი როლი და სამომავლო პერსპექტივა საქართველოში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარი იმპერიულ სივრცეებში ეთნიკური, კულტურული და რელიგიური იდენტობების ფორმირების პერიოდია. ანალოგიური პროცესი მიმდინარეობდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფ საქართველოშიც; აქტუალიზდა ქართული იდენტობის განსაზღვრის საკითხი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საკითხი იმის შესახებ, თუ ვინ ვართ ჩვენ – ქართველები, ვინ არიან სხვები, სად და რა ნიშნით გადის ზღვარი ჩვენსა და სხვას შორის, ვინ და რა ნიშნით შეიძლება იყოს ზღვარს შიგნით ან მის მიღმა.

იდენტობის ფორმირება თავისთავად რთული და კომპლექსური პროცესია. საქართველოში საკითხის პრობლემურობას განაპირობებდა როგორც საქართველოს მოსახლეობის ეთნიკური და რელიგიური სიჭრელე, ასევე თავად ქართველთა ეთნიკური ჯგუფის რელიგიური არაერთგვაროვნება. ქართული იდენტობის განსაზღვრა გულისხმობდა, ერთი მხრივ, ქართველთა ერთობის გამოკვეთას, მეორე მხრივ კი ამ ერთობის სხვა ეთნიკურ-რელიგიურ ერთობებთან მიმართების ჩამოყალიბებას. შესაბამისად, ნაციონალიზმის ეპოქის საქართველოში წინ წამოიწია სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების იდენტობის განსაზღვრის პრობლემამ. სწორედ ამ კონტექსტში გახდა აქტუალური საქართველოში მცხოვრები ქართულენოვანი ებრაელების იდენტობის ქართულ იდენტობასთან მისი მიმართების საკითხი.

იდენტობის კვლევების ჭრილში გაანალიზებულია გაზეთ „დროებაში“ გამოქვეყნებული მრავალფეროვანი ტექსტები. ისინი, უმთავრესად, ქართულ პერსპექტივას გამოხატავენ, რამდენადაც ამ პერიოდში ებრაელი ავტორების პუბლიკაციები გამონაკლისის სახით გვხვდება.

ლიტერატურა:

- საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 5, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1970.
- Jones, Stephen F. Socialism in Georgian Colors. The European road to Social-Democracy 1883-1917. Harvard University Press, 2005.
- Suny, Ronald G. The Making of the Georgian Nation. Indiana University Press, Hoover Institution Press. 1988.

The paper analyses an early stage of the formation of the Jewish identity in Georgia with the aim to set the main peculiarities of this process. It highlights the mode of perception of the Jewish community in the second half of the 19th century, the vision of its role and future perspectives in Georgia.

The second half of the 19th century is a period of formation of ethnic, cultural and religious identities in imperial spaces. The same processes took place in Georgia, which was one of the parts of the Russian Empire at that time. The problem of determination of the Georgian identity was actualized: how the in-group and out-group could be differentiated, who should be included and excluded, how the criteria of determination of these groups were defined?

The formation of identity is a complex process. In the case of Georgia, the issue was even problematic due to the ethnic and religious diversity of the country, as well as because of a religious multiplicity of the Georgian ethnic group in itself. Together with the question of determination of the Georgian identity, the problem of setting the identity of other ethnic and religious groups residing in Georgia came to the forefront as well. In this context, the identity of Georgian-speaking Jews living in Georgia and the problem of its interrelation with the Georgian identity was actualized.

Through the prism of identity studies, various texts published in the newspaper “Droeba” are analysed. These texts mainly contain the Georgian perspective; the articles of Jewish authors are rarely presented in the publications of the period.

References:

- Saqartvelos Istoriis Narkvevebi. [Essays on the history of Georgia]. T. 5, Tbilisi, "Soviet Georgia", 1970.
- Jones, Stephen F. Socialism in Georgian Colors. The European road to Social-Democracy 1883-1917. Harvard University Press, 2005.
- Suny, Ronald G. The Making of the Georgian Nation. Indiana University Press, Hoover Institution Press. 1988.

ქართულ-ბერძნულ-სირიული
ისტორიულ-ლიტერატურული ურთიერთობების
რამდენიმე საკვლევნი საკითხი
SOME ISSUES REGARDING THE STUDY OF
GEORGIAN-GREEK-SYRIAN HISTORICAL-LITERARY
RELATIONS

ელგუჯა ხინთიბიძე
Elguja Khintibidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: იოვანე საბაწმინდელი, სირიული ჰიმნი,
რუსთაველის უცნობი ლექსი.

Keywords: Ioane Sabatsmindeli, Syriac Hymn, Rustaveli's Unknown Verse.

ქართველი ხალხის საუკუნოვანი ისტორია, სულიერი და მატერიალური კულტურა უფრო საფუძვლიან შესწავლასა და გააზრებას საჭიროებს. ამისათვის კი აუცილებელია უცხოურ წყაროებში გაბნეული ფრაგმენტული თუ მეტ-ნაკლებად თანმიმდევრული ფაქტებისა და ცნობების გამოვლენა, რისთვისაც დღეისათვის უფრო ფართო ასპარეზია, ვიდრე წინა საუკუნეში. წინამდებარე სტატია ამ მიმართულებით რამდენიმე საკითხზე ამახვილებს ყურადღებას. განათლებულ ქართველ ბერძონაზონთა მოღვაწეობა წმინდა მიწაზე ბევრ საიდუმლოს ინახავს და მათი შესწავლა ქართველ აღმოსავლეთმცოდნეთა პრეროგატივა უნდა გახდეს. მეცნიერული ინტერესი ამ მიმართულებით ბევრი საკითხის განხილვას საჭიროებს. კერძოდ:

საზღვარგარეთ ქართველთა კულტურული მოღვაწეობის უძველესი კვალი ჩანს წმ. საბას მონასტერში, პალესტინაში. წმ. საბას „ანდერძში“ (მეექვსე საუკუნის დასაწყისში) იკითხება, რომ იბერიელებს და სირიელებს უფლება აქვთ ლიტურგიკული პრაქტიკის რამდენიმე საეკლესიო წიგნი თავიანთ ენაზე წაიკითხონ.

რამდენიმე წლის წინ არმენისტმა ვ. საიბტმა ამ ცნობის თაობაზე რაიმე სერიოზული არგუმენტის გარეშე გააუღერა ჰიპოთეტური შესაძლებლობა იმისა, რომ წმინდა საბას ანდერძის თავდაპირველ ლიტურგიკულ ვერსიაში ამ ადგილას იბერიელების ნაცვლად, ან მათ გვერდით, არმენები იქნებოდნენ დასახელებულნი. განცხადების ავტორმა ანგარიში არ გაუწია იმ ფაქტებს, რომ ქართველ ღვთისმსახურთა კვალი საბას ლავრაში უძველესი დროიდან დასტურდება.

გვიანდელი შუა საუკუნეების ევროპის ხალხთა შორის უაღრესად პოპულარული იყო სასულიერო რომანი „ვარლაამ და იოასაფის ისტორია“, შექმნილი ათონის მთაზე მოღვაწე ბერის წმინდა ეფთვიმე ათონელის მიერ ქართულ წყაროებზე დაყრდნობით. ამ თხზულების ავტორობის პრობლემა მეოცე საუკუნის მედიევისტიკაში ერთი ნიშნელოვანი საკვლევი საკითხი იყო. გავრცელებული თვალსაზრისის თანახმად, თხზულების ავტორად ითვლებოდა წმ. იოანე დამასკელი. ამის უმთავრესი არგუმენტი იყო თხზულების დასაწყისი ანუ ლემა, რომელშიაც იკითხება:

„სულის მარგებელი მოთხრობა ეთიოპელთა, ეგრეთ წოდებულ ინდთა, უშინაგანესი ქვეყნიდან წმინდა ქალაქში მოტანილი მონაზონ იოანეს, პატივდებული და რჩეული კაცის წმინდა საბას მონასტრის ბერის მიერ“.

უკანასკნელი ათწლეულების ბიზანტინისტთა და ქართველოლოგთა გამოკვლევებით ეჭვიმუტანელად დადასტურდა, რომ ეს ბერძნული თხზულება შექმნილია ათონის ქართველთა საღვთისმეტყველო-ლიტერატურულ ცენტრში.

ჩემი თვალსაზრისით, იმის ამოსაცნობად, თუ ვინ უნდა იყოს თხზულების ლემაში მოხსენიებული უცნობი საბანწმინდელი ბერი იოანე, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იოანეს სახელით ცნობილ იმ ქართველ ბერებს, რომლებიც წმინდა საბას საღვთისმეტყველო ცენტრში მოღვაწეობდნენ და კავშირი ჰქონდათ ათონის ქართულ მონასტერთან; კერძოდ კი – ქართული წყაროებით დამოწმებულ იოანე გოლგოთელს და ცნობილ იოანე-თორნიკეს, რომელიც ათონის მთაზე დაბრუნდა მცირე აზიაში რამდენიმე წლით ყოფნის შემდეგ.

ქართული სამეცნიერო საზოგადოებისათვის 2013 წელს ცნობილი გახდა შუა საუკუნეების საქართველოსა და სირიის კულტურული ურთიერთობის ერთი მანამდე უცნობი ფაქტი. ქართულ ენაზე ითარგმნა და სირიულ ორიგინალთან ერთად გამოქვეყნდა ქართველოლოგიური მეცნიერებისათვის მანამდე უცნობი XIII საუკუნის ჰიმნი სირიული ჰიმნოგრაფიული კოლექციიდან, რომელიც ეხება 1220-30 წლების თბილისის მრავალგზისი აოხრების კატასტროფულ მოვლენებს. იგი შემონახულია მხოლოდ ერთი XVI საუკუნის სირიული ხელნაწერით (კემბრიჯის უნივერსიტეტი). ეს ჰიმნი შედის ყველაზე დიდ აღმოსავლეთ სირიულ ჰიმნოლოგიურ კოლექციაში, ე. წ. ვარდას კოლექციაში და მიეწერება გევარგიუს ვარდას. ჰიმნი სამეცნიერო წრეებისათვის ცნობილი გახდა სირიოლოგ ანტონ პრიტულას პუბლიკაციით.

1942 წელს მარსელში გამოიცა არაბულიდან ფრანგულად თარგმნილი ლექსების კრებული, სათაურით – „სიყვარულისა და ომის ისლამური სიმღერები“. მთარგმნელი და გამომცემელი – ფრანც ტუსენი. კრებულში შეტანილია პროზაულად თარგმნილი არაბული, სპარსული, ავღანური, ბელუჯისტანური,

ალთაური, თურქული, ეგვიპტური, მაროკოული, ჰოგარული, ჩერქეზული და მათ შორის ქართული ლექსები. ქართული განყოფილება წარმოდგენილია ოთხი ლექსით: თავად ზუმელის ვარდი, შავთელის დაბრკოლება, რუსთველის ვეფხის ტყავი და ანონიმის ღამე. ამ ლექსთაგან არც ერთი არაა ცნობილი ქართული წყაროებით. უმთავრესი საკამათო საკითხი რუსთველისეულად მიჩნეული ლექსის ჭეშმარიტებაა.

კომენტატორთა ერთი ნაწილი კატეგორიულად უარყოფს ტუსენისეული ფაქტების ნამდვილობას. ფ. ტუსენის ზეპირი გადმოცემით, რომელიც მან ამ საკითხით დაინტერესებულ ქართველ მკვლევრებს მიაწოდა, მას რუსთველის ლექსი ამოუღია კაიროს უნივერსიტეტის წიგნთსაცავში დაცული აბულ-ფარაჟის არაბული ლექსების კრებულიდან. ფიქრობენ, რომ ეს ავტორი უნდა იყოს წარმოშობით სირიელი ქრისტიანი არაბულენოვანი მწერალი, დაბადებული 1225 წლის ახლოს (ზოგი მკვლევრის დაზუსტებით, აბულ-ფარაჟ იბნ ალ-იბრი) – ცნობილი სირიელი მწერალი, მთარგმნელი და კომპილატორი – ეპისკოპოსად მსახურობდა სომხეთში, ცხოვრობდა აზერბაიჯანშიც. მის ნაწერებში არის ცნობები იბერიელებზე, ქართველთა ქრისტიანობაზე მოქცევის თაობაზე, მონღოლებისა და ქართველების ურთიერთობაზე.

ასე რომ, საფუძვლიანი ეჭვის შეტანა ფ. ტუსენის პუბლიკაციის ჭეშმარიტებაში, ნაადრევია. მეორე მხრივ, არც ისაა სასურველი, რომ ფრანგული თარგმანით გამოქვეყნებული რუსთველისეულად მიჩნეული ლექსი ამთავითვე ჩავთვალოთ ჩვენი პოეტის შემოქმედების ჭეშმარიტ კუთვნილებად. საკითხი საკვლევიანია. ამ ფაქტის მიჩქმალვა ან გაუბრალოება, რაც უკვე დიდი ხანია ხდება, მიუღებელია. ესეც ქართველ აღმოსავლეთმცოდნეთა გადაუდებელი მოვალეობაა.

ლიტერატურა:

- ვარდა, გ. (2013). XIII საუკუნის უცნობი სირიული ჰიმნი თბილისზე. „ქართველოლოგი“, №19, თბილისი: ქართველოლოგი.
- ბინთიბიძე, ე. – Khintibidze, E. (1997). New Materials on the Origin of Barlaam and Ioasaph. „Orientalia Christiana Periodical“, V.63.II. Roma.

The centuries-old spiritual and material culture of the Georgian people needs a more thorough study. For this, it is necessary to reveal fragmentary or more or less consistent facts and information scattered in foreign sources, for which there is a wider arena today than in the previous century. This article focuses on several issues in this regard. The activities of Georgian educated monks in the Holy Land keep many secrets and their study should become the prerogative of Georgian Oriental studies scholars. Scholarly interest in this area needs to discourse many issues. In particular:

The oldest traces of Georgian cultural activity abroad can be seen in the monastery of St. Saba in Palestine. St. Saba's "Testament" (beginning of the sixth century) states that the Iberians and Syrians have the right to read several ecclesiastical books in their language in their liturgical practice. A few years ago the Armenian studies scholar W. Seibt said (without any serious argument) that in the original version by St. Saba in this place instead of Iberians or next, Armenians would be named. The author of the statement did not pay attention to the fact that the traces of Georgian worshipers in Saba's Lavra are attested from ancient times.

The spiritual novel "The Story of Barlaam and Ioasaph" is based on Georgian sources and created by St. Euthimius the Athonite, a monk serving on Mount Athos was the most popular work, widely known among European people of the late middle centuries. The problem of the authorship of The Story was a major issue of the Medieval Studies of the 20th century. According to the very spread opinion, the author was St. John Damascene. The main argument of which is the beginning or lemma of the Story reading in old Greek Mss.: "An edifying story, from the inner country of Ethiopia, brought to the Holy City by John, a monk of the monastery of St. Sabas..." The last decades' Byzantine and Kartvelological scientific literature undoubtedly proves that this work was created in the Georgian theological-literary center on Mount Athos. In my opinion, it should be paid special attention to the Georgian monks working in the Georgian scriptorium of the St. Saba's monastery, who bore the name of John (Ioane) and had a connection with the Georgian monastery of Mount Athos, for identification of this unknown monk John of St. Saba Monastery; in

particular, Ioane Golgotheli, certified in Georgian sources, and the famous Ioane-Tornike, who returned to Mount Athos after a few years being in Asia Minor.

In 2013, one unknown fact of cultural relations between medieval Georgia and Syria became known to the Georgian scientific community. The hymn of the XIII century, previously unknown to Georgian studies scholars, from the Syrian hymnography collection, which refers to the catastrophic events of Tbilisi's many times in 1220-30, was translated into Georgian and published together with the Syrian original in the journal "The Kartvelologist" (#19, 2013). The hymn on Tiflis from the so-called Warda collection concerns the disasters of conquering and ruining Tbilisi in the first half of the thirteenth century. It is met only in one manuscript of the XVI century (the University of Cambridge) and is ascribed to Giwargis Wardā. The hymn became available for scholarly circles with the publication of Assyriologist Anthon Pritula.

In 1942, a collection of poems translated from Arabic into French was published in Marseilles under the title "Islamic Songs of Love and War". Translator and publisher – Franz Toussaint. The compilation includes prosaic translations of Arabic, Persian, Afghan, Belu-jistan, Altarian, Turkish, Egyptian, Maroconian, Hogarian, Cherqezian and Georgian poems.

The Georgian part of the book includes four poems: Prince Zoumali *La Rose*, Chavtali *L'Embarras*, Roustoual *La Peau de Léopard*, Anonime *Nuit*. However, the poems have not been identified by Georgian sources. The authorship of Rustaveli is one of the major issues of the discussions. Some commentators fully deny the authenticity of the facts provided by Franz Toussaint.

Through oral interpretations, Franz Toussaint explained Georgian experts interested in this issue that he was able to obtain the information concerning Rustaveli from a compilation of Arabic poems by Abu'l Faraj from Cairo University bookstore. This author is considered to be from Syria, a Christian Arab writer born in 1225 (some researchers specify his name as Abu'l-Faraj Ibn al-Ibri). This famous Syrian writer, translator and compiler served as a bishop in Armenia and lived in Azerbaijan. His written records have retained

information on Iberians, conversion of Georgian people to Christianity and the Georgian-Mongol relationship.

So a reasonable doubt in the truth of Toussaint's publication is too early. On the other hand, it is not desirable to consider the poem published in a French translation as a true work by Rustaveli. The issue must be thoroughly studied. To conceal or deny this fact, which has been happening for a long time, is unacceptable. This is also an urgent duty of Georgian orientologists.

References:

- Varda, g. (2013). XIII saukunis utsnobi siriuli himni tbilisze. „-“, №19, tbilisi: kartvelologi. [Warda, G. (2013). The Hymn on Tiflis from the Wardā Collection. “The Kartvelologist”, №19. Tbilisi: Kartvelologi].
- Khintibidze, E. (1997). New Materials on the Origin of Barlaam and Ioasaph. „Orientalia Christiana Periodical“, V.63.II. Roma.

შუა საუკუნეების მახლობელი აღმოსავლეთის
ესთეტიკური სამყაროს გაგებისათვის
ON INTERPRETATION OF THE AESTHETIC WORLD OF THE
MIEVEAL NEAR EAST

ელიზბარ ჯაველიძე
Elizbar Javelidze

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
Georgian National Academy of Sciences

საკვანძო სიტყვები: ესთეტიკური სამყარო, შუა საუკუნეების
მახლობელი აღმოსავლეთი, ეპოქის კულტურა, ზემთასოფელი,
კოსმიური

Keywords: Aesthetic World, the Medieval Near East, the Culture of
Contemporary Period, the Other World, Cosmic

მახლობელი აღმოსავლეთის შუა საუკუნეების კულტურა, რაც არ უნდა გასაკვირი იყოს, მკვლევართა მიერ იგნორირებულია და თუკი ახსენებენ, მას მოიხსენიებენ როგორც „ათასსაუკუნოვან სიბნელედ“, რაც სხვა არაფერია, თუ არა მკვლევართა ახლომხედველობა და ისტორიული სინამდვილის დამახინჯება.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ შუა საუკუნეების მსოფლალქმა რადიკალურად განსხვავდება დღევანდელიდან, რამაც გამოიწვია მისადმი ამგვარი ცინიკური დამოკიდებულება. მაგრამ ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ნებისმიერი შემოქმედი ქმნის თავისი ეპოქის კულტურის შესაბამისად და სავსებით არ ფიქრობს, თუ როგორ შეაფასებენ და აღიქვამენ მომავალი ეპოქის აღქმნელნი მის ქმნილებას.

შუა საუკუნეების ადამიანი სხვაგვარად აღიქვამდა ბუნებას და თავის ორგანულ ნაწილად მიიჩნევდა. სხვაგვარად ქვრეტდა სოფელსა და ზემთასოფელს და მათ ურთიერთკავშირს და, რაც მთავარია, სხვაგვარად აცნობიერებდა ღმერთის მიერ სამყაროს განსხეულების მიზანს, რომლის მიხედვითაც ადამიანი სხვა არსებათაგან იყო თავისი ნიჭით და უნარით გამორჩეული.

მთავარი მაინც იყო ძლიერი და წმინდა სიყვარული, რომელიც წარმმართველი იყო კოსმიური მოძრაობისა და ადამიანის ამქვეყნად არსებობა- მოღვაწეობისა. ღმერთისა და ადამიანის ამ ურთიერთობამ დაბადა თვალსაზრისი, რომ არსებობს მიკრო- და მაკროკოსმოსი, რომლებიც თავისი შინაარსით ურთიერთიდენტურია. მეტიც, მიკროკოსმოსი ანუ ადამიანი თავისი არსით უფრორე აამაღლა, ვიდრე მაკროკოსმოსი. შესაბამისად, ხორცისა და სულით შეჭერებულმა ადამიანმა დაიწყო თვითშემეცნება და სხეულის დაჩაგვრით, სულის აღორძინებით მიაღწია ღვთიურ სიმაღლეს და თავის პირველად სამშობობლოს. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ პირველად, ქრისტიანობამ წინ წამოსწია ადამიანის გაღმერთების თვალთახედვა, რომელიც უწმინდესი სიყვარულით იყო შეჭერებული. ამავე გზას დაადგა მისტიკური მოძღვრება სუფიზმი, წმინდანს რომ ათქმევინა: „მე ვარ ღმერთი“. ქეშმარიტების ორივე შემეცნების გზა, რომელიც სრულყოფილ ადამიანს ღმერთად მოიაზრებს, მსგავსი და თითქმის იდენტურია. მაგრამ არსებობს განმასხვა-

ვებელი პრინციპი. პირველი (ქრისტიანობა) ინდივიდუალურ სრულყოფას ქადაგებს მაშინ, როცა მეორე (ისლამი – სუფიზმი) ინდივიდის ანუ „მე“-ს უგულვებლყოფით, მოსპობით წინ წამოწევს ერთადერთობის ცნებას, აღიარებს ღმერთს და უარყოფს ყოველგვარ სიმრავლეს. შედეგი კი ერთია: ორივე მოძღვრებას ადამიანი აპყავს ღმერთის სიმაღლემდე. ამგვარად, შუა საუკუნეებში ადამიანმა ღმერთობას მიაღწია. სხვაგვარად, ადამიანი ღმერთად აქცია, ხოლო რენესანსის ძირითადი მიზანი ის არის, რომ გაღმერთებული ადამიანი გაამიწიეროს და მისი ფიზიკური გრძნობები წინ წამოსწიოს და მისი რეალური სახე გვიჩვენოს. სამწუხაროდ, მიწას დაშვებული ადამიანი, დღეს ზედმეტად გამიწიერდა.

არ უნდა დავივიწყოთ ერთ ჭეშმარიტებას, რომ ესთეტიკის ისტორია იყოფა ორ სახეობად – იგივეობისა და დაპირისპირების. იგივეობის ესთეტიკური საფუძველი არის ზოგადი, უკვე აღიარებული, მოწონებული და დაკანონებული ხატები, სახეები, თემები, და ყოველგვარი ორიგინალურის, ინდივიდუალურის, სიახლის უარყოფა. ეს უნდა გააცნობიეროს მკვლევარმა და ის, ვინც შუა საუკუნეების ხელოვნების სამყაროში ახალს და ორიგინალურს ეძებს, წყალში ცეცხლის პოვნა სურს და უბრალოდ თავის არაპროფესიულობას ამტკიცებს.

ლიტერატურა:

- Horten M., Indische Stromungen in der islamischen Mystik, O. Harrassowitz, Heidelberg 1927-28;
- Meyerovitch E., Mystique et Poesie en Islam, Djaläl-ud-Din Rumi at L'Orde des Derwiches tousres. Destlee de Brauwer, 1972;
- Nicholson R.A. The Mystics of Islam, London, 1963;

The medieval culture of the Near East, surprising as it may seem, is ignored by researchers and, if mentioned, is referred to as “the darkness of thousand centuries”, which is nothing else than the short-sightedness of researchers and distortion of historical reality.

It should be noted that the medieval worldview was radically different from the present day, which caused such a cynical approach towards it. But it should not be forgotten either that every artist creates his work according to the culture of his contemporary period and does not think at all how his creation will be evaluated and perceived in the future period.

A medieval human being perceived nature differently and regarded it as his organic part. He viewed differently this world, the other world and their interrelation and, what is the most important, he conceptualized differently the purpose of creation of the world by God, according to which, a human being was distinguished from other creatures by his talent and ability.

The main thing, however, was the strong and pure love that guided the cosmic movement as well as the existence and activity of a human being in this world. This relationship between God and a human being gave rise to the viewpoint that there existed the micro-and the macro-cosmos, which are mutually identical according to their content. Moreover, it elevated the micro-cosmos, i.e. a human being with his essence to a greater extent than the macro-cosmos. Accordingly, a human being, combined in flesh and soul, began self-perception and through the oppression of the body and revival of the soul reached the divine height and his initial homeland. It should be borne in mind that for the first time Christianity put to the foreground the viewpoint of deification of a human being, which was imbued with pure love. The mystical teaching of Sufism followed the same path, which made the saint say: "I am God". Both ways of knowing the truth which conceptualize a perfect human being as God are similar and almost identical. But there is a differentiating principle. The former (Christianity) preaches individual perfection, whereas the latter (Islam – Sufism), by ignoring, annihilating the individual or the "I", puts forward the concept of singleness, acknowledges God and denies any multitude. The result is the same, both teachings take a human being to the height of God. Thus, in the Middle Ages, a human being reached deification. In other words, man became God, whereas the main goal of the Renaissance is to turn earthly the deified a human being, bring to the foreground his physical senses and demon-

strate his real image. Unfortunately, the human being landed on the earth has become too materially-minded at present.

One truth should not be forgotten either. The history of aesthetics is divided into two varieties: identity and opposition. The aesthetic basis of opposition is general, already acknowledged, approved and legalized images, representations, topics and rejection of novelty of anything original, individual. A scholar should be aware of this. A person who is looking for the new and original in the world of medieval art is like someone who wishes to find fire in water and merely proves a lack of professionalism.

References:

- Horten M., *Indische stromungen in der Islamischen Mystik*, O. Harrassowitz, Heidelberg 1927-28;
- Meyerovitch E., *Mystique et Poesie en Islam, Djaläl-ud-Din Rumi at L'Orde des Derwiches tousres*. Destlee de Brauwer, 1972, p. 161.
- Nicholson R.A. *The Mystics of Islam*, London, 1963, p. 82.
- Likhachev D.S. *Poetics of Old Russian Literature*, L., 1967.
- Lomman Y.M. *Lectures on Structural Poetics*, Tartu, 1964.

ნასესხობათა ინტეგრაცია
ნალკურ ურუმულში
INTEGRATION OF BORROWINGS IN URUM
FROM TSALKA

მარია ჯიქია
Marika Jikia

ნუცა წერეთელი
Nutsa Tsereteli

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სახელის სესხება, ზმნის სესხება, ნასესხობათა
ინტეგრაცია, ურუმული

Keywords: Noun Borrowings, Verb Borrowing, Integration of Borrowings,
Urum

საქართველოს ტერიტორიაზე ბევრი ეთნიკური ჯგუფი ცხოვრობს და მათ შორის არიან ბერძნები. ბერძნების გადმოსახლების ისტორია ორი საუკუნის წინ დაიწყო და ის უკავშირდება ადრიანოპოლის სამშვიდობო ხელშეკრულებას, რომელიც გაფორმდა რუსეთის იმპერიასა და ოსმალეთის იმპერიას შორის. ბერძნების ორი ნაკადი იყო – პონტოელებისა და თურქულენოვანების. ეს უკანასკნელი დასახლდნენ სამხრეთ საქართველოში, კერძოდ – წალკის რაიონში. მათი სამეტყველო ენა თურქული ენის ერთ-ერთი დიალექტია და მას ურუმული ეწოდება. ურუმული ძალიან საინტერესო სოციო-ლინგვისტური ფენომენია. საბჭოთა საქართველოში ცხოვრების განმავლობაში რუსულმა ენამ ძლიერი გავლენა მოახდინა ურუმულზე და ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ბერძნები განათლებას რუსულ სკოლებში იღებდნენ და საბჭოთა კავშირის პერიოდში რუსული ფაქტობრივად სახელმწიფო ენას წარმოადგენდა. ნაშრომში წარმოდგენილია ანალიზი იმისა, თუ როგორ ხდება რუსული ენიდან ნასესხები ენობრივი ერთეულების ინტეგრაცია ურუმულში.

მოძიებულ მასალაზე დაყრდნობით ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა უცხოენოვანი ლექსიკის შეთვისების ძირითადი სტრატეგია: ზოგადად ნასესხობები ემორჩილება ურუმული ენის გრამატიკის ნორმებს, რაც აადვილებს სახელებისა და ზმნების ინტეგრაციის პროცესს. დღესდღეობით წალკელ ურუმთა ენა მოიცავს რამდენიმე ენობრივ ლექსიკურ ფენას და, შესაბამისად, იგი შეიძლება ჩაითვალოს „შერეულ“ ენად. საბჭოთა პერიოდში ურუმთა მეტყველებაში იმძლავრა რუსულმა კლიშეებმა და ყოველგვარი ადაპტაციის გარეშე მოხდა რუსული წინადადებებისა და ფრაზების სესხება; მცირე რაოდენობით დაფიქსირდა ქართული, აზერბაიჯანული და ბერძნული ლექსიკური ერთეულები.

ლიტერატურა:

- გუდიაშვილი ე. – Гудиашвили Е. (1949). Особенности турецкого говора Цалкинского района. Тезис. Тбилиси.
- კორელოვი ი. – Корелов И (1993). Сопоставительный анализ базис-

ных уровней структуры языка урумов. Автореферат докторской диссертации. Тбилиси.

- ყახუჩიშვილი ს. (1942). ბერძნების დასახლების ისტორია საქართველოში (ქუთაისის წულუკიძის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიკური უნივერსიტეტის შრომები). თბილისი.
- ჯანაშია ნ. (1954). ზემო წალკის თურქული მეტყველების თავისებურებანი. სადისერტაციო ნაშრომი (ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად). თბილისი.

Many ethnic groups live on the territory of Georgia and among them are Greeks. The history of migration of the Greeks started two centuries ago according to the Andriapolis Peace treaty, which was signed between the Russian Empire and the Ottoman Empire. There were two groups of Greeks – Pontic and Turkish-speaking Greeks. Turkish-speaking Greeks settled in the southern part of Georgia, in particular in the Tsalka region. The language they speak is one of the dialects of the Turkish language and it is called as Urum language. Urum is a very interesting socio-linguistic phenomenon. Having lived for a long time in Soviet Georgia, the Russian language had a strong influence on Urum and this is not surprising, since the Greeks were educated in Russian schools and during the Soviet era, Russian was, in fact, the state language. The paper presents an analysis of how lexical units borrowed from Russian are integrated into Urum.

The study based on the corpus data of Turkish-speaking Greeks revealed the main strategy of assimilation of foreign lexical units: In general, borrowings obey the grammar norms of the Urum language, which facilitates the process of integration of nouns and verbs. Nowadays

Urum language includes several linguistic lexical layers and therefore it can be considered as a “mixed” language. During the Soviet period, Russian clichés became stronger in the speech of the Urums. Although, there are some examples when Urum people use in their conversation whole phrases or even sentences from Russian without any adaptation. A small number of Georgian, Azerbaijani and Greek lexical units were observed as well.

References:

- Gudiashvili, E (1949) Osobennosti turetskogo govora tsalkinskogo rajona [Characteristics of Turkish speech of Tsalka region population].Thesis, Tbilisi.
- Korelov, I. A. (1993). Sopostavitel'nyj analiz bazisnykh urovnej struktury jazyka urumov [Contrastive analyses of basic levels of Urum structure]. Abstract of doctoral thesis. Tbilisi.
- Kaukhchishvili, S. (1942). Berdznebis dasaxlebis istoria sakartveloshi. [The history of Greeks migration to Georgia]. Kutais tsuluk'idzis saxelobis saxelmtsipo p'edinst'it'ut'is shromebi [Works of Kutaisi A. Tsulukidze state Pedagogical Institute]. vol.4. Kutaisi.
- Janashia, N. (1954) Zemo tsalk'is turkuli met'q'velebis taviseburebani [Peculiarities of Turkish speaking population of upper Tsalka]. Dissertation (for the degree of Candidate of Philological Sciences),Tbilisi.

Miscellaneous

აშშ-ვატიკანის ურთიერთობები ცივი ომის პერიოდში US-VATICAN RELATIONS DURING THE COLD WAR

ლეილა ხუბაშვილი
Leila Khubashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ვატიკანი, ცივი ომი, პიუს XII, იოანე XXIII,
ანტისოვიეტობა, ენციკლიკა, აჯორნამენტო.

Keywords: Vatican, Cold War, Pius XII, John XXIII, Anti-Sovietism, Enciclica,
Ajornamento.

მეორე მსოფლიო ომმა სამყარო შეცვალა, შეიქმნა მსოფლიო სოციალისტური სისტემა, იდეოლოგიების ადგილზე რელიგია დაბრუნდა, რომელმაც მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა საერთაშორისო ურთიერთობებსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. წმინდა საყდარი, რომელსაც რელიგიური დატვირთვის გარდა საერო ფუნქციაც გააჩნია, ვატიკანის სახით ყოველთვის მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა მსოფლიო პოლიტიკაში. ვატიკანი კარგად ინფორმირებული სადაზვერვო სისტემით, ქრისტიანული ფასეულობების დასაცავად ათწლეულების მანძილზე დაუღალავად ებრძოდა კომუნიზმის ათეისტურ იდეოლოგიას და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა აშშ-თან ერთად ცივი ომის პოლიტიკის განხორციელებაში. ეს პერიოდი დაკავშირებულია პიუს XII-ის პონტიფიკატთან (1939-1958). თავის მხრივ, საბჭოთა პროპაგანდისტულმა მანქანამ აქტიური ბრძოლა დაიწყო ვატიკანის წინააღმდეგ და ის იმპერიალისტური ბანაკის იდეოლოგიად გამოაცხადა. რუსეთის საგარეო პოლიტიკის არქივში არსებული დოკუმენტები თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს, თუ როგორ ცდილობდა საბჭოთა იდეოლოგია ვატიკანის ავტორიტეტის შელახვას. ლიბერალური ღირებულებების ეპოქაში პაპის მიზანს დექრისტიანიზაციის შეჩერება წარმოადგენდა, ევროპის ხსნას კი კათოლიკობაში ხედავდა. ამიტომ მეორე მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე პიუს XII-მ მკაცრი ნეიტრალიტეტი გამოაცხადა. ამასთანავე პაპი დიპლომატიურ თამაშს განაგრძობდა. ჩერჩილს მასთან მუდმივი ურთიერთობა ჰქონდა, რუზველტმა კი პაპთან თავისი საგანგებო ელჩი მაირონ ტეილორი გაგზავნა, რომელიც ვატიკანში რომის გათავისუფლებამდე დარჩა. ომის დამთავრებამდე ვატიკანს არ გაუკეთებია არც ერთი ოფიციალური განცხადება რომელიმე მხარის დასაცავად; უდავოა, რომ პაპის დუმილმა და მისმა ნეიტრალიტეტმა წააქეზა გერმანია. მაგრამ ისიც გასათვალისწინებელია, რომ პაპს ნაცისტურ რეჟიმში მცხოვრებ 40 მილიონ კათოლიკეზე ჰქონდა პასუხისმგებლობა.

ცივი ომის წინაპირობები ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის დროს ჩამოყალიბდა. 1942 წლის სექტემბერში ტეილორთან საუბარში უკვე ჩანდა პიუს XII-ის ცივი ომის კონცეფცია. საუბრებმა, რომლებსაც პიუსი აწარმოებდა ჩერჩილთან და

დე გოლთან 1944 წელს, განამტკიცა ვატიკანის სტრატეგია – ომის დამთავრებისთანავე გაეგრძელებინათ უკომპრომისო ომი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ. აშშ გავლენიანი წრეები და ნიუ-იორკის არქიეპისკოპოსი ფ.სპელმანი, მხარს უჭერდნენ ამ გეგმას. ვატიკანისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა, რათა აშშ-ს თავი შეეკავებინა საბჭოთა კავშირთან შემდგომი თანამშრომლობისაგან. პიუსი საფრანგეთში მყოფი თავისი ნუნციუსისგან რონკალისგან (მომავალი პაპი იოანე XXIII) მოითხოვდა გავლენა მოეხდინა ფრანგ ეპისკოპოსებზე და შეექმნათ „ევროპის ქრისტიანი ხალხების კავშირი“. პაპი იმედოვნებდა, რომ დე გოლი ანგლოსაქსური ქვეყნების დახმარებით შეძლებდა ევროპის მშვიდობიან მოწყობას. აშშ სახელმწიფო დეპარტამენტის უფროსი, კათოლიკე რ. მერფი დასავლეთ ევროპის მოკავშირეთა ექსპედიციური ძალების მთავარსარდალ დ.ეიზენჰაუერისადმი გაგზავნილ წერილში (1945 წლის 28 ივნისს) ხაზს უსვამდა ვატიკანის სტრატეგიის მნიშვნელობას აშშ პოლიტიკისთვის. ამერიკელმა კათოლიკე სენატორმა მაკარტიმ აქტიური ანტიკომუნისტური კამპანია დაიწყო კარდინალ სპელმანის მხარდაჭერით.

ვატიკანის მცედლობას ამაოდ არ ჩაუვლია. მის მთავარ იარაღს კომუნიზმთან ბრძოლაში კათოლიკური პოლიტიკური პარტიები წარმოადგენდნენ. 1947 წლის 27 თებერვალს პაპმა ამ პარტიების ევროპელ ლიდერებს სტრატეგიული პოლიტიკა გააცნო და ურჩია, რომ ამერიკულ კურსს გაჰყოლოდნენ. ევროპის კათოლიკური პარტიების დახმარებით 1947 წლის მაისში კომუნისტები ჩამოაშორეს საფრანგეთისა და იტალიის მთავრობებიდან. 1947 წელს ვატიკანის სტატუს-მდივანი პიეტრო გასპარი აშშ-ში გაემგზავრა, ეკონომიკური და პოლიტიკური თანამშრომლობის დასამყარებლად. კომუნიზმთან საბრძოლველად ევროპაში, პირველ რიგში, საჭირო იყო სასწრაფო ეკონომიკური დახმარება. ამიტომაც იყო, რომ 1947 წელს მარშლის გეგმას საზღვსამაღლი მოწონებით შეხვდნენ ვატიკანში. გარდა ეკონომიკური ფაქტორისა, არსებობდა კიდევ ერთი, უძლიერესი ფაქტორი – იდეოლოგია, რომელიც აშშ-მ ვატიკანთან ერთად წარმატებით განახორციელა. ეს გახლდათ ჩერჩილის, ტრუმენისა და პაპის 1946 წლის ანტიკომუნისტური გამოსვლები.

ცივ ომში აშშ-ვატიკანის ურთიერთობების აპოგეა იყო ტრუმენისა და ჰიუს XII -ის მიმოწერა. 1947 წლის 26 აგვისტოს ტელიორმა ჰიუს XII-ს გადასცა ტრუმენის წერილი, რომელშიც ის ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ხანგრძლივი მშვიდობის დამყარება დედამიწაზე შესაძლებელი იყო მხოლოდ ქრისტიანულ საწყისებზე და პაპს თანამშრომლობას სთხოვდა... 1947 წლის 28 აგვისტოს საპასუხო წერილში ჰიუს XII-მ თანხმობა განაცხადა ტრუმენის წინადადებაზე. 1947 წლის 29 აგვისტოს პაპისა და პრეზიდენტის წერილები „ნიუ-იორკ ჰერალდ ტრიბუნში“ დაიბეჭდა და სენსაცია და პროტესტი გამოიწვია. ტრუმენმა საჭიროდ ჩათვალა გამოსულიყო 6 სექტემბერს და განეცხადებინა, რომ ტელიორი საუბრობდა „ტრუმენის ზავზე“ არა მარტო პაპთან, არამედ ევროპის სხვა ქვეყნის ლიდერებთანაც. ტრუმენისა და ჰიუს XII-ის წერილების გამოქვეყნებით ამერიკულმა მხარემ აფიშირება გაუკეთა საბჭოთა კავშირისა და მემარცხენე ძალების წინააღმდეგ ერთობლივ მოქმედებას. 1949 წლის შემოდგომაზე ცივმა ომმა აპოგეას მიაღწია. 1950 წლის 12 მარტის ენციკლიკით „Anni sacri“ ჰიუს XII-მ კომუნისტები და მათთან დაახლოებული პირები ეკლესიიდან განკვეთა. ეს დეკრეტი ერთ ერთი კულიმინაციური წერტილია ცივი ომის, რომელიც დაკავშირებულია არა მარტო ახლად შექმნილ ნატოსთან, არამედ სიცილიაში მაშინ აღმოცენებულ მემარცხენე მოძრაობასთან, რომელსაც ქრისტიანულ-დემოკრატიული პარტია ხელმძღვანელობდა. მოგვიანებით ცივი ომის დამთავრებაში და საბჭოთა კავშირის დაშლაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა პაპმა იოანე-პავლე მეორემ, რომელიც სოციალისტური პოლონეთიდან იყო.

ვატიკანის 30 წლიანი ომის სტრატეგიაში საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ახალი ტაქტიკური ხაზი შეიმუშავა ჰიუს XII-ის რეალისტურად მოაზროვნე მემკვიდრემ წმინდა პეტრეს ტახტზე იოანე XXIII -მ (1958-1963). თავისი სახელის არჩევით მან სიმბოლურად ხაზი გაუსვა კონცელიარიზმის იდეას. ახალმა პონტიფექსმა სიღრმისეულად გააანალიზა პოლიტიკური ვითარება, რომელშიც კათოლიკე ეკლესია იყო. სოციალისტურ ბანაკთან კონფრონტაცია, რომელსაც სათავეში სსრკ ედგა, მხოლოდ ერთ-ერთი პრობლემა იყო იმ მნიშვნელოვანი სა-

კითხებიდან, რომელიც მას უნდა გადაეწყვიტა. პირველ რიგში, ეკლესია სამყაროს მოთხოვნილებების შესაბამისად უნდა გარდაქმნილიყო და არა მსოფლიო მოწყობილიყო ეკლესიის მოთხოვნილებების შესაბამისად, როგორც ეს პიუს XII -ს სურდა. პაპის გადაწყვეტილებას კურიის რეორგანიზაციასთან და ახალი ტაქტიკური ხაზის გატარებასთან დაკავშირებით ვატიკანში მტრულად შეხვდნენ. რონკალის არჩევისას კონკლავი იმედოვნებდა, რომ 77 წლის ვენეციის პატრიარქის პონტიფიკატი ხანმოკლე და გარდამავალი პერიოდი იქნებოდა. მაგრამ ისინი სასტიკად შეცდნენ; ვატიკანში დაიწყო არა მარტო რეორგანიზაცია, არამედ რევოლუცია. იოანე XIII -მ თავის ცნობილ ენციკლიკაში „Pacem in Terris“ მსოფლიოს მშვიდობისა და თანამშრომლობისაკენ მოუწოდა. ამ ენციკლიკამ შესაძლებელი გახადა სხვადასხვა კონფესიებთან და მარქსისტებთან დიალოგი. სოციალისტური ქვეყნების დე ფაქტოდ აღიარებასთან ერთად პაპმა გზების ძებნა დაიწყო მათთან დასაახლოებლად.

აჯორნამენტომ და ვატიკანის მეორე კრებამ განსაზღვრა ეკლესიის მოდერნიზაცია და რადიკალური ცვლილებები. ნაციონალურ ენებზე ღვთისმსახურება, პლურალიზმი, სეკულარიზაცია, რწმენის თავისუფლება, დიალოგი სხვა კონფესიებთან და ა.შ. რევოლუციური მნიშვნელობის იყო. ვატიკანი იქცა მშვიდობისა და პროგრესის ანგაჟირებულ მომხრედ, რამაც კარდინალურად შეცვალა მისი საგარეო პოლიტიკის ვექტორები, აღიდგინა საერთაშორისო ავტორიტეტი და დაბრუნდა მსოფლიო პოლიტიკაში. ვატიკანის ბრინჯაოს მძიმე კარები ფართოდ გაიღო მსოფლიოსთან დიალოგისთვის.

ბიბლიოგრაფია:

- Giovanni XXIII. (2000). *Immagini della mia Vita*. A cura Elio Guerriero. Edizioni San Paolo. Milano. [Pictures of my life. Edited by Elio Guerriero. "San Paolo editions." Milano.]
- Giovanni XXIII. (2000). *Biografia ufficiale* a cura della diocesi di Bergamo. Edizioni San Paolo. Milano. [Official biography by Diocese of Bergamo. San Paolo Editions. Milano].

- Ciampa L. (2007) - Pope Pius XII: A Dialogue. "Author House". ISBN
- Daim W. (1967). Der Vatikan und der Osten. Wien : Europa Verlag,. [The Vatican and the East". Vienna: Europa Verlag].
- Falconi, C. (1979). I papi del ventesimo secolo. Feltrinelli in Milano. [The popes of the twentieth century].

World War II changed the world- the world socialist system was created, religion returned to the place of ideologies, which took an essential place in public and international relations life. The Holy See which owns temporal functions in addition to its religious significance has always played an important role in world politics with a form of the Vatican. The Vatican, well informed with its intelligence system, was fighting diligently against the atheistic ideology of Communism to protect Christian values for decades and carried out considerable action with the USA to fulfill Cold War politics. This period is associated with the pontificate Pius XII (1939-1958). For its part, the Soviet propagandistic machine began an active fight against the Vatican and proclaimed it as an ideology of an imperialistic camp. The documents saved in the Russian foreign Policy archive represent a prominent example of how Soviet ideology sought to undermine the Vatican's authority.

In the age of liberal values, the pope's purpose was to stop de-Christianization because he considered Catholicism as salvation for Europe so at the outbreak of World War II Pius XII declared strict neutrality, herewith the pope continued his diplomatic game. Churchill had a constant relationship with him and Roosevelt sent his special ambassador Myron Taylor to the pope who stayed in the Vatican until the liberation of Rome. The Vatican did not make any official announcement to defend any side until the end of the war that made sense pope's silence and his neutrality encouraged Germany, however, it should also be mentioned that the pope was responsible for 40 million Catholics living in the Nazi regime.

The preconditions of the Cold War had still been formed during the Second World War. Pius XII conception of the Cold War had already appeared in a conversation with Taylor in September 1942. Pi-

us's conversations with Churchill and de Gaulle in 1944 reinforced the Vatican's strategy to continue the uncompromising war against the Soviet Union as soon as the war was over. USA influential groups and New York Archbishop F. Spelman supported the plan that was exceptionally principal for the Vatican to refrain the US from further cooperation with the Soviet Union. Pius urged from his nuncio Roncalli (later Pope Johannes) who was in France, to impact on French bishops and to form "European Union of Christian People". The Pope hoped that de Gaulle would be able to make peace in Europe with the help of the Anglo-Saxon countries. US Department of State secretary Catholic R. Murphy, in a letter (June 28, 1945) to D. Eisenhower, Commander-in-Chief of the Allied Expeditionary Forces of Western Europe emphasized the importance of the Vatican strategy to the US policy. U.S. Catholic Senator McCarthy launched an active anti-communist campaign with the support of Cardinal Spelman.

The Vatican's attempt was not in vain. The weapon to fight against communism was catholic political parties. The pope introduced a strategic policy to the European leaders of these parties on February 27, 1947, and advised them to follow the American course. In May 1947, the Communists were ousted from the governments of France and Italy with the help of catholic parties. In the same year, Vatican secretary of State Pietro Gasparri travelled to the USA to establish political and economic cooperation. First and foremost for fighting against communism, urgent economic aid was necessary that was why in 1947 Marshal Plan became emphasized approved in the Vatican. Besides the economic factor, there was another sturdy factor-ideology, which was fulfilled successfully by US and Vatican. These were the anti-communist speeches of Churchill, Truman and the Pope in 1946.

The correspondence between Truman and Pius XII became its zenith of US – Vatican relations in the Cold War. On August 26, 1947, Taylor handed to Pius XII a letter from Truman in which he emphasized that to achieve a prolonged peace on earth was possible only through a Christian basis and asked Pope to cooperate. In a reply letter dated august 28, 1947 Pius XII consented to Truman's suggestion. The letters of the pope and president were published in the "New

York Herald Tribune" on August 29, 1947, which caused a sensation and protest. Truman considered it necessary to make a performance on September 6 and announce that Taylor's speech was concerned with "Truman's Armistice" not only with the pope but also with other European leaders. By publishing the letters of Truman and Pius XII, the American side proclaimed joint actions against the Soviet Union and left-wing forces. In 1949, Cold War reached its apogee. By the encyclical of March 12, 1950, named „Anni sacri" Pius XII expelled the communists and their associates from the church. This edict is one of the culminating points of the Cold War which is related not only to the newly formed NATO but also to the left-wing movement that arose in Sicily led by the Christian Democratic Party. Later Pope John Paul II, who was from socialist Poland, played an important role at the end of the Cold War and in the collapse of the Soviet Union.

Pope John XXIII (1958-1963), the realistic-minded successor of Pius XII, developed a new tactical line against the USSR in the strategy of the Vatican's 30-year struggle. By choosing his name John on the throne of St. Peter, he symbolically underlined the conciliarism idea. The new pontiff analyzed in-depth the political situation in which the Catholic Church was. The confrontation with the Socialist Camp, led by the USSR, was just one of the major issues that he should resolve. Firstly, the church had to be transformed according to the world's requirements and not the world should be arranged in accordance with church needs as Pius XII desired. The Pope's decision to reorganize the Curia and pursue a new tactical line was met with hostility in the Vatican. By electing Roncalli, the conclave hoped that the pontificate of 77 years old Venetian patriarch would be a momentary and transitional period, but they were severely mistaken. Not only a reorganization but also a revolution began in the Vatican. John XIII, in his famous encyclical „Pacem in Terris", proclaimed world peace and cooperation. This encyclical made it possible to carry out a dialogue with various denominations and Marxists. With the recognition of socialist countries as de Facto, the pope started to find new ways to get closer with them. The Adjournment and the Second Vatican Council determined the modernization and radical changes to the Church. Worship in national languages, pluralism, secularization, freedom of

religion, dialogue with other denominations, etc. had revolutionary importance.

The Vatican has become an accountable supporter of peace and progress, which has radically changed the vectors of its foreign policy, restored international authority and returned to world politics. The heavy bronze doors of the Vatican have widely opened for dialogue with the world.

References:

- Giovanni XXIII. (2000). *Immagini della mia Vita*. A cura Elio Guerriero. Edizioni San Paolo. Milano. [Pictures of my life. Edited by Elio Guerriero. "SanPaolo editions." Milano.]
- Giovanni XXIII. (2000). *Biografia ufficiale* a cura della diocesi di Bergamo. Edizioni San Paolo. Milano. [Official biography by Diocese of Bergamo. San Paolo Editions. Milano].
- Ciampa L. (2007) - *Pope Pius XII: A Dialogue*. "Author House". ISBN
- Daim W. (1967). *Der Vatikan und der Osten*. Wien : Europa Verlag,. [The Vatican and the East". Vienna: Europa Verlag].
- Falkoni, C. (1979). *I papi del ventesimo secolo*. Feltrinelli in Milano. [The popes of the twentieth century].

კვლევის თემატიკური მეთოდი და რიმბოს
პოეზია
THEMATIC METHOD OF RESEA
RCH AND RIMBAUD'S POETRY

ნანა გუნცაძე
Nana Guntsadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: კრიტიკა, მეთოდი, სუგესტიურობა, მარადისობა,
მშვენიერება

Keywords: Criticism, Method, Suggestibility, Eternity, Beauty

მწერლის შემოქმედების შესწავლისას, მკვლევარი პირველ რიგში ახდენს კვლევის თემის ფორმულირებასა და განსაზღვრავს კვლევის პრობლემას. როცა პრობლემა უკვე განსაზღვრულია ეს მკვლევარს საშუალებას აძლევს წინასწარ შერჩეული მეთოდის მიხედვით კონცენტრირება მოახდინოს კვლევის პროცესზე, რაც თეორიული დისკურსის ფორმას იღებს. კვლევის შედეგები დიდად არის დამოკიდებული კონკრეტულ შემთხვევაში კვლევის მეთოდის სწორ არჩევანზე.

რემბოს პოეზიის კვლევისას გამოყენებული გვაქვს თემატური კრიტიკა, რომელიც ჰერმნევტიკული კრიტიკის სხვა ფორმებისაგან განსხვავდება იმით, რომ ის უარყოფს პოსტულატს – ლიტერატურა ადამიანის, საზოგადოების და ისტორიის გამოხატვაა; ეს პოსტულატი საერთოა ახალი ფსიქოანალიტიკური და სოციოლოგიური კრიტიკისათვის. თემატური კრიტიკა კი იზიარებს რომანტიზმისგან მემკვიდრეობით მიღებულ ახალ კონცეფციას: ლიტერატურული ნაწარმოები, უპირველეს ყოვლისა, ეს არის უხილავი და ფარული კავშირების გამოვლენა, ზემთაგონება.

დამოკიდებულება, რომელსაც მწერალი ენის მიმართ იჩენს, მხატვრულ ტექსტს აქცევს გამოგონების ადგილად და არა საკუთარი თავის გამოხატვად. თემატური კრიტიკა ინტერნალურია. მათთვის, ვინც კითხვა იცის, მწერლის დამოკიდებულება სამყაროსთან, სხვა ადამიანებთან და საკუთარ თავთან მთლიანად მწერლის ტექსტშია მოთავსებული; ეს ის ადგილია, სადაც ავტორი თავის თავს იგონებს, საკუთარ თავს შეიცნობს. ამ მიმართულების კრიტიკოსს მიაჩნია, რომ მან უნდა გააცნობიეროს მწერლის მიერ განვლილი სულიერი გამოცდილება.

ჟორჟ პულე, ჟან რუსე, ჟან სტარობინსკი, ჟან პიერ რიშარი, აი ის ცნობილი მკვლევრები, რომლებიც გასტონ ბაშელარის შრომებზე დაყრდნობით ამ სფეროში ნამდვილ დიდოსტატებად იქცნენ. ამავე მიმართულებით აგრძელებდნენ მუშაობას „ჟენევის სკოლის“ წარმომადგენლები: ა. ბეგენი და მ. რეიმონი. ამ მკვლევრებს მიაჩნიათ, რომ თემატურ კვლევას არაფერი აქვს საერთო დოგმასთან, იგი დოქტრინის ირგვლივ არ ყალიბდება, არამედ ვითარდება როგორც კვლევა, რომლის ამოსავალი წერტილია ინტუიცია; იგი უგულებელყოფს ლიტერატურის

ლუგიკურ თუ ფორმალისტურ კონცეფციებს; ამ მიმართულების კვლევის არსი (როგორც აღვნიშნეთ) მდგომარეობს დაადასტუროს შემდეგი: ლიტერატურა იმდენად ცოდნის საფუძველზე არ იქმნება (რასაც ცხადია სრულად არ გამორიცხავს), რამდენადაც სულიერი გამოცდილების საფუძველზე, ასე მაგალითად, ცნობილი მკვლევარი მარსელ რეიმონი რუსომ მიიზიდა „მისტიკური ხასიათის გამოცდილებით“. თემატური კრიტიკის მიზანია მწერლის წარმოსახვითი სამყაროს გამოკვლევა. თემა კი არის ერთი კონკრეტული პრინციპი, ერთი ფიქსირებული სქემა ან ობიექტი რომელზედაც დაეფუძნება კვლევა-ძიება. სიუჟეტის კომენტარი კრიტიკოსის მხრიდან მოითხოვს ინტუიციის განსაკუთრებულ უნარს და აგრეთვე საკვლევი ტექსტის ზედმიწევნით ცოდნას. უნდა აღინიშოს, რომ ამ მიმართულებით მომუშავე მკვლევრები ძირითადად პოეზიით უფრო ინტერესდებიან.

რაკი ჩემი კვლევები ძირითადად ა. რემბოს პოეზიას უკავშირდება, ბუნებრივია, თემატიური კვლევა ნაყოფიერად მივიჩნიე და ჩემს ნაშრომში ძირითადად მას ვეყრდნობი. ამ ნაშრომში, მიზნად დავისახე რა ტექსტის თემატური კვლევა, ჩემს ამოცანად მივიჩნიე ა. რემბოს პოეტური შედეგის „გასხვივოსნების“ ანალიზი, რამაც მიმიყვანა შემდეგ დასკვნამდე: დამოკიდებულება, რომელსაც ა. რემბო ენის მიმართ იჩენს, „გასხვივოსნებას“ აქცევს გამოგონების ადგილად; ეს ის ადგილია, სადაც ავტორი იგონებს სრულიად ახალ, უჩვეულო სამყაროს, სადაც სიცოცხლე და მოძრაობა ჩნდება უძრაობაში, ანუ იქ სადაც ყველაფერი გაქვავებულია; ერთიანობა ჩანს იქ სადაც ყველაფერი ფრაგმენტულია და ეს მდგომარეობა აძლევს პოეტს გამოუთქმელის, იდუმალის, ფარულის გამხელის საშუალებას.

აქ მოცემული სიტუაციების, ხატების, იდეების და გრძნობების სუვესტიურობით შესაძლებელი ხდება რემბოს წარმოსახვითი სამყაროს ხედვა. ასეთი ტექსტის კითხვის მომენტი იძლევა წარმოუდგენელი თავისუფლების გრძნობით ცხოვრების ისეთივე განცდას, რასაც გრძნობს შემოქმედი ნაწარმოების შექმნის მომენტში. როდესაც პოეტი ენას ასე იმორჩილებს მას ექმნება შთაბეჭდილება, რომ მიაღწია მარადისობას. თავისუფლების ასეთი გაუგონარი, არნახული მდგომარეობა,

ასეთი ალტკინება ჯერ არნახული სამყაროთი, რისი წაკითხვაც ამ ტექსტში მოცემული სიტუაციების, ხატების, იდეების და გრძნობების სუგესტიურობით უნდა შევძლოთ, ალბათ სწორედ ეს არის მშვენიერების იდუმალი გრძნობის ის საიდუმლო, რასაც ყველა ასე სულმოუთქმელად ელოდება.

ეს ის უცხო და შემაშფოთებელი რეალობაა, რომელსაც პოეტი შეიცნობს საკუთარი მე-ს სიღრმეში და რომელსაც XX ს-ში ფსიქოლოგია უწოდებს არაცნობიერს. ა. რემბოს “გასხივოსნება”, მოდერნული პოეზიის ფუძემდებლური ტექსტია.

ლიტერატურა:

- Berger (2005) D., Introduction aux méthodes critiques pour l'analyse littéraire . Dunod
- Anne Maurel, (1994) La critique ; Hachette
- Michel Jarrety, (2001) Dictionnaire de poesie de Baudelaire a Nos jours , Puf
- Ch. Beaudelaire (2019)Les Fleurs du malL Gallimard,
- Charles Baudelaire (1974) Œuvres complètes. La Pleiade

While studying the creativity of a writer, the researcher first formulates the research topic and identifies the research problem. Once the problem has been identified it allows the researcher to concentrate on the research process according to a pre-selected method, which takes the form of theoretical discourse. The results of the research greatly depend on the (correct) choice of the research method in the particular case.

In the study of Rimbaud's poetry we have used Thematic critique, which differs from other forms of hermeneutic critique in that it rejects the postulate - literature is the expression of man, society, and history; This postulate is common to new psychoanalytic and sociological critiques. But Thematic critique shares a new concept inherited from Romanticism: a literary work is, first and foremost, the discovery of invisible and hidden connections, the inspiration.

The writer's attitude towards language makes the literary text a place of invention and not an expression of oneself. Thematic critique is internal. For those who know how to read, the writer's attitude towards the world, other people, and himself are placed entirely in the writer's text; This is the place where the author invents himself, gets to know himself. A critic in this direction believes that he should be aware of the spiritual experiences experienced by the writer.

Georges Poulet, Jean Rousseau, Jean Starobinsky, Jean-Pierre Richard, these are famous scholars who, based on the works of Gaston Bachelard, became real masters in this field. Representatives of the "Geneva School" continued to work in the same direction: A. Begen et Al. Raymond. These scholars believe that Thematic research has nothing to do with dogma, it is not formed around doctrine, but develops as a study whose starting point is intuition; It neglects the logical or formalistic conceptions of literature; The essence of the research in this direction (as we have mentioned) is to confirm the following: literature is not created on the basis of knowledge (which obviously does not completely rule it out), but on the basis of spiritual experience, for example, the famous researcher Marcel Raymond Rousseau was attracted by "mystical experience". The aim of thematic critique is to explore the writer's imaginary world. The topic is one specific principle, one fixed scheme or object on which the research will be based. Commentary on the story by the critic requires a special skill of intuition as well as a thorough knowledge of the research text. It should be noted that researchers working in this direction are mainly more interested in poetry.

Because my research is mainly related to Rimbaud's poetry, I naturally found the thematic research to be fruitful, and I rely mainly on it in my work. In this paper, I aimed to research what the thematic study of the text is, I have considered my task to analyse A. Rimbaud's "Illuminations", poetic masterpiece, which led me to the following conclusion: the attitude towards which A. Rimbaud turns to language, turning A. Rimbaud's "Illuminations" into a place of invention; It is the place where the author imagines a whole new, unusual world, where life and movement emerge in motion, that is, where

everything is petrified; Unity is seen where everything is fragmented and this state allows the poet to reveal the unspoken, the mysterious, the hidden.

The suggestiveness of the situations, icons, ideas and feelings given here makes it possible to see A. Rimbaud's "Illuminations" imaginary world. The moment of reading such a text gives the same feeling of living with an incredible sense of freedom that one feels at the moment of the creation of the creative work. When a poet so obeys language, he is given the impression that he has attained eternity. Such an unheard-of, unseen state of freedom, such excitement with a world not yet seen, which we should be able to read by suggesting the situations, icons, ideas and feelings given in this text, is probably the secret of the mysterious sense of beauty that everyone so eagerly awaits.

This is the alien and disturbing reality which the poet knows in the depths of his own self and which in the twentieth-century psychology calls the unconscious. A. Rimbaud's "Illuminations" is the foundational text of modern poetry.

References

- D. Berger, (2005) Introduction aux méthodes critiques pour l'analyse littéraire ; Dunod
- Anne Maurel, (1994) La critique; Hachette .
- Michel Jarrety, (2001) Dictionnaire de poesie de Baudelaire a Nos jours; Puf
- Ch. Beaudelaire (2019) Les Fleurs du mal; Gallimard.
- Charles Baudelaire (1974) , Œuvres complètes. La Pleiade .
- Éditeur: [Dunod, 2005

„ძველი“ და „ახალი“ პოეზიის გააზრებისათვის
XIX საუკუნის დასაწყისის ევროპულ და ქართულ
ფილოსოფიურ-ესთეტიკურ დისკურსში
FOR UNDERSTANDING “THE OLD” AND “THE
NEW” POETRY IN THE EUROPEAN AND GEORGIAN
PHILOSOPHICAL-AESTHETIC DISCOURSE OF THE
BEGINNING OF THE XIX CENTURY

თამარ ვეფხვაძე
Tamar Vepkhvadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Social and Political Sciences

საკვანძო სიტყვები: ესთეტიკა, პოეტიკა, ლიტერატურა, თარგმანი
Keywords: Aesthetic, Poetics, Literature, Translation

ევროპული და ქართული ფილოსოფიურ-ესთეტიკური აზრის ტიპოლოგიური თანხვედრების ანალიზის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია იმ ნათარგმნ თხზულებათა შესწავლა, რომლებიც გარკვეულ ტენდენციებს ამკვიდრებენ ჩვენში და ახალი მსოფლმხედველობრივი პარადიგმის ფორმირებას უწყობენ ხელს. მათ შორის – ახალი ტერმინოლოგიით თუ ამ ტერმინოლოგიის ახლებური გააზრება-განმარტებით ამდიდრებენ დამკვიდრებულ ცოდნას. ამდენად, მნიშვნელოვანია XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნაზე ნათარგმნი ძეგლების ლიტერატურული ბუნების, მათი თარგმნის მოტივირების, თარგმანთა სტილური თავისებურებების, თეორიული ხასიათის შრომათა თარგმანების, მათი პრობლემატიკის ანალიზი, რათა გავიგოთ, თუ რამდენად უწყობდა ყოველივე ეს ხელს ახალი ქართული ლიტერატურის ფორმირებას.

XIX საუკუნეში ქართული ლიტერატურა მდიდრდება ფილოსოფიური, პოეტიკური და ესთეტიკური საკითხების შემცველი ნათარგმნი თხზულებებით. ფილოსოფიურ-ესთეტიკური თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო შემდეგი თხზულებების ქართულ ენაზე თარგმნის ფაქტი: ქ. ვოლფის “თეორიული ფიზიკის”, ქ. ბაუმაისტერის “მეტაფიზიკის”, “ლოგიკის”, “ეთიკის”, “ფილოსოფიის”, კონდილიაკის “ლოგიკის”, მ. ჩულკოვის “მითოლოგიის”, მონტესკიეს “კანონთა გონის”, ვოლტერის “ზადიგი ანუ ბედისწერის”, “კანდიდი, ანუ ოპტიმისტის”, “შობისათვის”, “ოიდიპოსის”, და სხვ., ჟან-ჟაკ რუსოს “აზრნი ჟან-ჟაკ რუსოსი სხვადასხვა საგანთათვისა” და “სჯა, ანუ ტრაქტატი კულტურაზე”, ა. ფერგიუსონის “ზნეობითი ფილოსოფიისა” და ჟ. პ. ანსილიონის “ესთეტიკებრნი განსჯანისა”. ამ ნაწარმოებებს კარგად იცნობდნენ ის ქართველი მწერლები, რომლებსაც მთავარი წვლილი მიუძღვით ახალი ქართული ლიტერატურის დაწყებაში.

XVIII საუკუნიდან დაწყებული საქართველოში შემოდიოდა დიდძალი თარგმნილი ლიტერატურა. მათ შორის იყო რუს თუ უცხოელ (უმთავრესად დასავლეთ ევროპის) ფილოსოფოსთა შრომები. ეს თარგმანები საყურადღებოა არა მხოლოდ ლიტერატურულ ურთიერთობათა ასპექტით, არამედ იმ თვალსაზრი-

სით, თუ რა გავლენას ახდენდა ეს ურთიერთობები ახალი ქართული მწერლობის წარმოშობაზე.

ახალი ქართული მწერლობის დასაწყისი, რაც რომანტიზმის წარმოშობით აღინიშნა, აღბეჭდილია აღმოსვლური პოეტური აზროვნების დაძლევის ტენდენციით. ეს ტენდენცია გამოვლინდა კლასიკური ქრისტიანული წარსულისადმი მძლავრი მიბრუნებით. სწორედ ამ კონტექსტის გათვალისწინებით არის საინტერესო ის არჩევანი, რომლის მიხედვითაც ხდებოდა ამა თუ იმ ნაწარმოების ქართულ ენაზე თარგმნა.

ლიტერატურულ-ესთეტიკური პრობლემატიკის გაღრმავება-გაფართოებას დიდად უწყობდა ხელს ნათარგმნი თხზულებები. მათ შორის, ფილოსოფიური ლიტერატურა. აღორძინების ხანაში ნათარგმნ ძეგლთაგან, ლიტერატურულ-ესთეტიკური თვალსაზრისით, ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ფრანგი ფილოსოფოსის, პრუსიის მეცნიერებათა აკადემიის წევრის ჟან-პიერ ფრედერიკ ანსილიონის (1767-1837) “ესთეტიკური განსჯანის” დავით ბატონიშვილისეული (1767-1819) თარგმანი (1818 წ). აღნიშნული თხზულება, რომელიც ჩვენი მრავალმხრივი კვლევის საგანს წარმოადგენს, უაღრესად საინტერესოა ახალი ქართული მწერლობის ესთეტიკური პრობლემატიკის შესასწავლად.

თარგმანს თან ერთვის დ. ბაგრატიონის შენიშვნები, რომლებიც მრავალრიცხოვანი სქოლიოების სახითაა წარმოდგენილი. ეს შენიშვნები ნათელ წარმოდგენას ქმნის იმ პერიოდის ლიტერატურათმცოდნეობისა თუ ფილოსოფიის ისტორიის განვითარების დონის შესახებ. კომენტარებში არაერთი ცნებაა განმარტებული ლიტერატურულ-ესთეტიკური სფეროდან, რომლებიც მანამდე არ იყო ცნობილი ქართული აზროვნებისათვის.

მათ შორის აღსანიშნავია რამდენიმე ტერმინის განმარტება, რომელთაგან, განვიხილავთ პოეზიისა და პოეტიკის, ახალი პოეზიის ესთეტიკასთან დაკავშირებულ ტერმინებს.

საყურადღებოა, რომ ანსილიონთან პოეზია ხელოვნების, მხატვრული შემოქმედების ერთ-ერთ ჟანრადაა წარმოდგენილი. ეს სიახლეა. როგორც ცნობილია, მე-18-ე საუკუნემდე ხელოვნების, როგორც მხატვრული შემოქმედების, ცნებითი დეფინიცია არ არსებობდა. ანსილიონის განცხადებით, “პოეზია არს დღესასწაულობა თავისუფლებისა სულისა“... ანსილი-

ონი უახლოვდება პოეზიის არისტოტელესეულ განსაზღვრებას: “ისტორიკოსი და პოეტი ურთიერთისაგან განსხვავდებიან იმით, რომ პირველი ლაპარაკობს იმის შესახებ, რაც მოხდა, მეორე კი ლაპარაკობს იმის შესახებ, თუ რა შეიძლება მომხდარიყო” (ჭელიძე, 1984: 57).

თუმცა, პოეზიის ძირითადი არსის ანსილიონისეული გააზრება პლატონის მოსაზრებებს უფრო ეთანხმება პოეზიის შესახებ, ვიდრე არისტოტელესას. როგორც ცნობილია, არისტოტელეს ერთ-ერთ ძირითად თეზისში ხელოვნება ფილოსოფიის დარგადაა წარმოდგენილი. პლატონთან კი მას უფრო გრძნობად-ემოციური დატვირთვა ენიჭება და ესთეტიკურ ფენომენს ქმნის.

ანსილიონი განიხილავს პოეზიის წარმოშობისა და განვითარების ისტორიას. მიუთითებს იმის შესახებ, რომ განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე პოეზიის მთავარი ფუნქცია სხვადასხვაგვარად გაიზარებოდა.

ანსილიონი ხელოვნების ძირითად არსად განწმენდის, კათარზისის ფუნქციას მიიჩნევს. ხოლო განწმენდა მასთან ისევე, როგორც ნეოპლატონიზმში, ადამიანის ამაღლების პირობაა, რომელსაც არა მხოლოდ გნოსეოლოგიური, არამედ ეთიკური და ესთეტიკური მნიშვნელობაც გააჩნია.

ანსილიონის აზრით, რამდენადაც პოეზია ეპოქის სულისკვეთებიდან გამომდინარეობს, იმდენად იგი ცვალებადია დროის მიხედვით. თანამედროვეობა მკვეთრად განსხვავდება წარსულისაგან, რაც განაპირობებს განსხვავებას ძველსა და ახალ პოეზიას შორის. ანსილიონი ახასიათებს კაცობრიობის განვითარების ელინურ და ანტიკურ ეპოქებს. ეს ორი ეპოქა ერთმანეთის მსგავსი იყო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური თუ სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით, რაც მათი კულტურული ცხოვრების სიახლოვესაც განაპირობებდა. ანსილიონის მიხედვით, თუკი ელინურ მითოლოგიასა და რელიგიას ესთეტიკური ფუნქცია ჰქონდა, ქრისტიანულ რელიგიას ადამიანის მორალურ-ზნეობრივი კათარზისის მისია აკისრია. ამგვარი მსჯელობის ფონზე იშლება „ახალი“ და „ძველი“ პოეზიის დაპირისპირება.

„ძველი“ და „ახალი“ პოეზიის ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ფაქტორი, ანსილიონის მიხედვით, ქალთა მიმართ დამოკიდებულებაში მდგომარეობს: ძველი სასცენო წარმოდგენები ქალის როლში მამაკაცის მონაწილეობას ითვალისწინებდა. ანსილიონი ამის გამო კრიტიკულ შეფასებას აძლევს ბერძნულ ხელოვნებას. ამასთან, ანსილიონი იმასაც აღნიშნავს, რომ ბერძნულ პოეზიაში ნაკლებად აღინიშნებოდა სიყვარულის ამაღლებული განცდა, ჭარბობდა რა ჰედონისტურ-ეროტიული მოტივი.

ანსილიონის სიმპათიები რაინდობის ეპოქისკენ იხრება, იგი გულისტკივილს გამოთქვამს იმის გამო, რომ ეს მშვენიერი დრო წარსულის საკუთრებაა: საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებას, მეცნიერული აზრისა თუ ეკონომიკის პროგრესს მოჰყვა ადამიანის ყველაზე უფრო ჭეშმარიტი ღირსებების დაცემა, მორალურ-ზნეობრივი კატეგორიების გაუფასურება.

ანსილიონის ამ მსჯელობის პარალელურად, დ. ბაგრატიონის კომენტარებში განმარტებულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ლიტერატურათმცოდნეობითი ტერმინი, როგორებიცაა: პოეზია, პოეტიკა, ჰიმნი, ელეგია, ტროპი, მეტაფორა, ელეგია, ლირა, ფანტაზია, პროზა, დრამა, სინონიმი, ეპოპეა, პლასტიკა, კომიკური, ტრაგიკული, სცენა, როლი, კოლორიტი და სხვ.

ანსილიონის ამ თხზულების ქართულად თარგმნის ფაქტი და დ. ბაგრატიონის კომენტარები წარმოაჩენენ ქართული ლიტერატურის განვითარების ახალ ეტაპს, როცა თვით ტრადიციული პრობლემებიც გაიაზრება ახალი თვალთახედვით. მართალია, ქართული რომანტიზმი წინასწარ შემუშავებულ თეორიულ წანამძღვრებზე დაყრდნობით არ წარმოშობილა, მაგრამ ლიტერატურულ-ესთეტიკური პრობლემების გაფართოებას გარკვეული მნიშვნელობა ეძლეოდა რომანტიკოსთა ლირიკის განვითარებისათვის. ხოლო ამ პრობლემათიკის შესწავლა საშუალებას გვაძლევს უკეთ გავიგოთ ამა თუ იმ ნაწარმოების კონკრეტული შინაარსი.

წყაროები:

- ვეფხვაძე თ. (2006), ქართული პრერომანტიზმის ტიპოლოგიური ასპექტები, თბილისი: „საარი“.

- კუკავა თ. (1967), ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: „განათლება“.
- სირაძე რ. (1978), ქართული ესთეტიკური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: „ხელოვნება“.
- ჭელიძე მ. (1984), ანტიკურობა და “დაუნერელი” ფილოსოფიის პრობლემა, თბილისი: „საქართველო“.

In terms of analyzing the typological coincidences of European and Georgian philosophical-aesthetic thought, it is important to study the translated works that introduce certain tendencies to us and contribute to the formation of a new worldview paradigm. Among them – they enrich the established knowledge with new terminology or a new understanding of this terminology. Thus, it is important to analyze the literary nature of the monuments translated at the turn of the 18th and 19th centuries, the motivation of their translation, the stylistic features of the translations, the translations of the theoretical works, their problems, to understand how all these contributed to the formation of new Georgian literature.

In the 19th century, Georgian literature was enriched with translated works containing philosophical, poetic and aesthetic issues. From the philosophical-aesthetic point of view, the fact of translating the following works into Georgian was especially important: “Theoretical Physics” by K. Wolf, “Metaphysics” by K. Baumeister, “Logic”, “Ethic”, “Philosophy”, “Logic” by Condillac, “Mythology” by M. Chulkov, “The Law of Mind” by Montesquieu, “Zadig, or Fate” by Voltaire, “Candid, or the Optimist”, “For Christmas”, “Oedipus”, etc., “Jean-Jacques Rousseau’s Thoughts on Different Subjects” and “Discussion, or Treatise on Culture” by Jean-Jacques Rousseau, “Moral Philosophy” by A. Ferguson and “Aesthetic Judgments” by J. P. Ansillon. These works were well known to Georgian writers, who made a major contribution to the beginning of new Georgian literature.

From the 18th century, a lot of translated literature was brought to Georgia. Among them were the works of Russian or foreign (mainly Western European) philosophers. These translations are noteworthy

not only in the sense of literary relations but also from the viewpoint of how these relations influenced the beginning of new Georgian literature.

The beginning of the new Georgian literature, which was marked by the origin of Romanticism, is imprinted with the tendency to overcome Eastern poetic thinking. This tendency was manifested in a powerful turning to the classical Christian past. It is in this context that the choice, according to which this or that work was translated into Georgian, is interesting.

The translated works greatly contributed to the deepening and expansion of literary-aesthetic problems, including philosophical literature. Among the monuments translated during the Renaissance, from the literary-aesthetic point of view, the most important was the translation (1818) of Jean-Pierre Frédéric Ansillon's (1767-1837) "Aesthetic Judgments", a French philosopher and member of the Prussian Academy of Science, by David Batonishvili (1767-1819). This work, which is the subject of our versatile research, is extremely interesting for the study of aesthetic problems of the new Georgian literature.

D. Bagrationi's remarks are attached to the translation, and are presented as numerous footnotes. These remarks give a clear vision of the level of development of the history of literature or philosophy of that period. A number of concepts from the literary-aesthetic field are explained in the comments that were not previously known to Georgian thought.

Among them, there are definitions of several terms, from which we discuss the terms related to poetry and poetics, aesthetics of new poetry.

It is noteworthy that poetry with Ansillon is one of the genres of art and artistic creation. This is a novelty. As is well known, there was no conceptual definition of art as artistic creation until the 18th century. According to Ansillon, "Poetry is a celebration of the freedom of spirit"... Ansillon approaches the Aristotelian definition of poetry: "The historian and the poet differ from each other in that the former speaks of what happened and the latter speaks of what might have happened." (Chelidze, 1984, p. 57).

However, Ansillon's understanding of the basic essence of poetry agrees more with Plato's views on poetry than with Aristotle's. As is well known, one of Aristotle's major theses presents art as a field of philosophy. With Plato, however, it is given a more sensory-emotional meaning and creates an aesthetic phenomenon.

Ansillon discusses the history of the origin and development of poetry and indicates that the main function of the poetry at different stages of development was to be understood differently.

Ansillon considers the function of purification, catharsis to be the basic essence of art. And purification with it, as in Neoplatonism, is a condition of human ascension, which has not only epistemological but also ethical and aesthetic significance.

According to Ansillon, as much as poetry is derived from the spirit of the epoch, so much of it is changeable over time. Modernity drastically differs from the past, which causes the difference between the old and new poetry. Ansillon characterizes the Hellenic and ancient eras of human development. These two epochs were similar from the socio-political or socio-economic viewpoints, which also led to the affinity of their cultural life. According to Ansillon, if Hellenic mythology and religion had an aesthetic function, the Christian religion has a mission of human moral catharsis. When contrasted with such reasoning, the controversy between "the new" and "the old" poetry unfolds.

According to Ansillon, one of the main distinguishing factors of "the old" and "the new" poetry lies in its attitude towards women: the old theatrical performances considered the participation of men in the role of women. Ansillon gives a critical assessment of Greek art because of this. However, Ansillon also points out that in Greek poetry less of an elevated feeling of love was felt, but dominated the hedonistic-erotic motif.

Ansillon's sympathies go back to the era of chivalry, he laments the fact that this wonderful time is the property of the past: development of public life, the progress of scientific thought or economics was followed by a decline of the truest human dignity, devaluation of moral categories.

In parallel with this discussion of Ansillon, several important literary terms are explained in D. Bagrationi's comments, such as poetry, poetics, hymn, trope, metaphor, elegy, lyre, fantasy, prose, drama, synonym, epic, plastic, comic, tragic, stage, role, charm, etc.

The fact of translating Ansillon's "Aesthetic Judgments" into Georgian and D. Batonishvili's comments represent a new stage in the development of the Georgian literature when even traditional problems are understood from a new perspective. Although that Georgian Romanticism did not originate on the basis of pre-developed theoretical guidelines, the expansion of literary-aesthetic problems was of some importance for the development of Romantic lyricism. And the study of these issues allows us to better understand the specific content of this or that work.

References:

- Chelidze M. (1984). Antikuroba da "dauwereli" filosofis problema. [Anticity and "Unwritten" Philosophical Problem]. Tbilisi: Sakartvelo.
- Kukava T. (1967). Kartuli filosofiuri azris istoriidan. [From History of Georgian Philosophical Thought]. Tbilisi: Ganatleba.
- Siradze R. (1978). kartuli estetikuri azris istoriidan. [From History of Georgian Esthetic Thought] Tbilisi: Khelovneba.
- Vepkhvadze T. (2006). Kartuli preromantizmis tipologiuri aspektebi. [Typological Aspects of Georgian Pre-Romanticism]. Tbilisi: Saari.

ჭ. ბ. ბაირონის ებრაული მელოდიების
ქართული თარგმანები XIX საუკუნის
მე-2 ნახევარში
GEORGIAN TRANSLATIONS OF GEORGE GORDON
BYRON'S "HEBREW MELODIES" IN THE SECOND HALF
OF THE 19TH CENTURY

თინათინ სიხარულიძე
Tinatin Sikharulidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ბაირონი, „ებრაული მელოდიები“, თარგმანები
Keywords: Byron, "Hebrew Melodies", Translations

1. ცნობილი ინგლისელი რომანტიკოსი პოეტის ჯორჯ გორდონ ბაირონის პიროვნება და შემოქმედება ქართული საზოგადოებისათვის ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეშივე იყო ცნობილი. მას ეცნობოდნენ ფრანგული, თუ რუსული გამოცემებიდან და თარგმნიდნენ ქართულ ენაზეც. ჩვენთვის საყურადღებოა ებრაული თემისადმი მიძღვნილი ბაირონის ცალკე წიგნად გამოცემული ოცდასამი ლექსისაგან შემდგარი ციკლი „ებრაული მელოდიების“ („Hebrew Melodies“) სახელწოდებით, რომელიც მიუძღვნა კომპოზიტორ ისააკ ნათანს 1814-1815 წლებში;

2. საქართველოში ოდითგანვე პატივს სცემდნენ ებრაელ ერს, განიცდიდნენ მის პრობლემებს და ყურადღებით ეკიდებოდნენ ებრაელთა ცხოვრებისადმი მიძღვნილ საკითხებს. ამით აიხსნება ბაირონის „ებრაული მელოდიების“ ქართული თარგმანები, რომლებიც შესრულდა XIX საუკუნის მე-2 ნახევარში და დაკავშირებულია ქართველ 60-იანელთა, ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის სახელებთან;

3. აღნიშნულ საკითხზე ჯერ კიდევ XX საუკუნეში გაამახვილა ყურადღება მკვლევარმა მ.კუჭუხიძემ, ჩვენი მხრივ კი შევეცადეთ, ძველი თარგმანების მიმოხილვით კიდევ ერთხელ შეგვესწავლა „ებრაული მელოდიების“ ქართული თარგმანების ღირსება-ნაკლოვანებები ტრანსლატოლოგიური კვლევის ფონზე;

4. „ებრაული მელოდიებიდან“ ერთი ლექსის თარგმანი („Oh! Weep for Those“) ჯერ კიდევ ყმანვილობისას უთარგმნია ილია ჭავჭავაძეს და „სტიროდეთ“ სახელწოდებით დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკრის“ 1859 წლის N9 -ში. იგი შესრულებული უნდა იყოს რუსული თარგმანიდან (1846 წელს გამოქვეყნებული თარგმანი ს.დუროვისა) 14 მარცვლიანი სალექსო ზომით. მ. კუჭუხიძის მიხედვით (1977:192,193) , ილია ჭავჭავაძეს უსარგებლოა ზუსტი ბნკარედით. აღნიშნული ლექსი შეარჩია ქართველმა 60-იანელმა ილია ჭავჭავაძემ, რამდენადაც მათში გადმოცემული იყო ინგლისელი რომანტიკოსის ღრმა გულისტკივილი გამოხატული ლექსად ებრაელი ხალხის პირით. ილიას ქართულ თარგმანში აღნიშნული საკითხი მჭიდროდ უკავშირდება ქართველი ხალხის ეროვნულ ტრაგედიას, დამოუკიდებლობის დაკარგვას, რისი კვალიც ეტყობა ქართულ თარგმანს. საინტე-

რესო, რომ ლექსი თარგმნილია არა 14-მარცვლიანი საზომით (რომლითაც ხშირად ითარგმნება ბაირონისეული ლექსები), არამედ 10 მარცვლიანი სალექსო ფორმით. თარგმანი გამოირჩევა დიდი ემოციურობით, რომელშიც მ. კუჭუხიძის მიხედვით (1977:192,193), ილია ზუსტად მიჰყვება რუსულ თარგმანს, რომელიც დედანთან დიდი სიახლოვით ხასიათდება, მასში იდეურ შინაარსსა და კონკრეტულ სახეებთან ერთად შენარჩუნებულია ორიგინალის ინტონაციაც. შესაბამისად, მკვლევარი არ გამორიცხავს იმ გარემოებას, რომ მან ლექსი დედანშივე წაიკითხა ლექსიკონის დახმარებით. ილიას თარგმანში იგრძნობა მომავალი მამულიშვილის განწყობილებაც. აქ მხოლოდ ებრაელთა ტანჯვაზე არ არის ლაპარაკი, ქართველმა მკითხველმაც შეიძლება გაითავისოს იგი. ამასვე გამოკვეთს მკვლევარი და თვით მთარგმნელი გივი გაჩეჩილაძეც. გ. გაჩეჩილაძის მიხედვით (1956:3), რომელიც კანონზომიერად თვლიდა ი.ჭავჭავაძის მიერ ამ ლექსის არჩევას სათარგმნელად, რადგან ბაირონის ლექსი უპასუხებდა ქართველ მოღვაწეთა საერთო განწყობილებას და ეს თარგმანიც მიზნად ისახავდა პატრიოტული განწყობილების გაღვივებას ქართველ მკითხველში.

5. აკაკი წერეთელს ეკუთვნის ებრაული მელოდიებიდან ორი ლექსის „იეფი ფასის ასული“(ჟ.ციცკარი 1865 წლის N11) და „გოდება ებრაელთა“, ანუ „ბაბილონის მდინარის პირად ვისხედით და ვსტიროდით“ ქართული თარგმანები. ნ. ზედგენიძის მიხედვით (1989: 133) აკაკის ორივე ლექსს - „იეფი ფასის ასული“ და „ბაბილონის მდინარის პირად ვისხედით და ვსტიროდით“(1901წლის 3 ოქტომბერი, N213) მიწერილი აქვს „ბაირონით“, რაც მიგვანიშნებს, რომ იგი თარგმნილია ბაირონიდან. ამდენად თარგმანში დაცული უნდა იყოს ორიგინალთან სიზუსტე, რაც ჩვენთვის უცნობია, რამდენადაც იგი რუსული თარგმანიდან არის შესრულებული.

მ. კუჭუხიძის მიხედვით (1992:56), აკაკის მიერ ნათარგმნი „ბაბილონის მდინარის პირად ვისხედით და ვსტიროდით“ (“By the rivers of Babylon we sat down and wept”), ანუ „გოდება ებრაელთა“ ნათარგმნი უნდა ჰქონდეს 1863 წელს ი. კობლოვის რუსული თარგმანიდან, რომელიც დაბეჭდილია «Библиотека для

чтения»-ში (1859წ.). მკვლევარი აღნიშნავს, რომ ქართულ ლექს-ში შენარჩუნებულია ორიგინალის იდეურ-მხატვრული თავისთავადობა. აღნიშნული ლექსი აკაკის მეორედ უთარგმნია 1901 წელს. ამიტომ თვლის მკვლევარი, რომ ახალი ვარიანტი წარმოადგენს თავისუფალ თარგმანს. ქართველმა პოეტმა იგი კიდევ უფრო განავრცო, თარგმანში შეიტანა ბაირონის პოეზიისათვის დამახასიათებელი ხალხური სისადავე და უბრალოება. აკაკიმ მთელი აქცენტი გადაიტანა მძაფრ, ენერგიულ გამოთქმებზე, რის შედეგადაც ლექსმა პუბლიცისტური ჟღერადობა შეიძინა. საინტერესოა ამ ლექსის ქართული ინტერპრეტაცია. სავარაუდოდ, აკაკის ეს ლექსი გადმოუღია ნ.ვ. გერბელისეული რუსული თარგმანიდან, რომელიც 1864 წელს დაიბეჭდა ჟურნალ «Современник-ში». გერბელის თარგმანში ლექსს ჰქვია «Дочь» აკაკის თარგმანში (შეასრულა 1864 წელს, გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისკარში“ 1865 წლის N11-ში.), აწერია „იეფი ფასის ასული“.

ჩვენი ვარაუდით, აკაკიმ, რომელიც არ იცნობდა ლექსს ორიგინალში, არ მისცა მას რუსულში გამოყენებული სათაური, არამედ ქართველ მეგობარ ებრაელებთან შეთანხმებით, მათ წარმოთქმაზე დაყრდნობით, მისცა სათაურად „იეფი ფასის ასული“.

6.XIX საუკუნის ბოლოს ქართველმა მთარგმნელმა იოსებ ბაქრაძემ კვლავ მოკიდა ხელი „ებრაული მელოდიების“ ნაწყვეტების ქართულ თარგმანს. მას ეკუთვნის ლექსების- „იეფი ფასის ასული“ (ჟ. „მნათობი“1871 წელი), „საულის სიმღერა უკანასკნელი ომის წინად“, („მნათობი“,1871 N6), „გოდება იროდის მარიამნაზედ“ (გ. „დროება“, N215), „ქურციკი“ (გ.ივერია 1901 N5), „ტიტესაგან იერუსალიმის დანგრევა“ (გ. „ივერია“ 1902, N210) – თარგმანები. მოცემული თარგმანები არ გამოირჩევა მხატვრული ღირებულებით;

7.შედარებისათვის გამოვიყენეთ ჯ.გორდონ ბაირონის ლექსის „სტიროდეთ“ უახლესი, ი. მერაბიშვილისეული თარგმანი, რომელიც XXI საუკუნეშია შესრულებული. ი.მერაბიშვილის მიხედვით (2005:321) ლექსის ჟღერადობა შენარჩუნებულია უცხოელი პოეტის ლექსის თარგმანში დაფარული „ხატის“ სხვა ენაზე აჟღერების ბაირონისეული პრინციპით.

8. „ებრაული მელოდიებით“ ქართველი მკითხველის დაინტერესება კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმ მჭიდრო კავშირზე, რაც დაკავშირებული იყო ორი ერის – ებრაელებისა და ქართველების – მეგობრობასთან.

ლიტერატურა:

- გაჩეჩილაძე, გ. (1956) ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხები, „ლიტერატურული გაზეთი“
- ზედგენიძე, ნ. (1989), ინგლისელ მწერალთა ნაწარმოებების თარგმანები გაზეთ ივერიის ფურცლებზე, ჟ. „კრიტიკა“, N.4
- მერაბიშვილი, ი. (2005), პოეტური თარგმანის ლინგვისტიკა, თბილისი
- კუჭუხიძე, მ. (1977), ქართველი სამოციანელები და ბაირონის შემოქმედება, კრებულიდან „ნარკვევები XIX საუკუნის ქართული ისტორიიდან“, I, თბილისი: „მეცნიერება“
- კუჭუხიძე, მ. (1992), ბაირონი და XIX საუკუნის ქართული მწერლობა, თბილისი: „საქართველო“

The personality and work of the famous English romantic poet George Gordon Byron were known to Georgian society during his lifetime. Byron was known through French or Russian editions. The collection of 30 poems by Byron entitled “Hebrew Melodies”, which was published as a separate book on the Jewish community dedicated to the composer Isaac Nathan in 1814-1815 is especially noteworthy;

Georgian society has long shown respect to the Jewish people, experienced their problems, and focused on the issues connected to the life of the Jews. Thus Byron’s “Jewish Melodies” were translated into Georgian by Ilia Chavchavadze and Akaki Tsereteli in the second half of the 19th century;

M. Kuchukhidze, as a scholar, focused on this issue in the XX century, we tried through the old translations to emphasize the merits and demerits of the Georgian translations of “Jewish Melodies” based on the translational research;

The translation of one of the greatest poems from the “Jewish Melodies” - “Oh! Weep for Those”- was supposedly translated

through a Russian translation (translated by S. Durov, published in 1846) in a 14-syllable line (iambic heptameter) by Ilia Chavchavadze and it was published in the magazine, "Tsiskari" N9, 1859. The poem was selected by Ilia Chavchavadze, as it conveyed the deep heartache of an English romantic poet which was expressed by the Jews. The national tragedy of the Georgians (who lost independence) is expressed in Ilia's translation. Notably, the verse is translated not in a 14-syllable line, but a 10-syllable line. **According to M. Kuchukhidze (1977:192,193)**, Ilia's translation is characterized by great emotions following exactly the Russian translation, which is closely connected to the source text, where it retained the intonation along with the ideological content. Consequently, a scholar supposed that Ilia could have translated that poem from the original with the help of a dictionary. The mood of the future patriot is felt in Ilia's translation; this is not just about the grief felt by the Jews, Georgian readers can also grasp the notion through this poem. **According to G. Gachechiladze (1956, p. 3)**, who determined Ilia's deep interest in this poem for translation, as it was aimed at awakening a patriotic mood in Georgian readers;

Akaki Tsereteli translated two poems from Byron's "Hebrew melodies" "Jephtha's Daughter" (J. Tsiskari 1865: N11), and "By the Rivers of Babylon We Sat Down and Wept" (N. "Iveria" 1901: N213). **According to N. Zedgenidze (1989:133)**, both

Akaki's poems' translations were performed through the Russian Language. **According to M. Kuchukhidze (1992:56)**, Akaki's these two poem's translations must have been conducted through the Russian translations; Akaki translated and published - "By the Rivers of Babylon We Sat Down and Wept" - in 1859, which must have been translated through the Russian translation of Kozlov. The scholar noted that the ideological-artistic originality of the original was preserved in the Georgian translation. Moreover, Akaki translated this poem again in 1901, which was regarded as a free translation. He expanded it even further, adding to the translation the folk controversy and simplicity characteristic of Byron's poetry. Akaki's translated "Jephtha's Daughter" through Gerbeli's Russian translation, which was published in 1864 in the magazine "Sovremennik". Although Ger-

bel translated this poem's title as "Daughter", Akaki kept the original title- "Jephtha's Daughter".

In our opinion, Akaki, who was not familiar with the poem in the original, based on the Georgian Jewish friends' speech, gave this poem the title "Jephtha's Daughter".

At the end of the 19th century, Ioseb Bakradze translated excerpts from the "Jewish Melodies" into Georgian including "Jephtha's Daughter" (J. "Mnatobi" 1871), "Song of Saul, before his last Battle" (J. "Mnatobi", 1871 N6), "Herod's Lament for Mariamne" (N. "Droeba", N215), "The Wild Gazelle" (N. Iveria 1901 N5), "On the Day of the Destruction of Jerusalem by Titus" (N. "Iveria" 1902, N210) translations. The given translations are not distinguished with artistic value.

For comparison, we used I. Merabishvili's latest translation entitled "Oh! Weep for Those" by Byron, which was written in the XXI century. **According to I. Merabishvili (2005, p. 321)**, this poem's Byronic sound and Byron's theoretical principles are preserved in her latest translation through the usage of "Literary Icon";

The interest of Georgian readers in "Jewish Melodies" once again shows the close friendly connection with two nations -the Jews and Georgians.

References:

- Gachechiladze, G. (1956). *Inglisuri literaturis kartul enaze targmnis sakitkhebi* [Theoretical aspects of literary translation in Georgian]. Tbilisi: "Literaturuli Gazeti"
- Kuchukhidze, M. (1977). *Kartveli samotsianelevi da Baironis shemokmedeba* [Georgian poets in 1860s and Byron's works], From the Collection- "Essays from the Georgian History of the 19th century", I, Tbilisi: "Metsniereba"
- Kuchukhidze, M. (1992). *Baironi da XIX saukunis kartuli mtserloba* [Byron and the literature of the 19th Century], Tbilisi: "Sakartvelo"
- Merabishvili, I. (2005). *Poeturi targmanis lingvistika*, [Linguistics of Poetic translation], Tbilisi
- Zedgenidze, N. (1989). *Inglisel mweralta natsarmoebis targmanebi gazet iveriis purtslebze* [English poet's translations in the newspaper "Iveria"]. Tbilisi: Journal- "kritika", N4

სარჩევი
CONTENTS

ზაალ აბაშიძე
ვინ აკურთხა ქართლის პირველი ეპისკოპოსი? 3
ZAAL ABASHIDZE
WHO GAVE THE CONSECRATION TO THE FIRST BISHOP OF KARTLI? 3

მარინა ალექსიძე
საქართველო XVIII-XIX საუკუნეების სპარსულ პოეზიაში 7
MARINA ALEXIDZE
GEORGIA IN THE XVIII-XIX-CENTURY PERSIAN POETRY 7

მაია ანდრონიკაშვილი
ტრანსფიქსი, თემის კატეგორია, გვარი და დერივაცია
სალიტერატურო არაბულის მორფოლოგიაში 11
MAIA ANDRONIKASHVILI
TRANSFIX, FORM CATEGORY, MOOD AND DERIVATION IN MORPHOLOGY OF
LITERARY ARABIC 11

ფატმან ანთაძე-მალაშხია, საბინა კაზიმოვი
აზერბაიჯანულის შუამავლობისათვის სპარსულ-ქართულ
ენობრივ ურთიერთობებში 17
PATMAN ANTADZE-MALASHKHIA, SABINA KAZIMОВI
ON AZERBAIJANI MEDIATION IN PERSIAN-GEORGIAN LANGUAGE CONTACTS 17

გიორგი ანჩაბაძე
კავკასიის ომი. ხასიათი და დროითი ჩარჩოები 27
GEORGE ANCHABADZE
THE CAUCASIAN WAR. THE NATURE AND TIME FRAME 27

ვალერი ასათიანი
ეტიუდები ქართულ-ბერძნული ურთიერთობის ისტორიიდან 31
VALERI ASATIANI
ARTICLES ON HISTORY OF GEORGIAN-GREEK RELATION 31

რუსუდან ასათიანი
წინადადების სინფორმაციო სტრუქტურა და სიტყვათა რიგი
არაბულში 35

RUSUDAN ASATIANI	
THE INFORMATION STRUCTURE AND WORD ORDER IN ARABIC.....	35
ცირა ბარამიძე	
ჰიდრონიმი „ბერდუჯი“	41
TSIRA BARAMIDZE	
HYDRONYM “BERDUJI”.....	41
გრიგოლ ბერაძე	
როცა მეფეები ჰაფეზს ციტირებენ: XV-XVI საუკუნეების	
რამდენიმე იშვიათი სამეფო ბეჭდის შესახებ სპარსული	
პოეტური წარწერებით	45
GRIGOL BERADZE	
WHEN KINGS QUOTE HAFEZ: ON SOME RARE ROYAL SEALS OF THE FIFTEENTH	
AND SIXTEENTH CENTURIES WITH PERSIAN POETICAL INSCRIPTIONS.....	45
SEBASTIAN P. BROCK	
FROM ELEPHANTINE TO URMI: THE JOURNEY OF AHIQAR FROM ANCIENT TO	
MODERN ARAMAIC	49
მამუკა ბუცხრიკიძე	
სიზმრის ფენომენი შმუელ იოსებ აგნონის მხატვრულ	
აზროვნებაში	53
MAMUKA BUTSKHRIKIDZE	
PHENOMENON OF DREAM IN ARTISTIC THOUGHT OF SHMUEL YOSEF AGNON....	53
მანანა გაბაშვილი	
შავი ზღვის სახელწოდებები აღმოსავლეთისა და დასავლეთის	
ჭრილში	59
MANANA GABASHVILI	
THE NAMES OF THE BLACK SEA IN THE CONTEXT OF THE EAST AND THE WEST ..	59
იულონ გაგოშიძე, დავით გაგოშიძე	
არქეოლოგია და საქართველოში აღმოჩენილი	
არამეოგრაფიკული წარწერები.....	67
IULON GAGOSHIDZE, DAVID GAGOSHIDZE	
ARCHEOLOGY AND ARAMEOGRAPHIC INSCRIPTIONS DISCOVERED IN GEORGIA..	67

ქეთევან გადილია	
იუსივი, კოჰორტატივი და იმპერატივი „დაბადების“ თარგმანებში /ქართული, ყუმუსური და ოსური ენების მასალაზე/.....	71
KETEVAN GADILIA	
JUSSIVE, COHORTATIVE AND IMPERATIVE IN GENESIS TRANSLATIONS /GEORGIAN, KUMYK, AND OSSETIC/.....	71
რევაზ გაჩეჩილაძე	
მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტთან დაკავშირებული სივრცითი გამოწვევები	75
REVAZ GACHECHILADZE	
SPATIAL CHALLENGES ASSOCIATED WITH THE NAGORNO KARABAKH CONFLICT.....	75
ნანა გელაშვილი	
შაჰ თამაზ I-ის სამეფო ტახტის მემკვიდრეები სპარსულ წერილობით წყაროთა შუქზე	81
NANA GELASHVILI	
THE SUCCESSORS OF SHAH TAHMASP I'S THROWN IN THE LIGHT OF THE PERSIAN WRITTEN SOURCES.....	81
ლევან გიგინეიშვილი	
„კარგი საეშმაკო“ - უცნაური ოქსიმორონი და შოთა რუსთაველის პლატონური ხედვა ეროსზე.....	87
LEVAN GIGINEISHVILI	
“GOOD DEMONIC” - AN ODD OXYMORON AND SHOTA RUSTAVELI'S PLATONIC VISION OF EROS”	87
რამაზ გორგაძე, სოფიო იმედაძე	
რამდენიმე არაბიზმის შესახებ ქართულ-სომხურ საერთო ლექსიკაში.....	89
RAMAZ GORGADZE, SOPIO IMEDADZE	
ABOUT SOME ARABISMS IN THE COMMON GEORGIAN-ARMENIAN VOCABULARY.....	89
რისმაც გორდუზიანი	
ღარმინ ეთნოსის გააზრებისთვის ელინური ეპოქის საბერძნეთში.....	93

RISMAG GORDEZIANI ON INTERPRETATION OF THE TERM ETHNOS IN GREECE OF THE HELLENIC PERIOD	93
ლალი გულედანი სეფარდული ებრაული სამართლის კოდექსის შესახებ	101
LALI GULEDANI ON THE SEPHARDIC JEWISH CODE OF LAW	101
ნინო დოლიძე ალ-ჰარირის მაკამების როლი 21-ე საუკუნეში	107
NINO DOLIDZE THE ROLE OF THE MAQAMAT BY AL-HARIRI IN THE 21 ST CENTURY	107
ნანა ერგემლიძე „ადაბ“ განათლების საერთო სისტემათა კონტექსტში	115
NANA ERGEMLIDZE “ADAB” IN THE CONTEXT OF THE GENERAL EDUCATION SYSTEM.....	115
ნინო ეჯიბაძე მრავლობითის ფორმათა სპეციფიკისთვის არაბულში.....	119
NINO EJIBADZE ON THE SPECIFICS OF THE PLURAL FORMS IN ARABIC	119
ომიკო ეჯიბია იბნ ჰაუკალის თხზულებაში მოცემული გვიანდელი ჩანართები საქართველოს/ქართველების შესახებ.....	127
OMIKO EJIBIA LATE INSERTIONS ABOUT GEORGIA/GEORGIANS GIVEN IN IBN HAWQAL'S BOOK	127
ვახტანგ თევდორაძე ლახმიდების დედაქალაქი ალ-ჰირა.....	131
VAKHTANG TEVDORADZE AL-HIRA, THE CAPITAL OF THE LAKHMIDS.....	131
ხათუნა თუშანიშვილი ენათშორისი კარგიული მოდელების ეკვივალენტობის განსაზღვრისათვის /არაბული და ქართული მასალის	

შეპირისპირებითი ანალიზის მაგალითზე/	135
KHATUNA TUMANISHVILI	
TOWARDS THE IDENTIFICATION OF EQUIVALENCE OF INTER-LINGUAL	
PAROEMIA MODELS /ON THE EXAMPLE OF THE COMPARATIVE ANALYSIS	
OF ARABIC AND GEORGIAN MATERIAL/	135
მარინე ივანიშვილი	
მცენარეთა სახელების სემიტური ნახესობები ქართულ	
ოთხთავში: ზეთის ხილი.....	141
MARINE IVANISHVILI	
SEMITIC PLANT NAMES IN THE GEORGIAN GOSPEL: ZETIS XILI (OLIVE).....	
141	
ნანული კატარავა	
ქართული ენის სწავლება და ქართველოლოგიური კერები	
თურქეთში	145
NANULI KATCHARAVA	
GEORGIAN LANGUAGE TEACHING AND KARTVELOLOGICAL CENTERS	
IN TURKEY	145
მანანა კვაჭაძე	
ენობრივი განვითარების დინამიკის შესახებ გომბორელ	
ლაიჭთა მეთყველებზე: ლექსიკის საკითხები.....	149
MANANA KVACHADZE	
THE DYNAMICS OF LINGUISTIC DEVELOPMENT OF THE SPEECH OF	
GOMBORIAN LAYIJS: LEXICAL ISSUES.....	149
ზვიად კვიციანი	
აძიკვის (გონხარის) წმიდა გიორგის ეკლესია და სამაროვანი	
(უახლოესი არქეოლოგიური აღმოჩენები)	155
ZVIAD KVITSIANI	
ST. GEORGE'S CHURCH AND CEMETERY IN ADZIKVI (GOKHNARI) (NEAREST	
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES)	155
ზურაბ კიკნაძე	
ბიბლიური დრო და ისტორიის დასასრული.....	
163	
ZURAB KIKNADZE	
BIBLICAL TIME AND THE END OF HISTORY	
163	

ვახტანგ ლიჩელი	
ქრისტიანობამდელი დამწერლობის ნიმუშები საქართველოში	167
VAKHTANG LICHELI	
SAMPLES OF PRE-CHRISTIAN WRITING IN GEORGIA.....	167
KSENIA KASHINTSEVA	
DETRANSITIVA TANTUM IN THE ṬUROYO VERB SYSTEM SERGEY LOESOV	171
მაია მაჭავარიანი	
წმ. დიმიტრი თესალონიკელის „წამების“ უცნობი ეპიზოდები	
ქართული წყაროების მიხედვით.....	173
MAIA MATCHAVARIANI	
UNKNOWN EPISODES OF “MARTYRDOM” OF ST. DEMETRIOS	
OF THESSALONIKI IN GEORGIAN SOURCES	173
მარიკა მშვილდაძე	
ქართული და სასანიანთა ირანი III ს. რელიგიური ასპექტი.....	177
MARIKA MSHVILDADZE	
KARTLI AND SASANIAN IRAN III C. RELIGIOUS ASPECT	177
ნინო მელიქიშვილი	
ღვთისმშობლის მიძინებისადმი მიძღვნილი ტექსტების	
სამსაფხურებრივი განვითარების სურათი ძველი ქართული	
ნათარგმნი ძეგლების მიხედვით.....	181
NINO MELIKISHVILI	
A PICTURE OF THE THREE-STAGE EVOLUTION OF THE TEXTS	
DEDICATED TO THE DORMITION OF THE MOTHER OF GOD ACCORDING	
TO THE OLD GEORGIAN TRANSLATED MONUMENTS.....	181
როინ მტრელი	
GEORGIAN SOURCES ABOUT THE MONGOLS	187
მარინა მეფარიშვილი	
ძვლებისა და ძვლოვანი წარმონაქმნების აღნიშვნა	
სემიტურ ენებში	191
MARINA MEPARISHVILI	
THE DENOTATION OF BONES AND BONE FORMATIONS IN SEMITIC	
LANGUAGES	191

SERGEY MINOV	
EAST SYRIAN IDENTITY IN THE EARLY QAJAR PERIOD: SĀBĀ OF ŪLĀ'S BOOK OF THE RULE ON SYRIAC LANGUAGE AND ETHNICITY	195

მარიამ ნანობაშვილი	
არაბული წყაროები ქართლის მოქცევის შესახებ	197
MARIAM NANOBASHVILI	
ARABIC SOURCES ON THE CONVERSION OF KARTLI	197

ნონა ნებიერიძე	
ებრაელთა განსახლების ისტორიისათვის სამხრეთ საქართველოში და მათი სოციალური მდგომარეობა	201
NONA NEBIERIDZE	
THE HISTORY OF JEWISH SETTLEMENTS AND THE SOCIAL STATUS OF JEWS IN SOUTHERN GEORGIA	201

თამარ ოთხმეზური	
შუა საუკუნეების ქართული „სანიშნო“ დედნების, ე. წ. ავტორიტეტული ხელნაწერების ძიებაში.....	209
THAMAR OTKHMEZURI	
SEARCHING FOR RELIABLE MEDIEVAL GEORGIAN ORIGINALS – AUTHORITATIVE EXEMPLARS	209

ნათელა ჯვანია	
ოთხთანხმონიანი ძირეული მორფემების სტრუქტურა ძველ ეთიოპურში (გე'ეზი)	215
NATELA ZHVANIA	
STRUCTURE OF THE FOURCONONANTAL ROOT MORPHEMES IN OLD ETHIOPIC (GE'EZ)	215

ნინო სამსონია	
შუამდინარული რიტუალის ხორბლის უხვი მოსავლის მიღების ინტერპრეტაციისთვის	219
NINO SAMSONIA	
ON THE INTERPRETATION OF THE MESOPOTAMIAN RITUAL OF GAINING ABUNDANT HARVEST OF WHEAT	219

მაია სასოკია	
საფიანთა ხანის ტექსტთა მორფოსინტაქსურ-სინტაქსური სტილი	

ისტორიული გრამატიკის დიაქრონიულ-ტიპოლოგიური დინამიკის თვალსაზრისით.....	225
MAIA SAKHOKIA MORPHOSYNTAX AND SYNTAX STYLE OF SAFAVID (MIEVIAL) ERA'S PERSIAN LANGUAGE: DATA TO DIACHRONIC TYPOLOGICAL DYNAMICS OF HISTORICAL GRAMMAR	225
ეთერ სოსელია ფონოტაქტიკური მიმართებაანი ქართული ენის თანხმომცემებს შორის (სამწევრა თანხმომცემთა კომპლექსების ანალიზი).....	229
ETER SOSELIA PHONOTACTIC RELATIONS BETWEEN THE GEORGIAN CONSONANTS (ANALYSIS OF THE TRINOMIAL CONSONANT CLUSTERS).....	229
ნესტან სულავა რუსთველის პოემის სახელწოდების მეტაფორული გააზრება აღმოსავლურ-დასავლურ ლიტერატურულ თხზულებათა სათაურების კონტექსტში	235
NESTAN SULAVA METAPHORICAL UNDERSTANDING OF THE TITLE OF RUSTVELI'S POEM WITHIN THE CONTEXT OF THE TITLES OF EASTERN AND WESTERN LITERARY WORKS	235
ირინე ტატიშვილი, ლევან გორდეზიანი ილუიანქას ტექსტის ინტერპრეტაციისათვის	239
IRENE TATISHVILI, LEVAN GORDEZIANI SOME REMARKS ON THE ILLUYANKA-TEXT	239
BERNARD OUTTIER THE OLDEST REDACTION OF A GEORGIEN TEXT TRANSLATED FROM ARABIC.....	245
EMANUEL TOV THE SPECIAL CHARACTER OF THE MASORETIC TEXT OF SAMUEL.....	247
მარინე ფუთურიძე სირია-კალესტინის არქეოლოგიური კონტექსტი სამხრეთ კავკასიის შუა ბრინჯაოს ხანის კულტურაში (ღუზისებური ცული, ქვაბი, რაკირა)	251

MARINE PUTURIDZE SYRIA-PALESTINIAN ARCHAEOLOGICAL CONTEXT IN THE MIDDLE BRONZE AGE SOUTH CAUCASIAN CULTURES (CAULDRONS, ANCHOR-SHAPED AXE, CAULDRON, RAPIER).....	251
მურმან ქუთელია ქართული და არაბული რომანტიზმის ურთიერთმიმართების ზოგიერთი საკითხის შესახებ	257
MURMAN KUTELIA ON SOME ISSUES OF INTERRELATION OF GEORGIAN AND ARABIC ROMANTICISM.....	257
MARIAM CHACHIBAIA SYRIAC METRICS	261
ნანა ჩიკვატია, დავით შენგელია თელი – ძველი სომხურიდან ძველ ქართულში შემოსული სიტყვა.....	263
NANA CHIKVATIA, DAVID SHENGELIA TEL – OLD GEORGIAN WORD DERIVED FROM THE OLD ARMENIAN LANGUAGE.....	263
ნინო ჩიკოვანი, ქეთევან კაკიტელაშვილი ქართველ ებრაელთა იდენტობის საკითხი XIX საუკუნის მინორიტეტის საქართველოში	267
NINO CHIKOVANI, KETEVAN KAKITELASHVILI THE GEORGIAN JEWISH IDENTITY IN GEORGIA AT THE END OF XIX CENTURY	267
ელგუჯა ხინტიბიძე ქართულ-ბერძნულ-სირიული ისტორიულ-ლიტერატურული ურთიერთობების რამდენიმე საკვლევი საკითხი	271
ELGUJA KHINTIBIDZE SOME ISSUES REGARDING THE STUDY OF GEORGIAN-GREEK-SYRIAN HISTORICAL-LITERARY RELATIONS.....	271
ელიზბარ ჯაველიძე შუა საუკუნეების მახლობელი აღმოსავლეთის ესთეტიკური სამყაროს გაგებისათვის.....	279

ELIZBAR JAVELIDZE ON INTERPRETATION OF THE AESTHETIC WORLD OF THE MEDIEVAL NEAR EAST	279
--	-----

მარიკა ჯიქია, ნუსა ტსერეთელი ნასენსობათა ინტეგრაცია წალკურ ურუმულში.....	285
MARIKA JIKIA, NUTSA TSERETELI INTEGRATION OF BORROWINGS IN URUM FROM TSALKA.....	285

MISCELLANEOUS

ლეილა ხუბაშვილი აშშ-ვატიკანის ურთიერთობები ცივი ომის პერიოდში.....	289
LEILA KHUBASHVILI US-VATICAN RELATIONS DURING THE COLD WAR	289

ნანა გუნცაძე კვლევის თემატიკური მეთოდი და რემბოს პოეზია	299
NANA GUNTSADZE THEMATIC METHOD OF RESEARCH AND RIMBAUD'S POETRY	299

თამარ ვეფხვაძე „ძველი“ და „ახალი“ პოეზიის გააზრებისათვის XIX საუკუნის დასაწყისის ევროპულ და ქართულ ფილოსოფიურ-მსთქმეობურ დისკურსში	305
TAMAR VEPKHAVADZE FOR UNDERSTANDING “THE OLD” AND “THE NEW” POETRY IN THE EUROPEAN AND GEORGIAN PHILOSOPHICAL-AESTHETIC DISCOURSE OF THE BEGINNING OF THE XIX CENTURY	305

თინათინ სიხარულიძე ჯ. გ. ბაირონის ებრაული მელოდიათა ქართული თარგმანები XIX საუკუნის მე-2 ნახევარში.....	315
TINATIN SIKHARULIDZE GEORGIAN TRANSLATIONS OF GEORGE GORDON BYRON'S “HEBREW MELODIES” IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY.....	315

